REVISTA

PENTRU

ISTORIE, ARCHEOLOGIE SI FILOLOGIE

ORGAN AL

SOCIETĂŢII ISTORICE ROMÂNE

SUB DIRECŢIUNEA LUI

GREGORIE G. TOCILESCU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMANE, PROFESOR LA UNIVERSITATE, ETC.

ANUL IV
VOLUMUL VIII

FASC. APRILIE ŞI MAIŬ
Cu 6 clişeurĭ şi o planşă

BUCURESCI

TIPOGRAFIA «CORPULUI DIDACTIC» C. ISPĂSESCU & G. BRĂTĂNESCU
Strada Academiei, 30.
1902.

Fascicolul pe luna Iunie va apare la finele lunei.

CONDIŢIUNILE PUBLICAŢIUNEI

Revista pentru istorie, archeologie şi filologie, devenită organ al *Societăţeĭ istorice române,* apare în fascicule mensuale (afară de cele două lunĭ de vară), alcătuind două volume pe fie-care an.

Costul abonamentuluĭ pe an este de leĭ 25.

Membriĭ Societăţiĭ istorice primesc revista gratuit, *avênd să plătéscă numaĭ cotisaţiunea de membrii, care este de 20 leĭ anual.*

Abonamentul începe la 1 Aprilie al fie-căruia an.

Redacţiunea şi administraţiunea se află la d. Gr. G. Tocilescu, Strada Primăvereĭ No. 40, Bucurescĭ.

Cererile pentru înscrierea de nouĭ membriĭ aĭ Societăţiĭ istorice se adreséză d-luĭ G. Ionescu-Gion, Secretarul Societăţiĭ, *Strada Lucacĭ No. 33,* iar cotisaţiunile şi orĭ-ce reclamaţiunĭ ale membrilor privitóre la Revistă, se trimit d-luĭ Ion Clinciu, Casierul Societăţiĭ, Calea Plevneĭ No. 104, Institutul *Clinciu* şi *Popa.*

REVISTA

PENTRU

ISTORIE, ARCHEOLOGIE SI FILOLOGIE

ORGAN A'.

SOCIETĂȚII ISTORICE ROMÂNE

SUB DIRECȚIUNEA LUI

GREGORIE G. TOCILESCU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMANE, PROFESOR LA UNIVERSITATE, ETC.

ANUL IV

VOLUMUL VIII

BUCURESCI

TIPOGRAFIA «CORPULUI DIDACTIC» C. ISPĂSESCU & G. BRĂTĂNESCU

Strada Academiei, 30.

1902.

STATUTELE
„SOCIETĂŢII ISTORICE ROMÂNE"

TITLUL I

Reşedinţa, scopul şi lucrările Societăţiĭ

Art. 1. — *„Societatea istori ă română"*, cu reşedinţa în Bucurescĭ, se constitue şi se organiséză prin următórele statute:

Art. 2 — Scopul Societăţiĭ este studiul istorieĭ şi al sciinţelor auxiliare cu privire la poporul român, rĕspândirea cea maĭ întinsă a cunoscinţelor istorice şi deşteptarea simţuluĭ şi interesuluĭ istoric în tóte clasele societăţiĭ.

Art. 3. — Pentru ajungerea acestuĭ scop, Societatea:

a) va tinde la concentrarea tutuor acelora, carĭ se ocupă cu studiile istorice şi arată un interes pentru aceste studiĭ;

b) va publica lucrărĭ istorice instructive, între carĭ o bibliografie istorică română şi un dicţionar istoric al Românilor, precum şi cronice, memoriĭ, documente, inscripţiunĭ şi în genere orĭ-ce material istoric privitor la Istoria Românilor, fie în revista sa periodică, fie în volume deosebite, în marginile mijlócelor budgetare, de care va dispune;

c) în şedinţele sale publice va face lecturĭ de operate şi comunicărĭ despre nouile descoperirĭ şi progrese ale sciinţeĭ istorice;

d) va întreprinde excursiunĭ la locurile istorice;

e) va face cercetărĭ în archivele şi bibliotecele din ţară şi din străinătate, organizând şi misiunĭ pentru culegerea şi copiarea de documente istorice, de inscripţiunĭ şi alte materialurĭ de interes istoric;

f) va studia monumentele istorice şi artistice ale ţĕreĭ, ruinele vechĭ, precum şi locurile de bătălie maĭ însemnate din trecutul poporuluĭ român;

g) va încuragia şi ajuta cercetările şi studiele istorice atât ale membrilor sĕĭ cât şi ale altor persóne afară din Societate;

h) va institui premiĭ pentru anumite opere şi cestiunĭ istorice, la carĭ vor concura numaĭ Românĭ şi cu lucrărĭ scrise în limba română.

TITLUL II

Compunerea Societăţiĭ

Art. 4. — Membriĭ Societăţiĭ sunt :

a) fundatorĭ,

b) activĭ,

c) onorarĭ şi

d) corespondenţĭ.

Dómnele pot face parte din Societate.

Vor putea fi aleşĭ ca membriĭ fondatorĭ aceia, carĭ vor depune o dată pentru tot-d'a-una o sumă de cel puţin 300 leĭ.

Se va putea alege ca membru activ al Societăţiĭ orĭ-care iubitor de progresele sciinţiĭ istorice cu privire la poporul român, şi care se obligă a plăti în timp de 3 anĭ o taxă anuală de 20 leĭ.

Când un membru activ ar voi să iasă din Societate, dênsul va avea să facă cunoscut în scris acéstă intenţiune a sa, înainte de expirarea termenuluĭ de treĭ anĭ; alt-fel, obligaţiunea sa se va considera ca reînoită pe alţĭ treĭ anĭ următorĭ.

Ca membriĭ fondatorĭ şi membriĭ activĭ nu se vor alege de cât Românĭ.

Ca membriĭ onorarĭ se vor alege numaĭ persónele acelea carĭ vor face Societăţiĭ istorice române însemnate donaţiunĭ în imobile, în banĭ, în cărţĭ, manuscripte, etc., precum şi persónele învĕţate din străinătate, ale căror lucrărĭ presintă un deosebit interes pentru istoria poporuluĭ român.

Membriĭ corespondenţĭ vor fi aleşĭ dintre persónele care prin posiţiunea lor socială, prin natura ocupaţiunilor şi funcţiunilor lor, pot ajuta Societatea întru realisarea scopuluĭ urmărit.

Membriĭ corespondenţĭ pot fi Românĭ saŭ streinĭ şi sunt scutiţĭ de plata taxeĭ anuale.

Alegerea membrilor de sub punctele *a*, *b* şi *d* se va face de către comitetul Societăţiĭ în urma propunereĭ în scris, semnată de cel puţin 2 membriĭ fundatorĭ saŭ activĭ şi presentată secretaruluĭ Societăţiĭ.

Membriĭ onorarĭ se vor alege de adunarea generală, în urma propuneriĭ Comitetuluĭ.

Persónele carĭ vor lua parte la votarea acestor statute sunt de drept membriĭ fundatorĭ şi aŭ aceléşĭ drepturĭ şi datoriĭ ca membriĭ activĭ aĭ Societăţiĭ.

Art. 5. — Anul social începe la 1 Ianuarie.

Taxa anuală urméză a se vĕrsa la casa Societăţiĭ cu anticipaţie pe fie-care semestru.

Art. 6. — In fie-care an Societatea va ţine o adunare generală în Bucurescĭ saŭ în altă localitate din ţară.

Adunarea generală se compune din toţĭ membriĭ Societăţiĭ, ea însă póte lucra cu orĭ-câţĭ membriĭ vor fi presenţĭ.

Membriĭ fundatorĭ şi membriĭ activĭ aŭ singurĭ dreptul de a vota.

Art. 7. — In competinţa adunăreĭ generale intră :

a) Alegerea preşedinteluĭ, vice-preşedinţilor, secretaruluĭ, a casieruluĭ-comptabil şi a celor-l'alţĭ memb.iĭ aĭ comitetuluĭ;

b) Cercetarea raportuluĭ comitetuluĭ despre lucrările din cursul anuluĭ expirat;

c) Alegerea membrilor onorarĭ;

d) Modificarea eventuală a statutelor;

e) Facerea şi modificarea regulamentelor speciale;

f) Ţinerea de şedinţe publice peutru comunicărĭ şi lecturĭ de operate istorice;

g) Revisuirea şi verificarea compturilor din anul încetat,

h) Formarea şi votarea budgetuluĭ pe anul următor;

i) Decisiunĭ asupra publicaţiunilor, misiunilor şi achisiţiunilor;

j) Primirea donaţiunilor maĭ importante;

k) Determinarea subiectelor de pus la concurs;

l) Alegerea persónelor şi a comisiunilor, carĭ în cursul anuluĭ vor fi însărcinate cu anumite lucrărĭ, precum şi a celor carĭ vor avea să cercetéze operatele intrate la concursurĭ;

m) Decisiunile de luat asupra premiilor;

n) Fixarea loculuĭ uude se va ţine viitórea adunare generală;

o) In fine, orĭ ce chestiunĭ ce presintă un interes pentru Societate.

Art. 8.— Şedinţele adunăriĭ generale sunt publice. Durata adunăriĭ va fi în raport cu materiile înscrise la ordinea ḑileĭ.

Art. 9.— Comitetul va presenta la deschiderea sesiuneĭ generale un raport despre tóte lucrările făcute în cursul anuluĭ şi o dare de sémă amănunţită despre situaţiunea fondurilor.

Art. 10.— Când trebuinţa va cere, Societatea póte fi convocată de către Comitet în sesiune extra ordinară, fie din iniţiativa Comitetuluĭ, fie în urma propunereĭ motivate a 30 membrĭ.

Art. 11.— Societatea va întreprinde din timp în timp, maĭ ales în cele două lunĭ de vară (Iulie şi August), escursiunĭ la locurile maĭ importante istorice.

Scopul acestor escursiunĭ este studiarea monumentelor, a bibliotecelor şi archivelor.

La aceste escursiunĭ va putea lua parte fie-care membru al Societăţiĭ.

Ziua şi locul unde se vor face aceste escursiunĭ se va hotărî şi comunica la timp de Comitet.

Art. 12.— Ca organ de publicitate al Societăţiĭ va servi *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie*, care se va primi de către membriĭ cu un scăḑămênd de 30% din preţul abonamentuluĭ stabilit de Comitetul Societăţiĭ.

Art. 13.— Societatea va avea un sigil pentru autentificarea hârtielor sale oficiale. Acest sigil va purta ca însemn chipul Romeĭ personificate iar în jur legenda *Societatea istorică română.*

Fie-care membru este îndreptăţit a face us de titlul ce-l are în Societate.

TITLUL III

Administraţia Societăţiĭ

Art. 14.— Societatea este administrată de către un Comitet, a căruĭ reşedinţă este în Bucurescĭ.

Art. 15.— Comitetul Societăţiĭ se compune din 20 de membriĭ, din care număr fac parte preşedintele, vice-preşedinţiĭ, secretarul şi casierul-comptabil.

Art. 16.— Membriĭ Comitetuluĭ se aleg pe treĭ anĭ de adunarea generală a Societăţiĭ dintre membriĭ fundatorĭ saŭ activĭ, avêndu-se însă cu deosebire în vedere bărbaţiĭ carĭ se ocupă cu sciinţele istorice.

Art. 17.— Adunarea generală alege dintre membriĭ Comitetuluĭ biuroul Societăţiĭ, care se compune din :

Un preşedinte,

Primul şi al douilea vice-preşedinte,

Un secretar şi

Un casier comptabil.

Art. 18.— Preşedintele stă în fruntea Societăţiĭ. El dirige desbaterile şedinţelor Comitetuluĭ şi ale sesiuneĭ generale, conduce Societatea în conformitate cu disposiţiunile statutelor şi regulamentuluĭ şi în deplină înţelegere cu comitetul, şi represintă Societatea în tóte interesele eĭ administrative şi financiare faţă cu autorităţile şi particulariĭ.

In lipsa preşedinteluĭ aceste atribuţiunĭ şi îndatorirĭ le va avea primul saŭ al douilea vice preşedinte.

Art. 19— In cas când preşedintele saŭ vre-unul din vice-preşedinţĭ s'ar retrage orĭ ar înceta din viaţă înainte de împlinirea termenuluĭ de treĭ anĭ, se va procede la o nouă alegere în proxima sesiune generală.

Art. 20.— Secretarul este referentul Societăţiĭ în şedinţele comitetuluĭ şi ale sesiuneĭ generale, redactéză procesele-verbale ale şedinţelor şi corespondenţa oficială a Societăţiĭ, îngrijesce de executarea publicaţiunilor şi de distribuirea lor regulată, ţine un registru exact despre toţĭ membriĭ Societăţiĭ, îngrijesce de archivă, conduce cancelaria şi păstrézĭ sigilul Societăţiĭ.

Tótă corespondenţa oficială internă şi externă va fi sub-semnată de preşedinte şi contra-semnată de secretarul general.

Art. 21.— Când secretarul va fi împedicat pe timp maĭ îndelungat de la lucrările sale, comitetul va îngriji pentru suplinirea sa.

Art. 22.— Casierul-comptabil îngrijesce pentru încasarea taxelor de la membriĭ, ţine în bună regulă registrele gestiuniĭ fondurilor, şi presintă la fie-care şedinţă lunară a comitetuluĭ o dare de sémă sumară de situaţiunea caseĭ, iar la sesiunea generală o dare de sémă amănunţită asupra întreguluĭ exerciţiŭ.

Art. 23.— Actele atingĕtóre de banĭ, precum şi sumele ce se varsă se vor păstra în casa Societăţiĭ, care va avea două chieĭ, din carĭ una încredinţată preşedinteluĭ şi alta casieruluĭ-comptabil.

Art. 24.— Pentru păstrarea colecţiunilor de cărţĭ, documente, ma-

nuscripte, antichitățĭ, Societatea va avea un anumit personal. Numĕrul și atribuțiunile acestuĭ personal se vor fixa și stabili prin regulamente speciale.

Art. 25.— Secretarul, casierul-comptabil și ceĭ-l'alțĭ funcționarĭ aĭ Societățiĭ vor avea o remunerațiune anuală fix tă prin budget.

Art. 26.— La cas de vacanță ivită în sînul comitetuluĭ, din vre-o causă óre-care, înainte de împlinirea termenuluĭ de treĭ anĭ, comitetul va împlini locul vacant printr'alt membru ales din membriĭ Societățiĭ.

Art. 27.— Comitetul, cu excepțiune de cele două lunĭ de vară, va ține o ședință ordinară pe fie-care lună.

Art. 28 — Când după prima convocare nu s'a întrunit majoritatea comitetuluĭ, biuroul Societățiĭ va putea lucra cu numĕrul membrilor presențĭ.

Art. 29 — Ședințele comitetuluĭ vor fi publice și private.

La ședințele publice vor fi invitațĭ membriĭ Societățiĭ aflătorĭ în Capitală; se vor face comunicărĭ și citi operate istorice.

In ședințele private se vor desbate și lua decisiunĭ cu privire la afacerile administrative și financiare ale Societățiĭ, și se va vota alegerea nouilor membriĭ.

Comitetul fixéză diua pentru ținerea adunăreĭ generale, stabilesce programul lucrărilor, îngrijesce pentru asigurarea avereĭ Societățiĭ și pentru depunerea regulată a socotelilor, forméză proectul de budget și execută redactarea și publicarea lucrărilor istorice ce s'aŭ hotărît.

Art. 30.— Când interesele Societățiĭ vor cere, președintele, orĭ în lipsa sa unul din vice-președințĭ, póte convoca comitetul la ședințe extraordinare.

TITLUL IV

Disposițiunĭ generale și finale

Art. 31.— Tóte alegerile de carĭ se vorbesce în statutele de față, precum și tóte voturile ce se vor da de adunarea generală, se vor face cu vot secret și cu majoritate relativă a membrilor presențĭ.

Art. 32.— Societatea istorică română se consideră a fi constituită și va începe să funcționeze îndată ce 20 membriĭ vor fi aderat la aceste statute.

Art. 33.— In cas de disolvare a Societățiĭ, tótă averea sa, cărțĭ, colecțiunĭ, etc., după lichidarea pasivuluĭ, se vor oferi Societățiĭ Atheneuluĭ Român din Bucuresci și vor servi pentru scopurĭ sciințifice, interesând némul românesc.

Art. 34.— Statutele de față, afară de art. 2, vor putea fi modificate după propunerea Comitetuluĭ, de către Societatea întrunită în adunare generală, cu ²/₃ de voturĭ exprimate de către membriĭ presențĭ.

Aceste statute s'aŭ votat cu unanimitate în ședința de la 5 Maiŭ 1901.

BIUROUL SOCIETĂŢII

Preşedinte, ***G. I. LAHOVARI***

Vice Preşedinţi ***GR. G. TOCILESCU***, ***N. DENSUŞIANU***

Secretar, ***G. I. IONNESCU-GION***

Casier-Comptabil, ***I. CLINCIU***

MEMBRII COMITETULUI

Aguletti Th.
Bărbulescu Ilie
Brătianu C. I. General
Calloianu M.
Dumitrescu Marin
Gabrielescu N.
Grădişteanu Ion
Ionescu N.
Lahovari Gr.
Lăcusteanu Nicodim
Mirea O. G.
Panaitescu I.
Pătraşcu N.
Quintescu N.
† ***Urechiă V. A.***

MEMBRII SOCIETĂŢII

Membrii fondatori

1. Aguletti Theodor, profesor, Bucurescĭ.
2. Alexianu Theodor, profesor, Bucurescĭ.
3. Alexandrescu N. Ion, Bucurescĭ.
4. Alexandrescu-Dorna, publicist, Bucurescĭ.
5. Andonescu Ion, avocat, Bucurescĭ.
6. Antonescu Lupu, profesor, Bucurescĭ.
7. Antonovicĭ Ión Econom, profesor, Bêrlad.
8. Apostolescu I. Nicolae, profesor, Pitescĭ.

9. Armaşu Constantin, profesor, T.-Severin.
10. Bălăceanu I. Constantin, Bucurescĭ.
11. Banu Constantin, profesor, Bucurescĭ.
12. Bănescu Nicolae, profesor, Pitescĭ.
13. Bănescu Ion, profesor, Constanţa.
14. Bărbulescu Ilie, dr., Bucurescĭ.
15. Belloianu George, Bacăŭ.
16. Bianu Ion, profesor universitar, Bucurescĭ.
17. Bobeş George, prof. Buzĕŭ.
18. Bottez C. Maria, profesóră, Iaşĭ.
19. Botez George, Iaşĭ.
20. Burada T. Theodor, profesor, Iaşĭ.
21. Burghelea George, deputat, Dorohoĭ.
22. Buşilă I. George, profesor, Craiova.
23. Brătianu I. Constantin General, Bucurescĭ.
24. Brezeanu M. Basile, Bucurescĭ.
25. Calotescu Al. Constantin, inginer, Bucurescĭ.
26. Căprescu I. Mihail, profesor, Pitescĭ.
27. Calloianu Mihail, profesor, Bucurescĭ.
28. Cantacuzino Gr. George, Bucurescĭ.
29. Cantacuzino Paşcanu Alexandru, Botoşanĭ.
30. Cantili Constant, publicist, Bucurescĭ.
31. Ciculescu Paul, publicist, Bucurescĭ.
32. Ciocazan M. Constantin, avocat, Craiova.
33. Ciupagea Eraclie, profesor, Bucurescĭ.
34. Clinciu Ion, profesor, Bucurescĭ.
35. Constantinescu-Râmniceanu G., profesor, deput. Bêrlad.
36. Constantinescu Eliodor, Bucurescĭ.
37. Cordescu Mihail, profesor, Bucurescĭ.
38. Crainic Simeon, profesor, Focşanĭ.
39. Cuţiana G. Cristu, advocat, Bucurescĭ.
40. Daus Ludovic, publicist, Bucurescĭ.
41. Dâmboviceanu George, magistrat, Bucurescĭ.
42. Densuşianu Nicolae, avocat, Bucurescĭ.
43. Dimitrescu Alexandru, profesor, Pitescĭ.
44. Dimitrescu Nicolae, funcţionar, Bucurescĭ.
45. Dinulescu, prof., Bucurescĭ.
46. Dissescu C. Constantin, profesor universitar, Bucurescĭ.
47. Dimitrescu Marin, profesor, Bucurescĭ.
48. Episcopul de Argeş, Curtea de Argeş.
49. Episcopul de Roman, Roman.
50. Episcopul de Vâlcea, R.-Vâlcea.
51. Facler Ion, archit., Tg.-Némţ.
52. Felix Ion Dr. (senior), profesor universitar, Bucurescĭ.
53. Filipescu Natalia, profesóră, Bucurescĭ.
54. Florescu D. Alexandru, Bucurescĭ.
55. Fotino Mateĭ, profesor, Bucurescĭ.
56. Frăţilă August, profesor, Galaţĭ.
57. Gabrielescu Nicolae, architect, Bucurescĭ.
58. Gârbea O. George, profesor, Bucurescĭ.
59. Gârboviceanu Petre, profesor, Bucurescĭ.
60 Gheorghiu M. Elena, profesóră, Craiova.
61. Gherghel Ilie, profesor, Kiew.

62. Ghibănescu George, profesor, Iaşĭ.
63. Ghimuş I. Dimitrie, profesor, Bârlad.
64. Ghica T. Constantin, Bucurescĭ.
65. Goilav Grigore, Botoşanĭ.
66. Grama, profesor, Bucurescĭ.
67. Grădişteanu Ion, fost ministru, Bucurescĭ.
68. Greceanu D. Ştefan, Bucurescĭ.
69. Grigorovitza Emanoil, profesor, Bucurescĭ.
70. Hajdeŭ B. P., profesor universitar, Bucurescĭ.
71. Haret C. Spiru, ministru, profesor universitar, Bucurescĭ.
72. Holban G. Mihail, Mogoşescĭ.
73. Ianov Ion, Iaşĭ.
74. Ionnescu-Gion I. George, profesor, Bucurescĭ.
75. Ionescu Nicolae, membru al Acad., Brad (Roman).
76. Ionescu Al. Constantin, Bucurescĭ.
77. Iorgulescu Basile, profesor, Buzeŭ.
78. Ispăşescu Constantin, tipogr., Bucurescĭ.
79. Isvoranu Mihail, Slatina.
80. Jovianu I. George, profesor, Bacăŭ.
81. Kalinderu Ion, Bucurescĭ.
82. Kociu Ecaterina, profesóră, Bêrlad.
83. Kogălniceanu M. Vasile, Bucurescĭ.
84. Kretzulescu E. Emanoil, Bucurescĭ.
85. Lahovari I. George, Bucurescĭ.
86. Lahovari Iacob General, Bucurescĭ.
87. Lahovari I. Grigore, magistrat, Bucurescĭ.
88. Lecca Haralamb, publicist, Bucurescĭ.
89. Lecca G. Octav, publicist, Bucurescĭ.
90. Locusteanu Nicodim, profesor, Bucurescĭ.
91. Macoveĭ T. Alexandru, Bucurescĭ.
92. Mandrea Nicolae, magistrat Bucurescĭ.
93. Mano N. Grigore, Bucurescĭ.
94. Manu George General, Bucurescĭ.
95. Mardan Dionisie, profesor, Galaţĭ.
96. Meissner Constantin, profesor, Iaşĭ.
97. Mihăilescu Vasile, profesor, Craiova.
98. Millo Mateĭ, Fălticenĭ.
99. Mircea Ignatie, Bucurescĭ.
100. Mirea O. George, profesor, Bucurescĭ.
101. Mitrescu T. Filon, profesor, Bucurescĭ
102. Moescu C. Ion, locotenent-colonel, Bucurescĭ.
103. Nedelcovicĭ Anastase, fost senat. Bucurescĭ.
104. Nicolescu Ilie, Bucurescĭ.
105. Nicolescu Gr., prof., Ploieştĭ.
106. Novian Radu, profesor, Bucurescĭ.
107. Obregia Alexandru Dr. prof. univ., Bucurescĭ.
108. Pacu Moise, profesor, Galaţĭ.
109. Panaitescu Ion, profesor, Bucurescĭ.
110. Păun Vasile, profesor, Bucurescĭ.
111. Petraşcu Nicolae, publicist, Bucurescĭ.
112. Popa George, profesor, Bucurescĭ.
113. Parthenie Mitropol. Moldoveĭ, Iaşĭ.
114. Protopopescu-Argeş Constantin, Bucurescĭ.
115. Quintescu Nicolae, profesor universitar, Bucurescĭ.
116. Rădulescu P. Tudor, membru al Curţiĭ de Comp. Bucurescĭ.
117. Rasidescu St. I., Instit. de arte grafice, Bucurescĭ.

118. Răşcanu Petru, profesor universitar, Iaşĭ.
119. Romanescu Nicolae, primar, Craiova.
120. Sargiu, locot.-colonel, Bucurescĭ.
121. Sarchizeanu Lazăr, profesor, Craiova.
122. Stăncescu C. Ion, Bucurescĭ.
123. Sântu Ion, Conţescĭ.
124. Scheletti, General, Galaţĭ.
125. Spineanu Dr., Bucurescĭ.
126. Ştefulescu Alexandru, profesor, T.-Jiu.
127. Steurieanu Mihail, profesor, Craiova.
128. Stoenescu Theodor, Bucurescĭ.
129. Şomănescu Sava, Bucurescĭ.
130. Stratilescu Tereza, profesóră, Iaşĭ.
131. Tocilescu G. Grigore, profesor Universitar, Bucurescĭ.
132 Urechiă A. Vasile, (decedat).
133. Văcărescu Theodor, Bucurescĭ.
134. Văcărescu Radu, Bucurescĭ.
135. Vêntul, profesor, Huşĭ.
136. Vitzu Nicolae Dr., profesor Universitar, Bucurescĭ.
137. Vlădescu Mihail, profesor Universitar, Bucurescĭ.
138. Xenopol D. Alexandru, profesor Universitar, Iaşĭ.
139. Yarka Scarlat, Bucurescĭ.

MEMBRII ACTIVI

140. Andronescu Virgiliŭ, profesor, Constanţa.
141. Barcăcilă Alexandru, Bucurescĭ.
142. Georgescu Christache, profesor, R. Vâlcea.
143. Gorciu George, profecor, Bucurescĭ.
144. Ionnescu N. Mihaĭ, Bucurescĭ.
145. Mircea Aurel, profesor, Craiova.
146. Nicolaescu Stoica, Bucurescĭ
147. Petrescu S. Ion, Bucurescĭ.
148. Niculescu-Dacian, profesor. Ploescĭ.

PREŞEDENŢIA SOCIETAŢII ISTORICE ROMANE

TABLOUL RESUMATIV

AL

lucrărilor societăţiĭ, cu începere de la 5 maĭ 1901, când s'a constituit societatea şi până la 27 Iunie 1901

DATA	FELUL LUCRARILOR
Şedinţa de constituire a societăţiĭ 5 Maĭ 1901.	Proclamarea şi constituirea biurouluĭ provisoriŭ sub preşedenţia domnuluĭ George I. Lahovari, preşedintele Inalteĭ Curţĭ de Conturĭ, secretar-general al societăţiĭ geografice Române, etc., asistat de domnul *Constantin Protopopescu-Argeş*, secretar provisoriŭ. Domnul *Grigore G. Tocilescu*, profesor universitar, membru al Academieĭ, etc., arată că un număr de cunoscĕtorĭ şi iubitorĭ aĭ trecutuluĭ românesc, pătrunşĭ de necesitatea înfiinţăriĭ uneĭ societăţĭ pentru istoria patrieĭ, s'aŭ constituit în comitet de iniţiativă, şi întocmind proiectul de statute, a decis să facă apel la toţĭ bărbaţiĭ, carĭ doresc a vedea la noĭ în ţară propăşirea studiilor şi cercetărilor istorice şi carĭ prin cunoscinţele şi ajutórele lor, să contribue la atingerea scopuluĭ urmărit de societatea istorică română. D-sa adaugă că se simte fericit putênd constata adĭ cu satisfacţiune, că apelul ce a făcut în acest sens, a avut ecoŭ în inimele celor carĭ s'aŭ grăbit a lua parte la şedinţă, precum şi a celor persóne carĭ aŭ aderat prin scrisorĭ, mulţumindu-le, acésta fiind dovada vie de necesitatea înfiinţăriĭ acesteĭ societăţĭ. Domnul Tocilescu rógă apoĭ adunarea a

DATA	FELUL LUCRARILOR
	lua în cercetare și a discuta proiectul de statute respectiv.
	Adunarea consimțind, d. Tocilescu dă citire proiectuluĭ de statute și după discuțiunile la carĭ iaŭ parte domniĭ: G. I. Lahovari, V. A. Urechiă, G. Ionnescu-Gion, General C. I. Brătianu, Gr. I. Lahovari, Gr. G. Tocilescu, N. Densușianu, Th. Aguletti și I. Clinciu, proiectul se pune la vot în total și se adoptă cu unanimitatea membrilor presențĭ în număr de 34 și carĭ sunt d-ni: George I. Lahovari, Grigore G. Tocilescu, Vasile A. Urechiă, Nicolae Ionescu, General Constantin I. Brătianu, Theodor Văcărescu, Grigore I. Lahovari, Nicolae Densușianu, Dr. Ion Felix (senior), George Ionnescu-Gion, Dr. Nicolae Vitzu, Nicolae Quintescu, Nicolae Pĕtrașcu, Mihail Calloianu, Constantin Protopopescu-Argeș, George O. Mirea, Nicolae Gabrielescu, Ilie Bărbulescu, Marin Dimitrescu, Theodor Aguletti, Ion Panaitescu, Nicolae Dimitrescu, Dr. Spineanu, Paul Ciculescu, Ion Clinciu, Alexandru T. Macoveĭ, Constantin Al. Ionescu, Alexandrescu Dorna, George Gorciu, Grama, Nicodim Locusteanu, Eliodor Constantinescu, Constantin Ispășescu și Theodor Stoenescu.
	Alegerea și proclamarea președintelui, a membrilor biurouluĭ și a comitetuluĭ societățiĭ în persóna domnilor: George I. Lahovari, președinte; Grigore G. Tocilescu și Nicolae Densușianu, vice-președințĭ; George Ionnescu-Gion, secretar-general; Ion Clinciu, casier-comptabil.
	Iar ca membriĭ aĭ comitetuluĭ domniĭ: Aguletti Th., Bărbulescu Ilie, Brătianu I. C. General, Calloianu M., Dumitrescu Marin, Gabrielescu N., Grădișteanu I., Ionescu Nicolae, Lahovari I. Gr., Locusteanu Nicodim, Mirea O. G., Panaitescu I., Pĕtrașcu N., Quintescu N. și Urechiă A. V.
	Domnul președinte *George I. Lahovari* mulțumesce călduros adunăriĭ pentru încrederea și onórea ce i se acordă alegêndu-l președinte al noueĭ

DATA	FELUL LUCRARILOR
	societăți și declară că va lupta pentru prosperitatea eĭ.
Ședința Comitetuluĭ 8 Maĭ 1901.	Domnul președinte *Lahovari* propune a se trimite la persónele cunoscute domnilor membri aĭ biurouluĭ și aĭ membrilor comitetuluĭ societățiĭ istorice, câte o scrisóre de invitațiune, de a adera să fie membriĭ aĭ acesteĭ societăți, și se aprobă. Se hotărasce tot-odată ca persónele carĭ vor adera la societate până la 1 Septembre a. c., să fie considerate ca membriĭ *fondatorĭ*. Idem ca biuroul să țină ședințe odată pe săptămână, conform statutelor, *Sâmbăta* la ora 6 p. m., în localul *Inalteĭ Curțĭ de Conturĭ*, iar comitetul odată pe lună în *prima Sâmbătă* a fie-căreia lunĭ la ora 6 p. m., în *sala societățiĭ geografice* din Palatul Ateneuluĭ. După propunerea domnuluĭ președinte *Lahovari* se alege o comisiune compusă din domniĭ: Gr. G. Tocilescu, N. Pětrașcu, N. Densușiauu și G. Ionnescu-Gion, care să stipuleze și să hotărască condițiunile aparițiuueĭ uneĭ reviste, care să servéscă de organ al societățiĭ.
Ședința Biurouluĭ 12 Maĭ 1901.	Se ia act de scrisórea adresată domnuluĭ președinte Lahovari, de domnul General C. I. Brătianu, cu privire la ridicarea uneĭ pietre comemorative la Călugărenĭ cu ocasiunea aniversăriĭ tricentenaruluĭ de la mórtea luĭ Mihaiŭ-Vitézul. După discuțiunile la carĭ iaŭ parte domniĭ: G. I. Lahovari, președinte, N. Denșușianu, Gr. G. Tocilescu, G. Ionnescu-Gion și I. Clinciu, se hotărasce ca cestiunea să fie supusă comitetuluĭ în prima sa ședință lunară.
Ședința Biurouluĭ 19 Maĭ 1901.	Continuarea discuțiuniĭ cu privire la aparițiunea revisteĭ, organul societățiĭ, și se hotărasce ca cestiunea să fie supusă comitetuluĭ în ședința sa lunară. Se încuviințéză a se trimite o adresă tuturor

DATA	FELUL LUCRARILOR
	persónelor care aŭ aderat la societate, prin care să li se facă cunoscut admiterea domnielor lor ca membriĭ aĭ societățiĭ.
Sedința Biuroului 26 Maĭ 1901.	După propunerea domnuluĭ preşedinte *Lahovari*, se decide a se scrie şi publica o broşură populară asupra domnieĭ şi faptelor luĭ Mihaiŭ-Vitézul, cu ocasiunea aniversăreĭ a 300 anĭ de la mórtea erouluĭ ce va avea loc la 8 August a. c. După cuvîntările domnilor G. Ionnescu-Gion, Gr. G. Tocilescu şi a domnuluĭ preşedinte *Lahovari*, propunerea se admite şi se designă d. Gr. G. Tocilescu, pentru a scrie acéstă broşură. Acéstă propunere se va supune comitetuluĭ.
Sedința Comitetuluĭ 2 Iunie 1902.	Domnul *G. Ionnescu-Gion,* secretar-general, dă citire următóreĭ scrisorĭ a domnuluĭ General C. I. Brătianu, membru al comitetuluĭ societățiĭ, adresată domnuluĭ preşedinte Lahovari: *Bucurescĭ, 10 Maiŭ 1901* *Scumpe și mult onorate Domnule Președinte,* *Obiceiul țĕreĭ este, ca Românul să sfințéscă îndrumarea sa prin o faptă piósă — sfeştanie, cruce saŭ locaşiŭ sfânt — în semn de mulțumire luĭ Dumnezeŭ pentru că l'a însuflețit la o cugetare bună, cum şi pentru a invoca ocrotirea ceréscă.* *Orĭ, cu anul curent 1901 al ființeĭ Societățeĭ Istorice Române, se împlinesce şi al 3-lea veac de când mâna laşităței răpi gloriosul fir al viețeĭ Mareluĭ Beli-duce Mihaiŭ-Vitézul, a celuĭ maĭ de frunte din idoliĭ neamuluĭ românesc, a celuĭ maĭ mare eroŭ din epoca sa.* *Acéstă coincidență — la vârsta mea înaintată — sunt în drept să o iaŭ nu ca întâmplătóre, ci ca o pronie ceréscă reservată Societățeĭ Istorice Române, pentru ca fapta sa piósă menită a sfinți ființa sa, să fie demnă de însuflețirea bărbătéscă ce bate în inima membrilor sĕĭ pentru virtuțile strămoşeştĭ ale neamuluĭ românesc.*

DATA	FELUL LUCRARILOR

Se cuvine ast-fel, ca Societatea Istorică Română, să serbeze cu pietate filială, acea fatală ḑi de 8 August când unelta înrăutăţită a vicleniei austriace, conteni din făptuirea luĭ pe acel care cu spada de eroŭ întrupă acum treĭ veacurĭ, într'un Stat, pămêntul românesc de la Nistru la Tisa. Să aducem-ḑic, un omagiŭ sfînt demn de jertfa acestuĭ martir, eroŭ al neamuluĭ românesc!

In vecĭ slăvit va fi Regimentul Rĕsboenĭ, care, singur prin el însuşĭ, a ridicat monument nestimat de amintire, dând obolul sĕŭ de pietate la Valea Rĕsboenĭ, la acest Thermopile al Moldoveĭ de sub Marele Domn Ştefan cel Mare.

In vecĭ slăvită încă va fi şi gruparea românéscă, care va inaugura activitatea sa dând obolul sĕŭ de pietate, luând iniţiativa de a se pune o piatră sfântă la Călugărenĭ, la Thermopilele Românieĭ, pentru vecînica amintire a măreţelor fapte săvêrşite de poporul român în acele timpurĭ grele pentru ţară şi pentru naţiune sub Marele Domn Mihaiŭ-Vitézul.

Eŭ cred, că asemenea serbărĭ pióse, asemenea monumente sfinte carĭ aŭ de scop a celebra bărbaţiĭ némuluĭ cărora le datorim existenţa, a unora scriitorĭ aĭ noştri carĭ aŭ ascultat maĭ puţin gloria lor personală, de cât dorinţa de a servi naţiunea, se impun uneĭ Societăţĭ Istorice Române tot atât de mult cât şi iscodirea faptelor măreţe, căcĭ celebrând pe oameniĭ de bine li se prepară succesorĭ.

Supun aceste ale mele sentimente la aprecierea Domnieĭ-Vóstre, mult onorate Domnule Preşedinte, sigur fiind de buna-voinţa cu care mă onoraţĭ; şi în cazul cînd Domnia-Vóstră şi Societatea Istorică Română, ce aveţĭ onórea a o presida, găsiţĭ de cuviinţă ca să luaţĭ o hotărîre în aceste vederĭ, mă înscriŭ cu jumătate solda mea pe o lună ca ostaşiŭ.

Profit şi de acéstă ocasiune, mult onorate Domnule Preşedinte, a vă ruga să credeţĭ în sentimentele de perfectă stimă şi devotament ce vă păstrez.

General C. I. Brătianu
Membru al societ. Istorice Române.

DATA	FELUL LUCRARILOR
	Domnul *Gr. G. Tocilescu* resuméză discuţiunile ce aŭ avut loc în şedinţa de biuroŭ precedentă. Domnul preşedinte *Lahovari* dice că atât D-sa cât şi comitetul primesc cu recunoscinţă propunerea domnuluĭ General C. I. Brătianu. Reamintesce discuţiunile în şedinţa de biuroŭ precedentă în acéstă privinţă, despre propunerea domnuluĭ V. A. Urechiă de a se face un sicriŭ de argint în care să se conserve osemintele luĭ Mihaiŭ-Vitézul şi că în urma decisiuneĭ luată de biuroŭ, s'a însărcinat d. Gr. G. Tocilescu să scrie în limbagiŭ popular viaţa şi faptele erouluĭ naţional care să se împartă gratuit la şcoalele rurale şi să se vîndă în ediţie de lux cu ocasiunea aniversăriĭ celuĭ de al treilea centenar de la mórtea vitézuluĭ domn. Susţine că acésta i se pare ideea cea maĭ nimerită. Domnul *general C. I. Brătianu*, într'o lungă cuvîntare desvoltă motivele care l'aŭ îndemnat a propune ca societatea istorică să serbeze acea memorabilă di a morţiĭ luĭ Mihaĭ-Vitézul, precum d'a se aşeda un monument la Călugărenĭ. Eŭ, continuă D-sa, până acuma nu m'am însemnat prin nicĭ o lucrare de istorie care să mĕ îndreptăţéscă a crede, că cutare îndrumare convine saŭ nu menireĭ societăţiĭ istorice; de aceea vă rog să nu daţĭ o interpretare greşită propunereĭ mele. Ea este un simplu *desideratum*, ce respectuos m'am credut dator a-l supune judecăţeĭ D-v., ca maĭ cunoscătorĭ în lucrurĭ şi fapte istorice. Dic că m'am credut dator a face acésta, căcĭ pe cât am putut studia istoria ţăreĭ, pentru mine—ca militar maĭ cu sémă, bătălia de la Călugărenĭ este una din nestematele Coróneĭ de independenţă ce naţiunea după treĭ vécurĭ de jertfe a făurit-o la Plevna. Noĭ, sub influenţa spirituluĭ egoist al véculuĭ, am avut grija a însemna deja prin monumente neperitóre vitejiile ce am repurtat pe cîmpiile Bulgarieĭ, dar la Călugărenĭ încă nimic nu spune trecătoruluĭ măreţele fapte ale părinţilor noş-

DATA	FELUL LUCRĂRILOR
	tri, premergătóre independenței noastre de astă-ḑĭ. De aceia, în acéstă privire, manifestările trecătóre nu sunt îndestulătóre; trebuește ca să plantăm la Călugăreni un simbol — un vultur aripat saŭ orĭ-ce alt monument, care să spună generațiilor că Românii în vécul XIX aŭ realisat o parte din mărețele aspirațiunĭ ale generațiuneĭ care s'a jertfit la *Thermopilele Românieĭ* acum treĭ vécurĭ. Și acum acéstă operă trebue să fie națională, să aparțină némuluĭ românesc, va trebui ca să se formeze un comitet de inițiativă care să adune obolul românuluĭ de la mic la mare și lasă acésta la aprecierea comitetuluĭ societățeĭ istorice române.
	Domnul *Gr. G. Tocilescu* ḑice că propunerea Domnuluĭ General C. I. Brătianu, pe care o aprobă din tot sufletul, va da de sigur ocasiunea ca Societatea Istorică Română să se afirme și maĭ mult, serbând cu solemnitate aniversarea celuĭ d'al treilea centenar al morțiĭ luĭ Mihaiŭ-Vitézul. Asemenea este de părere a se avea în vedere cestiunea faceriĭ unuĭ sicriŭ pentru conservarea osemintelor erouluĭ național.
	Arată mâhnirea ce simte când vede cum craniul luĭ Mihaiŭ Vitézul ḑace la Monastirea Déluluĭ (Târgoviște), cum în urma cercetărilor făcute a constatat neglijența în care se păstréză aceste oseminte: un domn Deldebio, fost inginer la primăria Bucurescĭ, 'șĭ-a permis a subscrie cu creionul numele séŭ pe acest craniŭ, ceea-ce este o îndrăsnélă care trebue pedepsită. De aceia va trebui cât maĭ neîntârziat să se așeḑe într'un sicriu aceste oseminte, și numaĭ în ocasiunĭ anumite să se pótă deschide; aniversarea celuĭ d'al treilea centenar va fi potrivită pentru a se aduce la îndeplinire acésta, când societatea istorică va face o piósă procesiune urmată de o panachidă. Acésta va dovedi că în 1901 o societate istorică română a sciut să 'șĭ facă o piósă datorie, ceea-ce nu póte supĕra pe nimenĭ — fie pe guvernul nostru

DATA	FELUL LUCRARILOR
	saŭ pe vre-unul din vecinii noştrii. Numaĭ atuncĭ ţara va putea progresa în desvoltarea simţuluĭ naţional.

In privinţa contestărilor şi obiecţiunilor carĭ se aduc asupra autenticităţiĭ capuluĭ luĭ Mihaiŭ, d. Tocilescu face istoricul cercetărilor sale şi susţine că nu póte fi altul craniul de cât cel de la Monastirea Délului. Inscripţiunile găsite, citaţiunile autorilor confirmă cu prisosinţă, că acest cap a fost înmormêntat la Monastirea Déluluĭ, iar corpul luĭ la Turda. Chiar dacă acesta n'ar fi capul luĭ Mihaiŭ pe care l'am găsit la Monastirea Déluluĭ, adaugă d. Tocilescu, este tradiţia naţională care ne spune că acolo odihnesce capul luĭ Mihaiŭ şi acéstă credinţă trebue să o respectăm, chiar daca ar fi o legendă. Revenind apoĭ asupra propuneriĭ Domnuluĭ General C. I. Brătianu, rógă comitetul a o aproba.

Domnul *N. Quintescu* împărtăşesce în totul cele spuse de domnul Tocilescu şi rógă comitetul ca prin votul ce va emite să aprobe propunerea domnuluĭ General C. I. Brătianu. In privinţa îndoelilor din partea unora, că la Monastirea Déluluĭ n'ar fi adevĕratul craniu al luĭ Mihaiŭ Vitézul, nu trebue a se ţine sémă, şi chiar dacă acel craniŭ ar fi apocrif, este bine ca tradiţia aşa de înrădăcinată în spiritul poporuluĭ român să rĕmâe aşa precum am apucat-o. Maĭ departe arată că şi D-sa este de părere ca comitetul societăţiĭ istorice române să ia iniţiativa uneĭ subscripţiĭ publice pentru strângerea unuĭ fond destinat ridicăriĭ de monumente în ţară, începutul fiind deja făcut prin donaţiunea domnuluĭ General C. I. Brătianu.

Domnul *G. Ionnescu-Gion* susţine că Societatea Istorică Română trebue să ia parte la aniversările istorice însemnate trimiţênd delegaţiunĭ, a ridica monumente şi a pune poporul în curent cu faptele istorice săvârşite în trecut. Atinge apoĭ cestia broşuriĭ cu care s'a însărcinat domnul To-

DATA	FELUL LUCRARILOR

cilescu, facerea Mausoleuluĭ pentru osemintele Domnuluĭ Mihaiŭ.

După maĭ multe discuțiunĭ la carĭ iaŭ parte domniĭ Th. Aguletti, I. Clinciu, G. Ionnescu-Gion, I. Panaitescu, Gr. G. Tocilescu și G. I. Lahovari, se încuviințează ca domnul Tocilescu să scrie broșura populară despre Mihaĭ-Vitézul, care să se împartă gratis la sătenĭ, iar ediția de lux să fie scósă în vîndare. Se primeşte în principiŭ și propunerea domnuluĭ General C. I. Brătianu de a se ridica un monument la Călugărenĭ.

Domnul *N. Quintescu* propune ca comitetul să numéscă o comisiune, fie din sînul săŭ, fie din persóne din societate, care să se ocupe cu strângerea unuĭ fond special pentru monumentele istorice, iar domnul *Tocilescu* propune și ținerea de conferințe publice în acest scop.

Domnul *președinte Lahovari* împărtăsesce părerile emise și rămâne ca cu timpul să se aducă la îndeglinire.

Se revine asupra decisiuniĭ din ședința precedentă asupra membrilor fondatorĭ, hotărîndu-se termenul de adesiune *1 Iulie* a. c., în loc 1 Septembre a. c.

Se pune la vot și se proclamă membriĭ *fondatorĭ* carĭ aŭ aderat la societate.

Sedința Biuroului 9 Iunie 1901.

Urméză un noŭ schimb de vederĭ asupra moduluĭ de aparițiune a revisteĭ, organul societățiĭ și se decide ca d. Gr. G. Tocilescu să adreseze o scrisoare Comitetuluĭ societăți, în care se vor arăta precis condițiunile, costul tiparuluĭ, etc.

Sedința Biuroului 16 Iunie 1901

Continuarea discuțiuneĭ asupra aparițiuneĭ revisteĭ, organul societățiĭ istorice române.

Sedința Comitetuluĭ 9 Iunie 1901

Votarea și proclamarea membrilor *fundatorĭ* carĭ aŭ aderat la societate.

Domnul *G. Ionescu-Gion*, secretar general, dă citire scrisóreĭ domnuluĭ Gr. G. Tocilescu, prin

DATA	FELUL LUCRARILOR
	care aduce la cunoştinţa comitetuluĭ condiţiunile de apariţiune a organuluĭ societăţiĭ intitulat : *Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie*, şi după discuţiunile urmate se aprobă. Domnul preşedinte *Lahovari* arată apoĭ că acésta fiind cea din urmă şedinţă înainte de luarea vacanţeĭ de vară prevădută prin articolul 27 din statute, ridică şedinţa şi declară sesiunea închisă pentru două lunĭ.

C. PROTOPOPESCU-ARGEŞ
Secretar-redactor.

SOCIETATEA ISTORICĂ ROMÂNĂ

Odată cu înfiinţarea şcólelor în vechile principate române carĭ alcătuiră maĭ târḑiŭ Regatul Românieĭ, se introduce, printre primele materiĭ de studiŭ, şi istoria naţională.

Cunoscută atuncĭ în liniele sale cele marĭ, după datele adeseorĭ necomplete ale Cronicarilor muntenĭ şi moldovenĭ, precum şi din cercetările entusiaste ale marilor naţionalistĭ de peste munţĭ, istoria Românilor din Dacia Traiană şi istoria tuturor elementelor române rĕspândite prin peninsula balcanică s'aŭ îmbogăţit şi s'aŭ luminat maĭ pe fie-care ḑi, certificându-se din ce în ce maĭ mult prin nouĕ documente.

Ca şi într'alte ţĕrĭ, istoria română a vĕḑut, prin publicarea de documente, deschiḑêndu-i-se un câmp maĭ mare şi orisonturĭ maĭ întinse.

Dintr'al douilea deceniŭ al secoluluĭ XIX, de când Petru Maior dă la lumină primele câştigurĭ ale îndelungatelor sale studiĭ şi până în momentele în carĭ scriem aceste rîndurĭ, cercetările nu aŭ fost întrerupte nicĭ odată. S'aŭ adunat în numĕr mare date, înainte necunoscute, documente interne şi externe, amĕnunte preţióse, privitóre la ceea ce alcătuesce *viaţa viă* a trecutuluĭ nostru. Aceste preţióse materialurĭ — adevĕrate tesaure — aŭ vĕḑut lumina lor în cele maĭ bine de 30 volume de până acum ale colecţiuneĭ *Hurmuzaki* prin grija şi strădaniile Academieĭ Române precum şi în alte maĭ micĭ publicaţiunĭ pornite din iniţiativa privată. Multe dintr'însele aŭ fost folosite; multe aştéptă încă pe istoricul care să le pună în suficientă lumină, pentru

ca, prin ilustrarea adevĕrată şi artistică a trecutuluĭ, să ne pricepem maĭ bine cerinţele presinteluĭ şi să ne întrarmăm cu o încredere şi maĭ mare în viitorul némuluĭ românesc.

Un numĕr mare de cunoscătorĭ şi de iubitorĭ aĭ trecutuluĭ românesc, profesorĭ universitarĭ şi secundarĭ, magistraţĭ, ómenĭ politicĭ, cărora politica le concede periodic facultatea de a medita asupra învĕţămintelor istorieĭ, militarĭ carĭ măsóră, în deplină cunoscinţă de causă, neasemuita vitejie a strămoşilor noştriĭ pe câmpurile de bătălie ale trecutuluĭ românesc, harnicĭ institutorĭ şi învĕţătorĭ carĭ spun, şi cu drept cuvînt, copiilor noştri că nu este altă istorie maĭ frumósă prin suferinţe şi eroism de cât istoria poporuluĭ românesc, toţĭ aceştĭ fiĭ aĭ Patrieĭ Române s'aŭ întrunit la sfârşitul luneĭ Aprilie 1901 şi aŭ fondat *Societatea istorică română.*

Scopul final, ţinta supremă către care vor tinde tóte silinţele membrilor acesteĭ Societăţĭ va fi ducerea maĭ departe a cercetărilor şi a studielor privitóre la trecutul némuluĭ românesc.

Multe s'aŭ făcut, dar mult maĭ multe rĕmân încă de făcut. Date fiind timpul şi mijlócele de până acum, am lucrat în 80 de anĭ de cercetărĭ şi de publicaţiunĭ istorice maĭ cu putere de cât s'ar fi lucrat aiurea în două secole. Şi totuşĭ, „ḑiua vine şi partea şĭ-o aduce" şi în studiele istorice, ca în tóte cele-l-alte tărâmurĭ de activitate ale spirituluĭ românesc.

Societatea istorică română este convinsă de adevĕrul acesteĭ bătrâne ḑicătorĭ; drept aceea, ea îşĭ propune ca, pe ḑi ce vine, să aducă partea sa de muncă şi, decĭ, de câştig la edificiul mareĭ istoriĭ naţionale a tuturor Românilor.

Avem documente interne în numĕr de neînchipuit de mare şi carĭ staŭ împrăştiate, expuse la perdere şi încă ne-studiate. In colecţiunile publice ca şi în cele particulare se găsesc bĕtrânele hrisóve ale strămoşilor carĭ, — de câte orĭ ! — într'un rând saŭ două străfulgeră luminĭ atât de marĭ şi atât de nouĕ despre o parte cu desăvêrşire necunoscută a vieţeĭ strămoşescĭ.

Avem bisericele şi crucile nóstre, odăjdiile şi odórele, evangheliile, psaltiriele şi céslóvele cu foĭ la început şi la sfârşit, pe carĭ bĕtrâniĭ le-aŭ acoperit cu atâtea notiţe privitóre la întâm-

plările de căpetenie ale istorieĭ nóstre. Tóte nu sunt încă pe deplin studiate şi prea puţin din ele sunt scóse la lumină.

Avem neîntrecuta nóstră poesie populară, în care scânteiă cu atâta frumuseţe episóde mândre din viaţa poporuluĭ român şi pe carĭ până adĭ istoricul şi literatul nu le-a studiat după metoda sciinţifică, scoţênd miedul istoric şi adevĕrat din podóbele aurite ale inspiraţiuneĭ poetice.

Avem pe trupul ţĕrilor române munţĭ şi văĭ, délurĭ şi râurĭ, gorgane şi fântânĭ, carĭ, tóte, îşĭ aŭ legenda şi istoria lor, — complemente adese-orĭ neasemuit de interesante pentru priceperea şi maĭ deplina ilustrare ale unuĭ mare fapt istoric.

Avem ruine de cetăţĭ, de întăriturĭ, de schitnrĭ şi mănăstirĭ, în dărămăturile sfinte ale cărora sunt atâtea de citit şi de învĕţat.

Avem tradiţiunĭ orale pe carĭ némul românesc, de la hotarele Pocuţieĭ şi ale Podolieĭ şi până la ţĕrmurile Adriaticeĭ şi munţiĭ Pinduluĭ, şi de la hotarele Moravieĭ şi Maramureşuluĭ şi până dincolo de ţĕrmurile Măreĭ-Negre, le-a păstrat cu acel neştirbit sentiment de conservare care e una din caracteristicele poporuluĭ nostru în decurs de 1800 de anĭ de traiŭ, aci, în Orientul european.

Tóte aceste mărturiĭ ale vieţeĭ de demult, strînse cu pricepere şi cu căldură, înviorate cu iubirea de adevĕr şi cu iubirea de patrie, — căcĭ una nu exclude pe alta în domeniul sciinţeĭ senine,— tóte aceste mărturiĭ ale trecutuluĭ vor lumina neasemuit de frumos şi de complet paginile istorieĭ nóstre naţionale.

De altă parte, noua *Societate istorică română* scie ce semne de vânjósă viaţă românéscă din trecutele cincĭ secole ale istorieĭ universale se găsesc cu miile în bibliotecele micelor şi marelor oraşe europene, în manuscrise încă necercetate, în publicaţiunĭ încă nestudiate. O parte din activitatea membrilor eĭ va fi consacrată într'acéstă direcţie, pentru ca, cu spusele străinilor lămurind spusele alor noştri şi alor nóstre, să ajungem a da peste completul adevĕr istoric.

Şi tot pe acest teren de activitate şi cercetărĭ externe, Societatea istorică română nu va pregeta nicĭ odată a urmări, în cercetările vecinilor ca şi în studiile învĕţaţilor din ţĕrĭ depăr-

tate, tot ce se va scrie despre trecutul ca şi despre presintele neamuluĭ românesc. Trăim într'un timp în care, din datele trecutuluĭ, se făuresc arme nenumărate pentru luptele nemilóse ale prezentuluĭ. Cu credinţa nestrămutată în tăria neperitóre a adevĕrurilor istorice, fără ură şi într'armaţĭ numaĭ cu ceea-ce Sciinţa nepărtinitóre ne va da pentru triumful Lumineĭ celeĭ adevĕrate, vom arĕta pretutindenĭ *lucrul cum este* din studiul *lucruluĭ cum a fost*, lăsând Justiţieĭ imanente sarcina de a arĕta, ca urmare neînlăturabilă, *lucrul cum va fi*.

La o asemenea rodnică şi bine cuvîntată muncă pornesc cu entusiasm membriĭ *Societăţii istorice române*.

Ca şi într'alte ţĕrĭ, unde societăţile istorice, archeologice, epigrafice, de numismatică, de eraldică, de sfragistică studiază pe întrecute întréga istorie a poporuluĭ lor, tot ast-fel *Societatea istorică română* îşĭ va da tóte silinţele pentru a rĕspândi luminĭ cât maĭ multe şi cât maĭ viue asupra vieţeĭ strămoşescĭ.

Societatea şĭ-a ales ca organ de publicitate acéstă Revistă, care îşĭ reia acum apariţiunea şi în care se vor publica ca şi în trecut: *a*) studiĭ istorice, archeologice şi filologice privitóre maĭ cu deosebire la poporul românesc; *b*) documente vechĭ, inscripţiunĭ şi orĭ-ce alt material interesând istoria nóstră; *c*) procesele-verbale ale citirilor istorice şi discuţiunilor urmate asupră-le în şedinţele ordinare şi extraordinare ale Societăţiĭ; dărĭ de sémă amĕnunţite despre operile istorice carĭ apar în ţéră şi în strĕinătate şi care se vor ocupa fie chiar cât de puţin de istoria nóstră; *e*) resumate succincte dar complete despre tóte studiele ce se publică prin revistele europene şi privitóre la istoria Orientuluĭ europén; *f*) rĕspunsurĭ de polemicĭ sciinţifice la opiniunĭ şi studiĭ de istorie şi literatură carĭ privesc istoria nóstră, — etc. etc. etc.

Redacţiunea are un biuroŭ pentru traducerea documentelor slave, pentru copiarea, clasificarea şi explicarea vechilor nóstre hrisóve, scrise cu litere cirilice, şi pe carĭ documente, acte şi hrisóve orĭ-ce particular le va putea aduce spre acest sfârşit comitetuluĭ Revisteĭ.

Pe lângă şedinţele publice carĭ se ţin la anumite epoce con-

form statutelor şi regulamentuluĭ, Societatea istorică română va organisa congrese şi excursiunĭ la locurile istorice ale ţĕrilor române, în vederea deşteptăreĭ sentimentuluĭ de iubire şi de admiraţiune pentru gloriele şi suferinţele strămoşilor noştri.

Ast-fel vedem noĭ activitatea viitóre a Societăţeĭ istorice române.

Suntem încredinţaţĭ, că toţĭ ceĭ însufleţiţĭ ca şi noĭ de sfânta iubire de Patrie şi de mândria ce ne inspiră frumuseţele trecutuluĭ nostru, vor încuragia năzuinţele nóstre, contribuind cu cunoscinţele şi ajutórele lor la atingerea scopuluĭ ce urmărim pentru Sciinţă şi pentru Neam.

Preşedinte, **G. I. LAHOVARI.**

Vice-Preşedinţĭ { **GR. G TOCILESCU** / **N. DENSUŞIANU**

Secretar, **G. Ionnescu-Gion**

Casier-Comptabil, **I. Clinciu.**

MEMBRII:

Agulletti Th.	*Ionescu N.*
Bărbulescu Ilie	*Lahovari Gr.*
Brătianu C. I. General	*Lăcusteanu Nicodim*
Calloianu M.	*Mirea G. O.*
Dumitrescu Marin	*Panaitescu C.*
Gabrielescu N.	*Pĕtraşcu N.*
Grădişteanu Ion	*Quintescu N.*

Bucurescĭ, 1 Maiŭ 1902.

I

O CARTE DE AFURISANIE DE ACUM 2000 DE ANI

(în Museul național de Antichități)

Fața anterióră și posterióră a steleĭ de marmură cu inscripțiunea afurisanieĭ.

§. I. Provenința: Monumentul a făcut parte din colecțiunea generaluluĭ Mavros. Asupra provenienţeĭ sale probabile din insula Rheneia vedĭ maĭ la vale § VII din acest studiŭ.

§. II. Natura: Stelă de marmură avênd repețită pe amêndouĕ fețele o inscripțiune cu aceïașĭ coprindere. In partea de jos monumentul se termină în forma unuĭ picĭor, pentru ca să se pótă înfige într'un piedestal. Pe una din fețe, cea

anterióră, se representă douĕ palme deschise şi ridicate în sus spre rugăcĭune, fiind săpate d'asupra inscripţiuneĭ ; acum ele sunt frînte la marginea superióră din causa ruptureĭ petriĭ. Pe faţa opusă fuseseră alte douĕ palme de asemenea deschise, carĭ însă aŭ dispărut pênĕ la încheĭeturile mâniĭ, pétra fiind ruptă.

Nălţimea actuală a steleĭ: 0,42ᵐ ; nălţimea inscripţiuneĭ de pe faţa anterióră 0,19ᵐ ; idem a feţeĭ posterióre : 0,34ᵐ; lăţime 0,31ᵐ ; grosime 0,65ᵐ.

§. III. Textul: Inscripţiunea de pe faţa anterióră, săpată cu óre-care îngrijire, ocupă 13 rîndurĭ, ultimul rînd venind pe plinta de jos a monumentuluĭ. Semnul ◡ ce se vede la litera I (a patra literă de la începutul linieĭ a 13-a), de şi făcut cu dalta, dar provine din erórea lapiciduluĭ.

Textul de pe faţa anterióră :

ΕΠΙΚΑΛοΥΜΑΙΚΑΙΑΞΙΩΤοΝΘΕοΝΤοΝ
ΥΨΙΣΤοΝΤοΝΚΥΡΙοΝΤΩΝΠΝΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΑΙΠΑΣΗΣΣΑΡΚοΣΕΠΙΤοΥΣΔοΛΩΙΦοΝΕΥ
ΣΑΝΤΑΣΗΦΑΡΜΑΚΕΥΣΑΝΤΑΣΤΗΝΤΑ
ΛΑΙΠΩΡοΝΑΩΡοΝΗΡΑΚΛΕΑΝΕΧΧΕΑΝ
ΤΑΣΑΥΤΗΣΤοΑΝΑΙΤΙοΝΑΙΜΑΑΔΙ
ΚΩΣΙΝΑοΥΤΩΣΓΕΝΗΤΑΙΤοΙΣΦοΝΕΥ
ΣΑΣΙΝΑΥΤΗΝΦΑΡΜΑΚΕΥΣΑΣΙΝΚΑΙ
ΤοΙΣΤΕΚΝοΙΣΑΥΤΩΝΚΥΡΙΕοΠΑΝΤΑΕ
ΦοΡΩΝΚΑΙοΙΑΝΓΕΛοΙΘΕοΥΩΠΑΣΑΨΥ
ΧΗΕΝΤΗΣΗΜΕΡοΝΗΜΕΡΑΙΤΑΠΕΙΝοΥΤΑΙ
ΜΕΘΙΚΕΤΕΙΑΣΙΝΑΕΓΔΙΚΗΣΗΣΤοΑΙΜΑΤοΑ
ΝΑΙΤΙοΝΖΗΤΗΣΕΙΣΚΑΙΤΗΝΤΑΧΙΣΤΗΝ

Pe partea opusă se află aceĭaşĭ inscripţiune săpată cu maĭ puţină îngrijire şi cu litere maĭ marĭ ; din acéstă causă textul ocupă aci 19 rîndurĭ şi merge în jos pênĕ la piciorul plăciĭ. Este şi o mică deosebire fără însemnătate : r. 5 :

ΔΟΛΩ în loc de ΔΟΛΩΙ. Apoĭ câte-va litere stricate: r. 7 ultima literă N, din cuvêntul ΗΡΑΚΛΕΑΝ; r. 8: literile ΑΙ din cuvêntul ΑΝΑΙΤΙΟΝ; r. 9: litera Υ din ΟΥΤΩΣ; r. 15: litera I din ΗΜΕΡΑΙ; r. 17—18: literile ΙΜ din ΑΙΜΑ.

E de observat că în amêndouĕ inscripțiunile litera O este maĭ mică de cât restul literilor.

Textul de pe fața posterióră:

ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΑΙΚΑΙΑΞΙΩ
ΤοΝΘΕοΝΤοΝΥΨΙΣΤοΝΤοΝ
ΚΥΡΙοΝΤΩΝΠΝΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΑΙΠΑΣΗΣΣΑΡΚοΣΕΠΙΤοΥΣ
ΔοΛΩΦοΝΕΥΣΑΝΤΑΣΗΦΑΡ
ΜΑΚΕΥΣΑΝΤαΣΤΗΝΤΑΛΑΙ
ΠΩΡοΝΑΩΡοΝΗΡΑΚΛΕΑ[Ν]
ΕΧΧΕΑΝΤΑΣΑΥΤΗΣΤοΑΝ[ΑΙ]
ΤΙοΝΑΙΜΑΑΔΙΚΩΣΣΙΝΑο[Υ]
ΤΩΣΓΕΝΗΤΑΙΤοΙΣΦοΝΕΥ
ΣΑΣΙΝΑΥΤΗΝΗΦΑΡΜΑΚΕΥΣΑ
ΣΙΝΚΑΙΤοΙΣΤΕΚΝοΙΣΑΥΤΩΝ
ΚΥΡΙΕΟΠΑΝΤΑΕΦοΡΩΝΚΑΙ
ΟΙΑΝΓΕΛοΙΘΕοΥΩΠΑΣΑΨΥ
ΧΗΕΝΤΗΣΗΜΕΡΟΝΗΜΕΡΑ[Ι]
ΤΑΠΕΙΝΟΥΤΑΙΜΕΘΙΚΕΤΕΙ
ΑΣΙΝΑΕΓΔΙΚΗΣΗΣΤοΑ[Ι]
[Μ]ΑΤΟΑΝΑΙΤΙΟΝΖΗΤΗ
ΣΕΙΣΚΑΙΤΗΝΤΑΧΙΣΤΗΝ

§. IV. Literatura: S'a publicat pentru prima-óră de către d. Otto Hirschfeld în *Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscriptionum Latinarum, vol. III,* Wien, 1874, p. 43—45 nr. 57. (= *Sitzungsberichte der Wiener Akademie, philos. histor. Cl.* XXXVII, p. 403 n. 57). După aceea

mult regretatul Alex. Odobescu în *Istoria Archeologieĭ*, Bucurescĭ, 1877, pag. 512, a reprodus inscripţiunea de pe faţa anterióră în facsimile şi în transcripţiune. După copia d-luĭ O. Hirschfeld s'a reprodus textul în *Sylloge inscriptionum græcarum* iterum edidit Guilelmus Dittenberger, Lipsiæ 1900 n. 816, pag. 677, şi în fine, facsimilele de pe amêndouĕ feţele inscripţiuneĭ, ce am pus la disposiţiunea d-luĭ dr. Adolf Wilhelm, Secretarul Institutuluĭ archeologic din Viena, aŭ fost publicate în *Iahreshefte des Oesterreichischen Archäologischen Institutes in Wien,* band IV, *Beiblatt,* pag. 14, Wien, 1901.

r. 5; HPAKΛE'AN = Ἡρακλεῖαν *Hirschfeld.* Trăsura ce se vede după E este sgărietură, iar nu o literă săpată cu dalta.

§. V. Lectura: Textul inscripţiuneĭ ambelor feţe fiind acelaş, transcriem numaĭ pe cel de pe faţa anterióră;

Ἐπικαλοῦμαι καὶ ἀξιῶ τὸν θεὸν τὸν ὕψιστον, τὸν κύριον τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός, ἐπὶ τοὺς δόλωι φονεύσαντας ἢ φαρμακεύσαντας τὴν ταλαίπωρον ἄωρον Ἡράκλεαν, ἐχχέαντας αὐτῆς τὸ ἀναίτιον αἷμα ἀδίκως, ἵνα οὕτως γένηται τοῖς φονεύσασιν αὐτὴν ἢ φαρμακεύσασιν καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν, κύριε ὁ πάντα ἐφορῶν καὶ οἱ ἄνγελοι θεοῦ, ᾧ πᾶσα ψυχὴ ἐν τῇ σήμερον ἡμέραι ταπεινοῦται μεθ' ἱκετείας, ἵνα ἐγδικήσῃς το αἷμα τὸ ἀναίτιον ζητήσεις καὶ τὴν ταχίστην.

Traducere: Chiăm întru ajutor şi implor pre Dumneḑeŭ cel pré-înalt, pre stăpînul spiritelor şi al orĭ-căruĭ trup, în contra acelora carĭ prin vicleşug aŭ ucis or aŭ otrăvit pe nenorocita Heraclea prematur, vĕrsând cu nedreptate al eĭ sânge nevinovat, pentru ca tot aşa să se întîmple ucigaşilor

eĭ saŭ otrăvitorilor şi copiilor lor. O Dómne ! tu carele tóte le veḑĭ şi voĭ ângerĭ aĭ luĭ Dumneḑeŭ la care orĭ-ce suflet în ḑioa de astă-ḑĭ cu rugăcĭune se umilesce, căutaţĭ a rĕsbuna sângele cel nevinovat şi cât maĭ curênd [1].

§. VI. Epoca: D-l Otto Hirschfeld, şi după dînsul rĕposatul Odobescu şi d. Dittenberger, întemeiându-se pare-se maĭ mult pre conţinutul şi limba inscripţiuneĭ, de cât pe forma literilor, atribue monumentuluĭ o dată posterióră ereĭ creştine. Primul o consideră că nu póte fi maĭ vechĭă de cât secolul al II-lea după Christos ; d. Dittenberger, o aşéză în primul secol după Christos, [2]) pe când după regretatul Odobescu ea ar fi chiar din secolul al VI-lea al ereĭ nóstre [3]). Forma literilor însă par maĭ mult a vorbi pentru secolul al II-lea saŭ primele deceniĭ ale seculuĭ I-iŭ înainte de Christos.

§. VII. Observaţiuni: Inainte de a explica conţinutul curióseĭ inscripţiunĭ bucurescene şi de a determina categoria monumentelor din care face parte, cată să vorbim de o altă

[1]) Fr. sa finală a textuluĭ grecesc ἵνα ἐγδικήσῃς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον ζητήσῃς καὶ τὴν ταχίστην este de sigur confusă, din causa verbuluĭ ζητήσεις, care nu numaĭ că este scris rĕŭ în loc de ζητήσῃς, dar nu se găsesce nicĭ la locul sĕŭ potrivit. D l Dittenberger (op. cit. p. 677 notă), presupune cu multă probabilitate, că în conceptul inscripţiuneĭ frasa trebuia să sune ast-fel: ἵνα ζητήσῃς τὸ ἀναίτιον αἷμα καὶ ἐγδικήσῃς τὴν ταχίστην; dar lapicidul din eróre, de la ἵνα a sărit tocmaĭ la ἐγδικήσῃς, şi odată ce a apucat să sape verbul ἐγδικήσῃς în locul verbuluĭ ζητήσῃς, a mers maĭ departe cu reproducerea textuluĭ introducênd pe ζητήσεις (în loc de ζητήσῃς) la un loc nepotrivit înainte de καὶ τήν ταχίστην. In traducere, dacă adoptăm corecţiunea propusă de d. Dittenberger, am avé: «căutaţĭ sângele cel nevinovat si rĕsbunaţi-l cât maĭ curênd.» In orĭ-ce cas sensul este de a face să se descopere vinovatul şi de a rĕsbuná pe victima sa. In inscripţiunea din museul naţional din Athena, care conţine acelaş text ca al celeĭ din Bucurescĭ, cu schimbarea numaĭ a numeluĭ feteĭ omorîte (veḑĭ maĭ departe §. VII din acest studiŭ) lipsesce verbul ζητήσεις, proposiţiunea finală avênd numaĭ un verb: ἵνα ἐγδικήσῃς τὸ αἷμα ἀναίτιον καὶ τὴν ταχίστην, adică «rĕsbunaţĭ sângele nevinovat cât maĭ curênd.»

[2]) Dittenberger, op. cit. p. 677: «Iam quoniam omne scripturæ genus eum primo p. Chr. n. sæculo vindicat.....»

[3]) Al. Odobescu, *Istoria Archeologieĭ*, Bucur. 1877 p. 513.

inscripţiune păstrătóre astă-ḑĭ în Museul naţional din Athena şi care stă în legătura cea maĭ strînsă cu monumentul din Bucurescĭ.

Pe la începutul secoluluĭ trecut un architect francez, A. Blouet, cercetând monumentele antice ale Elladeĭ, a găsit şi desemnat la Myconi o stelă funerară pe care a publicat-o în volumul al III-lea din *Expédition de Morée*, tabela a 13-a fig. 1, cu următórea observaţiune (pag. 7): «Stelă funerară de marmură găsită în Delos cea mare, unde sunt mormintele Delienilor. Acéstă stelă a fost dessinată la Myconi.» Philippe Le Bas în comentariul ce face acesteĭ inscripţiunĭ [1]) ḑice că, de şi cele maĭ multe notiţe ce însoţesc copiile ce ĭ-aŭ fost date arată Delos ca locul unde s'ar fi găsit inscripţiunea, totuşĭ, după indicaţiunea d-luĭ Blouet, dînsul rînduesce acéstă inscripţiune printre cele aflate în insula Rheneia. Cuvîntul principal este că acest monument epigrafic fiind după părerea sa din epoca creştină, este probabil că obiceiul de a se îngropa morţiĭ din Delos în insula Rheneia, a trebuit să se păstreze şi în urma introducereĭ creştinismuluĭ în Cyclade. Acéstă mĕsură fusese încă de la început luată din motive de salubritate, căcĭ Delos, cu tótă mica sa întindere, avé o populaţiune pré numerósă compusă maĭ ales din streiniĭ, pe care-ĭ chemà acolo religiunea şi încă şi maĭ mult comerciul, în urma derîmăreĭ Corinthuluĭ cu deosebire.

Stela din Rheneia, adĭ în Museul din Atena.

Lăsând de o cam-dată la o parte părerea despre originea creştină a inscripţiuneĭ, argumentarea învĕţatuluĭ francez asupra provenienţeĭ monumentuluĭ din insula Rheneia, vechiul cimitir al învecinateĭ Delos, rĕmâne în picióre.

[1]) In apendice la Blouet, op. cit. III pag. 41 n. 72. Cf. *Inscriptions recueillis en Grèce* par Ph. Le Bas V p. 185, 269. — *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure* fait par ordre du gouvernement français pendant les années 1843 et 1844 par Philippe Le Bas et H. W. Waddington, vol. II, partie IV e, *Iles*, numărul 2054.

Cele treĭ copiĭ ce avé la îndemână după acéstă inscripţiune deosebindu-se fórte mult între ele, Philippe Le Bas le reproduce pe câte-şĭ trele, luând de normă următorul text, pe care il restitue cum se vede maĭ la vale :

Textul inscripţiuneĭ:

ΑΛΟ. . . . .
ΣΤΟ. . . . . ΓΛ . . Α . . . . .
ΑΙΤ . . . . ΕΠΙΤΟΥΣ
ΦΟ . . . . ΗΦΑΡΜΑΚΕΥΣΑΝ
ΤΑ . . . . ΙΩΡΟΝΑΩΡΟΝΜΑΡ
ΟΙ . . . . ΑΣΑΥΤΗΣΤΟΑΝΑΙΤΙ
ΟΝΑΙΜ . . . . . ΙΝΑΟΥΤΩΣΓΕΝΗΤΑΙ
ΤΟΙΣΦΟ . . . ΣΙΝΑΥΤΗΝΗΦΑΡΜΑΚΕΥ
ΣΑΣΙΝΚ . . . . ΕΚΝΟΙΣΑΥΤΩΝΚΥΡΙΕ
ΟΠΑΝΤΑΙ . . ΩΝΚΑΙΟΙΑΓΓΕΛΟΙΘΕΟΥΩ
ΠΑΣΑΨΥΧΗΕΝΤΗΣΗΜΕΡΟΝΗΜΕΡΑΙΤΑ
ΠΕΙΝΟΥΤΑΙΜΕΘΙΚΕΤΕΙΑΣΙΝΑΕΓΔΙΚΠΣΗΙ
ΤΟΑΙΜΑΤΟΑΝΑΙΤΙΟΝΚΑΙΤΗΝΤΑΧΙΣΤΗΝ

Restituirea inscripţiuneĭ :

. . . .
. . . . αἱ]ἀρ-
αἱ[τῶν ἁγίων πατέρων] ἐπὶ τους
φο[νεύσαντας κρυφίως] ἢ φαρμ.κκεύσαν-
[τας τὴνδε τὴν εὔ]ωρον ἄωρον μάρ[τὺρ-
ο[ν ἤ καὶ ἐκχέαντ]ας αὐτῆς τὸ ἀναίτι-
ον αἷμ[α καὶ ἀνάθεμ]α οὕτως γένηται
τοῖς φο[νεύσα]σιν αὐτὴν ἤ φαρμακεύ-
σασιν [καὶ τοις τ]έκνοις αὐτῶν, κύριε
ὁ πάντα [δημιουργ]ῶν καὶ οἱ ἄγγελοι θεοῦ, ᾧ
πᾶσα ψυχὴ, ἐν τῇ σήμερον ἡμέρα, τα-
πεινοῦται με[θ']ἱκετείας, ἵνα ἐκδικήσῃ
τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον καὶ τὴν ταχίστη[ν].

Traducerea inscripţiuneĭ :

«Fie ca blestemele pronunţate de către sfinţiĭ părinţĭ să cadă asupra acelora carĭ pe furiş aŭ dat mórtea saŭ carĭ aŭ otrăvit-o, pe acéstă victimă aşa de tînĕră şi aşa de frumósă, pré de timpuriŭ răpită iubireĭ nóstre, saŭ carĭ aŭ vĕrsat sângele eĭ nevinovat. Da, anathemă asupra ucigaşilor eĭ, asupra otrăvitorilor eĭ, anatheme asupra copiilor lor. Dómne, creator al tutulor lucrurilor, şi voĭ îngerĭ aĭ luĭ Dumneḑeŭ, înaintea căruĭa, în acéstă ḑi, orĭ-ce suflet se umilesce rugător, pentru ca să rĕsbune fără întârḑiere sângele nevinovăţieĭ».

Astfel, după Philippe Le Bas, stela acésta frumósă fusese pusă ca să acopere un cenotaf închinat uneĭ tinere fete care perise şi căreĭa familia îĭ adusese ultimele onorurĭ fără a cunósce fel-ul morţiĭ eĭ. Dênsul credé că numele victimeĭ trebue să fi fost în primele două liniĭ, ce nu le putuse restitui.

In fine învĕţatul francez, după ce apropie acéstă imprecaţiune de cele obicĭnuite în evul-meḑiŭ, fie în ritualele Bisericeĭ (formule de excomunicaţiune), fie la finele manuscriptelor (anathemele copiştilor contra celora carĭ ar fura manuscriptele), ajunge la conclusiunea următóre : «Deşi caracterele acesteĭ inscripţiunĭ sunt de o formă destul de frumósă, nu se póte câtuşĭ de puţin, cred, comparând-o cu imprecaţiunile de carĭ vorbiĭ maĭ sus, să-ĭ atribuim o epocă maĭ depărtată de cât secolul al XI saŭ al XII al ereĭ nóstre».

O asemenea datare pĕcătuesce cu cel puţin două-spreḑece secole, inscripţiunea fiind, cum vom arĕta maĭ departe, din secolul al doilea saŭ cel maĭ curênd din primele deceniĭ ale seculuĭ ântêiŭ înaintea nasceriĭ luĭ Christos.

Restituirea inscripţiuneĭ de asemenea nu este esactă ; pentru acésta însă n'am puté aduce o imputare întemeiată învĕţatuluĭ francez, care nu avé cunoscinţă de inscripţiunea nóstră bucurescénă, cu al căreĭa ajutor numaĭ, lacunele textuluĭ de la Rheneia pot fi cu siguranţă înplinite.

Dar până a ne ocupa de acéstă restituire, să urmărim sórta monumentuluĭ epigrafic în cestiune.

Găsit la Rheneia, el a fost dus la Mykonos, unde îl copiâ Blouet; de la Mykonos fu transportat în museul din Aegina, unde l'a vĕḑut învĕţatul grec Pittakis şi l'a reprodus în facsimile în Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική 515; de la Aegina în fine el a nemerit în museul naţional din Athena [1], unde îl regăsi acum în urmă d. Adolf Wilhelm şi 'l publicâ după o fotografie [2].

Este o stelă de marmură albă, sus cu un fronton, jos cu un picĭor pentru a fi infiptă într'un piedestal. Atît partea superióră, cît şi cea despre stînga, sunt rĕŭ stricate. Totuşĭ se póte observà d'asupra inscripţiuneĭ urmele a douĕ palme tot aşa deschise şi înălţate în sus, ca şi cele de pe stela bucurescénă.

Monumentul mĕsóră aḑĭ 0·56^{m} înălţime: 0·31^{m} pênă la 0·33^{m} lăţime, şi 0·09^{m} grosime. El pórtă inscripţiunea numaĭ pe o faţă.

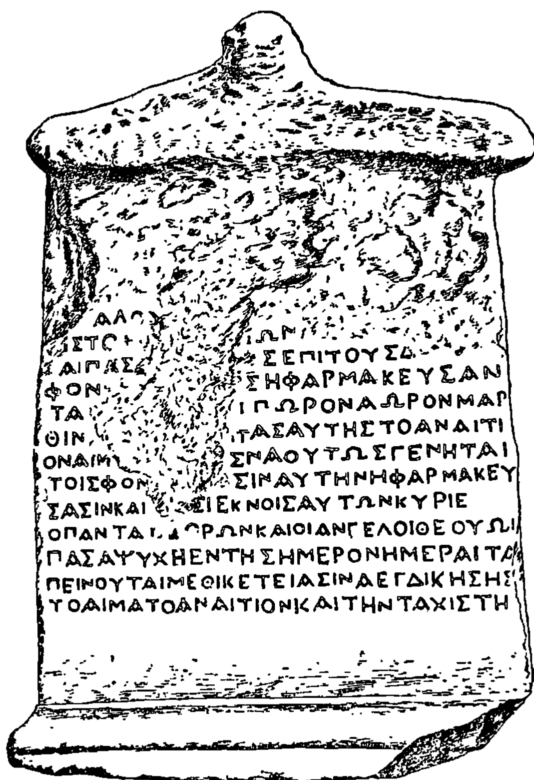
Asupra epoceĭ inscripţiuneĭ d. Adolf Wilhelm ne spune că dd. Th. Homolle, P. Wolters, F. baron Hiller v. Gärtringen, fiind rugaţĭ de a examina pĭatra din punctul de vedere al scrisoriĭ, aceştĭ învĕţaţĭ şi distinşĭ epigrafiştĭ s'aŭ pronunţat, cu toţiĭ, înainte de a fi luat cunoscinţă de conţinutul textuluĭ, — pentru secolul al II-lea înainte de Christ; acésta firesce nu exclude şi posibilitatea datăriĭ din primele deceniĭ ale secoluluĭ următor, în orĭ-ce cas însă nu după jefuirea Delosuluĭ din a. 88 a. Chr. şi derîmarea luĭ. Acéstă părere o adoptă şi d. Wilhelm, şi nu cred că s'ar puté opune ceva serios în contra-ĭ.

Noĭ reproducem inscripţiunea în cestiune după un excellent estampagiŭ datorit amabilităţeĭ d-luĭ Sklias, direc-

[1]) A se vedé Fränkel, *Epigraphisches aus Aegina* p. 8, despre sórta petrelor din Museul de la Aegina şi transportarea celor din Rheneia la Mykonos, Sira şi Aegina.

[2]) *Iahreshefte des oesterreichischen archäologischen Institutes in Wien*, V, *Beiblatt* pag. 11.

torul Muzeuluĭ Național din Athena, şi a d-luĭ profesor Divuniotis :

Stela funerară din Athena

Textul:

ΑΛΟΑ . . . .
/ΣΤΟΙ . . . . ΙΩΝ . . . . .
ΑΙΠΑΣ. . . . ΣΕΠΙΤΟΥΣΔ . .
ΦΟΝ . . . . ΣΗΦΑΡΜΑΚΕΥΣΑΝ
ΤΑ . . . . . ΙΠΩΡΟΝΑΩΡΟΝΜΑΡ
ΘΙΝ . . . ΤΑΣΑΥΤΗΣΤΟΑΝΑΙΤΙ
ΟΝ ΑΙΜ . . ΣΝΑΟΥΤΩΣΓΕΝΗΤΑΙ
ΤΟΙΣΦΘΝ. . ΣΙΝΑΥΤΗΝΗΦΑΡΜΑΚΕΥ
ΣΑΣΙΝΚΑΙ. . ΣΤΕΚΝΟΙΣΑΥΤΩΝΚΥΡΙΕ
ΟΠΑΝΤΑΕ· ΟΡΩΝΚΑΙΟΙΑΝΓΕΛΟΙΘΕΟΥΩΙ
ΠΑΣΑΨΥΧΗΕΝΤΗΣΗΜΕΡΟΝΗΜΕΡΑΙΤΑ
ΠΕΙΝΟΥΤΑΙΜΕΘΙΚΕΤΕΙΑΣΙΝΑΕΓΔΙΚΗΣΗΣ
ΤΟΑΙΜΑΤΟΑΝΑΙΤΙΟΝΚΑΙΤΗΝΤΑΧΙΣΤΗ/

Iată cum textul acesta se completéză şi se citesce cu ajutorul celuĭ bucurescén :

Επικ]αλου[μαι καὶ ἀξιῶ τὸν θεὸν τὸν ὕψ]ιστον [τὸν κύριον] τῶν [πνευμάτων κ]αὶ πάσ[ης σαρκό]ς, ἐπὶ τοὺς δ[όλωι φον[εύσαντα[ς ἢ φαρμκεύσαντα[ς τὴν ταλα]ίπωρον ἄωρον Μαρθίν[ην ἐχχέαν]τας αὐτῆς τὸ ἀναίτιον αἷμ[α ἀδίκω]ς, (ἵ)να οὕτως γένηται τοῖς φον[εύσα]σιν αὐτὴν ἢ φαρμακεύσασιν καὶ [τοῖ]ς τέκνοις αὐτῶν, κύριε ὁ πάντα ἐ[φ]ορῶν καὶ οἱ ἄνγελοι θεοῦ, ὧι πᾶσα ψυχὴ ἐν τῇ σήμερον ἡμέραι ταπεινοῦται μεθ' ἱκετείας, ἵνα ἐκδικήσῃς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον καὶ τὴν ταχίστη[ν.

Comparaţiune între stela atheniană şi cea bucurescénă.

Din comparaţiunea acestuĭ text cu cel bucurescén resultă că amêndouĕ sunt cu totul identice, deosebindu-se numaĭ în douĕ puncte : ântêiŭ, textul bucurescén conţine invocaţiunea cominatorie contra ucigaşilor tinereĭ *Heraclea,* pe când cel athenian îndréptă blestemul înpotriva omorîtorilor tinereĭ *Marthine* ; al doilea, în partea finală, textul bucurescén este confus din causa eroriĭ lapicidului, care a pus verbul ζητήσεις la un loc nepotrivit şi fără legătură cu ce precede saŭ urméză. Ast-fel în loc de ἵνα ἐγδικήσῃς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον ζητήσεις καὶ τὴν ταχίστην, cum se citesce în inscripţiune, trebuĭa să sape : ἵνα ζητήσῃς τό ἀναίτιον αἷμα καὶ ἐγδικήσῃς τὴν ταχίστην [1]). In inscripţiunea atheniană din contră, lipsesce verbul ζητήσεις şi proposiţiunea are numaĭ un singur verb : ἵνα ἐγδικήσῃς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον καὶ τὴν ταχίστην.

Afară de aceste deosebirĭ : amêndouĕ cărţile de blestem se potrivesc din cuvênt în cuvênt. Amêndouĕ sunt săpate pe marmură albă, cu caractere din aceiaşĭ epocă, —cele de pe stela bucurescénă însă ceva maĭ puţin îngrijite ; amêndouĕ aŭ aceiaşĭ formă, aprópe acelêşĭ dimensiunĭ (— cea din

[1]) Vedĭ înapoĭ pag. 12 nota 1 de unde provine acéstă eróre a lapicidului.

Bucurescĭ în starea actuală e ceva maĭ mică, dar nu e esclusă posibilitatea de a se fi terminat sus printr'un fronton, ca şi cea din Athena —), acelaş numĕr de rândurĭ (13 pe stela atheniană şi tot 13 pe faţa anterióră a celeĭ bucurescene); maĭ departe, prin suportul de jos de la fie-care se constată că ambele eraŭ destinate să fie înfipte într'un piedestal şi să fie expuse la capete de morminte, spre a puté fi citite de trecĕtorĭ; amêndouĕ în fine purtaŭ săpate pe dênsele câte o pereche de palme deschise şi înălţate în sus ca semn de rugă.

Identitatea lor în conţinut, în felul scrisoriĭ, în aspectul esterior, în forma şi întocmirea lor în genere, nu e de mirare décă a făcut pe un învĕţat ca W. Dittenberger [1]) ca să confunde ambele monumente într'unul singur şi să emită curiósa părere că inscripţiunea din Bucurescĭ, publicată pentru prima óră de d. Otto Hirschfeld, n'ar fi decât inscripţiunea vĕḑută de Pittakis la Aegina, adusă la Athena, şi publicată în Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική, 515 şi în colecţiunea luĭ Le Bas (Iles nr. 2054).

Acésta negreşit este o curată eróre, dar ceea-ce ni se pare ciudat este faptul, că dintr'însa d-l Adolph Wilhelm creïază un merit pentru epigrafistul german care «a arĕtat raportul dintre stela din Athena şi cea din Bucurescĭ [2])».

Dacă este într'acésta vre-un merit, décă meritul trebue cuĭ-va de recunoscut, apoĭ negreşit acesta se cuvine cu tot dreptul regretatuluĭ nostru coleg şi amic Al. Odobescu. Acest învĕţat încă din anul 1877, publicând *Istoria Archeologieĭ*, pusese în comparaţiune, ïar nu confundase, cele douĕ monumente. El ḑice: «Pe la începutul acestuĭ secol, un

[1]) *Sylloge inscriptionum graecarum* iterum edidit Guilelmus Dittenberger, I p. 677: «Ubi inventus sit lapis non constat; fuit quondam Aeginae in museo, unde translatus est Athenas in stoam Hadriani. Illinc nescio quo pacto Bukarestum in museum pervenerit, ubi etiamnunc exstat. Edd. Pittakis Eph. 515. Lebas Inscr. II 2054. Omnium accuratissime O. Hirschfeld Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissensch. zu Wien LXXVII (1874 IV—VII) p. 403 n. 57».

[2]) A. Wilhelm op. cit. p. 12: «Für die Stele in Athen, deren Beziehung zu dem Bukarester Denkmal aufgezeigt zu haben Dittenbergers Verdienst ist.»

arhitect francez, Blouet, explorând monumentele Elladeĭ, a dat, la Myconi, peste o mică stelă funerară, purtând pe dînsa o inscripţiune, în multe locurĭ ştirbită, care se cunoscea însă a fi dintr'o epocă creştină ; ea provenea din insula Rhenea, vechiŭ cimiteriŭ al învecinateĭ Delos. O inscripţiune cu aceĭaşĭ coprindere, dar completă şi repeţită pe ambele feţe ale petreĭ, o găsim pe şi maĭ-mica nóstră stelă din Bucurescĭ [1])». Şi ceva maĭ departe, meritosul archeolog adăogă : «Am audit punêndu-se în suspiciune autenticitatea acestuĭ monument. Nu sciŭ să fie pentru acésta un alt argument de invocat, de cât marea luĭ asemuire, în styl şi coprins, cu stela din insula Rhenea ; dar pornind pe aşa cale, mĕ tem c'ar trebui să dăruim pe falsarĭ cu maĭ mult de jumĕtate din monumentele epigrafice existenţĭ adĭ prin musee, şi tot de odată să închipuim că stylul lapidar al antichităţiĭ, compus maĭ cu totul din formule fórte puţin variabilĭ, a fost cu mult maĭ capricios de cum ni-l dovedesc monumentele ce sunt saŭ se daŭ de vechĭ.» [2])

Formule de blestem în inscripţii şi documente.

Vine acum întrebarea cum trebue să ne explicăm acéstă izbitóre asemuire dintre cele douĕ monumente : Avem óre înaintea nóstră una din acele formule de blestem obicĭnuite în casurĭ analoge, când era vorba de a se cere rĕsbunarea divină contra unuĭ ucigaş necunoscut carele prin viclenie omorîse saŭ otrăvise pe o persónă tînĕră ? Repetarea aceleĭaşĭ formule, independent de locul şi de timpul unde, când, de cine şi pentru cine se repetă, să nu fi avut aceĭaşĭ putere magică, în credinţele superstiţióse ale antichităţiĭ, ca descântecele, bunióră, ale nóstre, ce se repetă întocmaĭ fără altă schimbare de cât a numeluĭ persóneĭ pentru care se descântă ? Neîndoios că posibilitatea întrebuinţăriĭ acelor aşĭ formule nu este apriori esclusă.

Asemenea formule objurgatoriĭ saŭ de afurisaniĭ le ve-

[1]) *Istoria Archeologieĭ*, Bucur. 1877 p. 511.
[2]) Idem p. 513—514.

dem obicĭnuindu-se în Occident, în cursul evuluĭ-mediŭ [1]), ĭar în Orient şi în ţara nóstră până în timpiĭ maĭ dincóce,

[1]) Le Bas, in Blouet, *Expédition de Morée*, t. III, nr. 72 citéză câte-va exemple: Baluze (Capit. reg. franc. t. II p. 677 şi urm.) dă doue formule de excomunicare bisericéscă de la fine'e secoluluĭ al X-lea, unde se chĭamă asupra vinovatuluĭ blestemul luĭ Dumnedeŭ şi al îngerilor; o alta, p. 675 şi 676, unde el este osîndit să aĭbă în ĭad, sórta trădătoruluĭ Iuda: Hunc divino zelo accensi, cum *Iuda Domini* proditore, æterna punitione sub anathematis vinculo, nisi resipuerit, in inferno damnatum contradimus». Le Bas citéză şi câte-va exemple din inscripţiunĭ: Fabretti, *Inscr. antiq.* p. 110 şi 111:

male pereat insepultus
iaceat. non resurgat
cum Iuda partem habeat
Si quis sepulchrum hunc
violaverit

O alta:

Locus serini subd. reg
quem. comparavit ab is
peciosa. abba contu
ta congregatione
sua. si quis autem lo
cum istum biolare
rit partem abeat c
um Iuda traditior (sic)
em dñi nostri Ihu
Xri. Amen

O a treĭa din a. 1131:

quis heorum nostram vult frangere
Societatem de omni honore atque dignitate.
domino volente cum suis sequacit.
Sit eiectus. et insuper cum Iuda et
Caypha atque Pylato habeat portionem;
idem turpissimam sustineat mortem ut
Galelonem qui suos tradidit socios et
non eius sit memoria sed in asella
retrorsum sedeat et caudam in manu teneat.

Le Bas, pentru obiceĭul ca osânditul să fie plimbat pe măgar cu faţa întórsă spre códa animaluluĭ, citéză pe Zonaras *Annal.* XV, 7, şi pe Cantacuzen, Hist. lib. III, c. 29.

prin chrisóvele domnescĭ [1]), prin cărţile de blestem ale mitropoliţilor [2]) şi Patriarchilor, pre cărţĭ şi pre manuscripte [3]).

Nu ar trebui óre să admitem că în casul de faţă, una şi aceïaşĭ credinţă superstiţiósă, într'un cas cu totul identic, cum ar fi omorîrea saŭ otrăvirea a douĕ tinere fete în locurĭ şi timpurĭ diferite, să-şĭ fi găsit acelaş mod de expresiune, întrebuinţând una şi aceïaşĭ formulă consacrată spre a chema rĕsbunarea divină asupra ucigaşilor?

Lucrul, ḑicem încă o dată, că este posibil, dar împrejurările în care se presintă casul ce ne preocupă nu pot fi îndestulător explicate prin acea posibilitate.

Intr'adevĕr, ïată douĕ monumente săpate cu texturĭ desăvîrşit identice, cu aceléşĭ caractere de scrisóre, cu aceléşĭ mânĭ rugătóre înălţate în sus, pe acelaşĭ material şi în acelaş mod expuse; provenința unuïa e cunoscută cu cer-

[1]) Iată formula de blestem obicînuită prin chrisóvele domnescĭ: «Iar de nu va cinsti, nicĭ va înnoi şi nicĭ va întări acest hrisov al Domnieĭ mele, ci îl va călca şi îl va rupe şi îl va ruşina, acela să fie blestemat şi anatemat şi afurisit de 318 sfinţĭ părinţĭ ceĭ de la Nicheia, şi să aïbă parte cu Iuda şi cu Aria, şi cu alţĭ necredincioşĭ Iudeĭ ceĭ ce aŭ strigat asupra sângeluĭ Domnuluĭ Dumneḑeuluĭ şi mântuitoruluĭ nostru Isus Hristos, şi aŭ ḑis: Ia-l, ia l, şi răsticneşte-l pe el, şi sângele luĭ asupra lor şi asupra copiilor lor, ceïa ce este şi va fi în vecĭ, amin». In chrisovul luĭ Nicolae Pătraşcu Vodă din 1602 (Thesaur de monumente istorice, ed. Papiŭ, I p. 386) formula sună ast fel: «ïar cariĭ se vor nevoi şi se vor ispiti a surpa şi a strica mila s(ve)ti besérece si poména aceasta a nostră ce am faptu noi de bună voia nostră, au va fi domnu, au vlădică, au boiari, au megiiaşi, au om sărac, pre acela să-l strice şi să-l surpe Dumneḑeu, şi să-l dezrădăcinésca de pre pământu, şi pre el şi pre fecïoriĭ luĭ şi pre toată ruda luĭ, şi să-ĭ stea pârâşĭ înaintea luĭ Dumneḑeu Précistaa şi s(ve)ti Nicolae şi rugăcïunea aceştiĭ sfinte besérecĭ; şi în cest veac şi in cela ce va să fie, şi să fie trăclet şi afurisit ânteiŭ de sfăntaa Troiţă şi de cinstita crucea lu H(risto)s, şi de sfinţiĭ bezsplătnici (ceĭ fără de argint) şi de sfinţiĭ proroci şi de sfinţiĭ apostoli şi mucenici s(ve)tiĭtelni şi pr(e)pod(o)bnici şi de toţĭ pravednicíĭ şi de noĭ păcătoşiĭ, şi să ĭ fie partea ca a luĭ Daftan şi Avirom, şi a fecïorilor luĭ Corei şi întru în loc cu Iuda şi cu Ariïa, cu Ana şi cu Caiafa».

[2]) Cărţile de blestem a jucat un rol fórte însemnat în vechïa nóstră legislaţiune maĭ cu sémă în procesele pentru proprietate. Cum se proceda la citirea acestor cărţĭ şi se presta jurămîntul cel mare, putem vedé din chrisovul luĭ Matheiŭ Basarab pentru desrobirea mănăstirilor închinate.

[3]) Formulele de blestem obicînuite în chrisóve ne întîmpină şi în anatemele scrise de copiştiĭ saŭ posesoriĭ manuscriptelor dăruite la mănăstirĭ saŭ bisericĭ, contra acelora carĭ ar îndrăzni să le fure saŭ să le înstreineze.

titudine ; este insula Rheneia [1]) din vecinĕtatea Delosuluĭ ; despre monumentul cel-alt, se scie atât numaĭ că provine din colecţiunea Generaluluĭ N. Mavros. Acest bine-cuvêntat donator însă îşĭ alcătuise o bună parte a colecţiunilor sale din obiecte şi monumente adunate din Grecia continentală şi insulară.

De şi colecţiunea n'a fost predată în 1865 Museuluĭ naţional de Antichitaţĭ după un catalog saŭ inventar, dar trecerea obiectelor în inventarul general al Museuluĭ s'a făcut sub îngrijirea generosuluĭ donator, care era presidentul Comitetuluĭ archeologic. In acest inventar nu figurézǎ stela funerară a Heracleiĭ, cum nu figurézǎ nicĭ-una din numerósele petre cu inscripţiunĭ şi bucăţile maĭ marĭ sculpturale din colecţiunea Mavros ; bucăţile maĭ micĭ însă : statuete de marmură saŭ de bronz, bas-reliefurĭ, busturĭ, vase etc., obiecte mărunte, sunt trecute în inventar, cu indicaţiunea pentru multe din ele a loculuĭ aflăriĭ. Aşa despre un fragment de marmură, un picior, se ḑice în inventar c'a fost aflat la Zimnicea în a. 1833 (la nr. 65).

Stela bucurescénă probabil provine din insula Rheneia.

Următórele obiecte sculpturalĭ sunt indicate ca provenind din Grecia : 1) Marmură represintând un mic mormênt antic cu o figură d'asupra dormind, găsit la insula Tenos în a. 1839 (nr. 44 din inventarul general) ; 2) Fragment de statuetă de marmură : postamentul şi piciórele de la glesne în jos, găsit la Athena (nr. 59 inventar) ; 3) Idem partea inferióră a unuĭ grup de figurĭ, aflat tot la Athena (nr. 103 invent.). E de observat că pe fragmentele nr. 2 şi 3 se află scris cu cernélă, probabil chiar de generalul Mavros : „Αϑῆνες 1842 Mavros"; 4) Fragment architectonic de mar-

[1]) Incercarea d-luĭ Dittenberger (op, cit. pag. 677) de a revendica piatra pentru insula Thera sub cuvînt că maĭ cu sémă în acéstă insulă religiunea creştină s'a rĕspândit maĭ de timpuriu de cât aiurea, este cu totul nefundată, pe motivul maĭ întêiŭ, că ceĭ carĭ aŭ publicat inscripţiunea indică insula Rheneia ca locul de provenienţă ; al doilea că, precum s'a arătat deja maĭ sus, acéstă inscripţiune, ca şi cea bucurescénă, datéză din secolul al II-lea saŭ începutul primuluĭ secol *înainte* de Christos, epocă care, după cum se va arĕta maĭ la vale, nu este în contraḑicere cu conţinutul celor douĕ inscripţiunĭ.

mură cu inscripţiunea ΕΡΕΧΘΕΙΟΝ (nr. 101 invent.); 5. 6. 7). O tavă, un blid şi o fiolă de marmură, origina lor de la Athena (nr. 107, 108, 109 din invent. general).

Prin urmare nu este, precum vedem, câtuşĭ de puţin exclusă posibilitatea, ca şi mica stelă funerară a Heracleiĭ, uşor de transportat prin dimensiunile eĭ, să se fi dobândit de generalul Mavros într'una din călătoriile luĭ în Ellada, în 1839, în 1842 saŭ cine scie póte într'alt an. Şi atuncĭ părerea că cele douĕ inscripţiunĭ cominatorie ar proveni dintr'unul şi acelaş loc şi ar data dintr'acelaş timp, capătă pentru sine seriósă consistenţă. Precum anathema contra ucigaşilor Marthineĭ s'a plimbat de la Rheneia la Mykonos, apoĭ de aci la Aegina pênĕ ce a ajuns în definitiv la Athena, de ce să nu admitem că şi anathema contra asasinilor Heracleiĭ provine tot din Rheneia şi că a făcut o călătorie şi maĭ lungă pênĕ la Bucurescĭ?

O asemenea consecinţă a şi fost dedusă de către d. Adolf Wilhelm, căruĭa în vara anuluĭ 1900 trimiţêndu-ĭ facsimile după inscripţiunea din museul nostru naţional, ĭĭ atrăgém atenţiunea că între textul acesteĭ inscripţiunĭ şi textul aceleĭa din museul Athenian nu există de cât: deosebirea numeluĭ persóneĭ omorîte (copia din Le Bas nu-mĭ permité a completa numele de Marthina, ci pe acela de *Markiana*), şi lipsa verbuluĭ ζητήσεις în textul de la Athena. Tot de-odată ĭĭ puném întrebarea, décă cele douĕ inscripţiunĭ sunt din aceĭaşĭ epocă, dacă se póte sci ce a devenit inscripţiunea de la Rheneia. D. Wilhelm printr'o scrisóre din Athena, cu data de 7 Aug. 1900, mĕ însciinţézá că pétra de la Rheneia a fost regăsită de d-sa în colecţiunea epigrafică a Museuluĭ Naţional din Athena, unde se află, ca şi alte multe alte petre, fără vre-o indicaţiune asupra provenienţeĭ, aquisiţiuneĭ saŭ publicăriĭ lor. Tînĕrul învĕţat, maĭ departe, confirmă constatarea ce făcusem asupra deosebireĭ dintre ambele inscripţiunĭ [1]), arată că în textul athenian numele feteĭ omorîte este

[1]) «Wie Sie auf Grund von Le Bas Veröffentlichung erkannt haben und ich schon in meiner ersten Mittheilung nach Wien auf Grund dieses und der

Μαρθίνη, un nume rar şi care, ca şi Μάρθα, este semitic; apoĭ adaogă: «Lucru curios, s'aŭ aflat în Rheneia douĕ petre funerare cu reliefurĭ, una cu inscripţiunea Ἡράκλῃα χρηστὴ χαῖρε, cea-l'altă Μαρθείνη Εὐτάκτου χρηστὴ χαῖρε; pĭatra funerară a Heracleiĭ este acum în Athena; aceea a Marthineĭ e de presupus a fi în Syra. Este cel puţin posibil, de şi ĭarăşĭ nu se póte dovedi, ca amândouĕ aceste pĭetre funerare şi cele douĕ anatheme să aparţină unele altora — anathemele fuseseră de sigur expuse la mormênt saŭ la cenotaf (pseudomormênt) — şi aŭ fost găsite împreună. Anathema din Athena aparţine, după felul scrisoriĭ, secoluluĭ al II-lea saŭ primelor deceniĭ ale secoluluĭ I-iŭ înainte de Chr., precum, în acord cu socotinţa mea, m'aŭ asigurat cunoscătorĭ fără a fi luat în privire conţinutul textuluĭ. Inscripţiunile d-tale bucurescene mi se par, de şi sunt ceva maĭ puţin îngrijite, a aparţine aceleĭaşĭ epoce. In orĭ-ce cas cine-va este indrituit, în asemenea împrejurărĭ, a pune ambele stele în apropiată relaţiune [1])».

Alte douĕ inscripţiunĭ funerare privitóre la douĕ tinere: Heracleia şi Marthine.

Intr'adevĕr în Museul naţional din Athena se află de maĭ

anderen Veröffentlichungen und eigener Anschauung des Steines vorher auseinander gesetzt hatte, sind beide Texte, von der Verschiedenheit des Namen und ζητήσεις abgesehen, völlig identisch. Der Name auf der jetzt in Athen befindlichen Stele ist Μαρθίνη, ein sehr seltenes und wie Μάρθα semitisches Name».

[1]) «Merkwürdiger Weise haben sich auf Rheneia zwei Grabsteine gefunden mit Reliefs, der eine mit den Inschrift Ἡράκλῃα χρηστὴ χαῖρε, der andere Μαρθείνη Εὐτάκτου χρηστὴ χαῖρε, der Grabstein der Herakleia ist jetzt in Athen; der der Marthine vermuthlich in Syra. Es ist wenigstens möglich, wenn auch nicht zu beweisen, dass diese beiden Grabsteine und die beiden Verfluchungen zu einander gehören — die Verfluchungen waren sicher auf dem Grabe oder Scheingrabe aufgestellt — und miteinander gefunden worden sind. Die athenische Verfluchung gehört der Inhalt nach, wie mir Kenner ohne den Inhalt zu berüchsichtigen, mit meinem Urtheil übereinstimmend, versichert haben, den zweiten Iahrhundert oder den ersten Iahrzehnten des ersten Iahrhunderts *vor* Chr. an.; Ihre Bukarester Inschriften scheinen mir, auch wenn sie etwas weniger sorgfältig sind, derselben zeit anzugehören. Iedenfalls ist man berechtigt beide Stelen unter solchen Umständen in nahe Beziehung zu setzen.»

mult timp următórea inscripţiune, ce o reproducem după estampagiŭ :

Ἡράκλῃα χρηστὴ χαῖρε
«Heracleĭa, bunule, salutare [1])

Boeckh, publicând textul între inscripţiunile de la Rheneia[2]), face următórele observaţiunĭ: «Sub anaglypho a. 1829 reperto, in quo femina sedens adstante puella cistam unguentariam apportante ; ex schedis Virleti ed. Le Bas p. 176 n. 249. Habeo ex duplicibus». Este decĭ vorba de o pétră funerară a uneĭ Ἡράκλῃα, mórtă în Delos şi îngropată la Rheneia.

După felul scrisoriĭ textul pare a fi din aceĭaşĭ epocă cu inscripţiunea cominatorie a Heracleiĭ din museul bucurescén. Particularitatea formeĭ Ἡράκλῃα în loc de Ἡράκλεια, trecerea adică a luĭ ει în η înaintea vocalelor, ce ne întîmpină în multe alte exemple,[3]) se constată în primul secol înainte şi după Christos, dar maĭ mult în epoca luĭ August [4]).

Conclusiunea că am avé aci pétra de mormênt[5]) a aceleiaşĭ Heracleĭ care figurézǎ în anathema din Bucurescĭ şi că amândouĕ monumentele s'ar găsi într'o relaţiune imediată, nu póte fi dedusă numaĭ din simpla asemĕnare de nume, întru cât numele Heracleia este destul de rĕspândit.

[1]) Γλυπτά nr. 1323.—Descripţiunea eĭ vedĭ-o la R. Kekule v. Stradonitz, *Die antiken Bildwerke in Theseion* 261.

[2]) *Corpus Inscriptionum Graecarum* II add. 2322 b. 69=Le Bas, *Voyage archéologique en Grèce*, II, Iles Rhénée nr. 2039.

[3]) Cf. Guilelmus Dittenberger, Sylloge inscriptionum Graecarum, edit. II, Indices pag. 226.

[4]) Dr. K. Meisterhans, *Grammatik der Attischen Inschriften*, zweite Auflage, Berlin 1888, p. 37 ; E. Schweizer, *Grammatik der pergamenischen Inschriften* 56.

[5]) Dr. W. Pape's, Wörterbuch der griechischen Eigennamen, sub v. Ἡράκλεια şi Ἡράκλῃα.

Dar ïată că tot la Rheneia şi cam tot în acelaş timp s'a aflat o altă pïatră funerară publicată de Böckh [1]) cu notiţa următóre :)

«In anaglypho mulierem sedentem repraesentante : in Syra Rossius transscripsit ex catalogo musei Hermopolitani, quem confecit Cocconis, qui adnotat id ex Delo apportatum videri».

Textul inscripţiuneï :

ΜΑΡΘϾΙΝΗΕΥΤΑΚΤΟΥΧΡΗϹΤΗΧΑΙΡΕ
Μαρθείνη Εὐτάκτου χρηστὴ χαῖρε

«Marthine, fiica luï Eutaktos, bunule, salutare».

Imprejurările aflăriï acesteï petre, ca şi locul unde ea astăḑï se păstréză, nu le cunóscem ; probabil că trebue să fie tot în Museul din Syra, unde o copiase Ross. Dar numele Μαρθίνη, ca şi Μάρθα, amêndouĕ de originā semitică), sunt de tot rare. Nu se póte cunósce pe terenul propriŭ grecesc de cât un singur exemplu: Μαρθείνη Κορνηλιανοῦ ἐξ Οἴου, ce figuréză în lista Orgheonilor dintr'o inscripţiune aflată în Pireŭ şi datînd din primiï anï aï seculuĭ al III-lea după Christos) ; d. Wilhelm admite cu probabilitate că pétra de maï sus a Marthineï aparţine aceleiaşï epoce ca şi majoritatea monumentelor de acelaş fel din Rheneia, de şi forma literilor ϵ şi Μ este ceva maï tărḑie [5]).

Prin urmare acéstă pétră îşï găsesce legătură cu inscripţiunea cominatorie a Marthineï din Museul athenian, precum aceea a Heracleiï stă în raport cu inscripţiunea cominatorie a Heracleiï din Museul bucurescén. Este posibil, de şi nu se póte dovedi, că cele patru inscripţiunï să fi fost des-

[1]) *Corpus Inscriptionum Graecarum,* II 2322 b 78 = Le Bas, op. cit. Iles 2041.

[2]) Cf. Fränkel, *Epigraphisches aus Aegina,* p. 10.

[3]) Pape 's Wörterbuch. s. v. Μάρθα.

[4]) *Corpus Inscriptionum Atticarum* III 1280 a. r. 44.—W. Dittenberger, *Sylloge inscriptionum graecarum,* edit. II nr. 739,

[5]) Op. cit., 16.

gropate la un loc şi în acelaşĭ timp ; cele două funerare vor fi fost aşeḑate peste mormintele saŭ cenotafele Heracleiĭ şi Marthineĭ, amêndouĕ póte tinere surorĭ omorîte saŭ otrăvite de ucigaşĭ necunoscuţĭ ; din acéstă causă îndureraţiĭ părinţĭ saŭ rude de aprópe ale victimelor, pe lângă cele douĕ petre funerariĭ, maĭ înalţă încă douĕ stele-anatheme prin carĭ imploră de la «Dumneḑeul cel pré înalt» θεὸς ὕψιστος, şi de la îngeriĭ luĭ» printr'una şi aceiaşĭ imprecaţiune, imploră cu mânile rugătóre înălţate către Cer, rĕsbunarea cât maĭ curênd a sângeluĭ nevinovat. Aceste douĕ stele-anatheme sunt tocmaĭ : aceĭa din Museul bucurescén şi cea din cel Athenian.

Epoca şi origina celor douĕ anatheme.

Dar să ne întórcem la cele douĕ anatheme ale nóstre. Atât Philippe Le Bas, publicând stela funerară din Museul Athenian, cât şi d. Otto Hirschfeld, regretatul Al. Odobescu şi d. W. Dittenberger publicând pre cea bucurescénă, aŭ emis părerea că fără îndoială ele sunt de origină creştină, fiind un exemplu interesant de trecerea obiceĭurilor păgâne asupra creştinismuluĭ : Dumneḑeul şi îngeriĭ creştinilor luând aci locul de curênd părăsit de către divinităţile păgâne, mânele înălţate în sus spre rugă, păstrând pe monument posiţiunea lor tradiţională, limba în fine a celor douĕ inscripţiunĭ fiind cu totul limba întrebuinţată de Noul Testament [1]).

Dar atuncĭ cum rĕmâne de esplicat forma cea vechiă a literilor carĭ vorbesc, cum am arĕtat maĭ sus, pentru secolul al II-lea saŭ primele deceniĭ ale primuluĭ secol înainte

[1]) Otto Hirschfeld, l. c.— Odobescu, op. cit. p. 53.— W. Dittenberger, op. cit. 677 presupune că monumentul provine din insula Thera, tocmaĭ pentru cuvêntul că în acéstă insulă creştinismul s'a desvoltat maĭ de timpuriŭ ; ba găsesce chiar într'o inscripţiune (Inscr. Gr. ins. Aeg. III p. 84 n. 336, 16) o libertă cu numele Ἡράκλεια «nomen libertinae, cuius condicionis homines antiquitus praecipue his sacris studuisse constat», dar din causa frecuenţiĭ numeluĭ nu încércă să susţină identitatea persónelor.

de Christ? D. Wilhelm [1]) nu se îndoesce un moment că origina creştină a ambelor anatheme trebue înlăturată şi că acestea deci provin din cercuri judaice: «de sigur, ḑice d-sa, că Delos a fost încă de timpuriŭ sediul uneĭ coloniĭ judaice.»

Ca doveḑĭ în sprijinul acesteĭ păreri s'ar puté aduce următórele:

Antêiŭ: numele uneĭa din fete, Μαρθένη, care de sigur este semitic;

Al doilea, invocaţiunea ce se face în ambele anatheme către θεὸς ὕψιστος «Dumneḑeul cel pré înalt»: Ἐπικαλοῦμαι καὶ ἀξιῶ τὸν θεὸν τὸν ὕψιστον «Chiăm întru ajutor şi implor pre Dumneḑeŭ cel pré înalt». Intr'un studiŭ remarcabil, publicat de d. Professor Dr. Emil Schürer sub titlu: *Die Juden im bosporanischen Reiche und die Genossenschaften der* σεβόμενοι θεὸν ὕψιστον *ebendaselbst* [2]), se stabilesce pe baza uneĭ seriĭ de inscripţiuni descoperite în Russia meridională [3]) că pe la începutul ereĭ nóstre exista în oraşele *Pantikapaeum* (aḑĭ Kertsch), *Gorgippia* (aḑĭ Anapa) şi *Tanais* din regatul Bosphoruluĭ cimeric, o colonie ebraică destul de numerósă. Sub influenţá acesteĭ coloniĭ se formase multe collegiĭ saŭ thiase carĭ, fără a se supune la tóte regulele Synagogeĭ, se închinaŭ totuşĭ în chip esclusiv luĭ θεὸς ὕψιστος. Acest nume îl dedéŭ obicĭnuit Ebreiĭ Dumneḑeuluĭ lor Jehovah. Pe teritoriul lumeĭ biblice θεὸς ὕψιστος occupă un spaţiŭ întins, maĭ cu sémă în cărţile de maĭ târḑiŭ ale Cano-

θεὸς ὕψιστος pe teritoriul lumeĭ biblice şi în lumea greco-romană.

[1]) In scrisórea din 7 Aug. 1900: «Ich zweifle nicht, dass die Inschriften am jüdischen Kreisen stammen».—Idem. op. cit., p. 16: «Christlicher Ursprung der beiden Verfluchungen ist durch das Alter der Steine ausgeschlossen.»

[2]) *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, 1897, t. XIII, p. 200—225.

[3]) Ele figuréză în Latyschew, *Inscriptiones antiquaae orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latnae*, vol. II (Inscriptiones regni Bosporani), Petropoli 1890.

nuluĭ [1]), în Apocryphe [2]), în Noul Testament [3]), ba vedem chĭar că autorităţile romane se servĭaŭ cu acéstă denumire spre a designà pe Dumneḑeul judaic, [4]) fiind-că Iudeiĭ înşişĭ numĭaŭ ast-fel pe Dumneḑeul lor, cum resultă şi din monumente epigrafice [5]).

Acéstă denumire însă caracteristică a Dumneḑeuluĭ suprem nu ne 'ntâmpină numaĭ în regiunea Măriĭ-Negre şi pe teritoriul lumeĭ biblice, ci în tot Orientul, în peninsula balcanică şi chiar la Roma [6]).

[1]) Veḑĭ cuvintele citate de Schürer şi carĭ corespund cuvintelor din textul grecesc: ὁ ὕψιστος, ὁ θεὸς ὁ ὕψιστος, în Genesa 14, 8, 19, 20, 22. Numere 24, 16; Deuteronom 32, 8; Sam. 22, 14. Psalm. 7, 18. 9, 3. 17, 14. 20, 8. 45, 5. 46, 3. 49, 14 etc. (după numerotaţia septuaginteĭ). Iesaia 14, 14. In bucăţile arameice ale luĭ Daniel de asemenea pentru ὁ θεὸς ὁ ὕψιστος, saŭ numaĭ ὁ ὑψιστος.

[2]) Maĭ cu sémă la Sirach; ὁ ὕψιστος, θεὸς ὁ ὕψιστος saŭ θεὸς ὁ ὕψιστος, θεὸς ὕψιστος fără articol; κύριος ὁ ὕψιστος, etc. Locurile citate a se vedé la Schürer op. cit. p. 215.

[3]) διὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου Marc. 5, 7; διὸς ὑψίστου κληθήσεται Luc. 1,32; δύναμις ὑψίστου Luc. 1,35; προφήτης ὑψίστου Luc. 1,76; υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου Luc. 8,28; δοῦλοι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου Act. 16, 17; ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου Hebr. 7, 1. In cartea IV Esra titlu de *Altissimus*, decĭ greceşte ὕψιστος saŭ ὁ ὕψιστος, se dă obicĭnuit luĭ Dumneḑeŭ, nu maĭ puţin de 68 de orĭ, cum se vede din Indicele la ediţiunea luĭ Bensly (Cambridge 1895).

[4]) Scrisórea luĭ Agrippa către Caligula ap. Philo *Legat. ad Cajum* § 40 ed. Mangey II, 592: Διετάξατο γὰρ ἐκ τῶν ἰδίων προσόδων ἀνάγεσθαι θυσίας ἐνδελεχεις ὁλοκαύτους τῷ ὑψίστῳ θεῷ καθ'ἑκάστην ἡμέραν.

[5]) Intre altele o inscripţiune găsită la Athribis în Egyptul de jos (*Bulletin de corresp. hell.* XIII, 1889 p. 178—182) a unuĭ evreŭ căpitan de gendarmerie Ptolemäus, fiul luĭ Epikydes, care împreună cu comunitatea judaică din Athribis construesce o Synagogă luĭ θεῷ ὑψίστῳ: Ὑπὲρ βασιλέως Πτολεμαίου και βασιλίσσης Κλεοπάτρας πτολεμαῖος Επικύδου ὁ ἐπιστατης τῶν φυλακιτῶν καὶ οἱ ἐν Ἀθρίβει Ἰουδαῖοὶ τὴν προσευχὴν θεῶι ὑψίστωι.

[6]) A se vedé texturile reunite de Schürer, p. 209 — 213, carĭ arată desluşit legătura ce se stabilea pretutindenĭ între ḑeul ὕψιστος şi Jehovah. La acestea d. Fr. Cumont în *Supplément à la Revue de l'instruction publique en Belgique* 1897 a adăogat încă alte texturĭ literare şi câte ce-va din papyri. Reproduc din inscripţiunĭ pe cele următóre: *Roma:* θεῶι ὑψίστωι εὐχὴν ἀνέθηκεν Κλαυδία Πιστῇ (C. I. G. 5929); Athena: Ἀγαθῇ τύχῃ. Ιουλία Ἀσκληπιανὴ θεῷ ὑψίστῳ ὑπὲρ Μαξίμου τοῦ υἱοῦ εὐχαριστήριον ἀνέθηκεν. Inscripţiunea se află sub chipul unuĭ vultur stând jos (C. I. A. 1 p. 487 n. 132 l). — Pirot în Serbia: θεῷ ἐπηκόῳ ὑψίστο εὐχὴν ἀνέστησαν τὸ κοινὸν ἐκ τῶν ἰδίων etc. De desubt: θία[σος] Σεβαζιανός; decĭ phrygianul şi tracicul Sabazius este identic cu θεὸς ἐπήκοος ὕψιστος.—(Arch. epigr. Mitth. aus Oesterreich, X, 1886 p. 238). Maĭ sunt dedicaţiunĭ către θεὸς ὕψιστος găsite în Bizya (Thracia), în Placia (Mysia), Lesbos, Pergamon, Thyatira, Si-

Apoĭ ὕψιστος ca predicat îl găsim şi la Ζεὺς, întrebuinţat de poeţĭ, de Pausanias şi de monumente epigrafice [1]; dar aci el este numaĭ o singură deitate pe lângă alte multe, o deitate, căreĭa încă din adîncă vechime i se ridica templurĭ în Grecia. Prin acéstă denumire vagă «de pré înalt» ὕψιστος se dedé deuluĭ un caracter maĭ general, maĭ ales când în cursul primuluĭ secol după Christos prin tótă lumea greco-romană începuse ca să sufle un curent spre monotheismul deja pregătit prin filosofia grécă şi ajutat maĭ departe prin înrîurirea religiunilor orientale [2]. Fără îndoĭală că θεὸς ὕψιστος, numit maĭ pe scurt Ὕψιστος, trebue considerat une-orĭ ca un successor al luĭ Ζεὺς ὕψιστος; el este adorat pe alocurea sub imagina uneĭ aquile [3]), symbolul luĭ Zeus [4]). Dar o desvoltare curat grecéscă cu greŭ ar fi prefăcut pe Ζεὺς ὕψιστος în θεὸς ὕψιστος, aşa că d. Schürer şi Cumont cred că acest resultat în mare parte a fost provocat de judaism, şi că majoritatea inscripţiunilor de acest fel se datoresc păgânilor carĭ venerau pe Dumnedeul luĭ Israel σεβόμενοι θεὸν ὕψιστον, împreunând cu acest monotheism judaic elemente de ale concepţiuneĭ greceştĭ a luĭ Zeus, concepţiune care la rêndul eĭ tinde către monotheism. Asemenea comunitățĭ religióse de σεβόμενοι θεὸν ὕψιστον dăĭnuiră pênă pe la finele secoluluĭ al IV în secta *Hypsisterienilor* (Ὑψιστάριοι) din Cappadocia, şi în genere din Asia-Mică şi Syria, aceştia se 'nchinaŭ numaĭ «a Tot puterniculuĭ», şi întru cât-va foculuĭ şi corpurilor luminóse, etc.,

Ζεὺς ὕψιστος.

σεβόμενοι θεὸν ὕψιστόν.

landus (Lydia), Laodicea şi Acmonia, Aezani (Phrygia), Creta, Cypru, Alexandria etc.—Din izvórele literare: Photius (Bibl. 242) ne a păstrat un resumat din βίος Ἰσιδώρου de Damascin unde se vorbesce de θεὸς ὕψιστος; tot asemenea Celsus (Orig. contra Celsum I,24, p. 341, V, 41, p. 609) ed. 1733 amintesce de maĭ multe orĭ pe acelaş deŭ,—Dintr'un fragment inedit al luĭ Lydus ap. Cumont, l. c.: Ἰουλιανὸς ὁ βασιλεὺς γράφων τοῖς Ἰουδαίοις οὕτω φησίν· ἀνεγείρω μετ᾽ ἁ πάσης προθυμίας τὸν ναὸν τοῦ ὑψίστου θεοῦ, resultă că împĕratul Iulian, de şi păgân dar voesce să reconstruiască templul luĭ Jehovah care pentru dênsul este θεὸς ὕψιστος.

[1]) Exemple de Ζεὺς ὕψιστος sunt reunite la Hermann Usener, *Götternamе*, Bonn 1869, p. 50, 343; şi la Schürer, op. cit. p. 209—211.

[2]) Schürer, op. cit., 214.

[3]) Latyschev, op. cit., nr. 437, 445, 450.

[4]) Pauly-Wissowa, *Real-Encycl.* I, 373.

nu primiaŭ icónele ḑeilor, sacrificiile şi circumcisiunea, dar observaŭ Sabbathul şi oprirea de la unele mâncărĭ [1]. Prin atarĭ comunităţĭ, carĭ de şi nu participaŭ la Synagogă, dar adoraŭ pe Dumneḑeul Biblieĭ, creştinismul a putut grabnic să se rĕspândéscă, chiar la Roma, unde propaganda creştinismuluĭ pare a fi fost îmbrăţişată cu deosebire de aceĭ «fraţĭ» σεβόμενοι τὸν θεόν, din carĭ s'a născut primele comunităţĭ creştine.

Dintr'o associaţiune religiósă, care adora cultul esclusiv al luĭ θεὸς ὕψιστος, puté să fi făcut parte cele două tinere copile Marthine şi Heracleia. Anathemele lor ne arată o religiune care nu este nicĭ ceva specific judaism, nicĭ ceva specific pâgânism, ci, după cum ḑice Schürer, o neutralisare a amêndurora.

Alăturea de invocarea luĭ θεὸς ὕψιστος [2]) şi a ângerilor— despre carĭ vom vorbi îndată—vedem obiceĭurĭ şi credinţe superstiţióse păgâne greco-romane: ca imprecaţiunile, sculptarea a două mânĭ rugătóre pe stelele funerarie, şi altele.

De aceia din acest punct de vedere, şi maĭ ales al conţinutuluĭ, ar puté rĕmâne indiferent décă cele două anatheme sunt în definitiv de origină creştină saŭ de origină hebreopăgână, décă ele aparţin epoceĭ creştine saŭ sunt anterióre acesteĭ epoce. Amêndouĕ ne duc într'o grecitate biblică saŭ influenţată prin biblie; limba lor presintă o asemĕnare fără exemplu de izbitóre cu limba Cărţilor Sacre, pentru acésta fiind destul a aminti denumirĭ ca cele următóre date luĭ Dumneḑeŭ: κύριος πάσης σαρκός, ἔχων πάσης σαρκὸς κυριείαν, ὁ θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός, ὁ πάντα ἐφορῶν; întrebuinţarea cuvintelor ταλαίπωρος şi ἄωρος în Septuaginta; întorsăturĭ de frase

[1]) Grigorie din Nazianz în Migne *Patrol. gr.* 35, 990 sq.; Grigorie din Nyssa Migne *Patrol. gr.* 45, 482, 484; Cyrillus din Alexandria, Migne, *Patrol. gr.* 68, 282; Cf. Schürer, op. cit. 221.

[2]) In discusiunea ce a urmat în sânul Academieĭ de inscripţiunĭ şi frumóse litere din Paris cu ocasiunea comunicaţiuneĭ ce am făcut despre anathema bucurescénă (şedinţa de la Noemb. 1901), d. Clairmont-Ganeau a contestat temeĭnicia argumentăriĭ d-luĭ Salomon Reinac că θεὸς ὕψιστος ar dovedi numaĭ de cât origina semitică şi ante-creştină a inscripţiuneĭ nóstre, θεὸς ὕψιστος putênd fi invocat şi de o comunitate păgână nejudaică.

ca ἐκχυθήσεται αἷμα ἀναίτιον, καθαριεῖς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον, πᾶσα ψυχὴ ἥτις μὴ ταπεινωθήσεται [1]).

Al treilea: Pe lângă θεὸς ὕψίστος, κύριος τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός, pe lângă invocaţiunea κὺριε ὁ παντα ἐφορῶν, anathemele nóstre chĭamă şi pe «îngeriĭ luĭ Dumneḑeŭ» la care orĭ-ce suflet in ḑiua de astă-ḑĭ cu rugăcĭune se umilesce : καὶ οἱ ἄνγελοι θεοῦ, ᾧ πᾶσα ψυχὴ ἐν τῇ σήμερον ἡμεραι ταπεινοῦται μεθ᾽ἱκκετείας, iĭ chĭamă ca să rĕsbune sângele cel nevinovat al tinerelor fete omorite. Οἱ ἄνγελοι θεοῦ.

Ingeriĭ sunt acele finţe intermediare dintre cele douĕ lumĭ diametralmente opuse : cea dumneḑeiască şi cea pămênténă-omenéscă. După concepţiunea ebraică Dumneḑeŭ n'are nimic direct a face cu lumea, ci curieriĭ saŭ îngeriĭ luĭ aŭ să străbată pămêntul cu caĭ şi trăsurĭ «spre a se informa despre tot ce se petrece în lume şi de a îndeplini poruncile luĭ. Din când în când eĭ se înfăţişéză din noŭ, ca să dea raportul şi să capete poruncĭ maĭ departe. [2]) Miĭ şi miĭ de myriade sunt aceste fiinţe carĭ forméză cetele ceresci ale Domnuluĭ şi al căror rol mijlocitor îl admit nu numaĭ Ebreiĭ, ci şi Christos şi Apostoliĭ. Dar rolul lor mijlocitor între Dumneḑeŭ şi ómenĭ cresce cu deosebire în ultimiĭ secolĭ înaintea ereĭ nóstre ; apoĭ începe a li se da şi nume : Gavriel, Michael, Raphael, Uriel, Raguel, Saraqâel, Zûtêl, Rufael, Fanuel şi alţiĭ, din carĭ însă numaĭ patru ne întâmpină maĭ des la Judciĭ de maĭ tărḑiŭ : Michael, Gabriel, Uriel şi Raphael; aceştia alcătuesc clasa archangelilor, generalisimul lor şi al tutulor îngerilor în genere fiind Ingerii în religiunea ebraică.

[1]) Cf. Hatch-Redpath, *Concordance to the Septuagint*, unde fie-care pasagiŭ în parte este indicat. Pasagele din cele douĕ anatheme : κύριος τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός, ἐκχέαντας αὐτῆς τὸ ἀναίτιον αἷμα ἀδίκως, οἱ ἄνγελοι θεοῦ ᾧ πᾶσα ψυχὴ ἐν τῇ σήμερον ἡμέρα ταπεινοῦται pot fi comparate cu Faptele Apostolilor 20, 26: μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρα şi cu St. Petru I, 5, 6; ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ etc. — C. I. Gr. 9120 : ὁ θ(εὸς) τῶν πν(ευμ)άτων καὶ πάσις σαρκός.

[2]) Zacharias 1, 6 ; comp. Iob. 1. 2. Veḑí asupra punctelor ce atingem aci şi maĭ departe despre îngerĭ monografia luĭ Georg Stuhlfauth, *Die Engel in der altchristlichen Kunst*, Freiburg. 1897.

Michael, al căruia nume însemnéză «este ca şi Dumneḑeŭ» şi se consideră ca «anteluptătorul monotheismuluĭ Ebreilor».

Ingeriĭ în genere sunt fiinţele acelea însărcinate de a executa poruncile «Domnuluĭ Spiritelor», de a vesti darurile şi însciinţĕrile sale, cum face Gabriel către Sfânta Maria spre a-ĭ vesti nascerea luĭ Christos ; cu ἄγγελοι, ἀγγελθῆρες saŭ διαγγελθῆρες, cum iĭ numesc Oraculele Sibiline, se servă Dumneḑeŭ, carele îngrijesce de ómenĭ şi-ĭ apără prin direcţiĭ supraveghetorĭ şi sprijinitorĭ aĭ ómenilor, prin îngeriĭ protectorĭ. De aceia era la poporul ebreŭ, şi a trecut apoĭ şi în cercul creştinesc, convingerea generală că fie-care popor, fie-care oraş, fie care sat, fie-care om îşĭ are ângerul sĕŭ particular care conduce destinele lor, represintă interesele lor, se bucură şi suferă o dată cu eĭ, sunt de faţă la rugăciunele lor; iĭ mântuesc, iĭ ajută, iĭ mângâie, iĭ scapă de duhurile necurate.

Eĭ sunt «păzitoriĭ» cariĭ pururea veghiază, cariĭ nu dorm nicĭ odată, cariĭ aŭ privirĭ peste tot şi în tóte, de la o margine pênĕ la alta a pămêntuluĭ, nimic nu le rĕmâne ascuns, nicĭ-un fir de păr nu se mişcă omuluĭ pe cap, nicĭ-un pas nu face acesta de când se nasce şi pênĕ la mormênt, fără ca eĭ să nu scie. Pe omul pios îl apără de orĭ-ce neajuns, de orĭ-ce vicleşug şi rĕutate a Sataneĭ ; pe ceĭ făr' de Dumneḑeŭ iĭ pedepsesce, şi nicĭ-o crimă nu rĕmâne de el nepedepsită, căcĭ îngeriĭ sunt pe pămênt din porunca luĭ Dumneḑeŭ executoriĭ pedepselor cerescĭ, instrumentele în genere ale pedepsiĭ, ba sunt chiar îngeriĭ realĭ aĭ rĕsbunăriĭ [1].

De aceia nemîngâiaţiĭ părinţĭ aĭ Heracleiĭ şi Marthineĭ întind mânele rugătóre nu numaĭ către Dumneḑeŭ, carele tóte le vede, dar şi către îngeriĭ luĭ, spre a rĕsbuna sângele cel nevinovat şi cât maĭ curênd.

In amêndouĕ inscripţiunile-anatheme se ḑice : «O Dómne! tu carele tóte le veḑĭ, şi voĭ îngerĭ aĭ luĭ Dum-

[1]) A se vedé Georg Stuhlfauth, op. cit. p. 34.

neḑeŭ la care orĭ-ce suflet *în ḑiua de astă-ḑĭ* cu rugăcĭune se umilesce.» Despre care ḑi este óre aci vorba? De o ḑi de sĕrbătóre, când se credea că imprecaţiunea făcută va fi maĭ bine ascultată de către îngeriĭ, carĭ aŭ s'o ducă înaintea tronuluĭ luĭ Dumneḑeŭ? Nu scim [1]).

Cultul îngerilor la creştini

In privinţa adoraţiuneĭ îngerilor, toţĭ părinţiĭ Bisericeĭ creştine combătéŭ o asemenea adoraţiune şi invocare, căcĭ, ḑicéŭ eĭ, îngeriĭ saŭ spiritele fiind nişte fiinţe create, anume de Dumneḑeŭ create prin Christos, ce crimă maĭ mare póte fi de cât de a te închina saŭ de a adora o creatură a luĭ Dumneḑeŭ? ar fi o curată idolatrie, un fetişism! Şi tocmaĭ printr'acésta, maĭ adăogaŭ părinţiĭ Bisericeĭ, Creştiniĭ se deosibéŭ cu totul de păgânĭ şi de Ebreĭ, căcĭ dênşiĭ nu se închinaŭ la îngerĭ, nu voiaŭ a sci de vre-o adoraţiune religiósă pentru îngerĭ. Ba conciliul din Laodicea în Phrygia (între a. 343 şi 381) a pronunţat chiar anathema contra orĭcăreĭ invocaţiunĭ, contra orĭ-căruĭ cult al îngerilor. De aci am puté trage încă o a patra dovadă, că atât Marthine, cât şi Heracleĭa, din inscripţiunile cominatoriĭ, eraŭ ebree, ĭar nu creştine, de şi tocmaĭ faptul hotărîriĭ aceluĭ conciliŭ vorbesce pentru existenţa în sinul creştinĕtăţiĭ a unor cercurĭ carĭ adoraŭ pe îngerĭ [2]); asemenĭ cercurĭ eraŭ de sigur, dacă nu aĭurea, eraŭ în Phrygia şi Pisidia, altfel anathema pronunţată n'ar fi avut nicĭ un obiect, şi prin urmare nicĭ-un

[1]) Dittenberger, op. cit., 677, pune ca notă la pasagiul de maĭ sus din inscripţiune aceĭaşĭ întrebare: «Quinam potissimum dies festus intellegendus sit, peritioribus diiudicandum relinquo.»

[2]) Numirea de înger ἄγγελος o găsim pe multe inscripţiunĭ funerare creştine: de ex. la Thera (I. G. Ins. III 933—974; Hiller v. Gärtringen. Die Insel Thera I 181). Ca ἄγγελοι καταχθόνιοι sunt invocaţĭ într'o tablă de anathemă din Attica: (publicată de E. Ziebarth, Gött. Nachr. 1899 p. 127, 24.) Pe tablele gnostice: ἅγιοι ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, sunt spirite carĭ se pun la disposiţiunea adoratorilor, ca după porunca acestora să facă bine saŭ răŭ. Eĭ jócă un mare rol în cercurile de credinţe ale Gnosticilor; fiinţe din firea lor bune, pot să facă cuĭ-va şi răŭ, căcĭ sunt supuşĭ voinţeĭ fermecătoruluĭ şi îndeplinesc porunca luĭ în chip irresponsabil. Cf. Dieterich *Papyrus magica* p. 765; Wessely, Index la papyri grecĭ din Paris şi Londra (Denkschr. Akad. Wien XXXVI 1888, p. 130, s. v. ἄγγεγος); R. Wünsch, *Sethianische Verfluchungstafeln aus Rom*, Index s. v. *angeli, archangeli.*

înţeles. Ba în cultele judeo-elenistice din Alexandria formülele lor magice invocaŭ pre ἅγιοι ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι. Ca nişte creştine saŭ ca nişte judee, cele două tinere sus amintite, precum şi cercul din care făcéŭ ele parte, par a se fi închinat, cu deosebire îngerilor, căcĭ aceştia sunt mijlocitoriĭ între om şi Dumneḑeŭ, aceştia arată Celuĭ pré înalt dorinţele şi rugăciunile omuluĭ; aceştia se înfăţişéză în locul luĭ, înaintea luĭ Dumneḑeŭ. De aceia, cu tóte anathemele Synódelor, îngeriĭ în tótă lumea vechiă creştină aŭ fost invocaţĭ, aŭ fost adoraţĭ, ba li s'aŭ înălţat şi li se înalţă chĭar şi bisericĭ.

Ne maĭ rĕmâne acum, pentru a fini, ca să ne dăm séma de originea şi obiceiul acestor anatheme, de credinţele superstiţióse ce ne destăĭnuesce conţinutul lor; în fine, despre semnificaţiunea celor două mânĭ ridicate în sus ce figuréză pe anathema bucurescénă şi pe alte imprecaţiunĭ de acest fel.

Tabellae defixionum saŭ anatheme pe table de plumb.

Obiceiul de a se chema mânia rĕsbunătóre a uneĭa saŭ a maĭ multor divinităţĭ asupra uneĭ persóne cunoscute saŭ necunoscute care a săvârşit o crimă, este fórte vechiă la Greciĭ anticĭ [1]), ca şi la némurile italice [2]). Il găsim deja pe la finele seculuĭ al 5-le a. Chr. în întréga Attică. Orĭce faptă trebue să-şĭ aĭbă rĕsplată, fapta cea rea însă ḑeiĭ trebue s'o pedepséscă cât maĭ curênd şi cât maĭ aspru. Pentru acésta invocaţiunile se adresaŭ ḑeilor cerescĭ, dar maĭ cu sémă ḑeilor infernalĭ, cărora le revenea în special sarcina să rĕzbune nedreptatea. O imprecaţiune de acest fel, ἀρά, era aşa de sigur ascultată de către ḑeĭ, în cât ἀρά nu însemna la Grecĭ numaĭ imprecaţiunea, dar tot într'o vreme şi rĕsbunarea însĕşĭ a divinităţeĭ θεῶν ἀρά.

[1]) Ziebart, *Der Fluch im Griechischen Recht*, *Hermes* XXX p. 57 sq.

[2]) A se vedé în genere pentru cele ce urméză: *Corpus Inscriptionum Atticarum, Appendix continens defixionum tabellas in Attica regione repertas*, edidit Ricardus Wuensch, Berolini 1897, praefatio — De acelaş: *Sethianische Verfluchungstafeln aus Rom*, Leipzig 1898. — Wachsmuth, *Rheinisches Museum für Philologie* XVIII, 560 seq.

Poporul însă de rând, depărtându-se de la religiune, şi superstiţios fiind din fire, credé că asemenea imprecaţiunĭ n'aŭ efect, dacă nu vor fi făcute după preceptele saŭ formulele ritualuluĭ, şi că arta magică practicată de ceĭ experţĭ póte sili pe ḑeĭ ca să asculte pe ceĭ carĭ îĭ imploră.

Dar pentru acésta nu este destul ca formulele să fie numaĭ rostite, cum se obicĭnuesce în tóte timpurile şi în tóte locurile, ci ele trebuĭa să fie şi scrise, căcĭ scrisórea a fost socotită în toţĭ timpiĭ, maĭ ales în epocele depărtate, ca ascunḑênd într'însa ceva taĭnic şi fermecător. De aceĭa imprecaţiunile, ca să pótă ajunge pênĕ la ḑeiĭ infernalĭ, se scriĭaŭ pe un material ceva maĭ tare de cât lemnul saŭ pergamentul, anume pe table de plumb; acest metal se credé vătămător, ca avênd în sine influenţă vătămătóre, şi că precum este rece, apoĭ şi pe om îl face rece, adică îl ucide; maĭ este şi greŭ, şi daca nu-l ucide, cel puţin îĭ îngreuiază umbletul, îĭ înţelenesce picĭórele şi mânele ca să nu maĭ facă nimic.

Plumbul ca material pentru scrisore.

Aceste table de plumb, avênd în genere formă patrată, după ce eraŭ scrise, se îndoĭaŭ saŭ se făcéŭ sul, se străpungeaŭ cu unul saŭ maĭ multe cuie de fer, carĭ jócă aci rolul unor sigiliĭ puse pe o scrisóre, şi în modul acesta închise saŭ sigilate se depunéŭ în morminte ca într'o cutie de scrisorĭ pentru lumea cea-l'altă, aruncându-se simplu pe pământ saŭ fixându-se pe pereţiĭ cameriĭ mortuare. Mormintele eraŭ locurile potrivite unor asemenea biurourĭ poştale, căcĭ se găséŭ în stăpînirea luĭ Pluton şi a Proserpineĭ; ceĭ ce îngropaŭ ast-fel de tabele nu se preocupaŭ de numele mortuluĭ [1]), căruĭa aparţiné mormêntul, căcĭ nu ajutorul mortuluĭ se invoca de dînşiĭ, cum susţin uniĭ învĕţaţĭ, ci al ḑeilor infernalĭ *(Di inferi)*—singura preocupare a lor fiind ca scrisorile de plumb încredinţate mormintelor să soséscă la destinată. Se credé că şi cuĭul de fer dă imprecaţiuneĭ o putere

Forma scrisorilor de plumb şi sigilarea lor.

[1]) Veḑĭ despre superstiţiunea cuĭelor: Otto Jahn, *Ueber den Aberglauben des bösen Blicks,* în *Ber. der Sächs. Ges. d. Wiss.* 1855 p. 105.

magică, fiind simbolul fixaţiuneĭ, al consolidăriĭ[1]) şi aparţinênd ḑeiţeĭ Ananke, ḑeiţa neîndurată a destinuluĭ, şi că dacă cuĭul a străpuns tăbliţa, atuncĭ ruga de sigur va fi ascultată [2]).

Cum şi de cine se scriau tablele de blestem.

O asemenea tablă-scrisóre era maĭ adesea-orĭ concepută fórte simplu, avênd pe dênsa săpat numaĭ numele vrăjmaşilor, căcĭ se credé că ḑeiĭ infernalĭ sciŭ eĭ ce trebue să facă celuĭ anatemisat. Alte-orĭ se săpa o inscripţiune maĭ mare. Scrierea pe tăbliţe la început se făcé în chipul obicĭnuit de la stânga spre drépta, cum sunt γράμματα ἐπιδέξια; superstiţiunea însă socotind asemenea scriere ca fiind de bun augur, şi decĭ improprie în casurile de impreçaţiune contra duşmanilor, înlocui γράμματα ἐπιδέξια prin γράμματα ἐπαρίστερα, scriere de la drépta spre stânga; ba schimbă şirul rândurilor ultimul devenind primul şi primul devenind ultimul [3]); saŭ, spre a li se da o aparinţă magică, eraŭ înşirate împrăştiat. Tăbliţele se scriaŭ de ordinar de către persónele interesate, când sciaŭ să scrie, saŭ de ómeniĭ ce-şĭ făcuse o profesiune din arta magieĭ, de aceĭ preoţĭ cerşetorĭ şi profeţĭ de rĕspântiĭ, carĭ, precum ne arată Platon [4]), mergéŭ din casă în casă pe la bogaţĭ spunêndu-le că aŭ puterea prin formule conjuratoriĭ şi prin farmece să facă rĕŭ orĭ-căruĭ vrăjmaş ce ar avé acele persóne, căcĭ eĭ dispun de voinţa ḑeilor. Persónele care se servéŭ de ele, persónele devovente, eraŭ din tóte clasele societăţiĭ: nobilĭ, ca şi ómenĭ de jos, dar maĭ ales din clasa din urmă: femeĭ şi bărbaţĭ, sclavĭ şi liberţĭ, ca şi ómenĭ liberĭ.

[1]) Cf. Wachsmuth *Rhein. Museum* XVIII, 566; Henzen Bull. dell Instit. 1866 p. 2529; R Wünsch, C I A. Appendix.

[2]) De la obiceiul acesta de a străpunge plăcile de plumb cu cuie (*clavi figendi*) provine numele de *defixiones* dat de Romanĭ acestor *devotiones*, anatheme saŭ imprecaţiunĭ, pe carĭ Greciĭ le numĭaŭ κατάδεσμοι, de la verbul καταδῶ saŭ καταδέω, (καταδίδημι, καδδίδημι, καταδηνόω, maĭ rar) din acelaş motiv al cuĭuluĭ: δῶ = leg, leg prin blestem: *ligare*. Cf. *Meisterhans, op. cit.* p. 140, — *Wachsmuth, Rhein. Mus., XVIII*, 566.

[3]) Exemple la R. Wuensch C. I. A. Appendix nr. 109 şi 66. In inscr. 66 *a* 8 şi 109,5 se ḑice că precum literile sunt ἐπαρίστερα, tot aşa să-ĭ mérgă treburile aceluĭa care a fost anathemisat.

[4]) Republ. II, p. 364 B.

Mormintele servind drept cutie de scrisore.

Dar nu tóte mormintele se socotéŭ prielnice a servi drept cutie de scrisóre; mormintele acelora carĭ împliniseră spaţiul întreg şi legĭuit al vieţeĭ, mormintele celor morţĭ de bĕtrâneţe liniştită în casele lor, eraŭ lăsate la o parte. Tăbliţele se îngropaŭ de preferinţă în mormintele celora carĭ nu ajunseseră aniĭ daţĭ genuluĭ omenesc ca să trăiască, πρὶν μοῖραν ἐξήκεν βίου [1]), se îngropaŭ în mormintele tinerilor şi tinerelor (ἄωροι) [2]), saŭ ale acelora carĭ periseră de o mórte silnică (βιαιοθάνατοι) [3]). Causa R. Wünsch o esplică prin credinţa religiósă la Greciĭ anticĭ că sufletele celor morţĭ silnic saŭ înainte de timp, pênĕ ce să împlinéscă aniĭ destinaţĭ lor, trebuĭaŭ să rătăcéscă în préjma mormintelor lor, şi nu se ducéŭ a se odihni în regatul ḑeilor infernalĭ de cât după împlinirea vîrsteĭ legĭuite. Asemenea spirite rătăcitóre, ἀλάστορες, ἄδικα παθόντων, eraŭ socotite maĭ destoĭnice şi maĭ voióse ca să facă pe curieriĭ postalĭ aĭ ḑeilor infernuluĭ, ca unele ce petrec în pământ şi sub pământ. De aceĭa une-orĭ defixiunile chĭamă categoric un ἄωρος: λέγω τῷ ἀώρῳ τῷ κ(ατὰ τοῦτον τὸν τόπον [4]) etc., saŭ ἐξορκίζω σε, νεκύδαιμον ἄωρε [5]). Spiritele rătăcitóre ale celor silnic şi cu nedreptate omorâţĭ, eraŭ tot într'o vreme şi spirite rĕsbunătóre; ele nu se odihnéŭ, nicĭ lăsaŭ în pace pe rudele în

[1]) Sophocles, *Antigon.* 896.

[2]) Intr'un papyr magic din Paris 333: πλάτυμμα μολυβοῦν τίθετ.ι] παρὰ ἀώρου ἢ βιαίου θήκην. Se preferă încă: τόποι, ὅπου ἥρωες ἐσφάγησαν καὶ μονομάχοι καὶ βίαιοι, papyrul din Paris 1393 ap. R. Wüensch, C. I. A. Appendix, p. IV.

[3]) Aşa Delattre, *Revue archéolojique* XII 1888 p. 157, găsesce o tăbliţă pusă într'adins pe două craniĭ, póte două capete de decapitaţĭ; ele nu aparţinéŭ la corpurĭ incinerate şi nu s'a găsit nicĭ-o urmă de schelete. Pentru ceĭ periţĭ într'un naufragiŭ, tăbliţele se aruncaŭ în mare, în rîŭ, într'o fântână, pentru ca pe calea acésta, ele să se ducă la sufletele lor. Vedĭ Laertius Diogenes VIII § 31: τὸν δὲ Ἑρμῆν.. λέγεσθαι... χθόνιον, ἐπειδήπερ οὗτος εἰσπέμπει ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς ἀπό τε γῆς καὶ ἐκ θαλάττης. In realitate s'a şi găsit tăbliţe de plumb acoperite cu o materie albă din causa umidităţeĭ unde a stat. R. Wünsch citéză Papyrul magic CXXI rîndul 458, care enumerând locurile unde se expun defixiunile amintesce ἢ ποταμὸν ἢ γῆν ἢ θάλασσαν ἤγουν ἢ θήκην ἢ εἰς φρέαρ, decĭ pământul, (mormêntul) şi apa (mare, rîŭ, fântână) unde pot odihni corpurile morţilor.

[4]) Defixio găsită la Roma, I. Gr. Sic. et Ital. 1047.

[5]) Tablă de plumb aflată la Carthaginea, *Bull. de corr. hellén.* 1888 p. 299

viaţă, urmărindu-le din generaţie în generaţie, pênĕ ce crima săvîrşită asupră-le nu era rĕsbunată [1]).

Conţinutul tablelor cominatorii.

Câte-va cuvinte încă despre conţinutul tăbliţelor cominatoriĭ. Nu se anathemisà prin ele numaĭ persóna în genere a celuĭ blestemat, dar şi tot ce compune fiinţa sa, ca şi tot ce-ĭ aparţine [2]): trup şi suflet, limba, ca să nu maĭ pótă grăi rĕŭ, facultăţile cugetăriĭ, ca să nu maĭ gîndéscă rĕŭ, mânĭ şi picióre, cap, stomac, inimă, pântece, părţile obscene ca să nu maĭ pótă avé comerciŭ cu soçia saŭ cu orĭ-ce altă femee; averea luĭ, bunul, pacea şi tot ce era al luĭ, ca şi soçia şi copiiĭ luĭ, părinţiĭ, fraţiĭ şi surorile luĭ, tot némul luĭ, amiciĭ luĭ, toţĭ câţĭ vor avé a face cu el, şi îl vor sus-

[1]) Erwin Rohde, *Psyche*, Freiburg u. Leipzig 1894, p. 240, 255, 373.

[2]) Reproducem aci o tăbliţă de plumb găsită de curênd la Mentana, (Italia) într'un mormênt împreună cu alte două asemenea:

Faţa anterióră:

«Malcio Nicones oculos,
manus, dicitos bracias, uncis
capilo, caput, pedes, femus, venter,
natis, um(bi)licus, pectus, mamilas,
collus, os, bucas, dentes, labias,
me(nt)us, oclos, fronte(m), supercili(a),
scaplas, umerum, nervias, ossu,
meritas (?), venter, mentula, crus,
qu(e)stu, lucru, valetudines, defico
in as tabelas

Faţa posterióră:

Rufa Pulica manus, de(n)tes,
oclos, bracia, venter, mamila,
pectus, os(s)u, merilas (?), venter,
....crus, os, pedes, frontes,
uncis, dicitos, venter,
um(bi)licus, cun(n)us,
quos (?) ilae Rufas Publica def(i)co
in as tabelas

Câte-şĭ trele plăcile sunt publicate în *Notizie degli scavi di Antichità*, Roma, 1900 p. 207—210.

ţine pe el,—să fie blestemaţĭ şi pedepsiţĭ [1]) în acéstă lume ca şi în cea-l'altă, să nu pótă călători pe uscat saŭ pe apă, pământul luĭ să nu-ĭ rodéscă, pe ce o pune mâna să nu-ĭ sporéscă. Asemenea «anathemata» séŭ «ofrande votive» se obicĭnuesc pênĕ adĭ în amêndouĕ bisericile de Rĕsărit şi de Apus, sunt imprecaţiunile solemnele pronunţate de către un archiereŭ, sunt formule întrebuinţate în exorcisme şi în cărţĭ de blestem.

Cu timpul s'a ajuns la unele formule hotărîte, ca cele din descântecele de tot felul ale nóstre, şi Deităţile la care de ordinar eraŭ îndreptate asemenea devotiones saŭ anathemate sunt deităţile chtonice: Hermes χθόνιος, decĭ puterea luĭ infernală; Gaïa, Hades şi Persephone, soţia luĭ Hades, care ca regină a Infernuluĭ, puté vătămà pe ceĭ închinaţĭ prin tăbliţe lumeĭ infernale; Hekate, care ca păzitórea drumurilor (Εἰνοδία) avé sub ascultarea sa mormintele, Erinyele, ἄγγελοι καταχθόνιοι, şi alţĭ demonĭ şi deĭ infernaĭĭ, despre carĭ R. Wünsch tractéză cu amĕnuntul în prefaţa sa la Appendicele publicat pe lângă *Corpus Inscriptionum Atticarum*. In acest appendix se găsesc reunite peste 135 tăbliţe maĭ mult saŭ maĭ puţin complete, şi 115 fragmente, în limba grécă, latină şi oscă, din carĭ *tabellæ defixionum* cea maĭ mare parte şi cele maĭ vechĭ tot-de-odată, aŭ fost găsite pe teritoriul Atticeĭ, câte-va în Delos, Theba, Tanagra, Megara, Melos, Corcyra [2]), Creta, Cnydos [3]) Kypros, în Italia meridională, la Roma, Alexandria şi în fine la Cartha-

Deităţile invocate în tablele-anatheme.

[1]) φίλη Γῆ, cum se invócă în n. 98 din Wünsch, *C. I. A. Appendix;* ib. n. 100, 101; Γῆ χθονία (Dittenberger *Sylloge inscriptionum græcarum*² 615,26).

[2]) Despre acestea vedĭ în special Wachsmuth, *Rheinisches Museum*, XVIII.

[3]) A fost publicate pentru prima óră de Newton *A history of discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae*, London 1863, vol. II, part. II, p. 719 sqq. — Cf. Wachsmuth *Rhein. Mus. XVIII*, 570 sqq. şi Bechtel, *Dialektinschriften III*, 3536 sqq. — Pe cele maĭ multe din aceste plăcĭ cu *devotiones* pe ele, persóna afurisită este maĭ tot-d'auna denunţată răzbunăriĭ deilor infernalĭ, Artemis şi fiica eĭ. «Fie ca el saŭ ea să n'aĭbă parte de mila Persephoneĭ!» este o formulă ce ne întîmpină adesea pe aceste plăcĭ.

ginea, Hadrumet, şi în alte câte-va localităţĭ din Italia şi Britania.

Insemnătatea tablelor-anatheme.

Insemnătatea în genere a acestor monumente, unele scrise latinesce, altele în limba oscă, cele maĭ multe in limba grécă, resultă şi din faptul că ele ne duc în mijlocul vieţeĭ ḑilnice a celor anticĭ, ne arată amiciţiile şi duşmăniile lor, amorurile, dorurile şi speranţele lor, exprimate de dênşiĭ prin scrisorĭ datorite arteĭ magice şi încredinţate mormintelor ca să le ducă în mâna ḑeilor Infernalĭ. Ne intereséză câte-odată a şti cuvintele ce-ĭ împingéŭ la asemenea anatheme: vedem bunióră, bărbaţĭ, dar maĭ adesea femeĭ care'şĭ rĕsbună pentru diferite supărărĭ ce aŭ încercat: furturĭ, perfidiĭ, trădărĭ; una denunţă persóna care ĭ-a furat brăţara saŭ nu ĭ-a înapoiat haĭnele împrumutate; o alta blestemă pe ceea care ĭ-a răpit bărbatul, saŭ pe cel care a acusat-o că ar fi încercat să-şĭ otrăvéscă soţul; une-orĭ anathemele se îndreptéză contra răilor cetăţenĭ şi contra trădătorilor[1]), contra acelora carĭ aflând lucrurile perdute le reţin şi refusă a le da celuĭ ce le-a perdut: adică un fel de anunţ prin ḑiare despre recompensa ce aştéptă pe aceĭ carĭ vor aduce stăpânuluĭ lucrul găsit. Un altul perḑênd un proces *închină* pe protivnicul sĕŭ şi pe martoriĭ falşĭ cu carĭ s'a servit; un al treilea blestemă pe frate-sĕŭ că l'a jefuit de avere, lăsându-l să móră de fóme şi de miserie; un al patrulea închină preoteseĭ Junoneĭ Laciniene treĭ monede de aur ce i se furase, cu scop firesce ca Junona să facă a se restitui celuĭ ce le perduse[2]); ba sunt imprecaţiunĭ contra bólelor şi contra accidentelor climaterice, ca grindina etc., acestea maĭ ales pe petre gravate servind de talisman; ca să nu maĭ amintim în fine formulele de blestem la sfârşitul legilor grecescĭ contra celor carĭ vor îndrăzni a călcă dispoziţiunile lor,[3]) formule carĭ ne rechémă în minte aceléşĭ anathemate de prin crisóvele nóstre domnescĭ.

[1]) C. I. G. 3044.
[2]) Franz, C. I. G. 5773.
[3]) Dittenberger, *Sylloge*² 523.

Nu maĭ puţin interesantă este o colecţiune de 56 tă-blițe de plumb cu inscripţiĭ în limba latină şi grécă, aflate la Roma în a. 1850 în Vigna Marini şi păstrătóre astădĭ în Museo Kircheriano din capitala Italieĭ [1]). Ele datéză de pe la finele seculuĭ al IV-lea după Chr., şi începutul celuĭ următor, şi se raportă la conducĕtoriĭ de care, *agitatores*, în jocurile de circ. Se scie rolul însemnat ce avéŭ la Roma şi maĭ târḑiŭ la Byzanţiŭ aceste jocurĭ, şi luptele dintre cele 4 partide : albĭ şi roşiĭ, verḑĭ şi albastriĭ. Fie-care partidă îşĭ avé agitatores aĭ sĕĭ. Aceştĭ agitatores, ceĭ maĭ mulţĭ liberţĭ şi cu o cultură mărginită, ca să pótă vătăma în tot felul pe rivaliĭ lor, îĭ vedem recurgênd la fermece. Mijlocul cel maĭ simplu era de a săpa pe o tablă de plumb numele rivaluluĭ, anathemisându-l şi închinându-l ḑeilor infernalĭ, ca să-l schilodéscă, să-ĭ ĭa mânile şi picĭórele, saŭ orĭ-ce alt răŭ să i se întâmple luĭ saŭ cailor cu care va alerga. Tabla se îngropà, izbânda se credea asigurată şi devoventul era liniştit că n'are a se maĭ teme de adversarul sĕŭ. Atât de obicĭnuite eraŭ asemenea fermece printre agitatores, în cât par a fi devenit proverbiale, ast-fel că textele juridice vorbesc adesea-orĭ de *agitatorum maleficia* [2]).

Tăbliţele aflate la Roma.

Ast-fel întrebuinţarea tablelor de plumb ca nişte cărţĭ de blestem, constatată de timpuriŭ în Attica, s'a rĕspândit

Papyri magicĭ

[1]) S'a publicat de R. Wünsch, *Sethianische Verfluchungstafeln aus Rom*, Leipzig, 1898.

[2]) Gothofredus in *Cod. Theodos.* IX, 16, 11 : accipiendum id de agitatoribus qui utique maleficiorum seu magiæ et incantationum infamia laborabant... incantationibus μαγγανείαις defigebat. Cf. execraţiunile africane din C. I. L. VIII Suppl. 12,508—11.—Tacit vorbind despre acusarea că Pison ar fi otrăvit pe Germanicus, ne spune că în casa luĭ Pison s'aŭ găsit nişte *carmina* şi *devotiones* (tăbliţe de plumb), carĭ aŭ fost considerate ca probe în sprijinul bănuelilor îndreptate contra luĭ : Tacit, ann. II 69 : reperiebantur solo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina et devotiones et nomen Germanici plumbeis tabulis inscriptum (Comp. Dio Cassius LVII 18 : ἐλασμοὶ μολυβδινοὶ ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες) semiusti cineres ac tabo obliti aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis sacrari.—Despre laminæ litteratæ, veḑĭ Appuleius, *metamorph.* III 54. Asupra obiceiuluĭ devoţiuneĭ saŭ închinăriĭ uneĭ persóne vorbesce Livius VIII, 9, 6 menţionând pre Decius, carele însuşĭ s'a închinat ḑeilor infernuluĭ. Se puté închiná şi un pămênt, etc.

repede în ultimele secole dinaintea ereĭ nóstre în Grecia continentală şi insulară, în Italia (chiar şi la Oşcĭ [1]), dar cu deosebire în Egypt. Aci religiunea fiind soră cu fermecătoria, cultul confundându-se adesea cu magia, sistemele filosofice, mythologice şi superstiţióse egyptene, babylonene, judaice şi greceştĭ, amestecate unele cu altele, în oraşul Alexandria a produs ceea-ce obicĭnuim a numi gnosticism cu numerósele secte gnostice. Partea esenţială a acesteĭ doctrine consistă din magie. Prin rostirea câtor-va cuvinte magice, pe care le învĕţaĭ de la un preot saŭ de la un mag, credeaĭ că deviĭ a-tot-puternic pe pămênt, bogat şi fericit, pe vrăjmaşĭ poţĭ să-ĭ calcĭ în picióre, pe ḍeĭ şi pe morţĭ poţĭ să-ĭ chemĭ a ţi se arăta aĭevea saŭ în vis, etc., iar pe lumea cea-l'altă cu rostirea aceloraşĭ formule, spiritele rele ce ar eşi în calea sufletelor pot fi înlăturate. De aci necesitatea uneĭ colecţiunĭ de reţete-formule, ce ni s'a păstrat în aşa numiţiĭ papyrĭ magicĭ, unde găsim noua doctrină a luĭ Typhon-Seth, cu adoraţiunea luĭ Sabaoth (Ἀὼθ Ἀβαώθ), Adonai Aidoneus şi a ângerilor : ἅγιοι ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι datorite influenţeĭ israelite, cu invocaţiunea ḍeiţeĭ greceştĭ Ananke, identificată cu Isis, şi în fine chĭar a persóneĭ Mântuitoruluĭ, confundat cu Seth [2]).

[1]) Veḍĭ Pascal, *La tavola osca di esecrazione*, Napoli 1894. Cf. R. Wünsch, *Appendix*, p. XXIV.

[2]) Veḍĭ R. Wünsch, *Sethianische Verfluchungstafeln aus Rom*, p. 86 şi urm. Pe un papyrus bilinguŭ (grec şi egyptén, păstrat în Museul din Leide), unul invocă în chip solemn pre Typhon-Seth, cu acelaş cuvênt cu care începe şi cele două stele funerare din Museul bucurescén şi athenian: Ἐπικαλοῦμαί σε τὸν ἐν τῷ κενεῷ πνεύματι δεινὸν ἀόρατον παντοκράτορα θεὸν θεῶν, φθοροποιὸν καὶ ἐρημοποιὸν ὁ μιστῶν οἰκίαν εὐσταθοῦσαν· ὃς ἐξεβράσθης ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἔξω χώρας· ἐπενομάσθης (!) ὁ πάντα ῥήσσων καὶ μὴ νικώμενος· ἐπικαλοῦμαί σε, Τύφων Σήθ etc. etc. Veḍĭ textul reprodus de C. I. C. Reuvens, *Lettres à M. Letronne, sur les papyrus bilingues et grecs du Musée d'antiquités de l'Université de Leide*, à Leide, 1830, p. 39. — Cf. E. Revillout *Revue archéologique* 1880 p. 168. — R. Wünsch Appendix p XXXI. — Epitetul de παντοκράτωρ este la origină ebraic (la Septuaginta ne 'ntîmpină de nenumĕrate orĭ în legătură maĭ ales : κύριος παντοκράτωρ) dar a pătruns şi în Noul Testament şi 'l găsim tot aşa de des în literatura patristică. Veḍĭ Schürer, op. cit. p. 205.— Tot aşa începe ca stela bucurescénă şi o tabelă de plumb găsită în Alexandria (aḍĭ în Bibliotheca Naţională din Paris): ἐπ[ι]καλοῦμαί σε τὴν πάντων ἀνθρώπων δυνάστειραν etc. (Lenormant *Rhein. Mus.* IX 370; Wachsmuth, ib. XVIII 563, R. Wünsch, op. cit. pag. XV).

Invocaţiunea Sórelui-Sarapis

Dar nu tot-d'a-una tablele de anatheme se ascundéŭ în pămînt saŭ apă ca să rămână ómenilor necunoscute ; ci unele eraŭ expuse la lumină ca să pótă fi citite de trecătorĭ, şi să însciinţeze pre ceĭ datorĭ a rĕzbuna o crimă saŭ a descoperi un furtişag [1]). De asemenea, eraŭ ele expuse şi atuncĭ când se invoca, după credinţa păgână, Sórele a totvĕḑĕtor şi sciitor, spre a scóte la lumină o nedreptate făcută şi a o pedepsi.

Ast-fel următórea inscripţiune găsită la Anteopolis în Egypt şi păstrătóre în Museul Luvruluĭ [2]) este îndreptată către ḑeul Sarapis [3]) :

Ἀντιλαβοῦ, κύριε Σάραπι. Βῆσις
πρεσβύτερος καὶ Βῆσις νεώτε-
ρος, ἀμφότεροι Σεντωοῦτος,
κυβερνήτου ἀπό Πτολεμαΐδος,
καὶ Βῆσις Κάρβας, ἀδελφός τῆς
μητρός αὐτῶν, ἐσφαγμένοι ἐν ὅρ-
μῳ Πούλεως τοῦ Ἀνταιοπολεί
του νομοῦ. Καὶ τὸ πλῦν (=τό πλοῖον) αὐτῶν ἐνπε-
πρήκαν

Adică :

«Priimesce (închinarea acesteĭ stele), dómne Sarapis ! Besis frate maĭ mare şi Besis frate maĭ mic, amêndoĭ (fiiĭ) luĭ Sentôut, pilot din Polemaïs, şi Besis Carbas, unchiul lor despre mamă, omorîţí în portul Puchis, din districtul Anteopolis. Şi eĭ (ucigaşiĭ) arseră barca lor (adică a celor treĭ ucişĭ).»

Este interesant că partea superióră a steleĭ înfăţişéză pe ceĭ treĭ navigatorĭ conduşĭ de către Anubis înaintea luĭ

[1]) Pe o tabelă găsită la Bruttium ap. Wachsmuth, *Rhein. Mus.* XXIV, 474, Hoffmann, *Dialektinschriften* II, 1658, se vorbesce de anathema a două persóne care a furat nişte lucrurĭ.

[2]) C. I. G. 4712 b.

[3]) Tot către Oserapis este un papyrus din Vienna (Petrettini, *Papiri greco-egizj* Vienna 1826; R. Wünsch op. cit. p. XXXI).

Osiris, judecătorul infernuluĭ, cum *înalţă mânele în sus* în semn de invocaţiune [1]).

Monumente avênd pe ele douĕ mânĭ ridicate în sus.

Representarea a douĕ palme deschise, pe care o vĕḑurăm şi la stelele funerare din museul bucurescén şi cel athenian, ne întîmpină şi pe alte monumente cu inscripţiunĭ funerare, votive şi de devoţiune, greceştĭ şi romane, de care s'a ocupat pe larg Otto Jahn [2]), apoĭ K. Dilthey [3]), dómna E. Caetani-Lovatelli [4]) şi alţiĭ [5]). Originea întrebuinţăriĭ acestuĭ symbol se atribue de uniĭ cerculuĭ feniciano-assyric. Pe stelele votive punice nu este emblemă maĭ des representată de cât acésta [6]), şi după uniĭ învĕţaţĭ ca Fr. Lenormant şi Philipp Berger, însuşĭ cuvêntul semitic pentru a designa *mâna* însemnéză putere.

Fără a stărui asupra însemnăriĭ originare şi întrebuinţăriĭ pe monumentele assyriene, babylonene şi punice a acestuĭ symbol [7]), constatăm că în domeniul greco-roman el nu póte avé altă însemnare de cât saŭ apotropeică saŭ în cele maĭ multe casurĭ cominatorică, atuncĭ când este

[1]) *Musée impérial du Louvre*, les inscriptions grecques interprété espar Ws Frœhner, nr. 134.

[2]) *Ueber den Aberglauben des bösen Blicks bei den Alten* (Ber. d. Sächs. Ges d. Wissensch. 1853 p. 53 sq.)

[3]) *Drei Votivhände aus Bronze* in *Archäolog.—Epigr. Mittheil. aus Oesterreich* II 41 sq. 61 sq.

[4]) *Monumenti Antichi* pubbl. per cura dell' Acc. dei Lincei vol. I 177; *Miscellanea archeologica* Roma 1891, p. 154.

[5]) A. Noack, *Athen. Mitth.* 1894 p. 318; R. Heberdey und E. Kalinka, *Bericht über zwei Reisen im Sudwest. Kleinasien* (Denkschr. Akad., Wien XLV 1896-p. 52).

[6]) K. Dilthey, op. cit. 61. Comp. *Mém. de l'acad. de Petersb.* VII Série, tome 17 (1872) tab. 1—30; *Gaz. Archéol.* II (1876) p. 118—121; 125; III (1877) p. 25; 29—37. — Asupra literatureĭ representăriĭ celor douĕ mânĭ, veḑĭ Sittl, *Gebärden*, 307 not. 1—7; *Bull. de corr. hell.* 1862 p. 501; *American Journal of archaeology*, V, p. 265; V, p. 47.

[7]) Tallqvist, *Die assyrische Beschwörungsserie Maglû*, Leipzig 1895, atribue acest obiceiŭ Assyrienilor. Cf. Dieterich, *Papyrus magica*, p. 789. — Observăm un pasagiŭ din Herodot, IV, 62 despre obiceiul cu ridicarea celor douĕ mânĭ la Scythĭ.

vorba de a se implora ajutorul uneĭ divinităţĭ întru descoperirea şi pedepsirea ucigaşuluĭ care a făcut să piară cu nedreptate un om maĭ ales în vîrstă tînĕră. Acésta resultă din conţinutul celor maĭ multe inscripţiunĭ pe carĭ se represintă cele două mânĭ [1]).

Rostul acestor mânĭ se vede şi maĭ clar dintr'o inscripţiune găsită la Delos, decĭ acolo de unde provine probabil şi stela funerară din Bucurescĭ: ea ne spune că Theogenes ridică mânele către Sóre şi către ḑeiţa Hagna (Proserpina) chiămând blestemul lor asupra uneĭ femeĭ care-ĭ luase un deposit de banĭ; el protestă pentru nevinovăţia luĭ, buna luĭ credinţă, şi conjură pe therapenţĭ de a pronunţa în contra vinovateĭ imprecaţiunile obicĭnuite [2]).

Pe stela nóstră cominatorică cele două mânĭ sunt înălţate în sus nu către ḑeul Sóre, care se vede înlocuit în chip mecanic, — ci către «Dumneḑeul cel pré înalt la care orĭ-ce suflet în ḑiua de astă-ḑĭ cu rugăciune se umileşte» pentru ca să descopere nedreptatea făcută şi să pedepséscă cât maĭ curând pre cela care prin vicleşug şi prematur a omorît saŭ a otrăvit pe tînĕra fată Heracleĭa.

[1]) Inscripţiunĭ găsite în Attica cu două mânĭ ridicate sunt în *C. I. A.* nr. 2580 şi 2881.—O a treia maĭ recentă s'a publicat în Δελτίον ἀρχαιολογικόν, 1890σ.83,11.—O a patra se află în Museul din Berlin, epitaful unuĭ ţĕran (*Beschreibung der ant. Skulpturen* nr. 803) şi alte două în Museul Tschinili Kiosk din Constantinopole (Joubin, *Monuments funéraires* nr. 108, 123).—Pe o inscripţiune funerară din Dorylaion (= Eski Schehir, în Asia mică) se vĕd de asemenea două palme deschise cu inscripţiunea de desubt: 'Απφία Σωκράτους Ἡρωδιανῳ τέκνῳ μνήμης χάριν. Acest symbol este îndestulător pentru a autorisà pe d. F. Noack (*Ath. Mitth.* XIX 1894, p. 318), a conchide, pe baza casurilor analoge, că tînĕrul Herodianos din menţionata inscripţiune nu a perit de mórte naturală, după cum cel puţin aşa credé mama sa, şi că prin cele două mânĭ înălţate în sus se invocà divinitatea ca să rĕsbune pe ucigaşul, saŭ pe orĭ-cine care a pricinuit mórtea, anatemizându-l.

[2]) *Bulletin de Correspondance hellénique* 1882, p. 500 nr. 24 : o mică stelă de marmură, avênd d'asupra inscripţiuneĭ două mâni ridicate în sus întórse cu palmele în faţă, înălţimea fie căreia mânĭ fiind 0m,055.—A se vedé încă Stobaeus *floril.* (ed. Meineke, v. IV p. LXI sq.) istoria unuĭ om care *jură în faţa Sóreluĭ* şi *înalţă în sus:* καταστὰς δὲ ἐναντίον τοῦ θεοῦ, ὅνπερ ἔμελλε συνίστορα ποιέσθαι, δίδωσι..... ἀνατείνας δὲ τῶν ἑῶν χερῶν φορὴν εἶπεν ὡς etc. Obiceiul de a jura în faţa sóreluĭ se vede şi la Germanĭ. Cf. Grimm *deutsche Rechtsalterthümer* p. 895.

Resumat

Resultă limpede din cele expuse pênĕ aci, că anathema bucurescénă a Heracleiĭ fiind identică cu aceea din Athena a Marthineĭ: prin material, conţinut, aspect şi scrisóre, ca şi prin figurarea celor două mânĭ pe ele; de asemenea proveniența acestor stele fiind maĭ mult de cât probabilă Rheneia, unde s'a aflat alte două petre funerare cu numele uneĭ Heracleie şi Marthine, aceste două împrejurărĭ, ce nu pot fi datorite numaĭ întîmplăriĭ, ne autorisă a presupune că în insula Delos, sunt acum vr'o 21 de vécurĭ: două tinere fete Heracleia şi Marthine perind asasinate saŭ otrăvite în flórea vîrsteĭ prin mânile unor ucigaşĭ necunoscuţĭ, părinţiĭ victimelor le înalţă în Rheneia,— cimitirul insuleĭ Delos—, nişte modeste petre mormîntale cu simpla indicaţiune a numeluĭ celor mórte şi cu obicĭnuitul salut de: *bunule, salutare!* D'asupra mormintelor, saŭ póte numaĭ a unor cenotafe (dacă cadavrele victimelor nu vor fi fost găsite), aceiaşĭ părinţĭ aşéză cele două stele, de care am vorbit, săpând pe ele una şi aceĭaşĭ formulă de blestem; o stelă chĭamă în ajutor rĕsbunarea Dumneḑeuluĭ pré înalt contra ucigaşilor Heracleiĭ; cea-l'altă stelă îndreptéză anathema contra ucigaşilor Marthineĭ. Primul monument a venit în perigrinaţiunile sale pênĕ la Bucurescĭ, cel-l'alt s'a oprit la Athena, dar amêndouă acum studiate împreună ne duc în mijlocul uneĭ lumĭ superstiţióse care caută să'şĭ îndestuleze patimile ca şi dorurile lor prin mijlóce magice, prin formule objurgatoriĭ, afurisaniĭ, saŭ blesteme. Acéstă lume, de şi se desparte de noĭ cu maĭ bine de 2000 de anĭ, dar pare a nu fi rĕmas aşa de streină, când constatăm că obiceĭul vechiŭ în sine de când e omenirea, dar care ne întâmpină maĭ deslușit în Attica, de a se trimite ḑeilor scrisorĭ pe table de plumb saŭ de marmură, s'a rĕspândit în tótă Grecia continentală şi insulară, apoĭ in Italia, Britannia, maĭ cu sémă in Alexandria din Egypt, unde se cultiva tot felul de superstiţiunĭ; apoĭ maĭ în urmă cu deosebire prin legiunĭ asemeneă obiceĭurĭ se duc şi se propagă prin lumea întrégă.

Noua religiune, creştinismul, prin gnosticism a adóptat plăcile de plumb, pe care se scriaŭ imprecaţiunile. Biserica

nu se servi de cât de conţinutul lor, pentru a excomunica pe inimicii eĭ. (ἀναθέματα) saŭ pentru a goni pe dracĭ şi spiritele rele (ἐξορκισμούς).

Este decĭ, cum se exprimă d. Wünsch, acelaşĭ rîŭ care izvorând din tăbliţele de plumb, trece prin antichitate şi prin evul-meḑiŭ, şi se desinéză în devoţiunile, descântecele şi exorcismele din ḑilele nóstre.

GR. G. TOCILESCU.

CHINESIATUL FAMILIEI BĂSĂRABĂ

DIN

ȚÉRA HAȚEGULUI.

(Comunicare făcută în ședința Societățiĭ istorice române de la 16 Febr. a. c.)

I. Instituțiunea chinesiatelor românescĭ. Lex antiqua. Consvetudo terrae. Jus Wolachie.

Cel maĭ vechiŭ document, pe care-l cunóscem până astă-ḑĭ cu privire la chinesiĭ Băsărabĭ de peste Carpațĭ este din anul 1398.

Acest document, al căruĭ original se află astă-ḑĭ în posesiunea nóstră, este o sentență a celor 12 Jurațĭ românĭ din „Provincia Haczak“, pronunțată în procesul chinesilor Băsărabĭ din comunele Rîușor și Rîul-alb. Inainte de a trece la conținutul acesteĭ importante sentențe, date din partea unuĭ tribunal românesc la a. 1398, vom premite aicĭ câte-va cuvinte asupra instituțiuniĭ chinesiatelor române în seculul al XIII-lea și XIV-lea.

Incă înainte de a se ivi la Carpațĭ cele douĕ Principate române, voivodatele luĭ Lynioy și Stanislau, din colo și din cóce de Olt, vechia organisațiune socială și politică a Românilor era basată pe un sistem militar.

Numirile de Voivoḑĭ (Duces, exercitus ductores), titlu, ce-l purtară cu gloriă Principiĭ românĭ până în ḑilele nóstre, numirile de boerĭ (milites dignioris ordinis, bellatores, Nobiles ut dicitur Valachorum),— castrensĭ séŭ țĕranĭ apărătorĭ aĭ castrelor, — representaŭ tot atâtea elemente ale vechiĭ constituțiunĭ militare a poporuluĭ român.

Blachiĭ, séŭ Româniĭ din peninsula balcanică, formaŭ încă în seculul al XII-lea o parte însemnată din armata imperiuluĭ oriental. Ér după ce Româniĭ din Hem se despărţiră de Byzantinĭ, eĭ ne daŭ probe strălucite de o valóre, de o disciplină şi organisaţiune militară vechiă, bătênd armatele luĭ Isac şi Alexe Angel, sfărîmând trupele Cruciaţilor şi prinḑênd pe Balduin, împĕratul Latinilor.

Acelaşĭ caracter militar i-l aflăm la Româniĭ din părţile Ungarieĭ şi ale Transilvanieĭ.

La a. 1457 regele Ladislau al Ungarieĭ confirmă vechile libertăţĭ ale Românilor din Bănat, în semn de gratitudine, după cum ḑice dênsul, pentru meritele, ce le-aŭ câştigat Româniĭ aceştia, păḑind şi apărând vadurile Dunăriĭ în contra deselor încursiunĭ turcescĭ, şi regele adauge cu acéstă ocasiune, că militarismul Românilor din Bănat era consvetudinariŭ [1]), adecă nu era impus, nicĭ prin lege, nicĭ prin relaţiunĭ de vasalitate.

Româniĭ din Brescu, un sat însĕmnat românesc situat în partea orientală a Transilvanieĭ, constituiaŭ din vechime o garnisonă permanentă la pasul Oituzuluĭ, avênd să apere fron-

[1]) **Pesty**, A Ször. h. oláh kerületek, 73. 1457: Nos Ladislaus . . . consideratis fidelitatibus et fidelium serviciorum meritis eorundem Vniversorum Nobilium et Keneziorum ac ceterorum Valachorum (de Districtibus Lugas, Sebes, Mihald, Halmas, Krassofw, Borzafw, Komiathy et Illyed vocatis) quibus ydem non solum predecessoribus nostris Regibus Hungarie, sed et nobis se gratos reddiderunt . . . et presertim eo respectu, quod ipsi . . in custodia et tuicione Vadorum Danuby contra crebros incursus Turcorum . . . personas, resque et bona sua fortune casibus summittere . . . non formidant. Volentes eisdem gratitudinis vicem rependere, omnia et singula eorundem Valachorum et Keneziorum priuilegia . . . confirmamus. — Ibid. 75—76. 1457: Ladislaus dei gratia . . . fidelibus nostris vniversis et singulis volahis Nobilibus et Kenezys districtus Komiathy Salutem et gratiam . . . fidelitati vestre taliter respondemus . . . quod nos maxime ex consideracione vt vos, vnacum ceteris volahis Nobilibus et kenesys prescriptorum septem districtuum ad seruicia nostra adque pro conseruacione, et defensione, confiniorum et vadorum illarum parcium inferiorum ex consuetudine obligamini . . . prefatum districtum komyathi, pretactis alys septem districtibus volahicalibus readiunximus et reincorporauimus.—**Pesty**, A Szörényi Bánság, III. 117. 1494: Nos Wladislaus dei gracia Rex Hungarie . . . idem condam dominus Sigismundus Imperator et Rex, consideratis fidelitatibus et seruicys per eosdem Wolachos in exercitualibus expedicionibus contra sevissimos Thurcos sepesepius instauratis.

tiera de acolo şi să facă esploraţiunĭ în ţinuturile Moldoveĭ, „după cum le-a fost datina şi până aci"—sicut hactenus sunt consueti [1]).

Ér Româniĭ din ţinutul Deveĭ şi al Hinedóreĭ formaŭ în evul de mijloc o societate organisată milităresce, avênd să construiéscă fortificaţiunĭ, să apere castelele, să iee parte la expediţiunĭ în timp de resbel, — şi regele Sigismund numesce acéstă îndatorire a Românilor o vechiă şi lăudabilă consuetudine [2]).

Aceeaşĭ „lăudabilă consuetudine" o găsim şi la Româniĭ din ţéra Făgăraşuluĭ, în vechia Terra Blacorum.

Boieriĭ din ţéra Făgăraşuluĭ constituiaŭ încă din vechime o cohortă stabilă în jurul casteluluĭ de aci, avênd să presteze serviciĭ militare Domnilor acesteĭ provincie, şi anume serviciĭ militare equestre, în puterea uneĭ vechĭ consvetudinĭ, şi acéstă organisaţiune militară se conservă aci până la jumĕtatea seculuĭ al XVIII-lea [3]), ér în anul 1876 guvernul unguresc şterse şi ul-

1) Fejér, Codex dipl. Hung. X. 6. 796 98. 1462: Nos Sigismundus... Volumus autem, quod sicut hactenus sunt consueti, ita et in futurum dicti Kenesius et villani de saepedicta Bereczkfalva ad faciendam custodiam in illis confinibus, et explorationem in partibus Moldavie obligati sint.

2) Kemény in Magazin f. Geschichte Siebenbürgens. II. 315. 1427: Sigismundus... Olahi hi (in districtibus olachalibus castri Deva)... etiam opera servitia manualia ad conservationem castri opportuna ut sunt munimenta struendi, et reparandi, aggeres fodiendi, ligna secandi, indagines praecidendi... juxta antiquam et laudabilem consvetudinem teneantur. Ibid. 314. 1482: Mathias... Unde nos praefatos Kenezios nostros (in pertinentiis castri Hunyad) in antiquis eorum libertatibus tenere volentes... mandamus quatenus... eis servitia ad praefatum castrum nostrum Hunyad ut prius facere adstricti fuerunt permitatis.

3) Densuşianu, Monumente pentru istoria ţéreĭ Făgăraşuluĭ, 36—37. 1664: Nos Anna Bornemisza... hogj ök is (Sándru Pandre is Stantsullal és Sztojka) az régi szokás szerént Fogarasi Várunkhoz tartozando szolgalattjokat jó köntösökkel paripával és fegyverekkel fel lévén ruhaztatva... tartozzanak praestalni (Noi Anna Bornemisza... ca şi eĭ — Şandru Pandrea cu Stanciu şi Stoica — să fie obligaţĭ în conformitate cu vechia consvetudine a presta serviciele, cu carĭ sunt datorĭ la castelul Făgaraşuluĭ, fiind echipaţĭ cu haine, cu caĭ şi cu arme bune). — Ibid. 49—50. 1694: Nos Michael Apafi... ut (Alexander Fulitsa haeredesque et Posteritates ipsius) more aliorum verorum natorum indubitatorum Districtus nostri ac Arcis Fogarasiensis existentium et inservientium Boeronum nostrorum equis ac frameis ad id aptis et convenientibus inservire debeant et sint adstricti. — Aceeaşĭ consuetudine militară pentru apărarea

tima rĕmăşiţă din acest sistem militar, numele şi funcţiunea de „Căpitan al ţĕreĭ Făgăraşuluĭ".

Aceleaşĭ vestigiĭ ale uneĭ vechĭ organisaţiunĭ politice-militare le aflăm şi la Româniĭ din Croaţia şi Slavonia.

Aşeḑaţĭ între rîurile Drava şi Sava, Româniĭ de aicĭ formaŭ o comunitate militară, constituiţĭ sub voivoḑĭ şi căpitanĭ, şi obligaţĭ să apere frontierele Austrieĭ şi contra incursiunilor turcescĭ [1]).

Intocmaĭ după cum era caracterul, tot ast-fel eraŭ şi elementele societăţiĭ române.

In fruntea Provincielor române, atât din cóce, cât şi din colo de Carpaţĭ, se afla câte un Voivod Ban séŭ Căpitan (militum duces, exercitus ductores) învestiţĭ, tot-o-dată şi cu funcţiunĭ administrative şi cu unele atribuţiunĭ ale puteriĭ judecătorescĭ.

Ér societatea, séŭ poporul, se afla divisat în treĭ clase, în boierĭ séŭ militarĭ de prima ordine, chinesĭ séŭ căpitanĭ de districte, şi în ţĕranĭ liberĭ, obligaţĭ la apărarea castrelor, a frontierelor şi la rĕsboiŭ în timp de necesitate.

Voivodatele române, atât din cóce, cât şi dincolo de Carpaţĭ, se aflaŭ la început divisate în maĭ multe chinesiate séŭ districte.

Funcţiunile chinesuluĭ eraŭ diferite. El era judecătorul şi capul administraţiuniĭ districtuluĭ, însă în prima liniă chinesul era prefectul militar al ómenilor sĕĭ, şi documentele istorice de peste Carpaţĭ amintesc adese-orĭ cu laudă despre vitejiele în rĕsboiŭ ale chinesilor românĭ.

frontierelor o aflam la Româniĭ din fostul Ducat al Omlaşuluĭ.—**Fejér**, X 1, 132—133. 1383: Secundus articulus est iste: quod assumpserunt ipsi Valachi custodiam seruandam, in omnibus alpibus ad Tolmacz usque ad magnam villam Valachicalem.—In ce privesce pe Româniĭ din Maramureş, scrie Miron Costin: Maramureşeniĭ, carĭ se bucura de a nu fi iobagi, ci ca nisce ómenĭ liberĭ se cîrmuiesc după legile lor proprie, avêndu-şĭ data pe sémă cetatea Hust şi servind in resbóie în cavaleria regală (**Kogalniceanu**, Cronice, III, 509 510).

[1]) A se vedé capitulul «Româniĭ în epoca militară» la **Densuşianu**, Revoluţiunea luĭ Horia în Ungaria şi Transilvania, p. 28—57.

Demnitatea chinesuluĭ era ereditară [1]. Ea trecea din părinte în fiĭ şi din fiĭ în nepoţĭ ca un drept particular al familieĭ chinesescĭ, şi acéstă transmisiune ne este explicabilă.

Instituţiunea chineziatelor se basa maĭ mult pe valórea militară a familieĭ chinesescĭ.

Drepturile chinesilor românĭ fiind ereditare, chinesiatele începuse încă din timpurĭ fórte depărtate a se divisa între membriĭ familieĭ; ast-fel, că în sec. al XIV-lea şi al XV-lea numĕrul chinesilor de peste Carpaţĭ era atât de mare, în cât eĭ formaŭ în aceste timpurĭ o clasă importantă a societăţiĭ, române, o clasă, care astăḑĭ a dispărut cu totul.

Cu tóte acestea însă, o parte din chinesiatele româneseĭ maĭ aveaŭ şi în seculul al XIII-lea o extensiune teritorială destul de însemnată.

Cunóscem cincĭ chinesiate române din seculul al XIII-lea şi al XIV-lea, carĭ, în ce privesce mărimea lor, cuprindeaŭ ţinuturĭ întregĭ.

Canonicul numit Magister Rogerius din Orade, în descrierea, ce o făcuse despre devastările Tătarilor peste Carpaţĭ, ne spune, că aceştĭ Tătarĭ instituise Chinesĭ prin ţinuturile, ce le ocupase, adecă schimbase pe vechiĭ prefecţĭ aĭ districtelor şi provincielor, şi că unul din aceştĭ Chinesĭ guverna (regebat) maĭ mult de o miă de sate [2].

Ungaria, declară regele Bela IV, în manifestul sĕŭ de la a. 1268, a fost maĭ înainte de invasiunea Tătarilor „plină de popor", dar acum, ḑice dênsul [3] în cele maĭ multe locurĭ se

---

[1]) **Densuşianu**, Documente privitóre la istoria Românilor. Vol. I. 2. 241. 1377 : Ludovicus Dei gratia rex hungarie ... quos (Kenezios) in aliis districtibus Olachalibus, tamquam pertinentiis castrorum nostrorum regalium, in praehabitis eorum Keneziatibus relinquere et in filios filiorum confirmare consvevimus.

[2]) Magistri **Rogerii** Miserabile Carmen, c. 35 : Constituerunt Canesios id est Balivos, qui iustitiam facerent ... procurator meus de istis dominis erat unus et pene mille villas regebat. Et erant Canesii fere centum. (Ed. Floriani, Chronica minora, p. 78).

[3]) **Fejér**, Codex dipl. IV. 3. 486. 1268 : Bela, Dei gratia, ... rex, ad universorum notitiam ... Hungaria antea plena populo, multis in locis in solitudinem esset redacta.

vĕd numaĭ deserţurĭ. Un chinesiat de una miă sate, saŭ cătune, pe timpul invasiuniĭ tătarilor, representa ast-fel un teritoriu administrativ, cel puţin tot aşa de mare ca unul din comitatele actuale ale Ungarieĭ.

In scurt timp după retragerea Tătarilor, regele Bela IV dăruiesce cavalerilor Ioaniţĭ întréga ţéră Severinuluĭ, dimpreună cu chinesiatele românescĭ situate din colo de Olt, ér din cóce de Olt, regele le dăruiesce întreg teritoriul cuprins sub numele cel vag de „Cumania", adecă până departe în interiorul Asieĭ, cu tóte că de fapt regiĭ Ungarieĭ n'aŭ avut, şi n'aŭ esercitat nicĭ o-dată, vre-o autoritate suverană asupra ţinuturilor din cóce de Carpaţĭ.

In acest document regele Bela se exprimă ast-fel: Dăruim şi conferim luĭ Rembald, mareluĭ preceptor al Hospitaluluĭ din Ierusalim, şi prin el dăruim caseĭ acesteia a cavalerilor Ioaniţĭ, întréga ţéră Severinuluĭ dimpreună cu chinesiatele luĭ Ion şi Fărcaş până la fluviul Oltuluĭ, cu escepţiune de ţéra chinesiatuluĭ luĭ Lynioy voivodul, pe care o lăsăm Românilor, după cum tot eĭ aŭ stăpânit'o şi până acum[1]).

Avem aşa dar aicĭ treĭ chinesiate române pe teritoriul Olteniеĭ (afară de districtul castruluĭ Severin), unul al luĭ Ion, altul al luĭ Fărcaş şi al treilea al luĭ Lynioy. Fie-care din aceste treĭ chinesiate avea ast-fel o extensiune teritorială maĭ mare de cât un judeţ actual. Cu deosebire însă chinesiatul luĭ Lynioy ne apare ca cel maĭ însemnat. Regele Bela i dă un epitet particular de „terra Kenezatus", ţéra chinesiatuluĭ, ér chinesul Lynioy maĭ avea tot o-dată şi titlu de „Voivod" peste ceĭ-l'alţĭ chinesĭ.

In fine maĭ cunóscem şi un al cincilea chinesiat important românesc din părţile superióre ale Ungarieĭ.

La a. 1383 regina Ungarieĭ Maria se exprimă ast-fel în-

---

1) **Densuşianu**, Documente privitóre la istoria Românilor. Vol. I, p. 249—250. 1247: Bela Dei gratia Hungarie... Rex... damus et conferimus sibi (Rembaldo domorum hospitalis Ierosolimitani magno preceptori) et per eum dicte domui totam terram de Zeurino... pariter cum Kenazatibus Ioannis et Farcasii usque ad fluvium Olth, excepta terra Kenazatus Lynioy Woiavode, quam Olatis relinquimus, prout iidem hactenus tenuerunt.

tr'un act de donaţiune: Am hotărât să dăm pentru tot-de-una chinesiatul Românilor din comitatele Bereg şi Satmar luĭ Ion, luĭ Şandrin şi luĭ Stefan, feciorĭ aĭ decedatuluĭ Stanislav, care fusese Voivod peste Româniĭ regineĭ din comunele Kerechkey şi Buchnicze, şi care chinesiat le-a fost dăruit lor încă de reposata bunica nóstră, de fericită memoriă[1]).

Avem aci un singur chinesiat peste tóte satele româneseĭ din doue comitate marĭ ale Ungarieĭ, un chinesiat dat pentru tot-de-una, séŭ cu drept ereditariŭ, uneĭ singure familie române.

Originea chinesiatelor româneseĭ se reduce la timpurĭ, ce trec departe peste marginile istorieĭ.

In diplomele regilor Ungarieĭ precum şi în alte acte publice de peste Carpaţĭ, se face adese-orĭ amintire, că chinesiĭ românĭ se aflaŭ în posesiunea chinesiatelor sale încă din timpurĭ, ce trec departe peste memoria generaţiunilor — a quam pluribus temporibus iam retrolapsis; — ab olim permultorum preteritorum annorum curricula, etc.[2]).

Nicĭ regiĭ Ungarieĭ nu sciaŭ, de când se începuse instituţiunea chinesiatelor româneseĭ, nicĭ chinesiĭ românĭ însişĭ nu puteaŭ spune, de când strămoşiĭ lor se aflase în posesiunea chinesiatelor sale.

Moşiele şi satele româneseĭ, ce compuneaŭ un chinesiat, se numiaŭ cu privire la persóna chinesuluĭ: „possessiones more Keneziatus“, „possessiones more Keneziatuum ceterorum Volahorum“, „possessiones nomine Keneziatus“[3]).

---

[1]) **Densuşianu**, Documente privitóre la istoria Românilor. Vol. I, 2. 280. 1383: Mi Maria... Bereg és Zothmár Vármegyékben lévö Oláhoknak Kenezyásságát azon Jánosnak, Sándornak, és Istvánnak orökre... által adni eltökéllették.

[2]) **Pesty**, Oláh kerületek, 56. 1420: qui easdem possessiones Magoyafalwa Rekethe et Stremptura a quampluribus temporibus iam retrolapsis nomine keneziatus possedisse asseruntur. — Ibid. 59. 1428: Nos Sigismundus... Romanorum Rex... quas (possessiones) eorum progenitores, et per consequens ipsi nomine keneziatus, ab olim permultorum annorum preteritorum curricula pacifice tenuissent.

[3]) **Pesty**, Oláh kerületek, 55. 1406: prescriptam possessionem... Mychalyanch uocatam quam vt fertur ipsi et eorum progenitores more Kenezia-

Incă de pe la începutul secululuĭ al XII-lea se manifestă o tendinţă constantă din partea Statuluĭ de a reduce numĕrul chinesiatelor românescĭ, de a restrînge drepturile chinesilor şi de a-ĭ asimila cu nobilimea unguréscă, însă cu tóte aceste chinesiatele române de peste Carpaţĭ se bucurară încă până pe la începutul secululuĭ al XVI-lea de anumite, „privilegiĭ şi libertăţĭ“ [1]).

Un singur chinesiat, dacă era maĭ mare, orĭ maĭ multe chinesiate împreună, dacă eraŭ maĭ micĭ, constituiaŭ în aceste timpurĭ un district administrativ.

Aceste districte pórtă în documentele oficiale ale Ungarieĭ şi ale Transilvanieĭ numele de „districtus olachales“ [2]), „sedes valachicales“, „Provinciae“ [3]); ér comunele româ-

---

tus, hactenus tenuissent. — **Pesty**, Oláh kerületek, 57. 1420: Nos Sigismundus ... easdem possessiones ... dedimus donavimus et contulimus ... per eundem Bogdan et fratres suos antedictos more Keneziatuum ceterorum volahorum tenendas possidendas. — Ibid. 56. 1420.

[1]) **Pesty**, Oláh kerületek, 73. 1457: Nos Ladislaus, Dei gratia Hungarie ... Rex ... omnia et singula corundem Valachorum et Keniziorum priuilegia super quibuscunque eorum libertatibus, prerogatiuis et Iuribus confecta... perpetuo valitura roboramus et confirmamus.

[2]) **Kurz**, Magazin f. Gesch. Siebenbürgens. II. 297. 1377: Ludovicus ... quos (Kenezios) in aliis districtibus Olachalibus ... in praehabitis eorum keneziatibus relinquere ... consueuimus. — Ibid. 315. 1427: Sigismundus ... in reprimendis malesanis dictorum populorum in districtibus Olachalibus castri nostri Dewa consiliis et moliminibus. — **Fejér**, Genus Ioannis Corvini, 180. 1453—4: Nos Ladislaus ... super perennali donatione et collatione ... Districtuum walachalium Swggia, Bosar, Monostor et Swpan vocatorum in Comitatu Themesiensi.

[3]) **Pesty**, A. Ször. Bánság. III. 17. 1411: super quadam possessione Mezfalwa vocata ... in districtu sive provincia Sebes. — Ibid. III. 41. 1439: Emericus et Iohannes... Comites Themesienses ... ab omnibus praescriptis Nobilibus et Ignobilibus de prouincia Sebes resciuimus et comperimus. — Ibid. III. 68. 1454: Opidum Sebes cum sua provincia depredauerunt. — Ibid. 61. 1451: Nobilibus comprovincialibus prescriptarum Septemsedium wolachicalium ad vnum certum et breuem terminum Sedis vestrae Judiciariae ... per modum proclamate congregacionis generalis. — **Pesty**, Oláh kerületek, 52. 1391: Nos Nicolaus de Peren ... Banus Zewriniensis ... nos Nobiles et kenezios districtuum et provinciarum quatuor scilicet de Sebes, de lugas, ac de karan et kompyathi ... fecimus conuocari. — Aceste districte românescĭ se maĭ numesc câte o-dată şi comitatus. Ast-fel într'un document de la 1390: a nobilibus et alterius status hominibus Comitatuum Sebes, Lugas et Myhald (Pesty, Oláh kerületek, p. 4).

nescĭ din carĭ eraŭ compuse aceste districte sunt numite, „possessiones olachales“[1]), „liberae villae keneziales[2]).“

Aceste districte numite olachales se bucuraŭ de o administraţiune particulară naţională, politică, judiciară, financiară şi militară. Ele se guvernaŭ după legile lor proprie. Era un fel de autonomiă districtuală, care se basa pe nisce vechĭ consvetudinĭ, numite în documentele Ungarieĭ: „antiqua libertas“ [3]) „antiqua consvetudo“, „antiqua et laudabilis consvetudo“ [4]), „vetus consvetudo“ [5]), „antiqua lex“ [6]), „lex terrae“, séŭ „consvetudo terrae“ [7]).

Aceleaşĭ obiceiurĭ românescĭ, în afacerile de drept civil şi

---

[1]) **Pesty,** Oláh kerületek, 69. 1444: Nos Wladislaus... possessiones Wolachicales Kusklya, Zawoy utrasque patak et Zylfa vocatas... sub illis condicionibus et seruicys quibus alie possessiones Wolachicales in dicto districtu (Karansebes) tenentur et possidentur, dedimus, donauimus. — **Archiv** des Vereines f. siebenb. Ldkde. N. F. XV. 3. 454. 1577: Nos Christophorus Bathori... ut more aliarum possessionum Valachicalium hujus regni Transylvaniae de ovibus et agnis caprisque... quinquagesimam pendant.— **Densuşianu,** Documente. I. 2. 130. 1366: quinquagesimam ovium nobis annuatim de quadam possessione Olachali Mohal vocata, in dicto comitatu de Doboka situata... pervenire debentem.

[2]) **Pesty,** Az Oláh kerületek, 52. 1387: quinquagesimam castellanis prescripti castri Mihald... soluere teneatur prout de alys liberis villis ipsorum Kenezialibus soluere sunt consueti.

[3]) **Densuşianu,** Decumente. Vol. II. 2. 273. 1482: Mathias Dei Gratia Rex Hungariae... Expositum est nostrae Majestati in personis Universorum Keneziorum nostrorum in pertinentiis Castri nostri Hunyad commorantium... qualiter ipsi antiqua libertatis eorum praerogativa requirente a solutione quarumlibet Taxarum, censuum et contributionum exempti fuerint.

[4]) **Kemény** in Magazin f. Geschichte Siebenbürgens. II. 315. 1427: Sigismundus... Olahi hi (in districtibus olachalibus castri Deva)... munimenta struendi, et reparandi... juxta antiquam et laudabilem consuetudinem teneantur.

[5]) **Densuşianu,** Monumente pentru istoria Ţéreĭ Făgăraşuluĭ. 17. 1632.

[6]) **Pic,** Abstammung der Rumänen. p. 142. 1993: Praeterea si aliquem Keneziorum, sive Valachorum nostrorum pertinentiarum Krajna (de pe teritoriul Muncaciuluĭ)... absque haeredibus decedere continget... vitulum trium annorum... juxta eorum antiquam consuetudinem persoluere debeant... Praeterea antiqua eorum lege, ac consuetudine, modo superius specificato vitulum trium annorum sive castratum taurum... ab eisdem exigatis et exigi faciatis.

[7]) **Densuşianu,** Monumente pentru istoria Ţereĭ Făgăraşuluĭ, p. 74. 1518: Nos Paulus de Thomor Castellanus castrorum de Munkach et Fogaras... in omnibus... juribus possessionariis et portionibus quae in possessione Nagy-Vajdafalva de jure et ab antiquo ad Bojeronatum lege huius terrae adtinerent. — Ibid. 33. 1657: Juxta morem solitum et consuetudinem terrae Districtus Fogaras.

penal, purtaŭ numele de „lex antiqua", „lex antiqua districtuum volahicalium universorum" [1]), „jus wolachie", „ritus volahie" [2]).

In Polonia vechiul obiceiŭ, după carĭ se administraŭ comunele şi chinesiatele românescĭ, se numia de asemenea „jus valachicum", „jus et consvetudo Valachorum".

Cu privire la coloniele şi chinesiatele române din Polonia contele Alexandru Stadnicki se exprimă ast-fel: „Aceste sate se numesc române fiind-că eraŭ beneficiate cu usul dreptuluĭ român, adecă se cârmuiaŭ cu legĭ şi cu obiceĭe române, după cum acésta este specificat cu claritate saŭ cel puţin menţionat în tóte privilegiele în modul următoriŭ: „Quarum villarum Cmethones fieri debent et locabuntur in jure Valachico"... séŭ: Eximimus etiam dictae villae Cmethones ab omnibus juribus Ruthenicis, Polonicalibus et Theutonicalibus ac quibus aliis, solum illos in jure Valachico conservabimus" [3]).

Conform acesteĭ „legĭ antice" ale districtelor românescĭ (olachales), singur numaĭ chinesul avea dreptul de jurisdicţiune pe teritoriul sĕŭ [4]), cu obligaţiunea, faţă de puterea suverană, şi

[1]) Pesty, Oláh kerületek, 82. 1478: Nos Jacobus de Marga et Rayn waywoda vice Bani Zewrinienses... Quod ipse prefatus Georgius duodecimo se personis sacramentum deponere teneatur Juxta antiquam et aprobatam legem districtuum volahicalium universorum.

[2]) Pesty, A Szörényi Bánság. III. 134—135. 1500: Nos... Bani Zewrinienses... Jure volachie requirente coram nobis probare potuerunt. — Ibid. III. 135—136. 1500: Nos... Bani Zewrinienses... Jure wolachie requirente rehabere et recipere sperarent. —Ibid. III. 145. 1503: Iacobus Gerlysthey Banus Zewriniensis... vtrasque partes amonuimus: ut certos probos Nobiles viros ad id sufficientes iuxta ritum volahie eligant et adoptent. — Despre sensul maĭ mult etnografic de cât geografic al terminuluĭ de «Wolachia», care se reduce la o epocă fórte vechiă, vom vorbi cu altă ocasiune.

[3]) Disertaţiunea conteluĭ Alex. Stadnicki din a. 1848 la Hasdeu, Archiva istorică. Tom. IV. Materialurĭ pentru istoria colonielor române în Galiţia, p. 9.

[4]) Pesty, A Ször. Bánság. 11. 1390: Nos Sigismundus dei gratia Rex Hungarie... possessiones Kryuapatak et Patak vocatas... simul cum omnibus ipsarum Juribus Jurisdiccionibus... iam dictis Petro, Halmagh... nobilibus Keneczys ipsorumque heredibus et posteritatibus... dedimus donauimus. — Diploma regeluĭ Sigismund din a. 1426 cu privire la Chinesul român din Brescu (Bereczkfalva) din Secuime: Quod nullus omnino Judicum Regalium vel Terrestrium ipsos judicare, seu ipsorum judicio adstare compellere, aut compelli facere debeat, vel praesummat, nisi ipsemet Kenezius cum prefate ville Villanis (Densuşianu, Documente privitóre la istoria Românilor. I. 2. 536).

executivă, ca să presteze serviciĭ militare cu ómeniĭ sĕĭ şi în particular să repareze şi apere castrele de pe teritoriul districtuluĭ [1]).

Maĭ târḑiŭ însă se introduse usul, ca chinesiĭ să plătéscă la visteria regeluĭ o anumită taxă şi se predea pe fie-care an anumite daruri, „Censum et munera annuallia ut moris keneziatus est" [2]), tóte aceste pentru recunóscerea suveranităţiĭ regale, „in signum dominii" [3]).

Fie-care district românesc, séŭ „districtus olachalis", avea un tribunal al sĕŭ particular numit „Sedes juridiciaria districtus (N.)" [4]), în Fagaraş „Sedria Boeronalis", séŭ „Sedria Boeronum" [5]). Acest tribunal era compus din 12, 8, orĭ 6 juraţĭ, numiţĭ „Jurati", „Seniores Olachales", „Jurati Boerones" [6]).

---

[1]) **Kurz,** Magazin f. Geschichte Siebenbürgens. II. 310 311. 1482: Mathias Dei gratia Rex Hungariae... Expositum est nostrae majestati in personis universorum Keneziorum nostrorum Castri nostri Hunyad, qualiter ipsi antiqua libertatis eorum praerogativa requirente a solutione quarumlibet Taxarum, censuum et contributionum exempti fuerint solummodo ad praefatum castrum nostrum Hunyad sint obligati (servitia facere).

[2]) **Pesty,** A Szörényi Bánság, III. 67. 1454: Quod ipsi (Iacobus, ladislaus et demetrius de Alsomachkas) Censum et munera annualya ut moris kenezyatus est, exsoluencia, non exsoluissent... Ex aduerso autem prefatus Iacobus... respondit: Tenemur enim Singulis annis exsoluere Circa festum Penthecostes unum vitulum saginatum et Tres verres etc.

[3]) **Fejér,** Codex, X. 8. 493. 1409: Nos Iacobus Laczk ... et Ioannes Herman ... Vojvodae ... memoriae commendamus ... Volumus denique ut iidem Kenezii (Stanczul, Berove filius, Thatul de Ostra, Dragumir de Jordavize et Vlad), et posteritates in signum dominii annuatim in festo B. Georgii Martyris singulos 200 Denarios nouos ... nobis uel Castellanis de Hatzak dare et soluere teneantur.

[4]) **Pesty** A Szörényi Bánság. III. 323. 1563: castellanis nec non ceteris Assessoribus Sedis Judiciariae districtus nostri Karansebes. — **Densuşianu,** Monumente pentru istoria Ţereĭ Făgăraşuluĭ. 119. 1527: Nos Nicolaus et Laurentius de Gomor Castellani Castri Fogaras, etc. Damus pro memoria. Quod nos ... una cum duodecim Juratis Boeronibus Sedis nostrae Judiciariae Assessoribus — huius Districtus... pro tribunali consedissemus.

[5]) **Densuşianu,** Monumente pentru istoria Ţereĭ Făgăraşuluĭ, p. 33. 40. Cf. ibid. p. 8. 1511 şi 20. 1630. — Sedria, cuvênt compus din Sedes şi judiciaria.

[6]) **Densuşianu,** Documente, Vol. I, p. 2. 72—73, 1363: Nos Petrus Vice-vayvoda Transilvanus ... universisque Keneziis, et Senioribus Olachalibus ipsius Districtus Haczak.

Chinesiĭ şi nobiliĭ românĭ (Nobiles ut dicitur Valachorum) nu puteaŭ fi judecaţĭ de cât de acest tribunal al districtuluĭ, în care î-şĭ aveaŭ domiciliul, tribunal compus din ómeniĭ sĕĭ: din „Jurati" séŭ „Seniores olachales".

Fie-care districtus olachalis maĭ avea pentru afacerile comune administrative, cum şi pentru afacerile judiciare maĭ importante, o adunare generală numită „congregatio generalis districtus (N.)" [1]), séŭ „universitas nobilium et Keneziorum et alterius status" [2]).

La aceste adunărĭ generale luaŭ parte ceĭ 12 Juraţĭ séŭ Seniores olachales, nobiliĭ românĭ (Nobiles, séŭ nobiles ut dicitur Valachorum), chinesiĭ şi ómenĭ din popor (communis Olachus).

Acéstă universitate a bĕtrânilor séŭ juraţilor, a nobililor românĭ, a chinesilor şi a delegaţilor ţĕranĭ, era singura competentă să judece actele de înaltă trădare, de carĭ voĭvodul, orĭ regele, inculpa pe vre-un nobil séŭ chines, ea singură putea să se pronunţe, dacă i se pot lua vre-unuĭ chines moşiile şi drepturile chinesescĭ [3]). Peste tot, nicĭ voĭvodul, nicĭ regele, nu putea

---

[1]) **Pesty**, A Ször. Bánság. III. 95. 1485 : Nos Paulus de Kynys Comes Themesiensis . . . mandamus, quatenus universis vicinis et commetaneis prescriptarum possessionum (Rakowycza, etc.) Ceterisque Nobilibus comprouincialibus districtus dicte Ciuitatis nostre Sebes . . . more proclamate congregacionis generalis . . . convocatis, etc.

[2]) **Pesty**, A Szörényi Bánság, III, 33. 1439 : vniversitas Nobilium et Keneziorum districtus Sebes. Cf. ibid. 314. 1503. — **Pesty**, Oláh kerületek, 75, 1457 : Ladislaus dei gracia, Hungarie... Rex . . . fidelibus nostris universis et singulis volahis Nobilibus et Kenezys districtus Komyathi Salutem. De asemenea se amintesce : Universitas nobilium şi în districtul Lugoşuluĭ. (Pesty, ibid. p. 17). — **Pesty**, Oláh kerületek, 59, 1428 : Nos Sigismundus dei gratia Romanorum Rex ac Hungarie, etc. Rex Memorie commendamus Quod In Congregacione nostra generali universitati(s) Nobilium kenezyorumque ac alterius status districtus nostri Myhald vocati . . . in opido nostro similiter Myhald nuncupato per nos celebrata.

[3]) **Densuşianu**, Documente privitóre la istoria Românilor, I. 2. 592—593. 1435 : Nos Ladislaus de Chaak Vayvoda Transylvaniae . . . una cum Juratis, et universitate nobilium ac Keneziorum Ipsius Districtus Hatzak, sana exinde deliberatione, ac consilio et voluntate eorumdem praefatos Koztha Stanchul et Volcul Sacerdotem (ipsorum infidelitate proterviam ostendendo) . . . dicto ipsorum Keneziatu . . . privamus. — **Pesty**, A Ször. Bánság. III. 41. 1439 : Emericus et Iohannes . . . ac Iadislaus . . . Comites Themesienses . . . nos

să aducă vre-o sentinţă, orĭ decisiune, în ce privesce drepturile, obligaţiunile şi posesiunile chinesuluĭ.

Aceste adunărĭ generale ale districtelor românescĭ aŭ avut în viéţa de stat a Ungarieĭ o deosebită importanţă. Ele eraŭ adese-orĭ presidate de voĭvodul Transilvanieĭ, de baniĭ Severinuluĭ şi chiar de către însuşĭ regele.

Avem în acéstă privinţă un document preţios din a. 1428, în care însuşĭ Sigismund, regele Romanilor (Germanilor) şi al Ungarieĭ, ne spune, că a presidat adunarea generală a districtuluĭ Mihadiă, compusă din nobilĭ, din chinesĭ şi din ómenĭ de altă condiţiune [1]).

Pe teritoriul districtelor numite olachales, regele nu putea făcea donaţiunĭ de moşiĭ, orĭ de chineziate, de cât numaĭ sub aceleaşĭ condiţiunĭ particulare, sub carĭ se stăpâniaŭ moşiele şi chinesiatele în districtele românescĭ [2]), adecă după „lex antiqua“ séŭ „consvetudo terrae“.

Ce e maĭ mult, prerogativele coróneĭ faţă cu districtele românescĭ eraŭ atât de restrînse, în cât regele nu putea dărui moşiĭ pe teritoriul acestor districte de cât numaĭ : la ómeniĭ

---

taliter ab omnibus prescriptis Nobilibus et Ignobilibus de provincia Sebes resciuimus et compcrimus ut pater dicti Ladislai v l l o unquam tempore pretacte Sacre Regni Hungarie Corone infidelis extitisset.

[1]) Pesty, Oláh kerületek. 59. 1428: Nos Sigismundus dei gracia Romanorum Rex semper Augustus ac Hungarie, etc. ... Quod In Congregacione nostra generali universitati(s) Nobilium kenezyorumque, ac alterius status districtus nostri Myhald vocati... in opido nostro similiter Myhald nuncupato, per nos celebrata, etc.

[2]) Pesty, Oláh kerületek. 69—70. 1444: Nos Wladislaus dei gracia Hungarie... Rex... possessiones Wolachicales Kusklya Zawoy utrasque patak et Zylfa vocatas in districtu Karansebes habitas ... sub illis condicionibus et seruicys quibus alie possessiones Wolachicales in dicto districtu tenentur et possidentur ac sub eisdem vigoribus quibus similes possessiones wolachicales per predecessores nostros Reges conferre solite fuere memorato Nicolao de Byzere, dedimus donauimus. — Acéstă formulă de : «sub eisdem conditionibus et servitutibus, quibus per praedecessores nostros Reges Hungariae, in Districtibus Valachorum possessiones et villae donari consveverunt» se maĭ repetă şi în alte documente. — A se vedé : Vizsgálodás az Erdélyi Kenézségekröl. Nagy-Enyeden, 1846, p. 29.

din acelaşĭ district[1]), şi pe carĭ i va fi judecat demnĭ universitatea chinesilor[2]).

Pentru afacerile de interes comun, maĭ multe districte românescĭ de peste Carpaţĭ formaŭ în aceste timpurĭ, o unitate politică administrativă. Ast-fel era Bănatul compus pe la a. 1457 din 8 districtus olachales, şi ast-fel eraŭ districtele, ce depindeaŭ de castrul de la Dewa[3]).

Acéstă uniune de districte românescĭ avea o adunare generală comună numită „congregacio generalis districtuum volahicalium“[4]), şi ele decideaŭ tot o-dată şi procesele apelate de la universităţile particulare ale districtelor.

II. Sentinţia celor 12 Juraţĭ românĭ din Provincia Haţeg, 1398. Vechimea istorică a familieĭ princiare „Băsărabă“.

Revenim acum la sentenţa celor 12 Juraţĭ românĭ din Ţéra Haţeguluĭ.

Textul acestuĭ important document şi pe care-l reproducem tot o-dată aicĭ şi în facsimile este următoriul:

Nos Stiborius de Dobusky Castellanus ac duodecim Jurati provincie Haczak notum facimus Vniuersis presentem

---

[1]) **Pesty**, A Szörényi Bánság. III. 300. 1561 : Nicolaus pobora in vniversitatis dominorum Nobilium Comitatus Zewriniensis, asserens habere ipsam vniversitatem nobilium efficacia priuilegia, ne videlicet maiestas Regia cuipiam in Comitatu ipso Zewriniensi Bona non habenti Bona conferre possit.

[2]) **Pesty**, Az Oláh kerületek, p. 73—74 1457 : Nos Ladislaus dei gracia Hungarie ... Rex ... decreuimus a modo in posterum in prefatis octo districtibus nullo unquam tempore alicui extraneo possessiones et villas donare, nisi illis qui bene meriti propter eorundem seruicia videbuntur.

[3]) **Densuşianu**, Documente privitóre la istoria Românilor, Vol. I, 2 541. 1427 : Sigismundus Dei gratia Romanorum ... ac Hungariae ... Rex ... quod nonnulli populi in districtibus Olachalibus dicti Catri (Dewa) existentes, malesanis ac frivolis Kenteziorum suorum suggestionibus, et consiliis agitati, ac inducti, variis sub coloribus se cum manifesto dicti castri nostri detrimento, a solitis castri servitutibus subducere conentur.

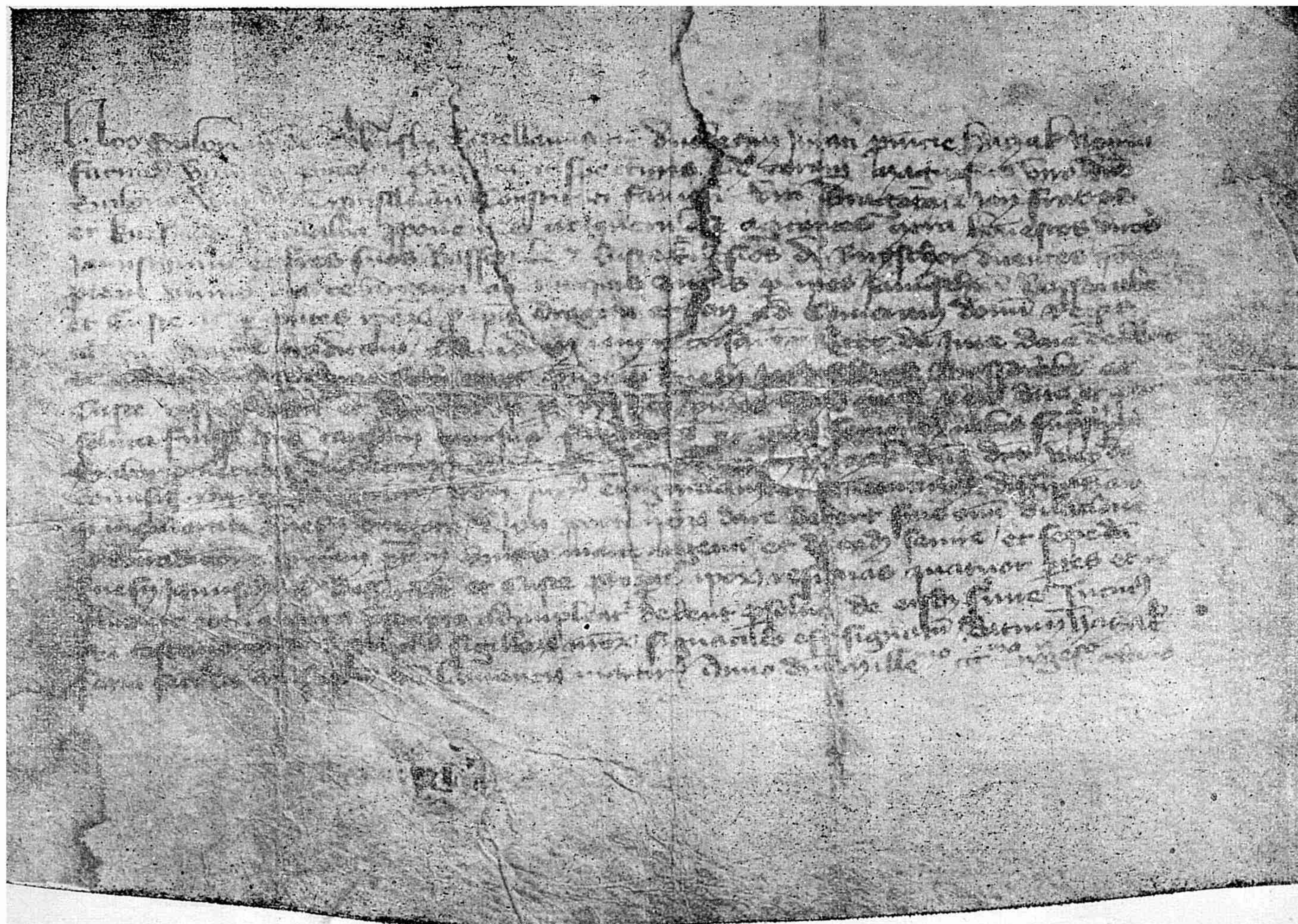
[4]) **Pesty**, A Szörényi Bánság. III. 61. 1451 : Iohannes de Hunyad regni Hungarie

paginam inspecturis. Quod coram magnifico viro domino Stiborio Wayda Transilvanie constituti famosi viri Dragota et Jon fratres et Knesy de Ryulalba, proponentes ac querulose agitantes contra honestos viros Janusthinum, Basserabe et Custe Knesios de Ruyschor dicentes quintam partem unius marce argenti ab antiquis annis per ipsos Janusthinum, Basserabe et Custe ac per parentes ipsorum pro ipsis Dragota et Jon ad cameram domini regis vel domini Wayde traditam, ad dandum iam recusarent, licet de iure dare debeant et ad dandum tenerentur, ubi tunc prenotati Knesy Janusthinus, Basserabe et Custe responderunt et dixerunt, quod per ipsos seu parentes ipsorum nunquam pro eis data et persoluta fuisset, quam causam tamquam fidedignis et ipsorum Senioribus, nobis suprascriptis Stiborio nec non duodecim Juratis, ad judicandum in Haczak, dictus dominus Wayda commisit, pro qua decreuimus secundum juris exigentiam et sententiam diffinitivam, quod memorati Knesy Dragota et Jon pro parte ipsorum dare debent sine omni dilatione et contradictione quintam partem vnius marce argenti et de eadem sentencie (sic), et sepedicti Knesy Janusthinus, Basserabe et Custe pro parte ipsorum residuas quatuor partes et non plus, ut tota marca prescripta adimpleatur, debent persoluere de eiusdem sentencie (sic). In cuius rei testimonium presens scriptum sigillorum nostrorum signaculo est signatum. Datum Haczak feria secunda ante festum beati Laurency martiris Anno Domini millesimo CCC-mo nonagesimo octavo [1].

(L. S.)

Gubernator, etc. Nobilibus viris Iudicibus Nobilium Septemsedium vohalicalium ... mandamus, quatenus ... ceterisque Nobilibus comprovincialibus prescriptarum Septemsedium wolahicalium ad vnum certum et brevem terminum Sedis vestre Judiciarie... per modum proclamate congregacionis generalis ... conuocatis, etc. – Ibid. III. 63. 1452: ad Opidum Sebes vocatum Sedem scilicet Judiciariam principalem Septem Sedium nobilium Walachicalium.

[1]) Originalul pe pergamen. Marimea 23×14 cm. Acest document a fost publicat maĭ ântâiŭ de Fejér, însă cu maĭ multe erorĭ, în Codex diplomaticus Hungariae, Tom. X. Vol. 8. 447, de unde a fost reprodus şi colecţiunea nóstră: Documente privitóre la istoria Romănilor, Vol. I. Partea 2 (Bucurescĭ, 1890) p. 397.

Sentenția celor 12 Jurați români din Provincia Hațeg dată la a. 1398 în procesul Chinesilor din familia Băsărabă».

Traducere:

„Noĭ Stiboriu de Dobusky Castelanul şi ceĭ 12 Juraţĭ aĭ Provinciei Haţeg, facem cunoscut tuturor acelora, carĭ vor vedé acéstă carte, că înfăţişându-se înaintea Măriei Sale a D-luĭ Stiboriu, Voivod al Transilvanieĭ, Chinesiĭ din Rîul-alb, făimoşiĭ bărbaţĭ Dragota şi Ion, arătând şi plângêndu-se în contra onorabililor bărbaţĭ Ianusthin şi a fraţilor sĕĭ Băssĕrabă şi Custea, Chinesĭ din Rîuşor, susţinênd, că Ianusthin, Băsserabă şi Custea şi părinţiĭ acestora aŭ plătit din vechime pentru dênşiĭ a cincia parte din o marcă de argint la visteria domnuluĭ rege, séŭ a domnuluĭ voivod, însă acum eĭ refusă să o maĭ plătéscă, deşi după drept trebue să o dee şi sunt obligaţĭ a o da. Atuncĭ amintiţiĭ Chinesĭ Ianusthin, Băssĕrabă şi Custe rĕspunseră şi ḑiseră, că din partea dênşilor şi a părinţilor sĕĭ nu s'a dat şi nu s'a plătit nicĭ-o-dată pentru eĭ. Acéstă causă apoĭ domnul Voivod ne-a încredinţat'o, ca să o judecăm în Haţeg, noĭ maĭ sus amintiţiĭ Stiboriu şi ceĭ 12 Juraţĭ, ca bĕtrânĭ aĭ lor demnĭ de credinţă, şi în care causă noĭ am decretat după cerinţele dreptuluĭ următórea sentenţiă definitivă, că amintiţiĭ Chinesĭ Dragota şi Ion aŭ să cee, în ce privesce partea lor, fără întârḑiere şi fără contraḑicere, a cincia parte din o marcă de argint, ér amintiţiĭ Chinesĭ Ianusthin, Băssĕrabă şi Custe aŭ să plătéscă pentru partea lor cele l'alte patru părţĭ, însă nu maĭ mult, ast-fel ca să se împlinéscă o marcă întrégă. Er pentru adeverire, acéstă carte a fost învestită cu semnul sigilelor nóstre. Dată în Haţeg, în ḑiua a doua a sĕptĕmâneĭ din înainte de sĕrbătórea fericituluĭ martir Laurenciu. In anul Domnuluĭ 1398."

(L. S).

In acest document teritoriul Haţeguluĭ, atât de important din punct de vedere istoric şi militar, pórtă numele de „Provincia Haczak".

Numirea de „Provincia" se maĭ da în aceste timpurĭ şi altor districte românescĭ de peste Carpaţĭ, un fapt, ce ne pro-

béză, că districtele, numite „olachales“ se bucurăŭ de un fel de autonomiă, şi de o organisaţiune militară, particulară.

Incă în seculul al XIII-lea „Provincia Haczak“ forma o importantă jurisdicţiune administrativă, judiciară şi militară.

La anul 1248 acest district românesc ne apare sub numele de „terra Harszoc“[1]), aceeaşĭ numire politică ca şi „terra de Zeurino“ ca şi „terra Lynioy Woiavodae“, „terra Blacorum“ „terra Burza“, „terra ultra montes nivium“, séŭ Muntenia, din breva Papeĭ Honoriu III, de la a. 1223, ca şi terra Maramarosiensis[2]). Ér la a. 1276 aflăm pe unul din baroniĭ Ungarieĭ, pe un Petrus Magister agasonum în funcţiunea şi cu titlul „Comes de Hatzek“[3]).

După cum resultă din documentul de la 1398 familia Chinesilor Băsărabĭ de la Haţeg se află în acest timp împărţită în două ramurĭ. Un ram se afla cu reşedinţa în comuna numită Rîul-alb şi cel-l'alt ram în comuna Rîuşor, ambele aceste comune românescĭ fiind situate spre sud-ost de Haţeg, lângă rîul, ce pórtă numele de Streiŭ, ér la Dio Cassius Sargetia.

Subiectul procesuluĭ dintre Chinesiĭ Băsărabĭ, după cum ne spune conţinutul acesteĭ sentenţe, era plătirea taxeĭ de ună marcă de argint, pentru recunóscerea suveranităţiĭ regale, „în signum dominii“[4]).

Marca, în aceste timpurĭ nu era o monetă cursivă, ci un pond, séŭ unitate metalică, pentru cumpănirea auruluĭ şi argintuluĭ.

In Germania şi pe teritoriul Ungarieĭ se afla în us aşa numita marcă de Colonia (233, 812 g.), a căreĭ valóre metalică faţă cu moneta nóstră de astădĭ era de 54 leĭ 76 banĭ.

---

[1]) **Densuşianu**, Documente privitóre la istoria Românilor. Vol. I, p. 250.

[2]) **Kurz**, Magazin f. Gesch. Siebenbürgens II. 306. 1361: Keneziatum medietatis eiusdem possessionis Olachalis Ozon vocatae, in dicta terra Maramarosiensi existentem.

[3]) **Densuşianu**, Documente. I. 410. 1276: Micud Bono de Zeurino, Petro Magistro agasonum Comite de Hatzeg.

[4]) Un proces analog pentru plătirea censuluĭ şi a dărilor anuale: «ut moris kenezyatus est» se tractéză la a. 1454 înaintea universităţiĭ nobililor din districtul (Caran) Sebes (Pesty, Ször. Báns. III. 66 68).

Se pare însă, că întreg procesul acesta era numaĭ un simplu act de mânià din partea regeluĭ Sigismund asupra „Băsărabilor“, pentru înfrângerea, ce o suferise, când a fost închis şi bătut de Mircea Băsărab în strimtorile munţilor „Pazata“, la a. 1395.[1])

Inaintea Voivoduluĭ din Transilvania, Chinesiĭ Băsărabĭ din Rîul-alb susţinură, că întréga taxă de una marcă, adecă şi partea, ce se cerea dela dênşiĭ, aveaŭ să o plătéscă Chinesiĭ Băsărabĭ din Rîuşor. Ér aceştia la rêndul lor declarară, că nicĭ dênşiĭ, nicĭ părinţiĭ lor, n'aŭ plătit nicĭ o-dată vre-o taxă pentru Chinesiĭ din Rîu-alb.

Voivodul Stiboriu recunoscu, că dênsul este incompetent spre a decide o afacere judiciară în ce privesce obligaţiunile chinesescĭ.

După dreptul public român, ce avea o putere de lege tradiţională în districtele românescĭ, chinesul nu putea fi judecat, nicĭ de rege, nicĭ de voivod, nicĭ de vre-un tribunal óre-care compus din alte persóne, de cât numaĭ de ómeniĭ sĕĭ.

De aceea Voivodul Stiboriu trimise pe Chinesiĭ Băsărabĭ înaintea celor 12 Juraţĭ, séŭ Bĕtrânĭ, din Provincia Haţeg.

Tribunalul român presidat de Castelanul Haţeguluĭ, representant militar al Voivoduluĭ, pronunţă sentinţa, al căreĭ original î-l avem astădĭ înaintea nóstră, că Chinesiĭ din Rîu-alb să plătéscă a cincia parte din o marcă de argint, ér restul de patru părţĭ Chinesiĭ din Rîuşor.

Acéstă sentinţă, după cum ne spune însuşĭ textul eĭ, se pronunţă ca „definitivă“.

Era însă o ilegalitate, comisă probabil în urma insistenţelor Castelanuluĭ, spre a pune în execuţiune cât maĭ în grabă acéstă sentinţă. După vechiul obiceiŭ al districtelor românescĭ, după aşa numita „lex antiqua“, maĭ există încă o instanţă superióră: „Universitatea Chinesilor şi a Nobililor românĭ din districtul Haţeguluĭ“.

In textul acestuĭ document, de la 1398, toţĭ membriĭ familieĭ Băsărabă de la Haţeg pórtă titlul de Chinesĭ, ca un

[1]) Densuşianu, Documente. Vol. I. 2. 460.

rang nobilitar, de altă parte ca o funcţiune politică, cu anumite puterĭ administrative, judiciare şi militare.

In textul acesteĭ sentenţe Chinesiĭ Băsărabĭ maĭ sunt numiţĭ „famosi viri“, bărbaţĭ faĭmoşĭ, în sens bun, şi „honorabiles viri“. Spre a puté cunósce valórea aproximativă acestor epitete în seculul al XIV-lea, vom aminti aicĭ, că în o brevă a Papeĭ Clement VI, din anul 1345 relativă la Românĭ, terminul de Chines este tradus prin cuvêntul latin de „Princeps“ [1]).

Documentul de la 1398 ne maĭ presintă o mare importanţă şi în ce privesce studiul genealogielor române.

După cum vedem, în acéstă sentenţă numaĭ unul din Chinesiĭ Băsărabĭ pórtă numele familiar de „Basserabe“, şi acesta este fiul al doilea din linia Băsărabilor, carĭ se aflaŭ în posesiunea chinesiatuluĭ originar de la Rîuşor.

Intre un alt document de la a. 1435, tot cu privire la familia Chinesilor din Rîuşor, aflăm de asemenea, că numele de „Basarabă“ î-l pórtă numaĭ fiul al doilea [2]).

Esistă aşa dar un us tradiţional, că numele familiar, fiind maĭ mulţĭ fraţĭ, să-l pórte fiul al doilea.

Originea şi genealogia istorică a familieĭ Basarabă în ţĕrile aceste trece departe înapoĭ peste timpurile evuluĭ de mijloc.

Ea ne apare ca o familiă princiară în Dacia încă înainte de cucerirea romană.

Dio Chrysostomul, originar din Bitynia, orator şi filosof grec, devenind suspect luĭ Domiţian, fu silit să părăséscă Roma. In urma unuĭ consiliŭ, ce i-l dede oraculul de la Delphi, el călĕtori spre nord, se retrase în ţéra Geţilor, carĭ î-l pri-

---

1) **Theiner**, Monumenta hist. Hungariae, I, 691, 1345: Clemens episcopus etc.: Nobilibus viris Alexandro Bassarati, et aliis tam Nobilibus quam popularibus Olachis Romanis, Nicolao principi de Remecha, Ladislao Voyuade de Bivinis, Sanislao de Sypprach, Aprozye Voyuade de Zopus, et Nicolao Voyuade de Auginas.

2) **Densuşianu**, Documente privitóre la istoria Românilor, I, 2, 592—593, a, 1435: Nos Ladislaus de Chaak Vayvoda Transylvaniae ... recensitis fidelitatibus et multifariis fidelibus obsequiis nobilium Michaelis, et Bozorad ac Joannis filiorum quondam Ioannis de dicta Ryusor ... virtute eximia laudabiliter exhibitis, etc.

miră cu ospitalitate. Aicĭ el trăi maĭ mult timp şi compuse o istoriă a acestuĭ popor, care însă din nefericire s'a perdut.

In acéstă operă a sa, Dio, după cum scrie Jornande, spunea, că la poporul Geţilor, séŭ al Dacilor, „ceĭ maĭ generoşĭ“ séŭ „maĭ de ném“ eraŭ aşa numiţiĭ „Zarabi Terei“, din carĭ urmaŭ la guvern şi la administraţiunea templelor, după o anumită ordine (ordinabantur), regiĭ şi preoţiĭ [1].

Aceştĭ „Zarabĭ“ chiar şi după textul luĭ Jornande, nu pot fi consideraţĭ ca o „castă“, compusă din maĭ multe familie heterogene, ci eĭ ni se presintă numaĭ ca o trupină vechiă, gloriósă, avută şi puternică, din care se alegeaŭ, după o ordine stabilită, regiĭ şi mariĭ sacerdoţĭ aĭ Dacilor.

Principiul fundamental al instituţiuniĭ monarchice pelasge era ereditatea. In părţile orientale ale Europeĭ regiĭ se alegeaŭ tot de una dintr'o anumită familiă, ér nu dintr'o anumită castă.

In acéstă privinţă avem un document positiv chiar cu privire la ţĕrile nóstre.

Incă din timpurĭ fórte depărtate preistorice o populaţiune întinsă pelasgă, ce devenise legendară prin pietatea şi moravurile sale cele pure, locuia la nordul Dunăriĭ de jos şi al măriĭ negre.

La autoriĭ grecescĭ acéstă naţiune „iubită de ḑeĭ“ pórtă numele de Hyperboreĭ. După vechile genealogiĭ etnice, Hyperboreus, strămoşul Hyperboreilor, era fiul luĭ Pelasg, al legendaruluĭ patriarch al raseĭ pelasge [2].

Unul din cele maĭ importante oraşe ale acestor Hyperboreĭ se află lângă gurele Istruluĭ (numit în timpurile preistorice Oceanos potamos) şi aicĭ se afla templul cel magnific al luĭ Apollo Hyperboreul [3].

---

[1]) Jornandis De Getarum origine c. V: ut refert Dio, qui historias eorum annalesque graeco stilo composuit. Qui dixit primum Zarabos Tereos, deinde vocitatos Pileatos hos, qui inter eos generosi extabant: ex quibus eis et reges et sacerdotes ordinabantur.

[2]) Scholiastul luĭ Pindar, Olymp. III. 28, în Fragmenta Historicorum graecorum. (Ed. Didot). II. 387 fragm. 2.

[3]) Despre aceştĭ Hyperboreĭ cum şi despre templul luĭ Apollo Hyperboreul a se vedé capitule respective din lucrarea nóstră istorică, ce se află acum sub presă.

Cu privire la aceştĭ Hyperboreĭ scrie Hecateu Abderita·

„Domnia peste oraş şi administraţiunea templuluĭ se află în mânile Boreadilor, descendenţĭ din Boreas, carĭ urmézā la guvern pe basa uneĭ succesiunĭ ereditare“ [1]).

Aşa dar la Hyperboreiĭ de lângă Dunăre, regiĭ şi preoţiĭ de la templul cel mare al luĭ Apollo, aparţineaŭ la o singură familiă şi eĭ succedaŭ la domniă şi la guvernul templuluĭ după linie hotărîte genealogice (κατὰ γένος).

Tot ast-fel ni se presintă la Dacĭ instituţiunea monarchică şi sacerdotală, legată încă din timpurĭ vechĭ de familia Zarabilor „maĭ de ném“.

Numele Basarabilor în ţinuturile, peste carĭ domnise odată Daciĭ, ne apare sub acéstă formă chiar şi în epoca romană.

Pe o inscripţiune latină din Pannonia, astădĭ în museul de la Pesta, se face amintire de o grupă distinsă de locuitorĭ numiţĭ „vicani Basoretenses“ [2]).

Numele de „Basoretenses“ (séŭ Basoretensibus) din inscripţiunea de la Pesta presupune o formă originală de Basoretum, după cum într'o formă analogă ne apare numele „Băsărabă“ şi în breva Papeĭ Clemente de la a. 1345: Alexander Bazarati, adecă fiul luĭ Basarat.

Esista aşa dar, probabil pe teritoriul Aquinculuĭ, séŭ al Budeĭ de astădĭ, un vicus numit Basoretum orĭ Basoreta.

In fine maĭ esistă chiar şi astădĭ în comitatul Sala din Ungaria un sat numit Bezered, ér în Zarand altul Băsărabésa, ambele fiind numite ast-fel după vechiĭ întemeiătorĭ, orĭ posesorĭ.

Numele prinçiar de Băsărabă a resunat Dunărea de jos încă înainte de cucerirea Pannonieĭ şi a Dacieĭ.

La Diodor Sicul aflăm o importantă notiţă istorică despre un vechiŭ rege de lângă Dunăre, numit Barsaban.

---

[1]) **Hecataei Abderitae** Fragm. 2: Βασιλεύειν τε τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ τεμένους ἐπάρχειν τοὺς ὀνομαζομένους Βερεάδας, ἀπογόνους ὄντας Βορέου, καὶ κατὰ γένος ἀεὶ διαδέχεσθαι τὰς ἀρχάς. (Frag. Hist. gr. Ed. Didot. II. 387).

[2]) C. F. L. III nr. 3673.

După cum ne spune acest autor, regele Demetriu Soter din Syria, care domnise între aniĭ 162—149 a. Chr. prinsese și trimisese la Roma pe un tînĕr numit Andriscos, care spunea, că dênsul este un fiŭ al luĭ Perseu, al fostuluĭ rege din Macedonia. Senatul roman i asignă un oraș în Italia pentru locuință. Insă după cât-va timp tînĕrul Andrisc fugind din Italia, se duse la Milet. Milesieniĭ î-l prinseră și-l puseră sub pađă, însă în urmă eĭ î-l lăsară érășĭ în libertate. Andrisc ducênd din đi în đi o viéță tot maĭ fastuósă, înduplecă pe câțĭ-va Macedonenĭ în partea sa. Apoĭ se duse la Teres, regele din Tracia, care-l primi cu onorurĭ și-ĭ dede o sută de ostașĭ. Tot prin mijlocirea luĭ Teres, el maĭ căpĕtă de alțĭ principĭ (aĭ Tracieĭ) încă o sută de ostașĭ. In urmă el călĕtori la Barsaban (orĭ Barsabas) regele Tracilor, și-l înduplecă pe acesta, să se asocieze la espedițiunea sa și să-l restabiléscă pe tronul părintesc al Macedonieĭ [1]. Intr'adevĕr cu ajutoriul acestor regĭ, Andrisc ocupă la a. 149 d. Chr. tronul Macedonieĭ. Dar el ținu domnia numaĭ scurt timp. In a. 148 fu bătut de Pretorul Ceciliu Metell și dus ca prisonier la Roma.

Forma, sub care ni s'a conservat la Diodor Sicul numele acestuĭ rege al Thacilor este Βαρσαβάν (ca acusativ).

Autoriĭ grecescĭ, poețĭ, istoricĭ și geografĭ, începuse încă din timpul luĭ Eschyl să reproducă în scrierile lor numele barbare, maĭ puțin cunoscute, sub o formă, care se corespundă și legilor gramaticale ale limbeĭ grecescĭ. Barsaban orĭ Barsabas este una și aceeașĭ numire cu Basaraba, cele douĕ consonante de la mijloc fiind simplu dislocate conform natureĭ limbeĭ grecescĭ.

Pe Barsaban, Diodor î-l numesce un rege al Thracilor, însă al Thracilor din ținuturile, ce eraŭ situate maĭ spre nord. După

[1]) Excerpta ex Historia Diodori Siculi in Fragm. Hist. graec, II. p. XV. 16: καὶ πορευθεὶς (Ἀνδρίσκος) πρὸς Βαρσαβὰν τόν Θρακῶν βασιλέα ἔπεισεν αὐτὸν συγκοινωνῆσαι τῆς στρατείας καὶ κ:.ταγαγεῖν αὐτον εἰς Μακεδονίαν ἀμφισβητοῦντα τῆς τῶν Μακεδόνων βασιλείας ὡς οὔσης πατρῴας.

cum scim, Geţiĭ, popor întins, carĭ locuiaŭ din cóce şi din colo de Dunăre, figuréză din cea maĭ depărtată vechime ca Thracĭ.

„Geţiĭ“, ne spune Herodot, „sunt ceĭ maĭ nobilĭ şi ceĭ maĭ juştĭ dintre toţĭ Thraciĭ“ [1]).

De asemenea Strabo: „Greciĭ aŭ considerat pe Geţĭ, că sunt Thracĭ“ [2]).

In fine Stephan Byzantinul (ad voc. Σκύθαι) folosindu-se de vechile fântânĭ istorice şi etnografice consideră şi pe Scythĭ ca Thracĭ.

Barsaban orĭ Barsabas de la a. 149 a. Chr. este astfel un rege puternic Get de la Dunărea de jos.

După Dio Chrysostomul, regiĭ Dacilor, carĭ urmaŭ la domniă după o ordine ereditară, eraŭ din familia cea maĭ de ném şi maĭ gloriósă a Zarabilor. Ér capitala cea puternică a Dacilor se afla în ţéra Haţeguluĭ nu departe de satele, ce pórtă astădĭ numele de Rîuşor şi Rîu-Alb.

Tóte aceste împrejurărĭ ne fac a crede, că Chinesiatul Băsărabilor de la Haţeg este trupina originară a familieĭ princiare a Băsărabilor.

NIC. DENSUŞIANU.

[1]) **Herodoti** lib. IV. c. 93: οἱ δὲ Γέται . . . . Θρηΐκων ἐόντες ἀνδρηϊώτατοι καὶ δικαιότατοι.

[2]) **Strabonis** Geogr. lib, VII, d, 2,

DIN ISTORIA ROMÂNILOR

ARHIVELE STATULUI

BOERII CRAIOVESCI

(Comunicare făcută în ședința Societății Istorice Romane de la 9 Martie 1902)

I

Din ultimul deceniŭ al secoluluĭ XV și pênĕ pe la 1570, adică într'un rĕstimp de vre-o 80 de anĭ, istoria Munteniceĭ, în nenumĕratele eĭ încurcăturĭ, este străbătută la tóte domniele de neamul puternic, și bogat, și numeros al boerilor numițĭ când *Craiovescĭ,* pentru că mulțĭ dintr'ênșiĭ fuseră banĭ aĭ Craioveĭ; când *Pârvulescĭ,* pentru-că, *póte,* tatăl boerilor de carĭ vom vorbi maĭ la vale fu un *Pârvu I* ban al Craioveĭ; când *Băssărăbescĭ* pentru-că, *póte,* Bassarab-Vodă, fiul celuĭ îngropat la Bistrița în 1475, zis *cel Bun* (Dan III) era strămoșul lor; când *Dănesci,* pentru-că, din Dan I, fratele luĭ Mircea-cel-Bĕtrân, se coborau prin Dan II.

Hrisov lămurit și autentic care să spună cine a fost tatăl boerilor craiovescĭ nu cunosc. Neuitatul Odobescu *(Odórele Bistrițeĭ, Scr. lit. și ist.* I, 334) dice că tatăl luĭ Barbu Banul, Pârvul Vornicul, Danciul Vornicul și Radu Postelnicul a fost *Neagoe.*

Onoratul D. Gr. N. Manu ne spune că Bassarab-cel-Tênĕr a avut de fiĭ pe Barbu, pe Pârvu (tatăl, dice d-nia sa după *Mag. Istor.*, al luĭ Neagoe Basarab) pe Preda, și pe Radu.

Rĕmâne deci de aflat cine a fost tatăl Craiovescilor și care sunt puternicile și numerósele lor legăturĭ cu neamul domnesc al Dănescilor Bassarabĭ, strănepoțĭ aĭ Mareluĭ Bassarabă de la începutul secoluluĭ XIV.

Acum, câţĭ eraŭ, cel puţin între 1492 şi 1530 boeriĭ craiovescĭ? câţĭ fraţĭ avea măreţul Barbu Craiovescu?

Iată ce spun hrisóvele ce cunosc.

La 1 Aprilie 1492 Vlad-Vodă sin Vlad-Vodă întăresce luĭ *Barbu* Banul, jupânuluĭ *Preda* Vornicul şi jupânuluĭ *Danciul*, Marele Vornic, stăpânire asupra moşielor Potelul, Gârlele, Cuşmiţa, dobândite tóte dela Domnie cu dréptă slujbă.

Decĭ, de o cam-dată, prin hrisovul din 1492, avem treĭ fraţĭ, Barbu, Preda şi Danciul,—şi sunt fraţĭ, pentru că hrisovul din 7 Septembre 1509, dat de Mihnea-cel-Rĕŭ Bistriţeĭ, ḍice: daniele făcute de ziditoriĭ eĭ Banul Barbu cu fraţiĭ luĭ Preda Vornicul, Danciul Armaşul şi Jupân Radu. S'aŭ făcut patru: Barbu, Preda, Danciul, Radu.

Un hrisov al luĭ Mateĭ Basarab din 1643 întăresce Bistriţeĭ stăpânire asupra moşieĭ *Gândeniĭ* dată mănăstireĭ de „moşul Domnieĭ Mele“ Banul Barbu cu fraţiĭ luĭ Pârvu Vornicul, Danciul Armaşul, Radu Postelnicul.

S'aŭ făcut cincĭ: Barbu, Pârvul, Preda, Danciul, Radu. Pârvul Vornicul, căruia uniĭ îĭ ḍic Pârvul II, ban de Craiova, este frate cu Barbu o afirmă şi Cronica *(Mag. Istor.* I, 152), ba chiar, în contra titulatureĭ domnescĭ a luĭ Neagoe Bassarab, îl face pe acest Pârvu tată luĭ Neagoe Bassarab.

De la Pârvu, ban de Craiova, în Aprilie 1528, avem un *hrisov bănesc* în care, cu vorbe domneşcĭ şi 'n „numele Tatăluĭ, Fiuluĭ şi Sfîntuluĭ Duh“ el dă Tismaneĭ moşia Turceniĭ (Aprilie în 11). O notă scrisă pe hrisov de altă mână ḍice: *Şi în acea ḍi a rĕposat* (banul Pârvu).

De la Barbu Banul Craioveĭ în 3 August 7038 (1530) avem iarăşĭ un hrisov bănesc prin care, tot cu vorbe domnescĭ *(....de va fi pentru păcatele nóstre să viă alţiĭ din alt neam în locul nostru)* dăruesce Cozieĭ moşia Oplea şi ne spune că are de frate şi pe Drăghicĭ Postelnicul *(...al nostru iubit frate)*.

Prin urmare, după hrisóvele pênĕ aci citate, boeriĭ craiovescĭ sunt şése: Barbu, Pârvul, Preda, Danciul, Radu şi Drăghicĭ.

In *Condica Bistriţeĭ No. 1* maĭ este un hrisov de la Petru-Vodă din 1558 care spune între altele că *fraţĭ şi fiiĭ* aĭ Banuluĭ Barbu sunt jupân Pârvu, jupân Danciul, jupân *Negoiţă* şi jupân Radu, ceea ce a făcut pe uniĭ să urce cu unul numĕrul boerilor craiovescĭ şi să'ĭ facă *şépte*, uitând că Negoiţă putea să fie fiŭ luĭ Barbu, de vreme ce în hrisóvele dintre 1492 şi 1530 (bătălia de la Viişóra şi mórtea luĭ Barbu Banul), el nu e pomenit de loc.

Rĕmâne decĭ, din hrisóvele maĭ sus citate, ca *boerĭ Craiovescĭ* la finea secoluluĭ XV şi pênĕ după 1530 şése boerĭ *Craiovescĭ*, şése *Pârvulescĭ*, saŭ *Dănescĭ*, saŭ *Bássărăbescĭ*, adică Barbu, Pârvu, Preda, Danciul, Radu şi Drăghicĭ.

II

Las pentru altă dată cele ce sciŭ despre Barbu, Pârvu, Preda, Danciul şi Radu, şi aş voi să aduc astă-ḑĭ numaĭ ceea ce cunosc despre *Drăghicĭ, vornicul de la Mărginenĭ*, fără a afirma dupĕ vre-un hrisov lămurit că bĕtrânul vornic ot Mărginenĭ ar fi al şéselea boer craiovesc, fratele maĭ tênĕr al luĭ Barbu şi Pârvu.

Inainte însă o afirmaţiune netedă, lămurită şi documentată: între 1492 şi 1530 *nicĭ o înrudire însemnată* între băssărăbesciĭ orĭ drăculesciĭ carĭ domniră în ţară de la 1484 şi pênĕ la 1512, în persónele luĭ Vlad Vodă Călugărul, fiul luĭ Vlad Vodă Dracul *marele Vlad-Vodă, moşul domnieĭ mele*, ḑice Radu-Vodă cel Mare (într'un hrisov de la 1502), luĭ Radu-Vodă cel Mare, luĭ Mihnea-cel-Rĕŭ şi luĭ Vlad-Vodă (*Vlăduţ*, bărbatul DómneĭAnca şi tată al luĭ Vlad-Vodă-cel-Inecat, hrisóve din 1537 şi 1588, *Academia*).

Că, în domniele luĭ Radu V cel Mare şi Mihnea-cel-Rĕŭ, ambiĭ fiĭ aĭ luĭ Vlad-Vodă Călugărul, boeriĭ craiovescĭ aŭ trăit în pace şi la marĭ onorurĭ, se póte; şi probă despre acésta am hrisovul domnesc de la Februarie 1507 dat de Radu Vodă Cozieĭ pentru moşia CărăreniĭRă şi în care *jupân Pârvu Craiovescu* iscălesce la loc de cinste printre sfetniciĭ Domnieĭ, şi hrisovul din 1 Noembre 1507 al luĭ Mihnea-Vodă în care sunt iscăliţĭ ca sfetnicĭ, aĭ Domnieĭ Barbu Banul (craiovesc), Pârvul Vornic (craiovesc) Tudor vel Logofĕt (nu cunosc), Danciul vel Armaşĭ (craiovesc), Harvat Spătarul (rudă a Craiovescilor, ziditorul Motruluĭ „şi maĭ vêrtos din casa Domnieĭ mele" ḑice Neagoe Bassarab maĭ târḑiŭ). Pârvul Comisul (nepot de soră luĭ Mihnea, după cum se va vedea maĭ la vale), Calotă vel Vister şi Baidea Paharnicul (póte boerĭ din Cocorescĭ), Dragomir Stolnicul, Neagoe Postelnicul (póte Neagoe Basarab).

Pace, cinste, onorurĭ, da, — înrudire însă nu.

In cercetările sale istorice, d. prof. N. Iorga a scos pe toţĭ boeriĭ craiovescĭ dintr'o fată a luĭ Vlad-Vodă Călugărul, măritată după Staico Logofĕtul (*Act. şi Doc.* III, pag. XLIII-XLIV),

din care a născut, ḑice d-nia sa, Pârvu Banul, capul boerilor *pârvulescĭ* şi frate cu Barbu Banul, cu Vornicul Danciu şi cu Radu.

Hotărînd o asemenea înrudire, d. prof. Nec. Iorga şterge cu o trăsătură de condeĭ ura dintre Dănescĭ şi Drăculescĭ care dura focósă de la 1385, de la mórtea luĭ Dan I şi face să vadă lumina ḑileĭ pe boeriĭ Dănescĭ saŭ Craiovescĭ din nepóta celor maĭ îndârjiţĭ Drăculescĭ, Vlad Dracul şi Vlad-Ţepeş, o fată a luĭ Vlad-Vodă Călugărul, măritată după Staico, ḑice d. Nec. Iorga, adică, ḑicem noĭ, după Staicu Logofĕtul.

Cestiunea stă aşa:

Vlad-Vodă Călugărul a avut treĭ băeţĭ (Radu cel Mare, Mircea W. póte Mihnea, şi Vlad-Vodă Vlăduţ) şi doue fete, dacă nu maĭ multe (una dată după Bogdan boerul de la Moldova şi pe cea considerată de d. prof. Iorga ca mumă a Craiovescilor.

Pe ultima o chiamă *Caplea (Academia*, hrisov din 1511 Decembre 27); e cea maĭ veche din puternicele *Caple* ce cunosc. Din căsătoria aceste Caple Draculésca cu Logofĕtul Staicu (*Columna Traian* 1874, p. 180) a născut Pârvul, probabil după 1475, de vreme ce la 1500 Caplea şi Staicu îl însóră cu fata luĭ Dumitru Iacsicĭ (înrudit cu Brâncoveniĭ şi cu Craioveściĭ, dar nu aşa cum spune d. Nec. Iorga tot în *Act.* şi *Doc.* III), cu care trăesce probabil pĕnĕ în iarna luĭ 1511, figurézǎ printre boeriĭ luĭ Mihnea-cel-Rĕŭ unchiul sĕŭ, sub numele de Pârvul Comisul (hrisov din 1507, Nov. 1) şi móre acest Pârvu Comisul înainte de Decembre 1511, de vreme ce a treia ḑi de Crăciun, la 27 Decembre 1511 Caplea închina, Glavacioculuĭ moşia Băjesciĭ pentru sufletele luĭ jupân Staicu Logofĕtul şi *fiuluĭ lor* Pârvul Comisul.

Şi iată cum Pârvul banul craiovenesc nu are nimic de a face cu Pârvul Comisul Capleĭ.

III

Revin.

Drăghicĭ Vornicul din Mărgineni fi-va tot acela cu *Drăghicĭ... al nostru iubit frate*, cum ḑice în hrisovul băncsc din 3 August 1530, Barbu Banul Craioveĭ dând Cozieĭ moşia Oplea?

Aşĭ fi fericit dacă cine-va mĭ-ar arăta un act saŭ vr'un hrisov din secolul XVI care să ne permită a afirma pe dreptate că cu adevĕrat Drăghicĭ Vornicul din Mărgineni este Drăghicĭ Craiovescul, fratele luĭ Barbu şi celor-l'alţĭ patru fraţĭ.

Pĕnĕ atuncĭ să enumĕr aci ce sciŭ.

Genealogia Cantacuzinilor ne spune că „Drăghicĭ, Vornicul din Mărgineni, se pogóră dintr'un frate al Bassarabilor (*Buciumul* 1863, Aprilie 23). Din care Bassarab? Din Neagoe Bassarab, care se intitula Iω Bassarab Voevod, fiul prea bunuluĭ şi mareluĭ Domn Iω Bassarab (Odobescu, *Rev. Rom.* pag. 817 din I pe 1861) nu, de sigur, căcĭ ar fi prea aprópe. La 1531 Aprilie 18 (*Archive,* mănăstirea Cotrocenĭ, pach. 2, oct. 1), Vlad-Vodă sin Vlad-Vodă dă luĭ Drăghicĭ de la Mărgineni, *cinstitul boer al Domnieĭ mele*, hrisov de stăpânire pentru moşia din Calea Baiuluĭ şi altele de la Dinţescĭ, Fasaianĭ, Dobrenĭ, Vladimirescĭ; pe cea d'ântâiŭ o cumpĕrase Drăghicĭ Vornicul încă din ḑilele luĭ Radu-Vodă care a perit la Râmnic (Radu de la Afumaţĭ 1522—1524 şi 1526—1529). Iacă de ce nu cred să fi fost pogorîtor acest Drăghicĭ dintr'un frate al Bassarabuluĭ de la 1512—1521.

Rămâne atuncĭ Bassarab Wodă cel îngropat la Bistriţa, Bassarab cel Bun şi Bassarab-cel-Tênĕr, ceĭ treĭ Bassarabĭ dintr'a doua jumătate a seculuĭ XV, cu carĭ avem să ne chinuim multă vreme încă şi carĭ ne aduc totuşĭ iar la Craiovescĭ saŭ Pârvulescĭ. Neavênd însă hrisov, eŭ nu afirm că Drăghicĭ Vornicul de la Mărginenĭ era fratele luĭ Barbu Banul, şi Pârvul, şi Preda, şi Radu, şi Danciul.

Şi ceea ce mă face să staŭ loculuĭ, maĭ este şi următorul avertisment:

In pach. 25 din cartónele mănăstireĭ Radu-Vodă, se află actul 6 dat la 8 Decembre 1612 de Radu-Vodă sin Mihnea-Vodă luĭ Ivan Postelnicul, fiul luĭ Harvat Stolnicul şi fratele luĭ Ţalapie. Intr'acest hrisov se spune:

a) că, pe vremile luĭ Alexandru-Vodă cel Bĕtrân (1568—1577), Harvat Stolnicul a fost trămis de Domnie să împartă *tóte satele Craiovescilor* între *boeriĭ din Brâncovenĭ* şi *Jupăniţa Anca de la Coianĭ;*

b) că Harvat Stolnicul a făcut fórte bine tréba de împărţélă, cu care fusese însărcinat de Domniă şi că Domnul îl miluise pe Harvat pentru acésta cu satele Băilescii şi Piscul Dîrvaruluĭ, luate din *averea craiovéscă;*

c) că în timpul luĭ Mihaiŭ-Vitézul, *boieriĭ din Brâncoveniĭ* aŭ luat satul Bailesciĭ de la Ivan Postelnicul şi de la Ţalapie, feciorii luĭ Harvat-Stolnicul, şi l'aŭ dat Domnieĭ care l'a făcut daniă Episcopieĭ de Râmnic;

d) că Ioan Postelnicul (Ţalapie murise) s'a judecat cu Episcopia şi cu *boieriĭ din Brancovenĭ* înaintea luĭ Simeon-Vodă

Moghilă, înaintea luĭ Radu-Vodă Serban, şi acum înaintea luĭ Radu-Vodă Mihnea şi-aŭ rămas de lege şi de judecată boeriĭ din Brancovenĭ;

e) că aceştĭ boerĭ din Brancovenĭ eraŭ la 1612 *Stănciucul* cel ce a fost mare paharnic, şi *David* Postelnicul, şi jupăniţa *Calea*, şi *Mateĭ* Paharnicul, care a fost fiul *Caleĭ*.

Prin urmare dacă Drăghicĭ Vornicul ot Mărginenĭ ar fi fost tot una cu Drăghicĭ „al nostru iubit frate“ din hrisovul bănesc al luĭ Barbu Craiovescul, de sigur că între 1568 şi 1577, el, saŭ moştenitoriĭ luĭ, feciorĭ şi fete, adică, Jupăniţa Maria cea bĕtrână din Florescĭ, Udriste Vistierul, Drăghicĭ Vornicul ot Cornăţenĭ, Elina măritată cu Ivasco Vornicul Golescu, toţĭ prin hrisóve adeveriţĭ ca feciorĭ şi fete aĭ luĭ Drăghicĭ din Mărginenĭ, ar fi venit la colosala, enorma, neauḑita împărţélă a averilor craiovescĭ.

Şi n'aŭ venit nicĭ unul, căcĭ afară de o parte, jupăniţa *Anca de la Coianĭ*, muma jupăniţeĭ *Maria de la Coianĭ*, iar de alta, boieriĭ din Brancovenĭ, nimenĭ altul nu ica parte la istorica împărţélă a averilor craiovescĭ, de a căror bogăţie rĕsună încă 200. de anĭ hrisóvele Domniilor, cum maĭ rĕsună astă-ḑĭ prin prejurul bĕtrânilor Pitescĭ legenda bogăţielor brancovenescĭ.

Orĭ-cum ar fi, este şi rĕmâne interesant să se vadă cum s'a pogorât documentat dintr'un frate de Bassarabĭ bĕtrânul Vornic din Mărginenĭ aĭ căruĭ descendenţĭ, fete şi băeţĭ, s'aŭ înrudit până în secolul XVIII (1700) cu tóte, dar aprópe cu tóte familiile boerescĭ ale ţereĭ, şi din noŭ, la finea secoluluĭ XVI, cu ultimele vlăstare ale glorioşilor Bassarabĭ.

Să cercetăm decĭ cum se înrudia cu Bassarabiĭ secoluluĭ XV, Drăghicĭ, bĕtrânul Vornic din Marginenĭ, pentru ca să pricepem şi maĭ bine atât mersul lucrurilor în istoria Ţěriĭ cât şi adânca mândrie sufletéscă cu care Marea Postelnicésă Elena Cantacuzino, fată de Domn, mamă de Domn, cumnată de Domn şi sócră de Domn, iscălia la 1668 în modul următor:

Eŭ, Elena, care am fost *jupânésa* reposatuluĭ Constantin, Cantacuzino, biv vel Postelnic, *fata* reposatuluĭ Şerban-Vodă, *nepóta* jupâneseĭ Maria, *strănepóta* jupâneseĭ Ancăĭ ot Coianĭ; asijderea şi despre maică-mea, reposata Dómna Elena, *nepóta* luĭ Udriste Vistierul, *strănepóta* luĭ Drăghicĭ Vornicul ot Mărginenĭ, adeverez. (*Buciumul*, 1863).

IONNESCU-GION.

ALFABETUL CIRILIC

IN

TEXTELE ROMÂNE DIN AL XVI ȘI XVII VÉC

IN LEGATURA CU

MONUMENTELE SLAVE ȘI ROMÂNO-SLAVE CIRILICE [1]

а, ꙗ

I. In literatura paleoslavă

Litera а, în textele curat paleoslave, represintă numaĭ sunetul *a*: блато=blato, бога=boga; și numĕrul 1.

Iar ꙗ represintă numaĭ sunetele *ĭa*; s. e. ꙗко pronunțat ĭako.

In curgerea vremiĭ, și prin desvoltarea literaturilor sud-slavice, а maĭ căpătă și o a treĭa însemnare.

II. In literatura sârbo-slavă

In literatura sârbo-slavă, — maĭ întêĭ tot ca și în cea paleoslavă,— а însémnă sunetul *a* și numĕrul 1; însă pe lângă acésta, maĭ târḑiŭ, de sigur subt influența ortografieĭ greceștĭ, maĭ căpătă și însemnarea de ꙗ, — maĭ ales de la Constantin Filosoful, dacă nu încă din vremea patriarchuluĭ bulgăresc Evtimie.

Fiind-că acest Constantin Filosoful fu în secolul XV pro-

[1]) Din pricina greutăților tipografice, multe din sunetele particulare limbilor sârbă, cehă etc. nu se pot reda cu literile lor propriĭ.

motorul unor nouĭ regule ortografice în literatura sîrbo-slavă, regule pe carĭ le vedem menţinêndu-se şi în cel d'al XVI şi XVII véc, nu numaĭ la Sîrbĭ, dar chiar şi la Bulgarĭ şi icĭ colo la Ruşĭ; — de aceea ne va fi folositor să vorbim acum ceva maĭ amănunţit asupră'ĭ.

Constantin Filosoful, care se maĭ numeşte şi Костеньскын, a trăit în Serbia pe vremea stăpânireĭ regeluĭ eĭ Ştefan Lazarevicĭ (mort a. 1427), acela care la 1406 [1]) întăreşte mânăstirilor Tismana şi Vodiţa din ţara Româuéscă nişte metóşe în Serbia. Subt influenţa patriarhuluĭ bulgăresc de la Tîrnova numit Evtimie, carele, nu mult înaintea luĭ, reformase pentru Bulgarĭ ortografia, îşĭ propune şi Const. Filosoful să reformeze pentru Sîrbĭ pe a lor de până atuncĭ ortografie, despre care el credea că se corupsese de tot prin neştiinţa scriitorilor. Acésta o şi realiséză el, compunênd un întreg sistem ortografic, în care, luându'şĭ ca model literatura grecéscă, se îndepărtă de modul de scriere paleoslav şi sîrboslav de pân'atuncĭ, şi căută să se apropie cât maĭ mult de cel grecesc; căcĭ, ḑice într'un loc, вь грьчьскыиХь писаниХь развраıценїа ни единого есть [2]) (Starine I, 11).

In compunerea acestuĭ sistem, Constantin Filosoful se conduce, cum însuşĭ spune, de şcóla ortografică a patriarchuluĭ bulgar Evtimie, pe care cu mândrie îl menţionéză ca pe un al sĕŭ învĕţător indirect; fiind-că Andronic, elevul luĭ Evtimie, a fost profesorul luĭ Constantin Filosoful. Aşa că în reforma luĭ Const. Filosoful se vede şi aceea a luĭ Evtimie, de şi ea nu ni s'a păstrat, saŭ nu s'a găsit încă până aḑĭ, în vr'un fel de disertaţie specială subt al luĭ nume, cum o avem sub numele luĭ Constantin Filosoful. Manuscrise, conţinênd acéstă reformă saŭ în întregime, cum ea se află în cel sîrboslav din secolul XV pe care 'l citarăm maĭ sus, saŭ în extracte, cum o găsim în re-

---

[1]) Ilarion Ruvarac: *Pop Nikodim, der erste Klostergründer in der Walachei † 1406* în *Archiv. f. Slav. Phil.* XI, 360. unde se îndréptă data de 1391 pusă actuluĭ de Haşdeŭ în Arch. Ist. I 17.

[2]) книга константина философа и грамматика о письменехъ, tipărită după manuscris sîrbo-slav din secolul XV, de V. Jagicĭ în: *Izslědovanija po russkomu jazyku,* Sanktpeterburg 1895, I. p. 392. — Cf. şi *Starine* I.

dacţia bulgaro-slavă din Codicele de la Kiev din secolul XVI[1]); ast-fel de manuscripte, după carĭ se putéŭ învĕţa principiile reformeĭ, circulară mereŭ prin Bulgaria, Serbia, ţĕrile româneştĭ etc. Găsirea eĭ în manuscripte d'ale nóstre ; apoĭ, legăturile nóstre cu Ştefan Lazarevicĭ, protectorul luĭ Constantin Filosoful, maĭ ales prin înrîurirea călugăruluĭ Nicodim de la Tismana ; precum şi relaţiile nóstre chiar cu Evtimie, care se pare că sta mult în legăturĭ literare cu Muntenia[2]) (scriind slavoneşte către Nicodim şi mitropolitul Antim) şi cu Moldova (prin mitropolitul Ţamblac)[3]) ; — acestea trebue să ne facă a admite chiar aprioric că sistemul ortografic al luĭ Constantin Filosoful a trebuit să fie destul de considerat între Românĭ. De altminterĭ, cercetarea textelor româno-slave ne învederéză cu cea maĭ mare uşurinţă cunóşterea şi întrebuinţarea în ele a regulelor ortografice Evtimio-Constantinice, şi ne confirmă póte şi părerea că de ţĕrile româneştĭ vrea a ne spune Constantin Filosoful când, făcênd apologia patriarhuluĭ Evtimie, ḑice că luminele acestuia s'aŭ întins de la Tîrnova departe „până la rîul numit Mariţa şi *in părţile Schiticeştĭ* şi Zagorie" ; adică непостѝгоⷯ великаго ѡнѡ́го ⷯꙋдо́жника словѣнскыⷯ писменъ, ѡⷮценаче́лника глю трьновскаго кѵ(р) Єѵ́ѳимїа, и҆̀же и҆свѣти́ло странъ тѣⷯ ꙗ҆ко въ истинꙋ ꙗ҆висѐ, и даже до нн҃ѣ сѫ до рѣкы гл҃ѥмые Марицѥ и въ Скѵ́ѳскыⷯ страна́ⷯ и҆ загорїи. (Iagicĭ : Izslĕdovanija, 390).

Una din regulele luĭ ortografice e, *ca după litera* ι *să se evite vocala ĭotată, punêndu-se acésta fără a i se scrie ĭotaţia.* După acéstă regulă avea să se scrie ïа în locul vechiuluĭ иꙗ ; însă acel ïа se pronunţa fireşte ca *iia* (adică ïja). Şi apoĭ, a doua regulă era ca, *după vocală, în genere când urméză altă vocală ĭotată, să nu se maĭ scrie nicĭ odată iotaţia, ci numaĭ vocala sin-*

[1]) Veḑĭ I. Bogdan : *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung* în Archiv für slav. Philol. XIII, 481—543, şi de acelaşĭ : *Vechile Cronice Moldovenescĭ până la Urechiă,* Bucurescĭ 1891.

[2]) Călugărul Teodosiŭ, dascălul patriarhuluĭ Evtimie, prin învĕţatura luĭ şi prin lupta în contra Bogomililor din Bulgaria, se făcuse renumit nu numaĭ în tótă Bulgaria, dar şi la Sîrbĭ, Ungurĭ şi Valahĭ, ḑice «Viaţa S-tuluĭ Teodosie». P. A. Syrku: *Kъ Istorij ispravlenij Knigъ vъ Bolgarii vъ* XIV *vĕkĕ.* Sanktpeterburgъ 1899, pag. 263.

[3]) Arhim. Leonid: *Nova gradja za bugarsku istoriju,* în sîrbescul «Glasnik» XXXI, pag. 243—256.

gură neiotată. Conform acesteĭ regulĭ, când luĭ ѧ, є, ѻ urméză ĭotatul în pronunţare ꙗ, avea să se scrie numaĭ ѧ, şi anume ѧѧ l. ѧꙗ, єѧ l. єꙗ, ѻѧ l. ѻꙗ; de şi se pronunţa ĭotarea luĭ ѧ (adică *ĭa*). De aceste regulĭ găsim că se ţin, şi dacă nu tóte, dar în orĭ-ce cas cea maĭ mare parte din textele cirilice bulgaro-slave, sîrbo-slave, româno-slave şi curat româneştĭ. Că nu se ţin tóte textele de aceste regule e natural, pe de o parte, fiind-că sistemul luĭ Constantin Filosoful avea de înfrânt o lungă tradiţie înrădăcinată, pe cea paleoslavă, şi pe de alta, fiind-că acea a luĭ Constantin era, tot ca şi cea veche, numaĭ o şcólă ortografică, care în acea vreme conservatóre n'avea la îndemână (numaĭ prin manuscripte) mijlócele d'a putea pătrunde peste tot şi cu aceeaşĭ intensitate. De aceea sunt texte, şi la Bulgarĭ şi la Sîrbĭ, dupĕ cum sunt şi din cele româno-slave carĭ, saŭ nu se ţin, saŭ se ţin numaĭ în parte, de acele regule. Acest dualism însă, nu era, în privinţa luĭ ꙗ, de cât ortografic; el nu representa dar şi un dualism fonetic.

După aceste regule, chiar în citata carte în care Const. Filosoful expune sistemul sĕŭ, aflăm pretutindenĭ exemple ca: сїѧ, помазанїє царьствїѧ, развращенїѧ, поисправлєнїѧ, въ врѣмє бєздъждїѧ, въ поутьшьствїѧ, съглашєнїѧ, єѵаггєлїѧ, царьствїѧ, въсакаѧ, моѧ etc., — exemple carĭ nu sunt nicĭ după fonetica paleoslavă, cum ne arată monumentele, nicĭ după cea sîrbéscă. Căcĭ, în aşa posiţiunĭ ѧ s'a pronunţat la Sîrbĭ în totd'auna iotat, adică ţarstv*iĭa*, razvraşten*iĭa*, ponapravlĭen*iĭa* etc. Tot ast-fel, într'un Codex sîrboslav, de pe vremea despotuluĭ Stefan Lazarevicĭ (sec. XV) găsim: томлєнїѧ, рождєнїѧ, засѣданїѧ, философїѧ, наслѣдїѧ etc., tóte exemple carĭ după paleoslava, ca şi după pronunţarea sîrbéscă, ar trebui să fie scrise cu иꙗ (томлєнїꙗ etc.). In nişte anale sîrbeştĭ, aflătóre într'un Codex din secolul XVI, găsim aceiaşĭ regulă: Іаковь Лєвїѧ, Илїѧ, излїашє сє на косовꙋ, Іюнїѧ$_{63}$, сєктєврїѧ$_{64}$, şi tot aşa peste tot unde vine o ast-fel de posiţie a luĭ ꙗ (Arch. f. sl. Phil. XVI). Tot ast-fel, într'un alt manuscris sîrbo-slav din secolul XVII se află: Марїѧ, писанїѧ, братїѧ, кѵр-алєѯїѧ, маїѧ de regulă, dar şi Априлиꙗ printr'un lapsus calami, după tradiţia învechită, şi apoĭ iar Іюнїѧ, дєкєм-

вріа, póte şi стоанїє l. стоιнниє etc. (Starine IX, 71—91). Iarăşĭ exemple carĭ, şi după paleoslavă, ca şi după sîrboslavă, nu se pronunţaŭ de cât ca Априлни etc., cŭ ĭotarea luĭ *a* final. Şi, acéstă regulă ortografică se află în maĭ tóte mscr. secoluluĭ XVI şi XVII. Ba, în tipăriturile sîrbo-slave din acest timp, se află ea încă mult maĭ consecvent de cât în manuscrise[1]). De aceea Vuk Karadzicĭ în ale sale „Primeri“ ne spune ca ceva de nediscutat că în aşa situaţiĭ se pronunţa alt-fel de cât se scria. Acelaşĭ lucru trebue să spună orĭ-cine se îndeletniceşte cu vechia literatură sîrboslavă. Aşa că şi Stojan Novakovicĭ în Introducerea de la ale sale „Primeri“ ḑice că trebue să se pronunţe „ca ĭotate vocalele scrise fără ĭotaţie acolo unde e locul celor ĭotate[2])“.

III. In literatura bulgaro-slavă

Şi textele bulgaroslave, maĭ ales din secolul XV încóce, daŭ luĭ а valórea şi de *a* şi de ꙗ, în posiţia menţionată. Aşa, într'un fragment scris în secolul XV, cuprinḑênd o legendă despre un óre-care Taksaot înviat din morţĭ, aflăm: дѣанїа, дїаволь, alăturĭ de вѣ лѣта патрїкна (Arch. f. sl. Phil. XVI, 45). Saŭ, în cronica bulgăréscă din Codicele de la Chiev (secolul XVI) se află fórte regulat: септемврїа, македонїа, скончанїа, слънечнаго сїанїа, съ прїательствомъ, мартїа мѣсяца, въчловѣченїа, сына божїа etc.[3]). Intr'un mscr. bulgaroslav din sec. XVII (pe care Miklosich în dicţionarul sĕŭ paleoslav l'a însemnat cu Bulg.-Lab.) se află de asemenĭ: Ісаїа, дїаволе, зъміа etc.[4]). Mscr. Apocalipsul Apost. Paul (sec. XVII) are: сѫдіа, дрьвіа, геміа, Єреміа, заХаріа, братіа, воліа божіа 160, веселіа, сась коніа 168 (Starine jugosl. Akad. IX). Tóte forme carĭ, nicĭ după paleo slava

---

1) Veḑĭ bucăţĭ din tipăriturile sîrbeştĭ în Vuk Karagicĭ : *Primeri srpsko-slavenskoga jezika*, u Becĭu 1857 ; şi în St. Novakovicĭ : *Primeri knjizevnosti i jezika staroga i srpsko-slavenskoga*, u Beogradu 1889.

2) «izgovarajuci nejotovane samoglasnike kao jotovane na onim mestima gde je jotovanim mesto» (St. Novakovicĭ : Primeri, p. X).

3) I. Bogdan: *Eine Bertrag*, în Arch. f. sl. Phil. XIII, 4.

4) C. Argirovъ: *Ljubljanskijatъ bъlgarski rѫkopisъ otъ XVII vĕkъ*, în *Sbornikъ Min.* din Sofia, XII.

nicĭ după limba bulgară, nu se pot lua foneticeşte de cât pronunţate cu -ниꙗ=*ĭĭa* (скончаниꙗ etc.). Că nicĭ în literatura bulgaroslavă nu se pronunţa acel ѧ în acele locurĭ, după ї, de cât ca ĭotat, ne arată chiar aceleaşĭ texte, unde, saŭ prin scăpare, saŭ din pricina puteriĭ maĭ vechiuluĭ sistem ortografic paleoslav, întâlnim pe amândouă formele, şi ĭotată şi neĭotată. Aşa s. e. în manuscrisul de la Tikveş (secolul XVII) se află ѡкаанаа şi ѡкаꙗнаа, покааніа, благословеніа, раискаа şi широкаꙗ etc. [1]) Şi de aceea, fără îndoială, că şi atuncĭ, ca astă-ḑĭ, în casul când nu se întâmplaŭ óre-carĭ contracţiunĭ altele, rămâne ca necesară în pronunţare ĭotaţia; cum a observat de mult Vuk Karadzic că „j e în limba bulgară şi maĭ necesar de cât în cea sârbă" [2]).

IV. In literatura ruso-slavă

In textele ruso-slave de regulă ѧ însémnă *a* şi numĕrul 1, ĭar ꙗ *ĭa*, adică se scrie pretutindenĭ ĭotarea luĭ ѧ, înainte de al XV véc; s. e. благодатнаꙗ, змиꙗ, свꙗтаꙗ pronunţate: blagodatn*aĭa*, zm*iĭa*, svĭat*aĭa*, etc. într'un text apocrif din sec. XIII [3]). Dar, de prin al XV véc literatura bulgaro-slavă începênd ĭară a influenţa asupra celeĭ ruseştĭ, vedem că de pe atuncĭ apare icĭ-colo şi în textele ruso-slave regula ortografică a patriarchuluĭ Evtimie (şi Constantin Filosoful) cu privire la ѧ ꙗ după vocală. Ast-fel, un manuscris ruso-slav, aflător la biblioteca regală din Berlin sub semnătura „No. 2 in quarto", şi cuprinḑênd un dialog teologic între un archiepiscop creştin şi un rabin ovreesc, are fórte des forme cu ѧ neĭotat după ї ca: наказаніа, страданіа, смиреніа etc., carĭ nu se pronunţaŭ la Ruşĭ de cât cu ѧ ĭotat: nakaza*niĭa*, stradan*iĭa*, smiren*iĭa*. Tot ast-fel are manuscrisul „Slovo o polku Igorevě", copie din secolul XV saŭ XVI: веселіа, божіа,

[1]) I. A. Nacĭovъ: *Tikveski rъkopisъ*, în *Sbornikъ Min.* din Sofia, IX, 35–160
[2]) Vuk Karagicĭ: *Dodatak k sanktpeterburgskim sravniteljnim rjecĭnicima sviju jezika i narjecja s osobitim ogledima bugarskoga jezika*, u Becĭu 1822. Cf. şi Miklosich: *Geschichte der Lautbezeichung im Bulgarischen*, în *Denkschriften* der kais. Akad. der Wissensch. XXXIV, 108, 123.
[3]) Dr. Om. Ogonovskij: *Hrestomatija staroruska*, u Lьvove 1881, p. 202—203.

cu finalul а numaĭ ortografic în loc de ꙗ[1]); căcĭ se pronunţa vesel*iĭa*, boj*iĭa*. Acelaşĭ lucru, scris adică а dar pronunţat ꙗ după ї, maĭ vedem în nişte codecsurĭ ruso-slave din secolul XV, Тγр'скїа, велїа вѣра, незаХодѧщїа etc.[2])

V. In literatura româno slavă

Incă şi maĭ bine se póte vedea acéstă regulă 'n textele româno-slave, carĭ, după cum e ştiut, începênd de prin secolul XIV încóce, sunt în marea lor majoritate de redacţie esenţialmente bulgaro-slavă.

Aşa în Liturghierul româno-slav, tipărit de Macarie la Târgovişte în a. 1508, se află maĭ numaĭ а, după vocală, în loc de ꙗ: василїа, лγтоγргїа₂, дїаконства₃, сїа книга, ноемврїа[3]) etc. Evangelia româno-slavă, tipărită tot de Macarie la Târgovişte în a. 1512, are tot ast-fel: еѵ҃глїа₁₀, зачѧло еѵ(г)лїа 'іγ Хва сна бжїа₁₂, црствїа бжїа₁₄, наказанїа₁₅, іеγ(г)лїамь₁₇, ιογнїа₁₉ etc.[4]). In Molitvenicul din Târgovişte (a. 1545): дїаконь, дїаконства₂₈, şi prin lapsus ωдѣынїе₂₇. In Praxapostolarul tip. 1547: бытїа, мартїа, просїаше₃₀ (Bianu-Hodoş, I).

Acelaşĭ lucru se află şi în tipăriturile româno-slave din sec. XVII, cu tóte că în ele predomneşte ѧ în loc de ꙗ după vocală. Aşa în Psaltirea româno-slavă din Govora (a. 1637) este: ωт сѫзданїа мїра alăturĭ de земль оγгровлаХїнскїѧ (pe titlu), şi земли оγгровлаХїнскїа, дїалектѣ, здравїа же и спсенїѧ, Храма оγспенїа, егда прїаХѫ минишескїи ωбраз, сїа, мл(с)рдїа (prefaţă), нѣсть сп(с)нїа 2 b, ωправданїа 16 b. etc.[5]). In bucăţile slavone din Pravila de la Govora (tip. 1640) e acelaşĭ lucru: митрополи(т) вѫсеѧ земли оγгровлаХїнскїа.

---

[1]) T. Buslaevъ: *Russkaja Hrestomatija*, Moskva 1901 p. 86.
[2]) Kaluzniacki: *Evangeliarium Putnanum* XLII-XLIII
[3]) Ioan Bianu şi Nerva Hodoş: ***Bibliografia românéscă veche***, I. Bucurescĭ.
[4]) Bianu-Hodoş: Bibliografia I. Iar despre acéstă regulă ortografică aicĭ, vedĭ disertaţia: ***Akcenti trgoviskoga jevangjelja od** 1512 **godine***, de Stoĭan Novakovicĭ, în Glasnik srpskog-ucenog druztva XLVII.
[5]) Un exemplar complet din acéstă carte rară de tot se află în posesiunea mea. Imĭ pare bine că am acum prilejul să mulţumesc în public D-luĭ Ioan Suciu, preot greco-oriental în Bogata Olteană, din comitatul Târnaveĭ marĭ, în Transilvania, care, cu multă bunătate dăruindu-mi-l, a mântuit póte din pieire încă o mărturie a trecutuluĭ nostru,

Храма оуспенїа₁₁₂ etc. (Bianu-Hodoş II). In Antologia slavonă tipărită la Câmpulung (a. 1643) aflăm aceiaşĭ regulă ortografică, saŭ că, de sigur tot spre a se evita scrierea ĭotaţieĭ, aicĭ se pune şi ѧ l. а (=ꙗ). Aşa: вселаенагѡ оуспенїа alăturĭ de сїѧющеѧ şi възмездїꙗ₁₃₀ здравїа и спсенїа, блгодати бжїа, alăturĭ de прїꙗть şi 'игѹмен великїѧ ѡбителы длъгополскїѧ₁₃₃ etc. (Bianu-Hodoş, II).

Aceiaşĭ regulă ortografică de nescrierea iotăriĭ pronunţate a luĭ а după vocală, o găsim maĭ peste tot şi în mscr. româno-slave. Aşa în letopiseţul din Codicele de la Chiev (sec. XVI): създанїа, нaїашь, Ioунїа, прокопїа, ноемврїа, оржжїа, стенанїа, жидолїа, оуслыша же сїа[1]) etc. Saŭ în codicele de la Tulcea: меѳодїа, манасїа, създанїа, скончанїа, юлїа, божїа, Хрьстїане etc.[2]) Şi în un document de la Vasile Lupu (a. 1643): ѡтъ въплъщенїа, възнесениа, по летоургїаХъ, братїамъ alăturĭ de foneticul братїꙗмъ₁₁₄. Saŭ în alt document de la Radu Voevod al Munteniei (a. 1665): ѡтъ имманїа alăturĭ de просїѧше, unde їа din primul e foneticeşte identic cu їѧ din al doilea exemplu; ca şi în спасенїамъ₁₁₆, вистїарь, съсъ милованїа₁₁₈ (Safarík: Pám. Jihosl.). Şi aşa maĭ departe, maĭ în tóte textele româno-slave se póte vedea aplicată acéstă regulă ortografică. Că ea era numaĭ o regulă ortografică, iar nu că aşa s'ar fi pronunţat а l. ꙗ după vocală, şi maĭ ales după ї din silaba precedentă, ne dovedesc nu numaĭ textele contimporane sudslavice de carĭ am vorbit, dar încă şi aḑĭ limbile sîrbă, bulgară şi rusă; şi pe lângă acestea, ne dovedesc chiar textele româno-slave, carĭ, după cum arătarăm, pun alăturĭ братїамъ şi братїꙗмъ saŭ братїѧмъ, прїати şi прїꙗти, божїа şi божїꙗ, здравїа şi спасенїѧ alăturĭ de спасенїа, матїашь şi матїꙗшь etc. Şi natural e să o aflăm şi la noĭ, când ştim legăturile nóstre culturale cu Patriarchul din Târnova Evtimie şi cu elevul luĭ, sîrbul Constantin Filosoful, al căruĭ sistem ortografic se află în transcrierea din Codicele româno-slav de la Kiev. Natural e să aflăm acéstă regulă în literatura româno-slavă, pe câtă vreme veḑurăm că ea se află şi maĭ departe, la Ruşĭ.

---

[1]) Ioan Bogdan: *Vechile Cronice Moldovenescĭ până la Urechiă,* Bucurescĭ 1891.
[2]) Ioan Bogdan: *Cronice inedite atingătóre de istoria Românilor,* Bucurescĭ 1895.

VI. In literatura română

Acéstă unitate ortografică a textelor româno-slave şi sud-slave, fără alte probe chiar, credem că ar trebui şi aprioric să ne împingă a susţine existenţa acesteĭ regule şi în monumentele româneştĭ scrise în limba română. Totuşĭ se póte şi dovedi că în vécul XVI şi XVII textele române aŭ,— după vocală şi în special după ï, -- ѧ care se pronunţa ĭotat, adică ca ꙗ ; ceea-ce de alt-fel şi corespunde limbeĭ de adĭ vorbite, tot aşa cum am vĕdut că faptul acesta corespunde şi limbilor de adĭ sîrbă şi bulgară. Altminterĭ, luându-ne după scrisul textelor, ar trebui să socotim limba română d'atuncĭ lipsită de iotarea luĭ ѧ în pronunţare în acele casurĭ. La noĭ, pe cât ştim, nimenĭ n'a vorbit despre acest ѧ ĭotat, adică ꙗ, scris fără *i*, în textele române. De aceĭa nu ştim ce se crede despre el. Pare-se însă că d. profesor Sbiera socotesce că acel ѧ scris neĭotat, în special după ï, se pronunţa chiar aşa neĭotat în limba română. Acésta reese indirect din cele ce d. Sbiera spune despre є. Căcĭ, vĕdênd că în vechile nóstre texte, ca Codicele Voroneţén, nu se află scris ĭotatul ѥ ci în locu'ĭ numaĭ є, declară d. Sbiera cum că acésta ar fi o dovadă că pe atuncĭ (sec. XVI saŭ XV) limba românéscă nu avea în fonetica sa vie sunetul ѥ ci numaĭ є[1]). Tot ast-fel dar, unde e scris ѧ nu se pronunţă de cât ѧ. Acésta e însă falş despre є în loc de ѥ ca şi despre ѧ în loc de ꙗ.

Noĭ putem dovedi că în vechile nóstre texte (secolul XVI şi XVII cu carĭ ne ocupăm acum) ѧ, în afară de aceea că însémnă numĕrul 1 şi sunetul ѧ: ѧпъ, скапѫ (= apă, scapă), maĭ însémnă încă şi ꙗ, în casurile reguleĭ ortografice de carĭ vorbirăm în textele slave.

Trebue însă maĭ întâĭ să amintim şi aicĭ că, tot aşa ca în literatura sârbo-bulgară şi româno-slavă, multe din textele româneştĭ, tocmaĭ spre a evita scrierea ĭotaţieĭ — regula luĭ Constantin Filosoful — întrebuinţéză dese-orĭ expedientul de a înlocui acolo pe ѧ prin ѫ saŭ ѣ, carĭ atuncĭ însémnă *ĭa*.

---

[1]) I. Sbiera: *Codicele Voroneţean,* Cernăutz 1885. Cf. aicĭ maĭ departe la є, ѥ.

Trebuincios maĭ e încă d'a aminti că şi în textele române, ca'n cele slave, nu trebue să ne aşteptăm la o sistematică, consecventă întrebuinţare a luĭ ꙗ l. ꙗ; căcĭ de multe orĭ prin lapsus, izvorît saŭ din neputinţa scriitoruluĭ d'a se dezbăra absolut de tradiţia paleoslavă, saŭ din fonetica vie a limbeĭ, căreĭa nu'ĭ putea resista fără a o scrie barem când şi când, — de multe orĭ şi 'n acestea se scrie ꙗ, unde după regula spusă s'ar aştepta ꙗ. Dar tocmaĭ aşa felurĭ de lapsus ne dovedesc că, în ast-fel de casurĭ, părinţiĭ noştri, întocmaĭ ca tovarăşiĭ lor de lucru, Bulgariĭ şi Sîrbiĭ, pronunţaŭ alt-fel de cât scriaŭ: pronunţaŭ *ĭa* de şi scriaŭ *a*.

XVI véc. Aşa e în tipăriturile acestuĭ timp. Psaltirea luĭ Coresi (a. 1577) are: вїаца, alăturĭ de вїꙗца scăpat prin uĭtarea momentană a reguleĭ, după limba vie; saŭ сп(а)с(е)нїа, тоатѫ дыХанїа, мѫнїа, мѫнїарѫ-мѫ, пїатрѫ, вїа лорь, pe lângă forme cu ѧ=*ĭa*: врѫжвїѧ лорь, дестоинничїѧ лѹи, сп(а)сенїѧ, мѫнїѧрѫ-те (Gaster: Chrestom I, 10—16), carĭ tocmaĭ ne confirmă regula ortografică de care am vorbit pentru cele cu їа. Tot ast-fel Tetraevangeliul luĭ Coresi (a. 1579) din Sas-Sebeş ne confirmă acéstă regulă: дїаконь, дїак, кїамѫ, вїацѫ, alăturĭ de forme, carĭ maĭ ales evită ĭotaţia, cu ѧ: вїѧца, ꙟпѫрѫцїѧ черюлѹи₁₈, тоатѫ оврена₁₉ (Gaster: Chrest. I). Acelaşĭ lucru în al luĭ Coresi Tâlcul Evangeliilor (Sas-Sebeş a. 1579-1580,: вїаца ноастрѫ, пїатрѫ₂₃, alăturĭ de сѫ милѹѧскѫ.₅, ачїѧ₂₂, etc. Saŭ a luĭ Coresi Evangelie cu învĕţătură (Braşov, a. 1581): дїаконь, пїатрѫ, вїаца, alăturĭ de rarul дїꙗконь şi de cele cu nescrierea ĭotaţieĭ кѹрвїѧ, некѹрѫцїѧ, кинѹль рѫнирен чѣѧ рѣꙋа, сп(а)сенїѧ ноастрѫ (Gaster: Chrest. I, 28—33). Acelaşĭ lucru în Paleia din Orăştia (a. 1582): вїацѫ, пїатрѫ, витїа, левїа, кїамѫ, alăturĭ de мѫнїѧ лорь, ꙟн тѫрїѧ черюлѹи, витїѧ, исаиѧ, precum şi de forme maĭ rare cu strecurarea ĭotaţieĭ: вїꙗцѫ, витїꙗ, днꙗкѹ, — carĭ tocmaĭ ne slujesc spre confirmarea reguleĭ ortografice menţionate. Aceiaşĭ regulă ortografică a luĭ їа=їꙗ se vede şi în textele manuscrise ale acestuĭ véc. Codicele Voroneţén o are în: Макїедонїа, Кїесарїа, Асїа, авїа, коравїа, се апропїарѫ, се ворѹ апропїа, ансїа etc., alăturĭ de Асїѧ, авїѧ, коравїѧ, апропїѧюме, ансїѧ, cu ĭotaţia coprinsă

în ꙗ, pe lângă carĭ rar, uĭtând regula, scrie şi: апропнмсєва. Şi în Psaltirea Scheiană [1]: мѫніа, мѫніарѫ$_{261}$, оурџїа$_{85}$, вїаца$_{88}$, ачїа$_{17}$, смєрєніа$_{23}$, спьсєніа та$_{23}$, дѹпѫ мьлціа мѫніїєи салє$_{11}$, оурєкїа та$_{29}$, достоиничїа$_{18}$, вржжвїа мѣ$_{53}$, мѫртьріа$_{55}$, мїарѣ$_{56}$, ⸱ѧпѫрѫціа$_{67}$, тѫріа$_{88}$, заХаріа, Ананїа$_{512}$, imperf. ферїа$_{40}$; alăturĭ de forme cu ĭotaţia coprinsă în ꙗ, ca: оурџїꙗ$_{85}$, вїꙗца$_{507}$, imperf. грѫїꙗ$_{11}$, вїꙗрмє$_{62}$, мѫрїꙗ$_{93}$, Азарїꙗ$_{512}$; fórte rar, uĭtând regula, scrie chiar iotaţia, sub influenţa limbiĭ viĭ: мѫнїю$_{13}$, — dovedĭ că în casurile cu їа, nu era de cât ortografie. Aceiaşĭ regulă o aflăm şi în feluritele bucăţĭ din aşa numitul de d. Hasdeŭ Codex Sturdzanus (a. 1550—1619): тѫріа$_{316}$, повєлєніа, вїаца, амїазѫзи$_{314}$, дїаволѹльи$_{352}$, бьрьріа$_{461}$, мѫніа$_{467}$, etc., alăturĭ de forme cu ꙗ ca: єѵ҃гліꙗ, мꙗ$_{358}$, корабїꙗ$_{461}$, ⸱ѧпѫржціꙗ$_{166}$, etc. Şi în texte scrise de poporul maĭ de jos se vede acésta: мошїа alăturĭ de мошїю într'un act oltén din a. 1591, saŭ даторїа, мошїа în altul muntén din a. 1596. (Hasdeŭ: Cuvente II şi I 37,72). Şi tot ast-fel în tot vécul al XVI.

XVII véc. Aceiaşĭ regulă ortografică e folosită atât în cărţile tipărite cât şi în manuscriptele acestuĭ véc. Şi acum însă se observă, ca în al XVI véc, că unele texte daŭ întêietate întrebuinţăriĭ luĭ ꙗ în loc de а din posiţia menţionată. Cronica luĭ Moxa (scrisă la a. 1620 în Oltenia) are: вїаца$_{350}$, сє кїамѫ Асїрїа$_{349}$, Озїа, Ісаїа, Анатолїа$_{351}$, Талїа, АХаїа$_{349}$, патрїарши, Софїа$_{371}$, домнїа$_{365}$; alăturĭ de forme cu iotarea coprinsă în ꙗ: Ієрємїꙗ, Озїꙗ$_{350}$, Індїꙗ$_{351}$, ⸱ѧпѫржціꙗ, домніꙗ$_{365}$, Марїꙗ; şi alăturĭ de lapsus calami, care tocmaĭ ne trădéză regula ortografică, în вїюца$_{347}$, Азарїю$_{350}$ etc. (Cuvente I). Predica din 1618 a luĭ Popa Grigore din Măhacĭ are de asemenĭ: ⸱ѧпѫрѫціа, мѫндріа, etc., alăturĭ de ⸱ѧпѫрѫціꙗ, вєчїꙗ, вєціꙗ (Cuvente I). Acelaşĭ lucru e în manuscr. „Cuvînt pentru Curăţie", scris pe la a. 1618, кьрѫціа, ⸱ѧпѫрѫціа$_{17}$, вїаца$_{50}$, дїавольа$_{49}$, ажкомїа$_{50}$, ньсжа'ничїа$_{51}$, alăturĭ de вїꙗца$_{50}$, şi de кѫрьтоуларїю$_{51}$, (Gaster: Chrest. I). Un Molitvenic, mscr. din jurul a. 1633, are: нєбьніа, ⸱ѧдѫрѫтничїа$_{80}$,

---

[1] Prof. I. Bianu: *Psaltirea Scheiană*, Bucurescĭ 1889,

вїацъ, фїаръ$_{81, 82, 86}$, троуфъшїа$_{84, 85}$, вистїарюл$_{84}$, дѣчїа, търїа$_{85}$, се кїамъ$_{83}$, дїаволȣл$_{83}$, амїазъзѣ$_{82}$, апропїацивъ$_{83}$ şi lapsus în вїѩцъ$_{82}$, вистїѩрюл$_{81}$, carĭ, cu deosebire alăturĭ de forme ca не кїеамъ$_{83}$, ne trădéză regula. Dintre tipăriturĭ să menţionăm Pravila dela Govora (a. 1640): амїазъзи$_{1b}$, ла въздвиженїа$_{8}$, мъртȣрїа$_{10a}$, негȣцъторїа$_{10b}$, дїаконȣл$_{11a}$, нȣ ва испрѣви покаанїа$_{29a}$, кȣ пїатрѫ$_{10b}$, ка съйѧ Єпскиїа лȣй$_{53b}$, че(с) кїамѫ ботежȣнѣ$_{64b}$ etc.; alăturĭ de scrierea ĭotaţieĭ în: articulatul кȣрвїѧ$_{10b}$, ꙟтрȣ прешцїѧ лȣй$_{11b}$, ка съ нȣ пїѧрзѫ$_{12a}$, пентрȣ ꙟцелепцїѧ ей$_{13a}$, articul. прѣкȣрвїѧ$_{16b}$, articul. съ се ꙟчѣпѫ покаанїѧ$_{21}$; precum şi cu totul excepţional, prin lapsus, виѩцѫ$_{14b}$. Cartea „Invĕţăturĭ preste toate ḑilele“ tipărită la Câmpu-lung a. 1642 are: даторїа, чела кȣ мїа, ꙟпърѣцїа, дȣмнїаволстрѫ, прїатень etc. alăturĭ de forme cu iotarea în ѧ: авȣцїѧ, мърїѧ ꙟ вечїѧ, ачелȣѧ, пїѧре (Gaster: Chrest. I, 94—97). Acelaşĭ lucru în „Carte românéscă de învĕţătură“, tipărită la Iaşĭ a. 1643: евангелїа lângă ꙟпѫрѣцїѧ$_{104}$, вїаца$_{104. 107. 109}$, alăturĭ de вїѩца$_{106}$, мърїа са$_{105}$, alăturĭ de прїѩтин prin lapsus; căcĭ cel maĭ des are ѧ: авȣцїѧ, кȣ исповѣданїѧ, коу м(и)лостенїѧ, кȣ роуга ши ꙟпѫрѫцїѧ черюлȣи$_{107}$ (Gaster: Chrest. I). Noul Testament tipărit a. 1684 în Belgradul Ardéluluĭ tot ast-fel: вїацѫ, пїатра$_{127}$, съ кїамѫ$_{126}$, се апропїарѫ$_{127}$ etc., alăturĭ de forme maĭ numeróse cu ѧ, carĭ ne dovedesc că şi în primele se pronunţa iotaţia luĭ а: кътрѫ мърїѩ са$_{124}$, вистїѧрюль$_{125}$, ꙟтрȣ ꙟпърѣцїѧ черюрелѡр, ка съ пїѧе$_{127}$, май съ ꙟплѣ корабїѧ$_{128}$, вїѧзѫ, ши скърба ши сȣрȣмъснїѧ$_{129}$ (Gaster: Chrest. I). Psaltirea din Belgradul Ardéluluĭ, tip. 1651, are: месїа$_{153}$, пїатра, авȣцїа, вїаца$_{154}$, виѳанїа$_{153}$, alăturĭ de месїа$_{153}$, ꙟвїѧ, мїѧра, търїѧ, съ вїѧзе$_{154. 155}$, şi de scăparea iotaţieĭ în вїѩца$_{155}$ (Gaster: Chest. I). Molitvelnicul luĭ Stoĭca, manuscris a. 1669, are: патрїарши, дин виѳанїа$_{186}$, ла марїа$_{187}$, alăturĭ de numeróse forme cu ѧ: ꙟнтрȣ ꙟпърѣцїѧ черюлȣй, ѩрѫ марїѧ ера, ал кърїѧ фрателе-съȣ лазарь болїѧ$_{186}$, пре марїѧ, виѳанїа$_{187}$, şi de scăpărĭ ale iotaţieĭ în: прїѩтиии$_{184}$, вїѩца$_{185}$, пїѩтрѫ$_{188}$ (Gaster: Chrest. I). Psaltirea mitrop. Dosoteĭ, tip. la Uniev a. 1673, tot ast-fel: арХїдїакон, снцїа са, патрїарХȣл$_{209}$, мѫнїарѫ$_{211}$ etc., alăturĭ de maĭ numeróse forme cu ѧ: де дѧвїѧ съ 'нгѫнѫ$_{212}$, ка врабїѧ$_{214}$ (Gaster: Chrest. I). Apos-

tolul tip. la Bucurescĭ 1683: самаріа₂₆₁, dar maĭ ales Хїѧре, домнїѧ ши стъпънирѣ₂₆₀, типографїѧ, съ токмеιи ꙟпрцїѧ лѹй Ін҃лѣ₂₆₁, кѹ бѹкѹрїѧ дхѹлѹй, ꙟ макидонїѧ, ши аХаїѧ₂₆₂ (Gaster: Chrest. I). Sicriul de aur, tip. 1683 la Sassebeș: віаца₂₆₉, съ десмїардѫ₂₇₁ etc., dar maĭ ales cu iotația copriusă 'n ѧ: кътръ мърїѧ са₂₆₈, ꙟ еѵгаїѧ дела лѹка, пропоkеданиѧ а чинчѧ, Іродїѧдїй, мънїѧтѣ₂₇₃ (Gaster: Chrest. I). Viața părinteluĭ Nifon de ieromonahul Anania, mscr. a. 1691, are tot ast-fel: мърїа та, пїатръ₁₈₈, alăturĭ de maĭ obicĭnuitele ꙟтрѹ мошїѧ ноастръ, покаѧнїѧ₁₈₉, și de forme cu iotația scrisă ca: вїꙗца₂₈₇, де дормїꙗ, търїꙗ ₈₈ (Gaster: Chrest. I), carĭ tocmaĭ ne dovedesc că se pronunța iotarea luĭ а după ї și acolo unde ea nu e scrisă. Cronica luĭ Radu Greceanu (a. 1700) are maĭ mult ѧ: кѹ домнїѧ₃₃₂, корѹнацїѧ, сатѹл кърстиѧнѹл, съ аѹзїѧ₃₈₃, гржнѧ₃₈₆ (Gaster: Chrest. I). Și tot ast-fel în tóte textele véculuĭ XVII se vede aplicată regula luĭ Const. Filosoful de a se scrie їа, cu tóte că se pronunța їꙗ saŭ їѧ, adică *iia*.

а se pronunța ꙗ chiar și la începutul cuvintelor?

Regula luĭ Const. Filosoful — care, cum am spus, póte fi și a patriarhuluĭ bulgar Evtimie — ținea ca să se evite scrierea iotațieĭ luĭ а nu numaĭ după ї, ci chiar și *după alte vocale* ca о, оѵ etc., ba *chiar și la începutul cuvintelor*. De aceea avem texte, ca un codex sîrbo-slav cu apocrife, în care vine: чловѣкоадьць l. чловѣкоꙗдьць, (Starine VIII, 38). Forma адьць, n'a existat nicĭ odată ast-fel, ci pronunțată cu iotarea luĭ а, în limba sîrboslavă, după cum ea nicĭ adĭ nu există de cât tot așa 'n limba sîrbă. Tot așa pare a fi aicĭ адь în l. d. pronunțat ꙗдь.

Am vĕdut apoĭ cum și în bulgaro-slavicul manuscris de la Tikves găsim acésta: ѡкаанна și ѡкаꙗнна, ранскаа și широкаꙗ (Sbornik-Sofia, IX, 127); forme carĭ orĭ cât am vrea, nicĭ pentru acel timp, nu se pot lua peste tot ca „cădere a lu н", de și limba de adĭ bulgăréscă posedă acest fenomen (Lavrovъ: Obzorъ, 114).

Textele româno-slave, ca s. e. Psaltirea tip. de Mateĭ Ba-

sarab a. 1637 la Govora, aŭ des покааніе şi покаюніе, достоаніе şi достоюніе.

Prin acésta voim numaĭ să menţionăm un fenomen care, une-orĭ, făcea parte din sistemul ortografic.

E acum întrebarea dacă era după fonetica limbeĭ române, saŭ era numaĭ ortografică forma odată арь (sed, însă) alăturĭ de două orĭ юрь dintr'o scrisóre din Ilfov anul 1609 (Cuvente I, 173—174): юрь нои кѫмь амь грьитѫ, şi юрь[1]) дѫмнитале сь ци фїи, alăturĭ de арь чиии сь ва лѣпьда; precum şi келтоуаль din Pravila tip. la Govora a. 1640, pe ultima pagină, în loc de obicĭnuit în tóte actele vechĭ ca şi în limba de aḑĭ келтоуюль saŭ келтоуѧль. Noĭ nu scim dacă aḑĭ s'ar maĭ putea găsi pe unde-va 'n limba vie de dincóce de Dunăre forma *ar* l. *iar* saŭ cheltu*a*lă l. cheltu*ia*lă; dar în textele vechĭ nu ne aducem aminte să maĭ fie pe unde-va de cât tot ast-fel, excepţional. Drept e că în Banat se află aḑĭ „a statt ia im Anlaut ist in einigen Orten zu hören: *á*tagan statt ĭatagan, agod statt ĭagod" [2]), însă acestea sînt aicĭ tocmaĭ după fonetica bulgăréscă împrumutate de-adreptul aşa, tot ast-fel cum tot de la Bulgarĭ are Coresi în Praesiul sĕŭ (circa 1569—1575): vocat. адоуле (Gaster: Chrest. I, 14) în l. d. obicĭnuit юдоуле. In dialectele bulgare rĕsăritene maĭ sînt încă ast-fel *a*bьlка şi *ĭa*bьlка, *a*godi şi *ĭa*godi, *az* şi *ĭaz*, *a*gneta şi *ĭa*gneta etc. [3]). Deci existenţa aḑĭ a vorbelor agoda, atagan nu ne dă dreptul d'a lua pe арь ca indiscutabil aşa 'n fonetica nóstră din vécul XVII; căcĭ regula ortografică menţionată ne-ar da şi dreptul d'a o crede aicĭ pe ea aplicată, maĭ ales când scim că pe арь nu'l maĭ întâmpinăm ast-fel, saŭ ca ер, de cât cu totul rar în vécul XVI şi XVII. Drept e iară că în limba românilor din Meglenia (Turcia) se află astă-ḑĭ *ară*=

[1]) Căcĭ, de sigur că pronunţarea adevĕrată nu e nicĭ în ер în un act din Muscel de pe la a. 1584 (Cuvente I, 38); căcĭ şi aicĭ vine юр. Cf. maĭ departe, la ѣ, despre un fel de analogic ortografic ѣ în l. d. ѣ. Vedĭ şi Tiktin: *Studien* 85—86.

[2]) Dr. Gustav Weigand: *Der Banater Dialekt*, Leipzig 1896, p. 31.

[3]) Lavrovъ: *Obzorъ* 115. — Cf şi F. Fortunatov: *Phonetische Bemerkungen*, în Arch. für Slav. Phil. XII, 96. Acel fenomen îl maĭ aflăm şi la Rutenii Lemki carĭ aŭ: *a*bko, *a*jce, *a*gnja, *a*ky etc. (Arch. f. Sl. Phil. XIV, 588, 605). Maĭ cf. aicĭ nota de la p. 62.

daco-român ïară, s. e. în Ţerbu *ară* viní şi linsi=cerbul ïară veni şi linse; totuşï, trebue şi aicï să se observe că limba Meglenilor e plină de fonetisme bulgăreştï. Căcï, cum fără îndoială e bulgarism m*oa*nï în l. d. mânï, *sa* în l. d. sînt$_9$, articolul bulgar post-positiv în dimineaţa-*ta*, seara-*ta*$_{10}$, şi altele; tot ast-fel va trebui să ne întrebăm dacă *ară* [1]) nu e născut sub influenţa foneticeï bulgare din ïară, întocmaï ca în Banat agoda din ïagoda etc.

Lucrul e în orï-ce cas vrednic de discutat, în interesul cunósciereï foneticeï textelor române din al XVI şi XVII véc.

Resultatul cercetăriï nóstre de pân'aicï e, că în monumentele literare românescï din vécul XVI şi XVII, — tot ca şi în cele bulgaro-slave, sîrbo-slave şi româno-slave — ꙗ însémnă: a) sunetul *a*. b) Dupĕ ï, în vorbe ca мъріа, търіа, мошїа, era numaï scris aşa, pe când în pronunţare ţinea locul luï ꙗ (=ïa). Acésta era tocmaï aşa cum s. e. noï aḑï scriem *ţăria*, *moşia*, tot ca reminiscenţe ale unor vechï apucăturï ortografice, dar pronunţăm ţăriïa, moşiïa; şi tot cum s. e. Croaţiï de aḑï, scriind cu litere latine, păstréză aceiaşï veche apucătură ortografică, scriind Asia şi pronunţând Asija, Besarabia şi pronunţênd Besarabija, scriind spasenia şi pronunţênd spaseniïa etc. c) Posibil că şi la noï, tot rar ca la Slavï, s'a maï conservat, icï-colo, tot spre a se evita scrierea iotaţieï, ꙗ, la începutul cuvintelor, cu însemnarea de ꙗ: ꙗръ. d) Insémnă şi numĕrul 1.

ꙗ însémnă de regulă sunetul *ïa*. [2])

є, ѥ

I. In literatura paleo slavă

In alfabetul monumentelor paleoslave litera є represintă 'n genere sunetul *e*: трєпєтати=trepetati, трєтии=tretii, тєсати=tesati, şi numĕrul *5*. Ca un rest al maï vechiï imitaţiï ortografice după textele glagolitice, maï însémnă є în textele paleoslave cirilice

1) Pericle Papahagi: *Românii din Meglenia* (Texte şi Glosar), Bucureştï 1900 p. 16.
2) Veḑï însă maï departe, la litera ѣ.

încă şi ceĭa ce ıє, adică *ĭe*, saŭ cel puţin un *e* móle. Ast-fel în Savina Kniga ємоу pronunţat *ĭe*mu, авиє=abi*ĭe* etc.[1]).

Maĭ târḑiŭ, prin desvoltarea celor-l'alte tipurĭ literare, maĭ ales sub înrîurirea ortografieĭ grecescĭ şi a textelor glagolitice, se ajunge la obicĭnuinţa şi maĭ mare de a se da luĭ є aceste douĕ valorĭ fonetice. Şi anume, maĭ ales din vécul XIV şi XV, de pe vremea patriarchuluĭ din Târnova Evtimie, şi de la Constantin Filosoful cu deosebire, є începe a se întrebuinţa consecvent şi cu însemnarea de ıє=ĭe. Aceştĭ reformatorĭ aĭ ortografieĭ cirilice neregulate de până atuncĭ, căutând să o identifice cât ar putea maĭ mult cu cea grecéscă (care în tóte era punctul lor de plecare) formulară şi pentru ıє regulă ca 'n viitor, în urma vocaleĭ, să se scrie neĭotat, — ca în greceşte[2]). Acéstă regulă se póte îndată recunósce, în literaturile sud-slave, maĭ ales după acésta că и, când vine din'aintea acestuĭ ortografic neiotat є, se scrie de regulă sub forma ï cu două puncte d'asupra. Căcĭ aceĭ reformatorĭ aŭ hotărât tot de-odată ca o a doua regulă că, nescriindu-se iotaţia, să se scrie ïє în loc de plsl. иıє. Aceĭaşĭ hotărăsc, ca o a treĭa regulă, încă şi, ca la începutul cuvintelor să se scrie є l. ıє din pronunţare (întocmaĭ ca la ѧ).

De atuncĭ vedem că se scrie cel maĭ mult aşa în monumentele sîrbo-slave şi bulgaro-slave, de şi nicĭ din acestea nu lipsesc cu desăvârşire forme cu иıє, saŭ ıє, la începutul cuvintelor, după vechia tradiţie şi sub influenţa limbiĭ vorbite.

II. In literatura sîrbo-slavă

In literatura sîrbo-slavă, є, pe lângă valórea sa fonetică originală de *e*, maĭ are şi pe cea a luĭ *ĭe* (=ıє), în casurile reguleĭ ortografice menţionate. Ca să nu ne ridicăm prea mult

[1]) Cf. Miklosich: *Vergl. Gramm.* I², p. 7, 190. — Arch. für slav. Phil. VII, 478 şi XVII, 176.

[2]) S. e. κόριε, υἱὲ etc. Veḑĭ Starine I, 19. Teoria luĭ Sobolevskij în a sa: *Drevnij cerkovno-slavjanskij jazykъ*, p. 25—26, că є se pronunţa numaĭ ca є în paleo-slavă, nu se póte nicĭ de cum susţine, pe câtă vreme în acelaşĭ monument vine şi ıє în aceleaşĭ posiţiĭ. Căcĭ de ce ar trebui ca formele ca подобаатъ să presupună, sine qua non, pe подобаєтъ «cu *e* fără j»? Acolo nu póte fi vorba de cât de o grafică neprecisă. Cf Arch. für Slav. Phil. XII, 587.

în timp, chiar în cartea luĭ Const. Filosoful aflăm: приобрѣтеніе, дрѫзновлıеніе, сказаніе$_3$, свое, помазаніе, повелѣніемь$_9$, вѫзгараe се, подвизаніе$_{10}$; — exemple carĭ şi dupĕ fonetica paleoslavă, ca şi dupĕ cea sîrbéscă se pronunţaŭ cu ıє: приобрѣтеніıє, вѫзгараıє се etc., dupĕ cum ne dovedesc aceleaşĭ texte ca şi altele contimporane în carĭ le aflăm ast-fel scrise. Tot aşa, într'un codex sîrbo-slav din secolul XV: еще, еже, еднн҃ѫ тыщаніемь, маріе, небесное въвѣщеніе, начрьтаніе$_{17}$, бlistae се, видѣніемь$_{19}$, безоумліе се, братіе, срѣтеніе$_{81}$ etc. (Starine IX). Saŭ în un alt manuscript cu anale sîrbeşti, scris în secolul XVI: варвар'скыe езыки, ев'ренскіе свещеніе, днωнисіе, третіе, царіе$_{59}$, ωтписаніе, плѣненіе, іеvангельское оученіе$_{60}$ etc. (Arch. f. sl. Phil. XVI). Intr'un letopis sîrbesc din a. 1650: вьдаеть емоу, галеріе царствоуеи$_{56}$, оубіень, сьнитіе ратное, изнемагаеть, идолослоуженіе, ликиніе$_{57}$, крыщеніе$_{60}$, зрѣніе, испоущае, житіе, писаніе$_{61}$ etc. (Safarík: Památky Jihoslov.) Aicĭ peste tot e scris е, dar se pronunţa ıє, cum ne dovedesc aceleaşĭ texte în carĭ vin şi scrise cu ıє: тыщаніıємь, свещеніıє, ıєще, ıєднмь, ıємоу etc., şi dupĕ cum ne dovedesce chiar şi fonetica sîrbéscă de adĭ care în aceleaşĭ locurĭ are pe ĭotatul ıє în pronunţare. De aceea încă de demult a arătat Vuk Karagicĭ în ale sale „Primeri" că acest е l. ıє nu e de cât ortografic. Acelaşĭ lucru trebue să mărturiséscă, şi susţine Stoĭan Novakovicĭ în „Primeri" (pag. X) că în acele locurĭ Sîrbiĭ „pronunţaŭ vocalele neĭotate ca ĭotate; numaĭ că menţinéŭ, pe cât putéŭ, în scris, ortografia veche". Şi, acésta se póte vedea de fapt în maĭ tóte manuscriptele şi tipăriturile seculuĭ XVI şi XVII[1]).

III. In literatura bulgaro-slavă

Acéstă regulă, şi cu aceiaşĭ însemnare, e tot atât de lăţită 'n textele bulgaro-slave de după sec. XIV încóce. Ast-fel în partea bulgăréscă din Codicele de la Chiev: есть, его, вѫз-

[1]) Fragmente din tipăriturĭ cu aplicaţia acesteĭ regule ortografice е = ıє vedĭ în ale luĭ Karagicĭ: *Primjeri* pag. 37-51; şi în ale luĭ St. Novakovicĭ: *Primeri iz Knjiz.*

бранѣєм$_{526}$, посилаєть$_{527}$, своєго$_{528}$, нѣкоємь, воинство бесчислъноє, и кръвопролитїє, достоанїє, овоцноє Хранилище, нарицаємь, димитрїє, копїємь$_{529}$, нѣкоєго$_{530}$, оржжїємь, єгда, сърaженїє, велїє, паденїє$_{531}$ etc., în loc de complet scris, ca în unele în texte paleo-slave şi bulgaro-slave dinainte de sec. XIV ca şi după acest timp: ѥсть, ѥго, възбранѣѥм, посилаѥть. Aceeaşĭ regulă în Bulg.-Lab.: една, за евреє, то є въ ерслимь şi ієрслимь, єѵглїє, вь горїз и по планинїє, не знає, царство небесноє, да познає, да се бие, знамєнїє, житїє, николає, пришьствїє[1]). Aceiaşĭ regulă ortografică є=ѥ o găsim întrebuinţată şi în vécul XVII. Aşa e în apocalipsul Apost. Pavel: пролиянїє, името твоє с(ве)тоє, терпенїє, покаянїє$_{154}$, є срьце моє, преслушанїє, завиденїє, обажданіє$_{153}$, въздишанїє и въздръжанїє, бденїє, врѣме блудноє, єдинь єсть пьть$_{155}$ (Starine IX). Şi în maĭ tóte textele bulgaro-slave găsim acest є=ѥ, alăturĭ de forme cu ѥ. Ast-fel, în afară de textele aicĭ aduse, unde se află şi forme fonetice ca пролиянїѥ, твоѥ, завиденїѥ etc., mult maĭ conservată aflăm vechia ortografie paleoslavă în manuscriptul de la Tikves, bulgaro-slav din sec. XVII. Aicĭ e fórte des: стоянїѥ, зде ѥ ѕлючити, вь ѥдинѹ нощь, ѥгда, ѥдиноѥ$_{96}$. ѥже, землинне, братїѥ, прѣменаѥт, моѥго, знаѥма$_{97}$, инїѥ, бѣди великїѥ, своѥю$_{98}$ etc. (Sborn.-Sofia, IX).

Acest dualism є=ѥ în vechile texte pe de o parte, iar pe de alta cunóşcerea că acésta e o regulă ortografică aplicată şi de Sîrbĭ în literatura lor sîrbo-slavă, precum şi faptul că în limba vie de adĭ bulgăréscă vine în acele locurĭ de regulă un є ĭotat; acestea tóte ne impun d'a nu socoti, în textele maĭ vechĭ bulgaro-slave, drept „căderea luĭ i“ de dinaintea luĭ є, formele cu є l. ѥ. Din aceste puncte de vedere, după cum nu e de susţinut teoria luĭ Soboljevskij despre є l. ѥ în paleoslava, tot aşa nu e de susţinut părerea luĭ Lavrovъ. că acolo ar fi fenomen fonetic «vypadenie и» în limba textelor bulgaro-slave[2]). Insuşĭ Lavrovъ nu póte constata în bulgara de adĭ de cât cu

[1]) Sborn. Min. din Sofia XII.
[2]) P. A. Lavrovъ: *Obozorъ* p. 75. — Cf. şi Miklosich: *Geschicte der Lautbezeichnung im Bulgarischen,* publicat în Denkschriften XXXIV, 118-119.

totul excepţional[1]) pe и căḑut în posiţiunile în carĭ îl arată regula ortografică a patriarchuluĭ Evtimie şi a luĭ Const. Filosoful.

Menţionat trebue încă şi faptul că 'n multe din textele sîrbo-slave şi bulgaro-slave, tot aşa precum am vĕḑut că spre a se evita scrierea iotaţieĭ la ѧ se pune ѫ, saŭ ѣ; tot spre a se evita scrierea iotaţieĭ la є, dar spre a fi totuşĭ arĕtată prin vre-un semn, se scrie des un fel de „є lat". Intrebuinţarea luĭ є se vede în tóte literaturile cirilice cu însemnarea de ѥ; numaĭ că întrebuinţarea luĭ nu s'a putut înrădăcina sistematic şi aşa de rĕspândit ca alte lucrurĭ. Ast-fel de pildă des se află є lat, şi în mijlocul cuvintelor şi la sfîrşitul lor, în codexul sîrbo-slav din sec. XV, din vremea despotuluĭ sîrb Stefan Lazarevicĭ (Starine IX, 1—48); precum îl aflăm fórte mult scris şi în bulgaro-slavicul manuscris de la Tikves sec. XVII: землниє etc. (SbM. IX.), ca şi în alte multe texte, chiar din al XII şi XIII véc, publicate şi de Sreznevskij în *Drevn. slav. pam. jusov. pis.* [2]).

IV. In literatura ruso-slavă

Monumentele literare ruso-slave presintă pe acest є pronunţat ca ѥ din cele maĭ vechĭ timpurĭ. Aşa e în Evangelia Ostromirică din sec. XI, ca şi maĭ târḑiŭ s. e. în Evangeliarum Putnanum sec. XIV, şi maĭ ales în maĭ tóte textele, de după sec. XIV încóce (Kaluzniacki: Mon. ling. plsl. XLII). Aşa că în Evang. Putnanum aflăm єсть, єго, сєдмь братьє, на воскрньє прѣбыщаєтє, своємоу$_{144}$. După aceleaşĭ texte, în carĭ aflăm aceste cuvinte şi cu ѥ: ѥсть, ѥго etc., precum şi după limba ruséscă de aḑi în care, la aceleaşĭ locurĭ, є se pronunţă iotat (saŭ barem ca un є) se vede că şi în textele ruso-slave, în aşa casurĭ, scrierea luĭ є nu e de cât ortografie, dar că el se pronunţa ѥ. Originea acestuĭ fenomen din literatura ruso-

---

[1]) Cf. Oblak: *Einige Capitel aus der bulgarischen Grammatik*, în Archiv für slav. Phil. XVII, p. 175-178.

[2]) Cf. E. Th. Karskij: *Ocerkъ slavjanskoj kirilovskoj Paleografii*, Varsava 1901, p. 187.

slavă, care de alt-fel în cele maĭ vechĭ texte se află maĭ rar, iar în cele maĭ nouă, de prin secolul XIV încóce fórte des, trebue căutată pentru cele maĭ vechĭ în rĕsleţe imitărĭ după textele paleo-slave, iar pentru cele maĭ nouĕ, în observarea regulelor ortografice sud-slave (Veḑĭ şi Kaluzniacki: Mon., XLII). Belo-rusul Skorina, care în prima jumătate a sec. XVI, tipări pentru Ruşĭ, la Praga şi Vilna, cărţĭ bisericeştĭ, elimină pe ѥ şi întrebuinţéză peste tot є şi în loc de ѥ din pronunţare. Incă o dovadă că la Ruşĭ є scris în loc de ѥ nu e de cât ortografic[1]).

* * *

ѥ însémnă de regulă *ĭe* în tóte textele cirilice: ѥго=ĭego, знамєнїѥ=znamenіĭe. Ḑicem de regulă, fiind-că sînt unele texte în carĭ, prin analogie grafică, dar numaĭ grafică, se scrie ѥ pentru sunetul *e*. Aşa e s. e. în textele cirilice raguzane din al XV véc.: нашѥми etc.[2]); saŭ în un Codex sîrbo-slav din sec. XIV[3]); saŭ în bulgărésca Tetroevangelie de la Praga[4]).

(Va urma). ILIE BĂRBULESCU.

[1]) Vladimirovъ : *Doctorъ Franciskъ Skorina.*
[2]) Archiv für slav. Phil. XVI, 356.
[3]) Starine VIII, 36.
[4]) Starine XIX, 194.

UN FRAGMENT DE CHRONICA ASSYRIANA

DIN

SECOLUL AL IX INAINTE DE CHRIST

IN

MUSEUL NAȚIONAL DE ANTICHITAȚI

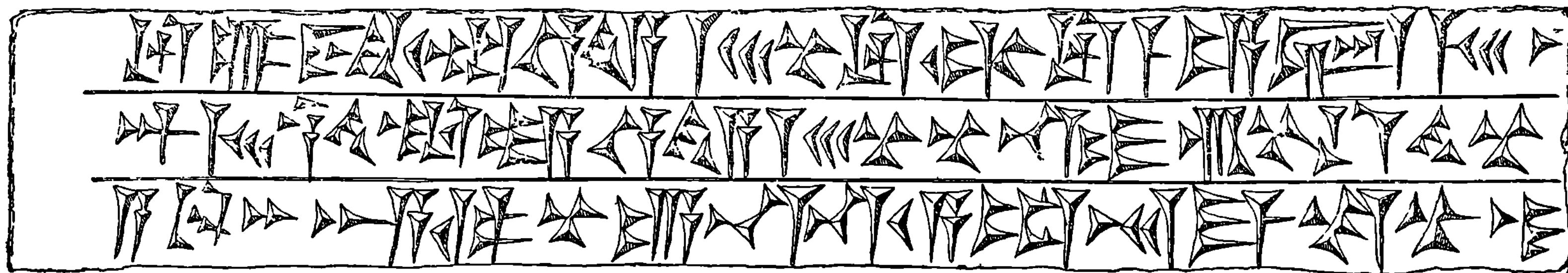
---

§ I. Provenința : Monumentul, a căruĭa provenință este necunoscută, a fost cumpĕrat în a. 1875 de la rĕposatul Cesar Bolliac împreună cu relieful unuĭ cap de rege assyrian, şi adĭ se păstréză în colecțiunea lapidară a Museuluĭ Național de Antichitățĭ.

§. II. Natura : Un fragment de alabastru avênd săpate în adînc pe o singură față treĭ rîndurĭ dintr'o inscripțiune cuneiformă.

Nălțimea 0m.07; Lățimea 0m.43.

§. III. Textul : Vedĭ fac-similul.

Fragment din inscripţiunea analelor luĭ Aşur-nasir-pal, regele Assyrieĭ

§. IV. Literatura: Pentru descifrarea inscripţiuneĭ am avut recurs la luminele d-luĭ D. H. Müller, professor de la Universitatea din Vienna.

După constatările acestuĭ învĕţat, bucata este un fragment din marea inscripţiune a annalelor regeluĭ assyrian Aşur-nasir-pal (885-860 a. Chr.), aflătóre în Museul Britanic şi publicată de I. Rawlinson în *The cuneiform inscriptions of Western Asia*, Schrader, III, fóia 17—26.

După *Keilinschriftliche Bibliothek* a luĭ Schrader, vol. I, p. 114—115, col. III, 119 seq., fragmentul nostru póte fi ast fel completat şi tradus:

§. V. Lectura: *[I-nu ma Aşur bilu na-bu u şumi-ia muşar-bu-u şarrû-ti-a kakka-şu la pa-da a-na i-da-at bilu-ti-a]* (119) ***lu-u it-muh ummanât (mâtu) Lu-ul-lu-mi-i rapşa-ti ina*** *[ki-rib tam-ha-ri ina kakki lu-u-şam-kit ina ri-su-ti şa Şa-maş* (120) u Rammân] ***ilâni tik-li-a ummanât mâtâti Na-i-ri (mâtu) Kir-hi(mâtu)*** *[Şu-ba-ri-i u (mâtu) Ni-ir-bikima Rammân rahi-si ili-şu-un aş-gu-um.* (121) *şarru şa iştu i-bir-ta-an]* ***(nâru) Diglat a-di (şadû) Lab-na-na u tâmdi rabiti (mâtu) La*** *[ki-i........* (122) *ana şipâ-şu u-şik-ni-şa.]*

Traducerea: [«Când Aşur, stăpânitorul, cel numit cu al meŭ nume, regatul meŭ l'a făcut mare, invincibilele sale arme în partea domnieĭ mele] (119) le-a ţinut, am doborît oştile depărtateĭ ţĕrĭ Lullume în [luptă cu armele. Cu ajutorul luĭ Şamaş (120) şi al luĭ Rammân], deiĭ în care am încredere, asupra oştilor ţĕrilor Naïri, Kirhi [Şubarti,. Nirbi, întocmaĭ ca şi Rammân tonans, tunaiŭ (121). Regele, carele de la Vadul Tigruluĭ pênă la Libanon şi Marea cea Mare, La[ki etc., etc...] se supuse, etc.»].

§. VI. Epoca: Fragmentul a făcut parte dintr'o copie a inscripţiuneĭ originale, din aceĭaşĭ epocă póte cu originalul.

§. VII. Observaţiuni: Regele Assyrieĭ Aşur-nasir-pal, fiul luĭ Tuklati-Nindar II, este primul din mariĭ cuceritorĭ assyrienĭ. Cu el incepe o nouă periódă in istoria vechiă a Orientuluĭ. Printr'ênsul, ca şi prin fiul sĕŭ Shalman-asharid, işĭ iaŭ zbor marile cucerirĭ ale Assyrienilor, carĭ işĭ găsiseră deja mustra in expediţiunile luĭ Tiglat-pilesar I, şi carĭ de acum nainte se ţin lanţ pênĕ la căderea Niniveĭ şi a Monarchieĭ assyriene, cea intemeiată de dênşiĭ. El póte fi numit restauratorul vechiuluĭ regat in intinderea şi strălucirea de maĭ nainte, şi pe portretul sĕŭ în mărime naturală s'a putut săpa aceste cuvinte: «Cuceritor al ţĕrilor de dincóce de Tigru pênĕ la muntele Libanon şi Marea cea Mare; tóte aceste ţĕrĭ de la Rĕsăritul şi pênĕ la Apusul Sóreluĭ el le-a strivit sub piciórele sale.» Dênsul a pătruns spre Nord şi Nordost maĭ departe chiar de cât Tiglatpilesar I (pênĕ la lacurile Van şi Urmia) şi intreprinderile luĭ in Mesopotamia şi Syria ajunseră pênĕ la Marea Mediterană şi la muntele Libanon.

Prin datele aşa de certe şi de amĕnunţite ale analelor sale, gloriósa luĭ domnie ni se infăţişéză inaintea ochilor în chip aşa de plastic, cum puţinĭ alţĭ regĭ marĭ aĭ Assyriei, ca Sargon, Senacherib şi Assurbanipal pot să se presinte. Când ajunge la Marea Mediterană, el mulţămeşte ḑeilor şi acceptă închinăciunile principilor vazalĭ din ţĕrile Mediterane: Acharri (la Nord de Palestina), Tyros, Sidon, Gebal, Arvad şi Tripollitanul Machalat, Maïz şi Kaïz. Printre teritoriile cucerite merită incă a fi in special menţionate: Gargamisch şi Patin, ţara Suchi de pe ambele malurĭ ale Eufrateluĭ, ĭar spre rĕsărit Zamua. Vedem că Aşur-nasir-pal a avut de lucru şi cu Babylonia, bătând pe regele *Nabupal-iddin*.

Dar aci nu avem intenţiunea de a înşira expediţiunile mareluĭ cuceritor. Semnalăm numaĭ pe cele menţionate în fragmentul din museul nostru.

Aşur-nasir-pal spune maĭ antĕiŭ că a tunat şi fulgerat oştirile din ţara *Lullume: Lullumu* este regiunea nordvestică a Assyrieĭ, nu departe de izvórele Tigruluĭ, pe malul Eufrateluĭ saŭ în apropiere. Lăcuitoriĭ se numĭaŭ Lullumi.

In textul unuĭ rege necunoscut, se ḑice: ţara Lulumeilor şi munţilor ţĕrilor Nairi, teritoriĭ imposibil de precisat. Lullumi maĭ fuseseră o dată bătuţĭ de Ramnânnirar I, apoĭ de Aşurrişişi şi de Tiglat-pilesar I, carele a supus teritoriul Lullumeilor cu cel puţin 25 oraşe. In fine din fragmentul nostru vedem că ĭ-a bătut şi nimicit Aşur-nasir-pal. Acéstă victorie e urmată de lupte şi maĭ grele cu popórele Nairi, Kirhi, Şubarti şi Nirbi, nişte triburĭ, carĭ judecênd după numele lor, par a fi parte Semiţĭ, parte Hatti de pe malul drept al Eufrateluĭ. Aceste triburĭ probabil se revoltaseră. Aşur-nasir-pal a trebuit in persónă să mérgă contra lor, şi dovadă că situaţiunea era destul de critică, resultă din frasa categorică, că Regele a invocat ajutorul ḑeilor Şamaş şi Rammân tonantele, in care avé el incredere. E de presupus că banul saŭ demnitarul pus pentru supravegherea Nairilor, avé reşedinţa în *Tushan,* pe care regele assyrian o reconstruise şi o intărise din noŭ.

Aceste evenimente se 'ntâmplă in anul 883 a. Chr. Resultatul acestor cucerirĭ fu — dupĕ cum citim in fragmentul nostru—inchinarea de bună voe a principilor ce stăpâneaŭ de la Vadul Tigruluĭ pênĕ la muntele Libanon şi Marea cea Mare dincolo de Eufrat, intre altele tótă ţara Laki şi o parte din Suhi[1].

Ne oprim aci cu comentariile. Inscripţiunea e redactată în dialectul assyrian propriŭ-ḑis, şi este săpată în caractere *cursive*, care nu diferă mult de cele întrebuinţate sub ultimiĭ regĭ aĭ Niniveĭ. Se scie că deja prin secolul al XIV a. Chr., Semiţiĭ de pe ţĕrmurile Tigruluĭ şi Eufrateluĭ avéŭ, ca şi Egyptenii, douĕ felurĭ de caractere:

1° Caractere cursive carĭ, ca şi caracterele hieratice, eraŭ întrebuinţate când cineva voia ca să scrie repede; şi

2° Caractere maĭ complicate şi maĭ vechĭ ce se săpaŭ

[1]) Veḑĭ despre expediţiunile luĭ Aşur-nasır-pal, C. P. Tiele, *Babylonisch-Assyrischè Geschichte,* p. 167 sq.

pe monumentele marĭ, şi carĭ ar puté fi numite caractere majuscule.

Lăsând specialiştilor sarcina de a ne da comentariul filologic, geografic şi istoric al fragmentuluĭ nostru, a fixa maĭ cu siguranţă posiţiunea localităţilor şi ţĕrilor citate, raportul dintre originalul inscripţiuneĭ analelor şi copiile existente etc., simţim o bucurie sufletească, că prin dorul collecţionator al betrănuluĭ Bolliac, Museul Naţional posedă şi el un monument referitor la domnia unuia din ceĭ maĭ marĭ stăpânitorĭ Assyrienĭ. Cele 3 rîndurĭ fragmentare de pe bucata de alabastru, vin astă-ḑĭ să ateste evenimente de acum 2750 anĭ, de acord cu marea inscripţiune a analelor numituluĭ monarch. Acéstă inscripţiune, un monolith găsit la Kalah (Nimrud), forméză una din podóbele epigrafice ale Museuluĭ Britanic.

GR. G. TOCILESCU.

O INSCRIPŢIUNE HIEROGLIFICĂ PE UN SARCOFAG EGYPTÉN

IN

MUSEUL NAŢIONAL DE ANTICHITAŢI

---

§ I. Provenința: Necunoscută. Fragmentul a făcut parte din colecţiunea rĕposatuluĭ general Mavros, ĭar aḑĭ se păstréză în Museul Naţional de Antichităţĭ.

§. II. Natura: Un fragment de granit negru, nălţ. 0.24,m lung. 0.64,m cu inscripţiune hieroglifică. A făcut parte dintr'un sarcofag destinat uneĭ persóne numită Peti[a]tum, precum a recunoscut d. J. Krall, professorul egyptolog de la Universitatea din Vienna.

Inscripţiunea conţine o parte din ceea-ce se numesce *Litania Sóreluĭ*, care precum se scie sunt inscripţiunĭ culese de prin mormintele regilor la Thebe, litaniĭ lungĭ adresate aceleĭaşĭ divinităţĭ, saŭ une-orĭ rugăciunĭ fără sfârşit adresate către demonĭ saŭ către geniĭ. Aceste rugăciunĭ aŭ fost tóte publicate de către Naville sub titlu de : *La Litanie du Soleil*, Leipzig 1875.

Iată titlu ce pórtă acéstă totalitate de rugăciunĭ :

«Inceputul cărţiĭ adoraţiuneĭ luĭ Ra in Ament (Infern), a adoraţiuneĭ luĭ Temt în Ament.»

Sunt 75 formule carĭ încep tóte fără deosebire cu aceléşĭ cuvinte : *Adoraţiune ţie Ra! Inaltă-putere!*

Ceea-ce urméză, ceea-ce constitue in propriŭ fie-care formulă, sunt epitete, calificative adăogite la numele de Ra. Acéstă carte de rugăciunĭ către Ra a fost fórte căutată, pe timpul nouluĭ regat egyptean ; ea ne întâmpină in mormintele regilor din dynastia a XIX şi a XX la Bibânel-Molûk.

Extracte din aceste rugăcĭunĭ se găsesc incă scrise pe sarcofagele persónelor private din epocele posteriore.

Fragmentul bucurescén conţine cele 23 prime laude, restul fiind rupt, şi incă şi acestea s'a păstrat numaĭ pe jumătate, de óre-ce partea de jos a petreĭ lipsesce. Am completat partea ce lipsesce după traducţiunea luĭ Naville.

§. III. Textul: Vedĭ fac-similul alăturat.

§. IV. Literatura: Asupra acestuĭ monument am făcut o comunicaţiune Academieĭ Române in şedinţa de la 9 Iunie 1900 şi Academieĭ de Inscripţiunĭ şi Frumóse-Litere din Paris in şedinţa din Noembre acelaş an.

§. V. Lectura: Fragmentul nostru conţine: cele 23 prime laude, precum urméză:

1. Domnul sferelor ascunse carele face să izvorască esenţele, acela care residă in intunerec; se nasce ca (sub forma de) invělişul Universuluĭ.

2. Scarabeul care'şĭ indóie aripele sale, acela care se culcă in empyreŭ; se nasce ca propriul sĕŭ fiŭ.

Tuen care nasce pe membriĭ sĕĭ (ḑeĭ), acela care fasonéză cea-ce este in el; se nasce in lăuntrul sfereĭ sale.

4. Acela care face să se vaḑă pămêntul şi care luminéză Amentul, acela a căruĭa esenţă este forma; se nasce sub forma Dumneḑeuluĭ cu mare disc.

5. Spiritul care grăesce, care odihnesce pe inălţimea sa, acela care creĭază inteligenţile ascunse carĭ se transformă in el.

6. Unicul, curagĭosul care forméză corpul sĕŭ, acela care chĭamă pe ḑeiĭ sĕĭ când ajunge in sfera sa ascunsă.

7. Acela care se adreséză ochiuluĭ sĕŭ şi care vorbesce capuluĭ sĕŭ, acela care dă suflarea sufletelor in locul lor; ele o primesc şi se transformă.

8. Spiritul care umblă, care distruge pe inimiciĭ sĕĭ, acela care trimite durerea la rebelĭ,

9. Acela care străluceşte când este in sfera sa, acela care trimite intunecimile sale in sferă şi care ascunde pe ceĭ ce o lăcuesc.

10. Acela care lumineză corpurile carĭ sunt la horizont, acela care intră in sfera sa.

11. Acela care se scobóră in sferele lui Ament, icóna corpuluĭ luĭ Tun.

12. Acela care se scobóră in misterele luĭ Anubis, icóna luĭ Chefra (Atmu).

13. Acela, a căruĭa talie este aşa de mare in cât ascunde forma sa, icóna corpuluĭ luĭ Şu.

14. Acela care conduce pe Ra in membriĭ sĕĭ, icóna corpuluĭ luĭ Tefnut.

15. Acela care scóte plantele la momentul lor, icóna corpuluĭ luĭ Set.

16. Marele care reguléză ceea-ce este in el, icóna corpuluĭ ḑeiţeĭ Nut.

17. Acela care merge tot-d'auna către acela care-l precede, icóna corpuluĭ ḑeiţeĭ Isis.

18. Acela al căruia cap străluceşte maĭ mult de cât al aceluia care este inaintea luĭ, icóna corpuluĭ ḑeiţeĭ Nephtys.

19. Vasul (craterul) substanţelor, unicul care reuneşte generaţiunile, icóna corpuluĭ luĭ Horus.

20. Strălucitul care sclipeşte in apa inundaţiuneĭ, icóna corpuluĭ luĭ Nun.

21. Acela care creĭază apa care ese din interiorul sĕŭ, icóna corpuluĭ luĭ Remĭ (plângĕtorul).

22. Ceĭ doĭ părinţĭ carĭ pórtă cele douĕ pene ale sale, icóna corpuluĭ impuruluĭ.

23. Acela care intră şi ese continuŭ din peştera sa fórte mysteriósă, icóna corpuluĭ luĭ At.

§. VI. Epoca: Intre dinastia egypténă a XIX saŭ a XX, orĭ póte ceva maĭ târḑiŭ, căcĭ textul conţine multe greşelĭ.

§. VIII. Observaţiunĭ: Nu este de mirare déca pre sarcofagele

egyptene ne 'ntîmpină adesea litaniĭ către Sóre, pentru că viaţa acestuĭa se asemue cu viaţa omuluĭ.

Intr'adevĕr că şi dênsul nasce diminéţa, începe să 'nbătrânéscă spre declinul ḑileĭ, ĭar séra se stinge, pentru ca a doua ḑi ĭarăşĭ să ĭasă din mórte şi să revie la viaţă. In doctrina secretă monotheistică formată cu incetul la Egypteniĭ, eternul ḑeŭ-Sóre Ra saŭ Ra-Tum, «unicul» «necreatul» care se creĭază pe sine» «creatorul lumeĭ, din membriĭ căruĭa aŭ eşit ḑeŭ», cel fără început şi fără finit, domină Universul care se manifestă printr'însul, tóte cele-lalte ḑeităţĭ fiind simplu numaĭ nişte forme (saŭ nume). Insuşĭ spiritul omenesc (ca Osiris) nu e de cât o emanaţiune a ḑeuluĭ-Sóre ; de aceĭa când omul móre, spiritul se întórce inapoĭ la Ra-Tum.

Pentru că spiritul însă în călĕtoria sa pe cea-laltă lume întîlnesce tot soiul de stafiĭ şi de demonĭ, crocodilĭ, balaurĭ, carĭ i se pun în drum şi-l ameninţă cu torture şi cu o nouă mórte, spiritul, prin ajutorul formulelor şi al hymnelor de pe sarcofage, puté să-ĭ înlăture şi să ajungă la ţinta dorită. Fiind-că aceste formule—transfiguraţiunĭ—cum eraŭ numite, nu maĭ avură loc pe pereţiĭ cosciugelor, se introduse obiceiul, pe timpul nouluĭ regat egyptén, ca să fie scrise pe sulurĭ de papyrus ce se aşeḑaŭ în legăturile mumieĭ. Textul acestor sulurĭ alcătuesce aşa numita *Carte a morţilor.*

Sarcofagul de lemn saŭ de pastă în care se depuné cadavrul era aşeḑat intr'alt sarcofag de pĭatră, ĭar capacul, tot de pétră, representà pe mort în întrégа luĭ figură.

GR. G. TOCILESCU.

SCHITUL TRIVALEA

La marginea de apus a Pitescilor, în locul de preumblare al orăşenilor, se află pe o măgură, — de a stânga şoselei ce pléčă din Pitescĭ, — un mic schit despre care a vorbit domnul Tocilescu, încă din 1885 în ale sale «Raporturĭ asupra câtor-va mânăstirĭ, schiturĭ şi bisericĭ din ţară» [1]. D-sa spune că a fost dărâmat de cutremurul din 1827 şi reconstruit maĭ târḑiŭ, după îndemnul mitropolituluĭ Nifon, al căruĭ portret se vede în lăuntru bisericiĭ.

Acum vre-o 2—3 anĭ făcêndu-se săpăturĭ pentru rânduirea şoseleĭ ce trece pe alăturĭ, s'a găsit pisania primeĭ clădirĭ şi s'a aşeḑat, spre păstrare, în biserică, de părintele Justin Popescu, actualul preot al schituluĭ ce servesce acum de metoc al episcopieĭ de Argeş.

Din acéstă pisanie, până acum necunoscută, se vede că schitul Trivalea a fost înălţat, cu nevoinţa luĭ Varlaam, fostul mitropolit al Ţăriĭ-Românescĭ în timpul luĭ Grigoraşcu Ghica, şi care — se scie — a fost înlocuit în archierésca sa funcţiune, la venirea pe tron a luĭ Şerban Cantacuzin, de Teodosie, ce făcuse, şi el, loc luĭ Varlaam pe vremea luĭ Ghica. Inceputul zidiriĭ, s'a făcut în domnia luĭ Şerban—anul nu ne e cunoscut, inscripţia fiind ruptă în partea stângă unde era acest lét — ĭar sfârşitul e pus la 8 Septembre 7207 (1698) în vremea luĭ Brâncovénu. Inscripţia se póte citi şi reconstitui ast-fel :

---

[1]) *Analele Academieĭ Române,* ser. II, t. VIII, secţ. II.

кꙋ воѧ тателꙋи ши кꙋ ажꙋториюл фїюлꙋи ши кꙋ десъвършит дарꙋл дꙋхꙋлꙋи сфꙟтъ

ꙟълцатꙋса дꙋмнезееескꙋ лъкаш ꙟтрꙋ чинстѣ ши лаꙋда ши марѣ мърире ши ꙟфрꙋмсѣце

каре дїн вѣк о аꙋ пъринтеле ши фїюл ши дꙋхꙋл сфꙟт недеспърцитъ сфꙟта троицъ, кꙋ невоинца

ши тоатъ келтꙋѣла пърителꙋи варлаам, чеꙋ фост митрополит църъи ромънещи ꙟ зилеле лꙋи григорие

гика воивод, ши маи ꙟтъи епископ рꙟминкꙋлꙋи, ши дꙋпъ липсирѣ дин влъдичие ꙟкинътор сфꙟтꙋ

лꙋи мꙋнте атоне аꙋ рѣдикат ачест сфꙟт лъкаш ꙟ домнїа лꙋи шербан воивод, ꙟнчепъндꙋсъ примъва

ра лѣт...... ши сфршиндꙋсъ, писанїа сау пꙋс ꙟ домнїа лꙋи костандин воивод брънковѣнꙋл мисеца

септемврие лѣт ,ЗСЗ.

Acéstă inscripţie ne pune înaintea ochilor o nenorocită luptă pentru scaunul metropolitan, şi anume între candidatul luĭ Vodă Grigorie Ghica —Varlaam —şi între al luĭ Şerban Cantacuzino—Teodosie.

Iată ce spune «Cronica Anonimă» sub domnia luĭ Gr. Ghica, despre începutul acesteĭ lupte :

«Aicea semnâmŭ pre scurtŭ şi de patimile Părinteluĭ Theodosie Mitropolitulŭ ţăriĭ-Românescĭ. Căcĭ căzând aceştĭ boerĭ la mare nevoĭe, precum arată aicea înapoĭ, atuncé şi pre părintele Vlădica lŭ scoaseră din scaun cu mare necinste, şi-l trimiseră la zatocenie, aruncându-ĭ multe prihăni, şi puseră în locul luĭ pre Varlaam Episcopulŭ, pre carele sciea că va fi în svatŭ asemené cu dânşiĭ, precumŭ au şi fostŭ».[1])

Cronica acéstă, favorabilă Cantacuzinilor, se vede bine cum nu-l are la inimă pe Varlaam.

De fapt lucrul nu s'a întâmplat tocmaĭ aşa; căcĭ după scóterea din scaunul metropolitan a luĭ Teodosie, la 1673, Grigore Ghica pune pe un Dionisie, fost egumen al mânăstiriĭ Sf. Troiţă, şi numaĭ după mórtea acestuĭa urmată în scurtă vreme de la întronare, e numit Varlaam. Cronicarul, însă, nu ţine sémă de acésta, căcĭ lucrul care'l interesézâ este să arate că Varlaam ar fi nedreptăţit pe Teodosie, şi că, decĭ, cu dreptate îl reinstalézâ Şerban la venirea luĭ. Iată într'adevĕr ce ḑice aceĭaş cronică; maĭ departe, sub domnia luĭ Şerban Cantacuzino, după ce spune că Domnul a dat poruncă a scóte de la oprélă, de la Tismana, unde era Teodosie şi a'l aduce la Domnie:

«Şi îndată aŭ trimisŭ Şerban Vodă jalba Vlădicăĭ Theodosie ca să aibă judecată şi îndreptare de la biserica cea mare, fiindŭ Patriarchŭ Kyrŭ Dionisie. Şi îndată au trimisŭ pre Vlădica de la Maramonia şi pre Ianache marele Logofătŭ alŭ mareĭ bisericĭ. Şi viindŭ aŭ strânsŭ Şerban Vodă mare soborŭ de Archereiĭ ţăriĭ, şi de alţĭ Archereĭ care se întâmplase atuncé aicĭ, şi toţĭ Egumeniĭ din tótă ţéra, şi cu tótă boerimea, şi aşa stândŭ amândoĭ de faţă şi Vlădica Theodosie şi Vlădica Varlaam, şi aŭ spusŭ toată jalba Vlădica Theodosie, şi rămâindŭ Vlădica Varlaam de judecată, şi aŭ pusŭ cârja pe masă, înaintea Domnuluĭ şi a totŭ soborulŭ, şi luândŭ cârja Domnulŭ au dat Vlădicăĭ Theodosie, şi l-au trimis la Mitropolie cu mare cinste, Marţĭ în săptămâna cea mare, înaintea Paştilor, Aprilie 26, an 7187» [2]).

---

[1]) **Bălcescu** şi **Laurian**, *Magasin istoric pentru Dacia*, 1847, t. V, p. 12.

[2]) Idem, pag. 19—20.

In privința dateĭ soboruluĭ, Condica cea veche pentru hirotoniĭ a Mitropolieĭ, dă următórea: 1679, Aprilie 15, indicton al 2-a. [1]) După cum se vede e o diferință; dar probabil că lucrul se póte explica în modul următor: Data de 15 ar fi a judecăriĭ şi cea de 26 a reîntronăriĭ, — afară numaĭ dacă data cronicеĭ nu e greşită.

Varlaam, ca şi adversarul sĕŭ Teodosie, a fost un om care a încurajat curentul literaro-bisericesc din timpul luĭ. Teodosie, care a avut o mult maĭ lungă domnie bisericéscă de cât Varlaam [1668—1673 şi, a doua óră, 1679—1709] a vĕḑut tipărindu-se din îndemnul luĭ *Liturgia* (1680), *Evanghelia* (1682) şi *Apostolul* (1683), *Evanghelia elino-română* (1694), ediția a doua a Evangheliеĭ române din 1682 (1697, Snagov), *Flórea darurilor* (1698, Snagov), *Invĕțăturĭ creştineştĭ* (1700, Snagov), *Triod* (1700, Buzĕŭ), *Penticostariŭ* (Buzĕŭ, 1701), etc., şi tot în vremea luĭ s'a tipărit vestita *Biblie a luĭ Şerban* (1688).

Varlaam, la rându-ĭ, face să se tipăréscă la 1678, tot în Bucurescĭ, *Cheĭa Ințelesuluĭ*. Şi ceva maĭ mult: In prefața acestuĭ volum el spune cum «cu mare usrădie amŭ nevoitŭ şi dascăli de typografie amŭ adusŭ în sfînta şi de Dumnezeŭ păzita Mitropolie a Scaunuluĭ Bucureştilorŭ, şi ĭ-amŭ aşezatŭ şi de iznoavă typografie adecă typariŭ de tipăritul cărților am rădicatŭ, cu toate meşterşugurile câte aŭ trebuitŭ» şi apoĭ aŭ pus de s'aŭ tradus în românesce cartea despre care e vorba, după cea ruséscă a luĭ Ioanikie Galetowski, arhimandritul Cernigoruluĭ, «tipărită întru vestita cetate a Liovuluĭ». Decĭ în tipografia de el rânduită are putință şi Teodosie să tipărĭască primele volume. In afară de asta, Teodosie nu se pare a face lucrurile din mare dragoste pentru literatura română, căcĭ atuncĭ când ajunge sub influența patriarchuluĭ Dosofteiŭ al Ierusalimuluĭ devine contrar ideilor de pánă atuncĭ:

Aşa vedem pre mitropolitul Țăriĭ Româneştĭ, Teodosiŭ şi pre alțĭ archiereĭ ce eraŭ de față în Ianuarie 1698 la sfințirea mitropolituluĭ Ardealuluĭ Atanasiŭ, că povățuia pre acest mitropolit ca «slujba bisericiĭ, adică Ohtaĭul, Mineele şi alte cărțĭ ce se cântă Duminicile şi sărbătorile, şi slujba de tóte ḑilele să se nevoiască *cu deadinsul* să se citéscă *tótă* pre limba *slovenéscă*, saŭ *elinéscă*, ĭară nu *româneşte* saŭ într'alt chip.» Acéstă disposițiune, în fruntea căruĭa sta amintitul patriarh al Ierusalimuluĭ, Dosofteiŭ, este dovada cea maĭ convingătoare că pe la finea secoluluĭ al 17-lea exista la Românĭ nu numaĭ bărbațĭ obscuranțĭ şi ruginițĭ, dar încă şi un

[1]) Lesviodax, *Istorie bisericéscă prescurt.* 1845, p. 400.

curent antinaţional îndreptat în contra graiuluĭ românesc şi a aspiraţiunilor naţionale» [1]).

Cartea luĭ Varlaam cuprinde 18 cuvîntărĭ pentru dumine cĭ şi sărbătorĭ alese, are 112 paginĭ in-folio şi câte-va bune ilustraţiĭ dintre care la început pe verso titluluĭ stema Mitropoliţilor Ungro-Vlahieĭ [2]) şi sub ea versurile următóre :

De în patru styhiĭ, pre omŭ Dumnedeŭ l'aŭ ziditŭ,
şi patru sémne, Archiereilorŭ Hs. aŭ dăruitŭ :
Crucé, cărja, mitra şi capasulŭ mare,
cu acéste patru arme să bată războĭu tare :
Cu crucé vrăjmaşulŭ ne văzutŭ să biruĭască,
cu cărja oile céle sufleteştĭ să păzéscă :
Mitra podoabă arhierésca însemnéză,
Capasul umbrire Duhuluĭ sfîntŭ lucréză :
Fiind şi Kyrŭ Varlaamŭ ţărăi rumăneşti păstorĭu
să află limbiĭ sale de cuvăntulŭ lui Dumnezeu dăruitor.

Ne întórcem acum la cercetările privitóre la schit.

Acest schit a existat cu mult înainte de zidirea bisericeĭ a căreĭ pisanie o citarăm la început. Intr'adevĕr într'un act din 8 Iuniŭ 1677 (7185) se vorbesce de mânăstirea «de lângă Piteştĭ, începută şi zidită de sf. sa Varlaam metropolit» [3]), ĭar în anul următor, tot în vremea luĭ Duca Vodă se dice într'un alt act «ĭar eŭ văzând că sfinţia sa părintele Varlaam mitropolit s'aŭ apucat a face un schitişor la oraş la Piteşti.....» [20 Ianuariŭ 1678 (7186)] [4]).

Urméză de aci că schitul a fost format încă dinaintea zidiriĭ bisericiĭ celeĭ terminate la 1698 ; şi probabil că va fi servit drept locaş de cult vre-o bisericuţă de lemn, cum aŭ fost şi în alte părţĭ.

Probabil că însăşĭ clădirea bisericiĭ va fi fost începută din vremea luĭ Duca, dar plecând din ţară, după ce a fost detronat şi ducêndu-se pe la Ierusalim şi Sinaĭ, — cum resultă dintr'un act de danie al luĭ din 15 Noembre 1702 (7211), [5])—şi pe la muntele Atos – cum resultă din pisania Schituluĭ—Varlaam va fi întrerupt clădirea şi nu va maĭ fi găsit de cuviinţă a maĭ menţiona apoĭ începutul cel părăsit atâta vreme, când din noŭ a început clădirea schituluĭ, ce se

[1]) I. G. Sbiera, *Mişcărĭ culturale la Românii din stânga Dunării,* Cernăuţĭ, 1897, p. 25.

[2]) I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia veche românéscă,* fasc. III, 1900, p. 218, facsimil No. 182.

[3]) *Arhivele Statuluĭ,* «Trivalea», pachetul 20, act. 18.

[4]) Ibidem, pach. 4, act. 38. Un zapis al luĭ Nicola sin Ivan Cartofleş «den oraş den Piteşti».

[5]) Ibidem, pach. 1, act. 1.

chiamă «Măguricea», cum iĭ dice un act prin care 'i se întăresce ca să ţie satele Fleştĭ, Groşĭ, Slătioarele şi Sămara» [1]).

In lăuntru d'asupra intrăriĭ se citesce următórea inscripţie scrisă de pictorul reparator al bisericeĭ :

ачесш сф лькаш че прѫзнѹеще храмѹл сфі треімі: саѹ зідіт дін нoѹ пь [темелıа чеа веке а рьпосатѹлѹі ↑н
феріч іре варлам мітрополіт: кѹ тоате че сь вьд ↑нрежѹр дін поѹ: ↑ зілеле пріа ↑ньлцатѹлѹі: нострѹ. дмн: барбѹ
щірбеі: в: в: кѹ бінекѹвьнтаріа пріа ѡсфінцітѹлѹі мітрополіт ал цьрі рѹмьнещті: д: д. ніфон. ші епіскоп
фіındѹ âл епархіі арџешѹлѹі: кліment фінд ачест сф↑нтль-каш кѹ де
сьв↑ршіре рѹінат, тоате ачесте саѹ зідіт прін осьрдıа ші остеніала. кѹв:
архімандріт. к: іеротеі. егѹменѹл ачестѹі: сф: скіт саѹ ↑чепѹт тоать зідьрıа
ла анѹл: 1854: іѹніе: 22 ші саѹ сьвьршіт ла анѹл: 1856: октомв 20.

Şi puţin maĭ jos cu litere de mână iscălit: Рьдѹканѹ П↑рвѹлескѹ.

In drépta intrăriĭ se află un portret archieresc, în partea de sus a căruĭa e scris Мітрополıт Nifon, ĭar în jos la drépta: B. Пârvulescu, 1856. In stânga intrăriĭ se vede un portret de călugăr, în cap cu camilaf, pe care-l póte purta un grad bisericesc de la archimandrit în sus. De asupra e scris: Пpotosingepѹ Іроф↑tei, ĭar jos, la drépta e iscălit teodор Mapinескѹ, 1858. E de observat că în special iscăliturile pictorilor-zugravĭ din aceste portrete sînt cu o literă fórte modernă, ĭar B (probabit *b* iar nu *v*, căcĭ avem alăturĭ pe *v* în Пâr*v*ulescu) nu corespunde luĭ P (adică luĭ Г) cu care începe numele în inscripţia de deasuprn uşeĭ.

Apoĭ în acéstă inscripţiune rândurile care se văd cu litere rărite sînt tot ast-fel şi pe zid, şi apar de-asupra uneĭ dungĭ de var ce acoperă nisce rândurĭ anterióre acestora. Ba ce e maĭ mult, se cunósce că şi literile din ...фінд ачест сф↑нт лькаш кѹ десьв↑ршіре рѹінат, тоате ачесте..... şi .....архімандріт. к: іеротеі.... sînt zugrăvite de altă mână şi la o altă dată. In special A din aceste rândurĭ e aprópe la fel cu un a («a» mic latin de tipar).

Din tóte acestea s'ar putea scóte conclusia că nu părintele Ieroteĭ (saŭ Irofteĭ) Niculescu, mort la 1897, — după cum spune inscripţia după crucea pusă pe mormîntul sĕu, aşedat la stânga bisericiĭ, — a fost reparatorul acesteĭ bisericĭ.

---

[1]) Ibidem, pach. 20, act. 7 din 6 Iuliŭ, 1685 (7193).

Portretul din stânga intrăriĭ s'ar putea să fie al adevĕratuluĭ reparator, archimandritul necunoscut, la care, cu o mână modernă s'a scris, «Προtosingepu Ipo⸗teĭ» ; sau e chiar adevĕratul sĕu chip zugrăvit peste un altul, tot aşa cum în pisania cea nouă va fi şters numele adevĕratuluĭ conducĕtor al reclădiriĭ, spre a pune pe al sĕu.

Nu trebue uitat că acest schit a fost, înainte de reclădirea luĭ, metoc al mânăstirii Cozia [1], şi chiar cât-va timp după reclădire. O dovadă sunt cărţile bisericescĭ aduse de la acea mânăstire şi de la episcopia Râmnicului. Pe una din ele se vede iscălituru luĭ Dionisie Eclisiarchul, şi data de 1810.

Intr'o vreme a fost închinată Trivalea şi *Cotmeneĭ*, după cum resultă dintr'un act al luĭ Const. N. Mavrocordat din 18 Ian. 1731, în care el spune că tatăl sĕŭ a închinat-o mănăstireĭ Coména (sic) atuncĭ cànd ţara de peste Olt a rĕmas Nemţilor; iar pe urmă, ḑice tot el, a închinat'o mănăstiriĭ *Fedelesciorul*, fiind-că, spune Domnul, călugărul însărcinat să aibă grijă «a jefuit schitul» [2].

Acestea sunt notiţele în trécăt ce le-am cules cu privire la acest schit, destul de interesant prin epoca brâncovenéscă în care a fost zidit, cât şi cu privire la ziditorul luĭ, deposedatul de scaun, mitropolitul Varlaam.

Isprăvirea zidiriĭ tocmaĭ la 1698, în domnia Brâncovénuluĭ, trebue să atragă atenţiunea orĭ-cuĭ, cu atât maĭ mult cu cât regiunea Pitescilor a păstrat multe amintirĭ din timpul acestuĭ domn. Legendele despre bogăţiile acestuĭ domn [3], grija fórte mare de *foişórele* viilor de la Pitescĭ [4]) cum şi crucile de răspântiĭ orĭ de pe la fântânĭ,— destul de numeróse pe soşeaoa ce plécă din Pitescĭ prin Stefănescĭ, Cĭocănescĭ şi maĭ departe în regiunea podgoriilor piteştene,— ridicate din vremea luĭ, arată marea dragostea ce el o avea pentru aceste părţĭ ale Ţăriĭ-Românescĭ.

Vom fi fericiţĭ dacă acéstă mică notiţă va atrage şi maĭ mult atenţiunea domnuluĭ Ionnescu-Gion, asupra acestuĭ schit ridicat în vremea luĭ C. Brâncovénu, şi'ĭ va da un loc maĭ deosebit întru a sa *Istorie a Pitescilor*.

N. I. APOSTOLESCU.

[1]) Actul citat din pach. I de la Archive. Cf. şi actut 14 din p. 20 (o carte a episcopuluĭ Iosef, 3 Ian. 1811).

[2]) *Archive*. Pach. 20, act. 15. Cf. pentru închinarea către Fedelesciorul şi act 8 din pach. 20.

[3]) **G. I. Ionnescu-Gion**, *Istoria Bucurescilor*, p. 683.

[4]) Ibidem, p. 130.

FAMILIA GOLESCU

Studiu istoric şi genealogic (1450|70-1700)

A urmări trecutul istoric al uneĭ familiĭ boerescĭ române, avênd în vedere, în acelaşĭ timp, pe lângă stabilirea genealogieĭ directe şi înrudirile aceleĭ familiĭ, este, de sigur, o lucrare fórte grea. Acéstă greutate este provocată de insuficienţa materialuluĭ documental cercetat, saŭ maĭ bine, de imposibilitatea de a cerceta tot materialul, care ar trebui utilisat pentru o asemenea lucrare.

Insuficienţa cercetărilor provine din maĭ multe împrejurărĭ, printre carĭ necunóscerea limbeĭ slavone, în care sunt scrise cele maĭ multe acte privitóre la originile familiilor boerescĭ, atât cele din cancelariile voevoḑilor, cât şi cele particulare, şi modul cum sunt depositate aceste acte, sunt cele maĭ însemnate.

Publicarea documentelor slave şi traducerea lor începută de d. Hasdeŭ, prin Archiva Istorică, întreruptă din diferite cause, este şi va fi regretată, iar păstrarea de către particularĭ a multor acte vechĭ, în bibliotecele lor, unde nu pot fi întrebuinţate de orĭ-cine, este, de sigur, o pedică pentru aceste cercetărĭ.

Pe lângă greutăţile menţionate sunt unele caracteristice actelor nóstre vechĭ, greutăţĭ, carĭ nu pot fi înlăturate, de cele maĭ multe orĭ. E vorba de cunoscutele şi desele confuse exprimărĭ de înrudire dintre diversele persóne dintr'un crisov. Sunt casurĭ, şi chiar dese, când pe lângă un original slavon, aĭ şi câte-va còpiĭ, unele slave altele române, dar tóte diferite în privinţa legăturilor dintre persónele notate în ele. Voĭ semnala în cursul acesteĭ publicaţiunĭ câte-va casurĭ de aceste nepotrivirĭ, de cele maĭ multe orĭ provocate de sărăcia limbeĭ slavone saŭ de necunóscerea exactă a

cuvîntuluĭ românesc propriŭ, corespundĕtor celuĭ care exprimă în slavonesce adevĕrata legătură de înrudire dintre persónele pe carĭ le vizéză.

Pentru susţinerea ultimeĭ afirmaţiunĭ voiŭ aduce următorul exemplu: Din slavonesce expresiunea прьва брато чета se găsesce tradusă în românesce în următórele treĭ modurĭ: «întâia nepótă de frate», «vară» şi «vară de al douilea». Intrebarea este cum veĭ înţelege în românesce, acestă expresiune din documentele slave ale condiceĭ mănăstireĭ Viroşul, când tóte menţionatele traducerĭ găsescĭ că s'ar putea menţine? Veĭ păstra pe prima, «întâia nepótă de frate» a unor còpiĭ? pe aceia de «vară» a altora? saŭ pe aceia de «vară de al douilea», dată maĭ ales de acele acte românescĭ carĭ s'aŭ făcut pe basa celor slavonescĭ?

Chiar în unele originale române, dacă, întâmplător, se spun tóte legăturile de înrudire dintre persónele de care se vorbesce, sunt de multe-orĭ, atât de rĕŭ exprimate, în cât, une-orĭ, renunţĭ de a le înţelege, saŭ alergĭ aiurea să cauţĭ putinţa de a stabili exacta înrudire. In sfârşit, orĭ cât de puţine documente va fi citit cine-va, e imposibil să nu fi remarcat că, din causa stiluluĭ lor particular, ele trebuesc citite şi interpretate cu fórte mare băgare de seamă pentru a fi exact înţelese.

Existenţa în acelaşĭ timp a două persóne cu aceléşĭ nume şi, adesea orĭ, chiar cu aceléşĭ funcţiunĭ, persóne carĭ aparţin, fără îndoială, la două familiĭ, pot da nascere la confusiunĭ.

Adăugând pe lângă aceste greutăţĭ, pe aceia aprópe specială familieĭ Golescu, schimbarea numeluĭ familiar, provocată prin lipsa de descendenţă bărbătéscă, singura transmiţătóre a numeluĭ familiar, se póte vedea pentru ce am dis că, urmărirea trecutuluĭ istoric al uneĭ familiĭ boerescĭ române, e o lucrare fórte grea.

Pentru aceste consideraţiunĭ studiul de faţă se presintă ca o simplă încercare şi nicĭ de cum ca ceva desăvârşit [1]).

Primele informaţiunĭ pentru istoricul şi genealogia familieĭ Golescu, le-am aflat în Archiva Istorică a Românieĭ, care mĭ-a indicat, în acelaşĭ timp şi isvorul inedit la care trebuia să mĕ adresez pentru cercetărĭ asupra epoceĭ maĭ vechĭ. Cele maĭ multe indicaţiunĭ le datoresc însă d-luĭ St. Grecĭanu, căruĭa fusesem recomandat de d. Gr. G. Tocilescu, şi ale căruĭ notiţe asupra familieĭ Golescu, le-am cercetat în ĭarna anuluĭ 1899.

[1]) Pe lângă aceste greutăţĭ maĭ sunt şi altele, în primul rând paleografia, maĭ ales la datarea actelor.

Aduc cu acéstă ocasiune viile mele mulţumirĭ d-luĭ St. Grecianu pentru însemnatele contribuţiunĭ şi d-luĭ Gr. G. Tocilescu pentru extrema bună-voinţă ce mĭ-a arătat.

In ceea ce privesce materialul documental inedit cercetat pentru întocmirea studiuluĭ de faţă— fără a fi suficient pentru o asemenea lucrare—el provine din Musĕul de antiquităţĭ din Bucurescĭ, Academia Română şi Archivele Statuluĭ, menţionate, aceste deposite, în ordinea în care aŭ fost visitate.

La Museŭ, după chiar propunerea d-luĭ Tocilescu, mi s'a pus la disposiţie condica mănăstireĭ Vieroşul, (vol. III), întocmită de comisiunea documentală pe la 1864, cuprindênd còpiĭ după crisóve, zapise şi anaforale relative la moşiile închinate mănăstireĭ, cea maĭ mare parte din ele proprietăţĭ ale familieĭ. Cu actele acesteĭ condice se pot urmări, dar insuficient, originele familieĭ Golescu; ele oferă însă fórte multe cunoscinţe asupra evoluţiuneĭ proprietăţilor funciare, atât ale mănăstireĭ cât şi ale familieĭ.

Intocmită dupĕ un fragment de condică, din sec. XVIII, numită impropriŭ condica veche, utilisată de d. Gr. G. Tocilescu, care a publicat din ea câte-va documente prin Fóia Societăţeĭ Românismuluĭ [1]), ea are puţine greşelĭ de transcriere şi neînsemnate erorĭ de traducere. Cea maĭ remarcabilă eróre va fi semnalată, comentată şi îndreptată la timp. Printre membriĭ comisiuneĭ documentale însărcinaţĭ să revizuiască transcrierea acesteĭ condice, era şi repausatul Al. Odobescu şi acésta e destul pentru a ne convinge de exactitatea eĭ şi a ne da seama de încrederea ce trebue să o avem în ea.

La Academia Română atenţia mĭ-a fost îndreptată de inventariul documentelor asupra pachetuluĭ XXIX, care e format aprópe numaĭ din acte relative la moşiile Golescĭ, Mărăcinenĭ, Stefănescĭ şi Isvoranĭ, foste proprietăţĭ ale Golescilor, şi carĭ aŭ fost depuse la Academie prin îngrijirea D-luĭ D. A. Sturdza. Pachetul cuprinde multe acte originale şi fórte multe còpiĭ, rĕmase până adĭ necercetate de toţĭ aceĭ carĭ s'aŭ ocupat cu familia Golescu.

Còpiile carĭ le-am întrebuinţat pentru originile familieĭ aŭ fost făcute după acte originale; conformitatea lor cu acestea nu poate fi pusă la îndoială din moment ce ele aŭ servit la hotărnicia moşiilor din ultimul timp, în vederea căreia aŭ fost făcute şi Credituluĭ.

Tot la Academie, pe lângă alte câte-va pachete, în care am

---

[1]) Anul I, Bucurescĭ, 1870.

găsit óre-carĭ date referitóre la genealogia familieĭ Golescu, am maĭ cules diferite informaţiunĭ din condicile mânăstirilor Glavacioc, III, Câmpulung, II, şi Căldăruşanĭ,—catalogată, acésta din urmă, sub No. 1236 [1]).

La Archivele Statuluĭ am făcut maĭ amănunţite cercetărĭ în Condicile Brâncovenescĭ, în multele, dar cam cu acelaş conţinut, condicĭ ale mânăstireĭ Vieroşul, în cartónele dĕrâmateĭ bisericĭ St. Ion Cel Mare din Bucurescĭ, [2]) în cele ale mânăstireĭ Brâncovenĭ, în ale câtor-va metocurĭ ale acesteĭa şi prin câte-va ale Episcopiilor de Buzĕŭ şi Argeş.

Pentru partea origineĭ, saŭ maĭ bine pentru începuturile cunoscute ale familieĭ, oferindu-mĭ material de întrebuinţat numaĭ condicile mânăstireĭ Vieroşul, fundaţiunea piósă a familieĭ, găsesc necesare câte-va consideraţiunĭ asupra acestor condicĭ, cum şi asupra valoreĭ saŭ încredereĭ ce trebue dată actelor cuprinse întrînsele.

In privinţa vechimeĭ, avem douĕ felurĭ: condicĭ întocmite în chĭar mânăstirea Vieroşul saŭ altă mânăstire, înainte de începutul sec. XIX, şi altele întocmite recent de comisiunea documentală, după una saŭ alta din cele dîntâĭ; o condică maĭ veche a Vieroşuluĭ ne existând, fiind-că originala condică, scrisă în mânăstire încă de la 1642, a fost distrusă, împreună cu mânăstirea, de un incendiŭ, înainte de 1780. [3]).

Printre cele dîntâĭ avem condicile, şépte la numĕr, scrise, în chĭar mânăstirea Vieroş şi o condică fragment, anexată la volumul I al Corpuluĭ Brâncovenesc, scrisă nu se scie unde; printre cele din a doua categorie avem treĭ condicĭ întocmite, după primele pe la 1864, de către comisiunea documentală.

Pentru prima óră am avut la îndemână condicile din a doua categorie, câte trele volumele [4]) conţinênd o mare parte de còpiĭ transcrise după cele ale fragmentuluĭ din volumul I al condicilor Brâncovenescĭ; unele chiar reproduse de maĭ multe orĭ.

Fragmentul din corpul Brâncovenesc este format din còpiĭ

---

1) Pachetele ca şi condicile vor fi arătate cu ocasiunea întrebuinţăriĭ documentelor.

2) Zidită de douĭ strămoşĭ aĭ Golescilor din sec. XVIII, dar al căror loc în genealogia familieĭ lor nu l'am putut determina.

3) Avem cunoscinţa că vechea condică începuse a se scrie la această dată dintr'o listă a egumenilor mânăstireĭ Vieroş, aflată în Vol. I al condicilor vieroşane întocmite pe la 1780.

4) Al treilea, evident, identic cu cel cercetat la Museŭ.

slavone şi românescĭ, fără să cuprindă vre-o notă despre data întocmireĭ, a loculuĭ şi a autoruluĭ; are şi câte-va documente relative la cedarea de vămĭ mănăstireĭ Vieroş, carĭ nu se găsesc în condicile comisiuneĭ documentale ; acestea urmărind numaĭ actele referitóre la moşiile mănăstirescĭ [1]. Acest fragment cuprinde însă maĭ puţine acte de cât primul volum, din cele şépte, al condicilor alcătuite la mănăstire, în timpul luĭ Alexandru Ipsilante *«prin osârdia egumenuluĭ mănăstireĭ Vieroş Neofit, fost eclesiarch al Sf. Mitropoliĭ din Bucurescĭ, în timp când era mitropolit Chir Grigorie. 4 Decembrie 1780»*, în urma incendiuluĭ care mistuise şi biserica şi vechea condică începută la 1642, la maĭ puţin de un secol, prin urmare, de la zidirea mănăstireĭ.

Volumul acesta e maĭ mare şi ca dimensiunĭ şi ca conţinut, de cât cele alte şése, este în-folio, cu vre-o 470 paginĭ, şi cuprinde còpiĭ după crisóve şi zapise de vêndărĭ şi donaţiunĭ şi are multe còpiĭ slavonescĭ, maĭ ales pentru crisóvele maĭ vechĭ. Acesta e probabil volumul utilisat de d. Hasdeŭ, atât pentru publicarea în Archiva Istorică a Românieĭ, a actelor vieroşane cât şi pentru Magnum Etymologicum, pe când, fragmentul anexat la condicile Brâncovenescĭ a servit d-luĭ St. Grecĭanu în studiul despre care voiŭ vorbi.

Cele alte şése volume sunt maĭ micĭ, legate în felul tuturor cărţilor vechĭ de pe la mănăstirile nóstre, şi cuprinde fie-care din ele acte relative la două saŭ cel mult treĭ moşiĭ. Ele aŭ un format ceva maĭ mic de cât 4°.

Ca valóre, de sigur, nu se póte vorbi în mod absolut, fiind-că actele acestor condice nu sunt de cât còpiĭ făcute după altele, cele maĭ multe tot còpiĭ. Cel mult dacă se póte presupune că volumul I, din condicile făcute la Vieroş prin 1780, a fost alcătuit, în bună parte, după vre-un fragment din originala condică din 1642, saŭ după câte-va acte originale, cine scie în ce stare scăpate din catastrofa din 'naintea anuluĭ 1780. Avênd în vedere însă micile nepotrivirĭ, fórte rarĭ, din documentele acestor condice, nu s'ar putea ḑice însă că còpiile actelor cuprinse în multele condicĭ vieroşane, nu sunt bune. Greşelĭ sunt, dar provenite saŭ din transcriere saŭ din deteriorarea còpieĭ maĭ vechĭ, saŭ a vre-unuĭ original de care s'a servit cel însărcinat cu alcătuirea condiceĭ. Nepotrivirile ce am găsit nu sunt atât de însemnate în cât să

---

[1]) Se spune, însă, într'un loc că aceste condicĭ Brâncovenescĭ (probabil prin Condica mănăstireĭ Câmpulung) aŭ fost întocmite în timpul luĭ Constantin Mavrocordat.

pótă contribui la schimbarea realităţeĭ faptelor, ele sunt une orĭ la nume, fără a fi deosebite, ci numaĭ un fel de variantă, saŭ chiar la date, dar fórte ne însemnate.

In genere vorbind, cred că se póte pune destul temeĭ pe aceste còpiĭ; contradicerile aŭ fost înlăturate prin spusele actelor originale, când aŭ existat, saŭ prin alte sciri.

Lucrarea de faţă începênd cu încercarea de a stabili originile familieĭ Golescu se va termina la începutul secoluluĭ al XVIII, póte cu puţin maĭ 'nainte saŭ după începutul acestuĭ secol; limită care, determinată printr'un fapt special, va fi maĭ bine caracterisată la locul sĕŭ.

Pentru timpul cam de vre-o două secole şi jumătate vom avea vre-o treĭ perióde, al căror început şi sfârşit e destul de bine determinat, şi, cred că, numĕrul şi durata fie-căreĭ periόde vor fi în destul justificate [1]).

Prima periódă va cuprinde propriŭ dis începuturile cunoscute ale familieĭ, considerate cam din a doua jumătate a sec. XV şi va ţine până cam în a patra decenie a primeĭ jumătăţĭ a sec. XVI; sfârşitul eĭ e determinat prin lipsa de descendenţă bărbătéscă şi prin căsătoria singureĭ descendente a primilor representanţĭ a familieĭ, maĭ târdiŭ numită Golescu, cu un strein de acéstă familie. In acéstă periódă nu póte fi vorba de un nume familiar, ci numaĭ de stăpânitorĭ aĭ moşieĭ Golescĭ, moşie care va da, e drept, numele sĕŭ familieĭ stăpânitóre străveche a eĭ.

Periόda a doua, al căreĭ început este determinat prin intrarea în familie a unuĭ strein, care va sfârşi prin a-şĭ perde numele şi originea sa şi va fi considerat ca făcênd parte din familia Golescu, în care intrase în urma căsătorieĭ luĭ cu o Goléscă, ţine cam vre-o 80 de anĭ. Acéstă epocă e póte cea maĭ însemnată, dinainte de secolul XVIII; înalte calităţĭ resboinice şi devotamentul pentru tron al boerilor din Golescĭ, cum şi patriotismul lor, se constată alăturea, cu sentimentele piόse, caracteristice primilor membri, cunoscuţĭ nouă, aĭ familieĭ. Acéstă epocă cuprinde cam timpul de la 1540 şi până la a treia decenie a secol. XVII, când, aceiaşĭ lipsă de descendenţă bărbătéscă se observă şi de acéstă dată, lipsă, care ar trebui să aducă schimbarea numeluĭ familiar, în urma căsătorieĭ uneĭ Goléscă cu un Leurdean. Cu epoca, al căreĭ înce-

[1]) In ultimele două periόde, înrudirile carĭ se vor constata prin acte, ca fiind contractate de familie, se vor expune sub capitole speciale.

put e determinat de acéstă căsătorie, familia a fost cunoscută sub numele de Leurdeanu, saŭ trebuia să fie ast-fel, de şi o parte din membri eĭ aŭ purtat consequent numele de Golescĭ. Epoca acésta are o durată cam de vre-o 70 de anĭ şi e caracterisată prin figura destul de însemnată şi în acelaş timp originală a boeruluĭ din Leurdenĭ, cu care se începe acéstă epocă şi care a fost maĭ târḑiŭ numit Golescu. Se întâmplă cu acest Leurdeanu exact acelaşĭ lucru care se întâmplase cu începĕtorul celeĭ de a doua periódă. Strein ca origine de aceia a Golescilor, intrat în acéstă familie prin căsătorie, sfârşesce prin a-şĭ perde propria sa origine şi ia numele de Golescu.

Către sfârşitul acesteĭ perióde apare cunoscuta şi interesanta figură a Raduluĭ Spătarul Golescu, cu care, pare că e un făcut, descendenţa bărbătéscă a Golescilor, să-ĭ ḑicem Golescu-Leurdeanu se stinge. Una din fiicele acestuĭ Spătar, se căsătoresce cu un Ştirbeĭ, cunoscut de documentele timpuluĭ de chronom al socruluĭ sĕŭ, şi, prin acéstă căsătorie, familia intră într'o nouă fasă şi numele sĕŭ ar trebui să se schimbe din noŭ, deşi descendenţa acesteĭ căsătoriĭ păstréză, saŭ maĭ bine revine la străvechiul nume al familieĭ [1]).

Acéstă nouă fasă va forma însă obiectul uneĭ alte seriĭ de cercetărĭ, ea depăşind începutul secoluluĭ al XVIII, ales ca limită a lucrăreĭ de faţă.

Istoricul chestiuneĭ.

Intâmplător familia Golescu, prin trecutul sĕŭ istoric, a atras de timpuriŭ atenţia cercetătorilor în domeniul istorieĭ nóstre. Incă din 1865 D-l B. P. Hasdeŭ publica prin Archiva Istorică a României, acte, din condica mănăstireĭ Vieroşul, referitóre la membriĭ acesteĭ familiĭ, iar în 1867 se ocupa de familia Golescu, într'un articol publicat în ḑiarul *Românul*, din Noembrie.

Ca rĕspuns articoluluĭ D luĭ Hasdeŭ, a apărut, în ḑiarul *Ţéra*, despre genealogia familieĭ Golescu, prin Decembrie, acelaş an, un articol datorit D-luĭ Ştefan Grecĭanu. In timpu din urmă — de la 1867 încoace — istoricul familieĭ Golescu a câştigat fórte mult în bogata colecţiune de date istorice şi genealogice asupra familiilor

[1]) Criteriul ales a fost decĭ schimbarea numeluĭ, care mi s'a părut cel maĭ nemerit. După starea culturală a familieĭ nu s'ar fi putut face o împărţire lipsindu-ne aprópe cu desăvârşire orĭ-ce cunoscinţe în acéstă privinţă.

nóstre boerescĭ, a D-luĭ Grecĭanu, care ocupându-se în special cu familia D-sale, a adunat preţióse informaţiunĭ şi asupra altor familiĭ boerescĭ române[1]).

Voiŭ vorbi de fie-care din aceste cercetărĭ, iar despre resultatele căpătate de D-l Grecĭanu, după 1867, voiŭ vorbi paralel cu articolul din Ţéră, din moment ce, permiţêndu-mi se cercetarea lor, cred că, mi s'a permis, prin aceasta chiar, de a le discuta şi maĭ ales a le face cunoscut.

In 1867 D-l B. P. Hasdeŭ, ca admirator şi partisan politic al ideilor marilor Golescĭ, promotorĭ şi conducĕtoriĭ revoluţiuneĭ de la 1848, încerca să dovedéscă printr'un articol intitulat: *Boeriĭ în faţa tronuluĭ şi boeriĭ în faţa ţĕreĭ* [2]), *că singura familie boeréscă unde devotamentul către tron şi iubirea de ţară deveniseră ereditare, încă din vechime, a fost familia Golescu.* Se înţelege, afirmaţiunea D-luĭ Hasdeŭ nu era o exagerare pentru cunoscĕtoriĭ trecutuluĭ familieĭ Golescu şi al marelor fapte săvârşite la 1848 de fraţiĭ Golescĭ; ea era basată şi pe două documente (carĭ vor fi aduse maĭ târḑiŭ) în care se vorbea de sacrificiul vieţeĭ tatăluĭ şi a celor douĭ fiĭ aĭ sĕĭ, străbuniĭ Golescilor de la 1848.

Articolul D-luĭ Hasdeŭ, aşa cum era alcătuit, putea convinge pe orĭ-cine; s'a găsit însă cine-va, care, fără să respingă afirmaţiunea D-sale, pentru familia Golescu la începutul sĕŭ, a vroit totuşĭ să arate că ea nu se maĭ potrivea pentru actualiĭ Golescĭ, — ceĭ de la 1867—şi, din acéstă dorinţă, — póte îndreptăţită—a eşit prima schiţă genealogică a familieĭ Golescu bazată pe documente.

Prin Decembrie 1867 apare în ḑiarul *Ţéra*, un articol sub semnătura S., care era un rĕspuns articoluluĭ d-luĭ Hasdeŭ din *Românul* [3]). Nu voiŭ reproduce în întregime acel articol, ci voiŭ expune resultatele, întocmind genealogia familieĭ Golescu care resulta din el.

Se proba, în primul rând, că Golesciĭ de la 1867, nu pot fi consideraţĭ ca descendenţĭ direcţĭ aĭ vechilor Golescĭ, aĭ familieĭ în care «devotamentul către tron şi iubirea de ţéră deveniseră ereditare încă din vechime» şi că eĭ sunt Golescĭ prin femeĭ, iar

---

[1]) Intre cercetările d-luĭ Grecianu şi ale mele ar fi de pus cele ale d-luĭ Lecca, dar din motive ce nu pot fi arătate nu mĕ voiŭ ocupa de ele.

[2]) Veḑĭ *Românul*, din 16 şi 19 Noembre 1867; articolul d-luĭ Grecĭanu în Ţĕră, din Decembrie acelaş an.

[3]) D-l St. Grecĭanu nu semnase acel articol de cât cu iniţiala S., cu tóte acestea a fost şi atuncĭ ca şi aḑĭ cunoscut autorul sĕŭ. D-sa mi l'a citit în manuscris acel articol.

prin bărbaţi Leurdenĭ şi Ştirbeĭ. La acésta tindea şi a dovedit cu succes, articolul d-luĭ Grecĭanu.

Nu se scie însă, întru cât descendenţa acésta indirectă ar putea dovedi că Golescii de la 1867 n'aŭ putut moşteni calităţile străbunilor lor, când se cunoscea destul de bine de ce fuseseră capabilĭ eĭ, de óre ce trecuseră abia 19 anĭ de la marea revoluţiune din 1848, aĭ căreĭ iniţiatorĭ şi conducĕtorĭ fuseseră eĭ [1]. E maĭ uşor, cred, de admis o moştenire a calităţilor strămoşeştĭ pentru Golesciĭ de la 1867 avênd în vedere trecutul lor, de cât de a considera acéstă moştenire ca imposibilă. Fără îndoială, D-l Grecĭanu a dovedit că, Golesciĭ de la 1867 sunt Ştirbeĭ şi că maĭ înainte de a deveni Ştirbeĭ, familia din care eĭ făceaŭ parte fusese Leurdeană; acéstă constatare ne interesézá în deosebĭ din articolul d-sale.

In studiul făcut în grabă şi resumat în articolul din *Ţéra*, D-l Grecianu se servise, probabil, de condica fragment a mănăstireĭ Vieroşul, anexată la volumul I al corpuluĭ Brâncovenesc. D-sa începea genealogia Golescilor cu Radul marele clucer şi vistier, susţinênd că el ar fi avut un frate Albul, tot clucer, mort fără copiĭ. Primul Golescu, după d-sa, Radul, avu de fiŭ pe Ivaşcu Golescu vornicul şi pe Albul clucerul, ceĭ douĭ Golescĭ din ultimul document întrebuinţat de D-l Hasdeŭ în articolul din ḑiarul *Romănul*.

Ivaşcu vornicul Golescu avu de fiŭ pe Tudoran slugerul, pe care D-l Grecĭanu, îl consideră de unicul fiŭ al luĭ Ivaşcu, şi acesta două fiice: Elena, căsătorită cu Stoica postelnicul din Văcărescĭ şi pe Vişa, măritată de Mateĭ Basarab cu Stroe Leurdeanul. Autorul articoluluĭ observá, şi cu drept cuvênt, că după acéstă căsătorie nu maĭ avem Golescĭ, ci Golescĭ-Leurdenĭ saŭ Leurdeni [2]).

Din Stroe Leurdeanul şi Vişa Golescu, continuă D-l Grecĭanu, se nasce un Mateĭ comisul, din acesta, Radul spătarul Golescu, şi din acesta o fiică căsătorită cu Nicolae polcovnicul Ştirbeĭ. De la acéstă dată, căsătoria Aniţeĭ cu acest Ştirbeĭ, corespunḑĕtóre cu începutul sec. XVIII, familia devine de drept Ştirbeĭ, observă iarăşĭ D-l Grecĭanu. Primul descendent al Aniţeĭ este Radul banul, numit Golescu, tatăl luĭ Iordache Golescu, gramatic muntean şi al cunoscutuluĭ Dinicu Golescu, părinţiĭ iluştrilor Go-

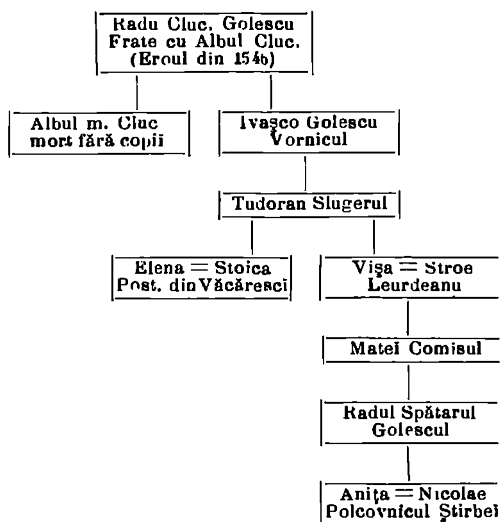
[1]) Pe basa corespondenţeĭ urmată între Golesciĭ de la 1848, maĭ ales între Alexandru G. Golescu, cu marele Ion Brătianu, corespondenţă care se află la D-l Ion I. C. Brătianu, se póte susţine acéstă afirmaţiune. D-l Ion I. C. Brătianu mĭ-a atras atenţia asupra luĭ Al. G. Golescu, sufletul mareĭ mişcărĭ şi mĭ-a promis punerea la disposiţie a însemnateĭ corespondenţe.

[2]) Pentru că prin Vişa s'a continuat familia Golescu până aḑĭ, Golesciĭ de la 1867 eraŭ strĕnepoţiĭ Vişeĭ.

lescĭ, conducĕtoriĭ mişcăreĭ de la 1848. Schiţa No 1 represintă genealogia familieĭ Golescu, întocmită pe basa articoluluĭ d-luĭ Grecĭanu, din 1867.

No. 1

(După studiul D-luĭ St. Grecĭanu din *Téra*, 1867)

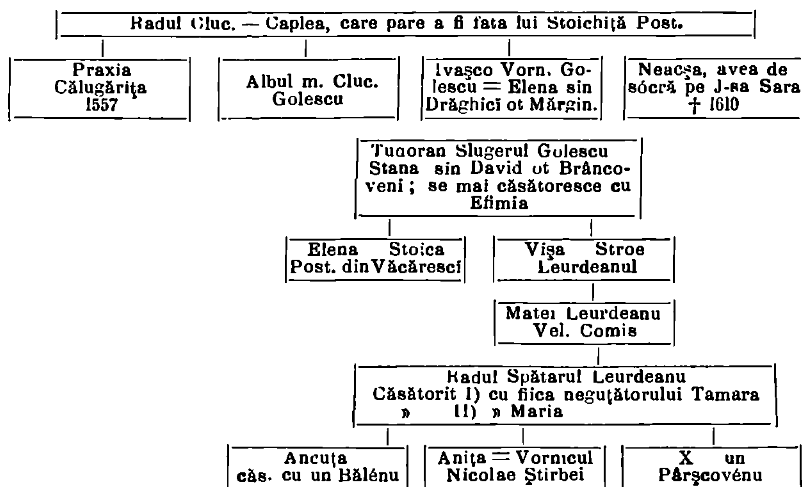
Cercetările D-luĭ Grecĭanu nu s'aŭ mărginit numaĭ aci, după cum am maĭ spus, fiind-că paralel cu cercetările întreprinse, relative la familia D-sale, s'a ocupat şi de cele alte familiĭ boerescĭ române, şi, printre acestea, şi aceia a Golescilor. Aceste resultate—de după 1867—sunt *ceva* maĭ complete ca cele expuse prin articolul de care am vorbit, ele ne făcênd, e drept, obiectul de căpetenie al investigaţiunilor D-luĭ Grecianu.

In urma cercetărilor făcute de D-sa, posterior polemiceĭ cu D-l Hasdeŭ, D-l Grecĭanu renunţă, completéză şi menţine unele părţĭ din articolul din 1867. Voiŭ reproduce arborele genealogic al familieĭ Golescu aşa cum l'am găsit la D-sa, putêndu-se ast-

fel observa maĭ bine, în urma comparaţiuneĭ, părţile carĭ aŭ fost menţinute, adause ca şi cele înlăturate. (Vedĭ schiţa No. 2).

No. 2

(Arborele genealogic al familieĭ Golescu, întocmit de D. Grecĭanu după 1867)

Iată observaţiunile ce aşĭ putea face în urma acesteĭ comparaţiunĭ: N'am putut afla motivul pentru care renunţă D-sa la Albul clucerul, considerat ca frate al luĭ Radul, primul Golescu, după cum iarăşĭ nu cunosc actul, pe baza căruia îl admitea ca atare în studiul din 1867. Ni se dă în plus, faţă de articol, numele soţieĭ luĭ Radul clucerul, Caplea, care e urmată de observaţiunea: «că pare a fi fiica luĭ Stoichiţa postelnicul». La descendenţa luĭ Radul clucerul se adaugă şi ceva bun şi ceva răŭ: e bună apariţia jupăneseĭ Neacşa, sora Albuluĭ clucerul şi Ivaşco vornicul şi nu e la locul sĕŭ pusă, în arborele genealogic, monahia Praxia, atât de bine determinată de documentele vieroşane. Locul pe care 'l atribue acesteĭ monahiĭ, fiind-că nu-l basézĕ pe documente, nu-l menţine, de óre-ce în note o considera ca fiică a

luĭ Cândea pârcălabul, un personagiŭ care ne întâmpină fórte des în primele acte relative la începuturile familieĭ Golescu. Asupra Neacşăĭ, fiica luĭ Radul clucerul, e indus în eróre de o traducţie greşită a unuĭ document vieroşan, când crede că ea avea de sócră pe o jupânésă Sara saŭ Sora. Se completéză numaĭ pe jumătate descendenţa luĭ Albul cluc., fratele luĭ Ivaşco vornicul, prin adăugirea numeluĭ fiuluĭ luĭ Albul, numit ca şi tatăl seŭ. Se menţine erórea de a considera pe Tudoran slugerul, tatăl Eleneĭ, ca tată şi al Vişeĭ, soţia luĭ Stroe Leurdeanu, completându-se însă articolul prin adăugirea încă a unuĭ fiŭ al luĭ Stroe Leurdeanu şi Vişeĭ Golescu, a luĭ Radul postelnicul, pe care îl arată căsătorit cu Elena, fata banuluĭ Pavlache; totuşĭ, descendenţa luĭ Stroe nu e completă. Se maĭ aduc apoĭ óre carĭ detaliĭ—ce vor fi semnalate—asupra vieţeĭ luĭ Stroe Leurdeanul şi de aci în colo—cu adausul amintit—ambele cercetărĭ până la începutul seculuĭ XVIII, coincid[1].

De şi ar urma ca, după cercetările d-luĭ Grecĭanu, să vorbesc despre înregistrările d-luĭ Lecca, asupra familieĭ Golescu, totuşĭ, sunt silit din diferite motive să nu mĕ opresc asupra lor şi să încep expunerea proprielor mele resultate.

In momentul când îmĭ propusesem studierea familieĭ Golescu din punct de vedere istoric şi genealogic, se cunoscea, după cum am vĕḑut, puţine date istorice şi o bună parte din genealogia proprie a familieĭ, dar nu se întreprinsese aprópe nimic asupra origineĭ acesteĭ familiĭ şi nicĭ a înrudirilor contractate de ea; isvórele inedite, carĭ trebuiaŭ utilisate, eraŭ în parte indicate, drumul în sfârşit deschis; trebuiaŭ numaĭ întreprinse cercetărĭ seriόse şi maĭ ales într'un anumit scop.

E de observat, totuşĭ, că originile familieĭ Golescu, D. Lecca, urmând întocmaĭ arătărilor câtor-va documente din condicile vieroşane, le stabilea cu câte-va deceniĭ maĭ sus de data la care aflăm după d. Grecĭanu, pe primul Golescu. Aceste începuturĭ însă, ast-fel cum sunt expuse de D. Lecca, sunt atât de nesigure şi legătura dintre primiĭ stăpânitorĭ aĭ moşieĭ Golescĭ, cunoscuţĭ D-sale, cu aceĭ, cu carĭ D. Grecĭanu, începea genealogia Golescilor, sunt atât de neconvingĕtóre în cât, după cât sciu, D. Grecĭanu nu numaĭ că nu le admitea, dar nicĭ nu le ţinea în seamă,

[1] E de notat că pentru partea maĭ nouă de la 1800 încóce, D-l Greciianu posedă cele maĭ multe şi maĭ exacte date.

pentru că se găsesc une-orĭ amintite în notele D sale fără să fie trecute în arborele genealogic al familieĭ.

Ţinênd seamă de actele vieroşane şi complętându-le cu unele păstrate la Academia Română, voiŭ începe genealogia Golescilor de la aceiaşĭ dată şi cam cu aceiaşĭ representanţĭ aĭ familieĭ, cu care a început şi d. O. G. Lecca.

La Academia Română, rĕmânênd necercetate până aḑĭ, după cum am maĭ observat, câte-va acte — pachetul XXIX — de aceĭ carĭ s'aŭ ocupat de familia Golescu, şi cum aceste acte ne fac cunoscut mult maĭ complet şi maĭ sigur originile familieĭ, le voiŭ utilisa înaintea actelor din condicile mănăstireĭ Vieroşul.

Unul din cele maĭ vechĭ acte relative la familia Golescu, păstrat chiar în original, e un crisov al luĭ Radul Vodă, din 1525 Iulie 24, în slavonesce, a căruĭ còpie românéscă, datorită dascălululuĭ Luppu, se află ca şi originalul în pachetul XXIX, de la Academie. Importanţa acestuĭ act pentru genealogia familieĭ Golescu şi maĭ ales pentru începuturile eĭ este de netăgăduit; eĭ fiind din timpul de care ne vorbesce. Iată cuprinsul acestuĭ crisov:

«Cu mila luĭ D-ḑeŭ Iw Radul Voevod..... feciorul Raduluĭ Voevod..... dă ḑomnia mea acéstă poruncă a d-nieĭ mele jupânesceĭ *Maria a jupânuluĭ Baldovin pârcălabul şi feciorului luĭ Ivaşko* şi cu fiiĭ luĭ..... [1]) ca să le fie lor satele anume *Golesciĭ* toţĭ cu tot hotarul şi cu viile câte sunt în dealul Golescilor tóte, şi *Mărăcineniĭ* toţĭ, şi morile şi *Vieroş* toţĭ şi *Băltenii* toţĭ şi din *Dobroeştĭ* tótă partea luĭ Stan.... şi din *Prodileştĭ* tótă partea Buteĭ şi din *Slănic* partea luĭ Lal şi partea luĭ [2]) —— şi din *Toplicénĭ* partea Stoicăĭ şi partea luĭ Dolofan..... şi iar să le fie lor la deal, loc de stupină însă care l'aŭ fost dat luĭ *Durduc* vorn...... Aşişderea iarăşĭ să le fie lor la *Dobroeştĭ* loc de stupină şi iar să le fie lor sălaşele de ţiganĭ..... *pentru că aceste maĭ sus ḑise sate, bucate şi ţiganĭ sunt ale jupâneseĭ Maria şi a fic-sĕŭ jupânul Ivaşco, bătrâne şi dreapte moşiĭ de baştină şi de cumpărătóre*, iar după aceia aŭ venit jupâneasa Maria înaintea D-nieĭ mele de aŭ aşezat şi aŭ deosebit şi ş'aŭ ales pentru dênsa două sălaşe de ţiganĭ..... să facă ea ce va vrea, orĭ să dea mânăstireĭ, orĭ fiuluĭ sĕŭ, orĭ fetelor séle saŭ nepótelor eĭ, saŭ orĭ-cuĭ va vrea. *Şi iar aŭ dat feteĭ eĭ jupâneseĭ Caleĭ, Bălteniĭ* toţĭ şi ţiganiĭ anume..... şi iar aŭ dat *jupâneasa Maria alteĭ fete Velica*, tótă partea luĭ Stan din Dobroeştĭ..... şi iarăşĭ după aceia aŭ dat jupâneasa Maria *nepóte-seĭ, care aŭ fost fata Staniei (sic) feciorul (sic* [2]*)* Jupâneseĭ Marieĭ, *anume Maria*, să-ĭ fie zestre la Slănic, partea luĭ Lal, partea luĭ Drăghiciĭ tótă..... *iar când va sosi vremea să se căsătorescă şi să se mărite, atuncea să-ĭ cumpere unchiu-sĕŭ, jupân Ivaşko, din averea luĭ, o vie însă pe hotarul Golescilor, ca să-ĭ dea eĭ de zestre via*; Deci aşa *să scie zestrile fetelor jupânesceĭ Marieĭ şi ale jupânuluĭ Baldovin* şi a ne-

---

[1]) Tóte părţile punctate represintă locurile din document fără importanţă, ca: hotare, sălaşe de ţiganĭ, etc., iar linia indică locurile albe din original.

[2]) In originalul slavonesc este «dăştera Stanievu snu (сн҃ъ), Jupâniţa Marie.» «дъщера станиевꙋ снъ жꙋпаницѣ марие»

póte-si ce s'a scris maĭ sus, *iar cu alte bucate nimenea să nu aibă amestec afară de singur jupânul Ivaşko şi feciorii luĭ, afară de nu va rămânea din Ivaşko nicĭ feciorĭ, nicĭ fete, nicĭ nepoţĭ, atuncea bucatele orĭ-cât se vor alege să nu se vêndă, ci să rĕmânĕ surorilor luĭ anume Calea şi Velica şi nepóteĭ Maria*..... 24 Iulie 1525 [1]).»

Acest crisov ne arată, evident, prima generaţiune, pe primiĭ stăpânitorĭ aĭ moşieĭ Golescĭ, în putinţă de a fi cunoscuţĭ adĭ, pe carĭ, la data actuluĭ, trebue să'ĭ considerăm deja ca înaintaţĭ în vêrstă, şi, prin urmare, apariţia lor trebue pusă cu câte-va deceniĭ maĭ sus de data actuluĭ. Cam pe la jumătatea sec. XV, este de pus, deci, începuturile familieĭ Golescu, admiţênd, pentru ceĭ doui stăpânitorĭ aĭ moşieĭ Golescĭ — Baldovin şi Maria — numiţĭ în crisovul luĭ Radul Vodă, o vêrstă de 60—70 de anĭ; maĭ sus de jumătatea sec. XV, e imposibil, adĭ, a ridica cercetările nóstre asupra familieĭ. E greŭ, în starea actuală a materialuluĭ documental, a afla carĭ aŭ fost stăpânitoriĭ moşieĭ Golescĭ dinaintea luĭ Baldovin şi a soţieĭ luĭ Maria şi nu putem decĭ, sci pe care ar trebui să-l considerăm de Golescu, cu alte cuvinte, care din eĭ a avut în stăpânire moşia Golescĭ ca *bătrână şi dréptă ocină şi de moştenire de la părinţĭ.*

Crisovul luĭ Radul Vodă, nu este de cât o întărire, o autentificare a *testamentuluĭ, a diateĭ saŭ tocmireĭ caseĭ*, cum dic documentele timpuluĭ, a j-seĭ Maria, soţia luĭ Baldovin părcălabul. Se pare că, pe vremĭ, testamentul, pentru a fi valabil, avea trebuinţă de întărirea voevoduluĭ, pentru că, prin crisovul sĕŭ, Radul Vodă, nu face de cât, amintind, întăresce stăpânirea asupra avereĭ din care j-sa Maria va aşeza zestrile fiicelor séle, asupra căreia, prin urmare, j-sa Maria va testamenta. Aşezarea zestrilor ficelor séle, dice actul, testatórea o face în faţa veovoduluĭ, póte, conform obiceiuluĭ, iar disposiţiunea finală a testamentuluĭ — care face onóre testatóreĭ — éra făcută în vederea conservăreĭ patrimoniuluĭ destul de însemnat al familieĭ séle.

Primiĭ representanţĭ, după acest act, aĭ familieĭ, să'ĭ dicem Golescu chiar pentru timpul în care nu era ast-fel cunoscută, sunt: Baldovin părcălabul, [2]) un nume nu prea obicĭnuit, şi soţia sa Maria,

---

[1]) Originalul este în pach. XXIX cotat cu No. 332, iar còpia reprodusă aci portă No. 126.

[2]) In comunicarea făcută de D. Gr. G. Tocilescu, în şedinţa de la 16 Februarie 1902 a Societăţeĭ Istorice, asupra documentelor de la Braşov, punênd la disposiţia membrilor còpiĭ fotografice ale documentelor de la Braşov, am observat într'un crisov, al luĭ Mircea Vodă, din 1413, citat un boer cu numele Baldovin logofătul. Dacă e vre-o legătură între acestă şi cel din crisovul luĭ Radul Vodă, n'aşĭ putea spune de o cam dată.

carĭ aŭ avut o descendenţă femeĭască maĭ bogată: un singur fiŭ şi treĭ fete. Evident că nu se póte spune cu siguranţă, carĭ din aceştĭ copiĭ era maĭ mare; Stana, mórtă, probabil, la data actuluĭ, fusese căsătorită şi avusese o fiică; Ivaşco e de asemenea căsătorit, de óre-ce actul ḑice: «Ivaşco şi cu fiĭ sĕĭ», iar cele alte două fete Calea şi Velica, după tóte probabilităţile, necăsătorite.

Evident că nu se pot pretinde, cu actele de care dispunem, adevĕrate biografiĭ pentru primiĭ representanţĭ aĭ uneĭ familiĭ boerescĭ române şi acésta din causa lipseĭ de însemnărĭ familiare şi maĭ ales a actelor din sec. XV şi din prima jumătate a sec. XVI. In Muntenia, tocmaĭ târḑiŭ, prin sec. XVIII, întâlnim óre-carĭ însemnărĭ făcute în familie şi răsleţe îndeletnicirĭ de ale unor boerĭ, cu genealogia familieĭ lor, fie în vederea susţinereĭ unor interese, de cele maĭ multe orĭ în procesele pentru proprietăţĭ, fie, şi maĭ cu deosebire, pentru alcătuirea pomelnicelor, făcute pentru mănăstirĭ, cu carĭ însoţeaŭ donaţiunile lor.

Cunoscinţele nóstre asupra primelor două secole ale istorieĭ nóstre, se scie, se mărginesc la fórte puţin şi, cu atât maĭ mult, aceste cunoscinţe vor fi şi maĭ insuficiente asupra celor d'întâĭ membri cunoscuţĭ, aĭ vre uneĭa din familiile boerescĭ. Aflarea lor în două saŭ treĭ divanurĭ, la vre-o vênḑare saŭ schimb de moşiĭ, la legarea vre-uneĭ înfrăţirĭ, saŭ, de cele maĭ multe orĭ, ca ctitor al vre-uneĭ bisericĭ saŭ mânăstirĭ; iată tot ce s'ar putea spune, dacă se póte şi atât, asupra începĕtorilor genealogiilor familiilor nóstre boerescĭ.

Pe Baldovin părcălabul, soţul Marieĭ, arătat la 1525, împreună cu acésta, ca stăpânitor al moşieĭ Golescĭ, fără să scim cu siguranţă dacă trăia la acéstă dată, îl maĭ găsim şi într'un crisov al luĭ Basarab Voevod, din 1520, aflat în còpie în condica fragment a mânăstireĭ Vieroşul, cu următorul cuprins:

«Cu mila luĭ D-ḑeŭ... Iω Basarab Voevod... fiul luĭ Basarab Voevod, dă domnia mea acéstă poruncă.... jup. *Baldovin părcălabul* şi cu feciorîĭ luĭ câţĭ D-ḑeŭ.... ca să-ĭ fie luĭ Balta Neagră, partea luĭ Neagoe vorn. din Slăvitescĭ...... pentru că aŭ cumpĕrat'o de la Neagoe vorn. şi iar săĭ fie balta Neagră, partea luĭ Mlacom...; nişce stupine cumpĕrate de la j-sa Neagoslava [1]) şi în Glavoc stupina Stoicăĭ din Do-

[1]) Se scie că pe soţia luĭ «Barbul banul băsărăbesc» ziditorul mănăstireĭ Bistriţa, călugărit sub numele de Pahomie, a chemat'o Neagoslava. E fórte probabil, ţinênd seamă de timp, ca j-sa Neagoslava, soţia luĭ Barbul banul, să fie aceiaşĭ cu j-sa Neagoslava, vênḑătórea stupinelor, din crisovul luĭ Basarab Voevod.

broescĭ.... şi iar să'ĭ fie o ocină în Topliceanĭ, partea Stoicăĭ şi a frateluĭ sĕŭ Dolofan. .. şi iar.... un sălaş de ţigan.... pentru că l'aŭ cumpérat *j-sa Stana, dentru ale eĭ zestre,* de le feciorii luĭ Dobroĭ.... şi aŭ dat d-nieĭ mele un cal... 1520 Noembrie 26 [1])».

Basarab Voevod întăresce proprietaruluĭ moşieĭ Golescĭ, luĭ Baldovin, stăpânire peste unele moşiĭ, din carĭ parte aŭ figurat chiar printre acelea împărţite de soţia sa prin testamentul din 1525, copiilor sĕĭ, iar altele ce se vor găsi în patrimoniul de maĭ târḑiŭ al familieĭ Golescu. Aceste moşiĭ, crisovul le arată ca fiind cumpĕrate de Baldovin părcălabul afară de sălaşul de ţiganĭ, care este fără îndoială o moştenire cuvenită luĭ de la j-sa Stana, care 'l cumpĕrase *dentru ale eĭ zestriĭ.* Acéstă Stana nu póte fi admisă ca identică cu Stana, din testamentul j seĭ Maria, fiica acesteia şi a luĭ Baldovin, ci, cred că, trebue considerată, maĭ de grabă, ca mama luĭ, saŭ, în tot casul, o ascendentă a luĭ Baldovin. Faptul că Voevodul dă în stăpânire luĭ Baldovin părcălabul sălaşul de ţiganĭ, cumpĕrat cu zestrile eĭ de j-sa Stana, ar îndreptăţi, până la un punct, bănuiala din urmă.

Soţia luĭ Baldovin pârcălabul, numită în crisovul luĭ Radul Vodă din 1525, este arătată, de actele condicilor vieroşane, numaĭ cu numele sĕŭ de călugărie, Anghelina, nume ce a fost luat de uniĭ drept mirean. Consequent în actele vieroşane, prima Goléscă apărênd cu un nume călugăresc ne arată că soţia luĭ Baldovin pârcălabul, testatórea din 1525, s'a călugărit. In adevĕr, printre actele păstrate la Academie, se găsesce, la un an şi câte-va ḑile, de la data crisovuluĭ luĭ Radul Vodă, cópia uneĭ aşa ḑise *întăririĭ a călugăriţeĭ Magdalina.* Ea are următorul cuprins, în extract:

«Intru numele tatăluĭ şi al fiuluĭ... *Eu călugăriţa Magdalina,* scriŭ acéstă carte a mea, după cum am aşeḑat şi *cu cuvîntul meŭ cel credincios* cum că daŭ şi tocmesc eŭ cu singura mea voinţă, însă întâĭ să se scie ce am dat fiuluĭ meŭ *Ivaşco,* Golescii toţĭ şi cu tóte hotarele şi viile tóte şi cu pivniţa... şi Mărăcineniĭ... şi Vieroşul... şi moşia de la Topliceanĭ, partea Stoicăĭ Dolofan [2]), tótă orĭ-cât... şi stupina de la Dég. şi stupina de la Budişteanĭ şi casele şi pivniţa din Câmpulung. Şi iarăşĭ, să se scie eŭ călugăriţa Magdalina ce am al meŭ, până voiŭ fi vie să fiŭ volnică... Aicea să se scie zestrea nepoate-mĭ *Marieĭ,* Bălteniĭ toţĭ... aicea zestrea *Caleĭ,* Slănicu

---

[1]) Se află în condica mănăstireĭ Vieroşul, fragmentul anexat la Corpul Brâncovenesc.

[2]) In crisovul luĭ Basarab Vv. din 1520, Noembrie 26, reprodus maĭ sus, se ḑice: «partea Stoicăĭ şi a frateluĭ sĕŭ Dolofan».

cu tóte hotarele... şi iarăşĭ zestrea *Velicăĭ*, de la Dobroeştĭ cât iaste délul luĭ Stan. Ca să fie lor de moştenire şi ohavnice şi de baştină lor şi fiilor lor şi nepoţilor şi strenepoţilor *şi orĭ-căruia dintre dênşiĭ se va întâmpla mórte înainte, vênḑare să nu fie între dênşiĭ*, ci la eĭ să rĕmână până ce va fi seminţia dintru dênşii, şi..... şi mărturiĭ (între alţiĭ)... *Pătru Drăgotescul* [1]... Cânda şi Oprea de la Dobroeştĭ... şi *Brătian* de la Brătianĭ... Têrgovişte... 29 August 1526)» [2].

Testamentul jupânesei Maria, soţia luĭ Baldovin pârcălabul, păstrat de crisovul din 1525, era făcut, prin urmare, în preḑiua călugăririĭ sale, póte chiar determinat de acéstă schimbare în viaţa eĭ, de óre-ce din simpla comparare a acestuĭ din urmă act, întărirea călugăriţeĭ Magdalineĭ, cu crisovul luĭ Radul Vodă, resultă identitatea testatóreĭ din ambele acte, ca şi a celor alte persóne. Magdalina călugăriţa, din actul din 1526, nu este de cât soţia luĭ Baldovin pârcălabul, din crisovul luĭ Radul Vodă din 1525, care, rĕmasă vĕduvă, póte în cursul anuluĭ 1525, saŭ din alte împrejurărĭ, se va fi călugărit, găsind necesar, în acelaş timp, să-şĭ întărescă, de şi modificat pe alocurea, testamentul făcut maĭ înainte. Modificările, de carĭ amintiĭ, aŭ fost provocate, în primul rând, de nestabilitatea proprietăţeĭ funciare la noĭ, pe acele vremĭ, şi, póte şi din causa dorinţeĭ reciproce a copiilor jupâneseĭ Maria [3].

După cum se vede, numele de călugărie al soţieĭ luĭ Baldovin pârcălabul este, după còpiile aflate la Academie, Magdalina, iar acela care este dat de actele carĭ alcătuesc multéle condicĭ vieroşane, este Anghelina; tóte actele acestor condicĭ aŭ acest nume, care a fost greşit considerat ca nume laic [4].

---

1) De şi se susţine şi însu-mĭ am afirmat că, pentru originile familieĭ Golescu (secolul al XVI) nu póte fi vorba de un nume familiar «Golescu», găsit în acéstă formă, pentru întâia óră, cred, la 1623, totuşĭ se póte să fi existat chiar pentru sec. XVI, în acéstă formă, de óre-ce numele de *Drăgotescu* şi acela de *Brătianu* sunt, de sigur, nume familiare. D. N. Iorga cunoscea, până acum, ca pe cel maĭ vechiŭ nume de familie cu formaţiune modernă, pe acela de Grădişteanu, găsit de D-sa în acte, după anul 1590. Evident însă, că era deosebită întrebuinţarea acestor nume pe atuncĭ, de aceia de aḑĭ. Pe atuncĭ aceste nume eraŭ ceva particular unor membri, póte unuia singur, pe când aḑĭ e ceva general uneĭ familiĭ; ele eraŭ fórte strâns legate de moşia de la numele căreĭ se formase şi era, decĭ, natural ca numaĭ proprietarul acesteĭ moşiĭ, întâĭ de tóte, să pórte acest nume. Acésta explică pentru ce uniĭ din fiiĭ luĭ Stroe Leurdeanul, se numesc tot-d'a-una Golescĭ, pe când alţiĭ Leurdenĭ; de ce avem Ştirbeĭ, Isvoranĭ şi Stroescĭ, pentru ramurile familieĭ cunoscute, în general, sub numele de Ştirbeĭ. Despre numele familiar la românĭ voiŭ vorbi altă dată.

2) Academia Română, pach. XXIX, copia No. 129.

3) Acésta din urmă se întrezăresce din disposiţiunea finală a testamentuluĭ Jupâneseĭ Maria.

4) D. G. O. Lecca în «Familiile boerescĭ române», 1899.

Cum se explică acéstă deosebire dintre còpiile actelor din condicile vieroşane şi cele-alte còpiĭ făcute, înainte saŭ după alcătuirea condicilor, după originale, póte tot vieroşane, adĭ necunoscute, fiind rătăcite, saŭ perdute? şi, care este adevĕratul nume călugăresc, ce trebue admis, pentru prima stăpânitóre, cunoscută până adĭ, a moşieĭ Golescĭ?

Condicile vieroşane sunt făcute, bine înţeles, cele maĭ vechĭ cunoscute adĭ, după 1780, în timpul luĭ Alexandru Ipsilante, nu se spune după ce, probabil însă că după vre-un fragment slavon, adĭ necunoscut al vecheĭ condice saŭ după actele carĭ aŭ scăpat din incendiul anterior anuluĭ 1780. Aceste acte şi, probabil, şi fragmentul, în ce stare aŭ scăpat nu se póte sci, e de presupus însă că eraŭ în multe părţĭ rupte, arse, şterse, decĭ fórte mult deteriorate, aşa în cât, călugărul însărcinat cu întocmirea condicilor, pe carĭ le avem adĭ, n'a putut citi exact pe alocurea, unele cuvinte şi chiar numele propriĭ. Se póte, prin urmare, fórte bine, ca originalul Magdalina, nume ce este maĭ probabil de admis, ca corespundĕtorul călugăresc al mirénuluĭ Maria, să fi fost citit saŭ luat drept Anghelina, de călugărul însărcinat cu transcrierea,— care póte n'a cunoscut nicĭ numele mirean al soţieĭ luĭ Baldovin — şi care nu era ţinut să fie tocmaĭ un bun paleograf.

Se póte chĭar ca la un sfârşit de rând să fi fost începutul cuvîntuluĭ Magdalina şi care din causa vechimeĭ saŭ, maĭ de grabă, a releĭ stărĭ în care s'ar fi aflat actul, să nu se fi putut citi, şi copietorul cunoscĕnd finalul, să-l fi luat, póte ajutat şi de alte cunoscinţe, drept acela al cuvîntuluĭ Anghelina, care, o dată admis, a trecut în tóte condicile fără nicĭ un control. Maĭ mult încă, asemănarea dintre ambele nume fiind fórte mare, a putut produce uşor o substituire.

Pentru mine, cel puţin, nu încape îndoială că una saŭ alta din aceste împrejurărĭ explică acéstă deosibire dintre còpiile păstrate la Academie şi còpiile condicelor Vieroşane. Cred că, e maĭ bine de admis numele Magdalina, de cât Anghelina, ca nume al călugăriţeĭ, fosta soţie a luĭ Baldovin pârcălabul şi pe baza următórelor consideraţiunĭ:

Numele mirean al soţieĭ luĭ Baldovin pârcălabul, fiind Maria, după cum se constată din crisovul luĭ Radul Vodă din 1525, şi cunoscĕndu-se obiceiul, de cele maĭ multe orĭ respectat, pe atuncĭ la noĭ, ca şi adĭ, că numele călugăresc să fie cât se póte de maĭ apropiat de cel laic— începĕnd cu aceiaşĭ iniţială — putem admite cu maĭ multă siguranţă, numele de Magdalina de cât Anghelina,

pentru călugărița Golescu, testatórea din 1526 [1]). Pe lângă acésta maĭ observ că, la Academie se păstrézǎ două còpiĭ ale întăririĭ călugăriței Magdalina; una datorită dascăluluĭ Luppu, «de la şcóla domnéscă din Bucurescĭ», iar cea-l'altă făcută de Constandin, «dascălul slovenesc de la Sft. Gheorghe vechiŭ», probabil făcute la două date deosebite şi, după cum spun ambiĭ, după original: «cartea sârbéscă». Că unul nu s'a servit de còpia făcută de cel-l'alt o dovedesce faptul că fie-care din eĭ dice că *aŭ tălmăcit după cartea sârbéscă* şi maĭ mult, între ambele còpiĭ, sunt óre-carĭ deosibirĭ, de şi neînsemnate, totuşĭ doveditóre că nu avem a face cu una şi aceiaşĭ còpie.

Ast-fel fiind, era, cred, imposibil ca amândoĭ aceştĭ dascălĭ să fi citit greşit Magdalina în loc de Anghelina, dacă presupunem că acesta ar fi fost numele de călugărie, al soțieĭ luĭ Baldovin, dat de originalul act, după care s'aŭ făcut còpiile rĕmase până adĭ. E cu atât maĭ puțin probabilă o lectură greşită a acestor doĭ tălmăcitorĭ, cu cât se scie că, ambiĭ dascălĭ, şi în special, Luppu, de la care avem fórte multe còpiĭ, devenise un excelent paleogra — fără a vorbi de traducĕtor — în urma uneĭ îndelungate îndeletnicirĭ cu asemenea lucrărĭ. Se înțelege că dacă s'ar fi cunoscut datele, la carĭ aŭ fost făcute aceste două còpiĭ, cestiunea care ne interesézǎ, ar fi fost mult maĭ repede şi maĭ sigur deslegată; din nefericire însă aceste date lipsesc la ambele còpiĭ [2]). Prin urmare, Maria se numea soția luĭ Baldovin pârcălabul, primiĭ stăpânitorĭ

[1]) Sunt fórte dese casurile, în care acest lucru se observă, dar ar fi prea mul a pretinde că nu se găsesce şi contrariul. Aşa, soția unuĭ Hamza Banul, Maria, devine călugărița Magdalina; Maria Păuşasca, devine monahia Marta Păuşasca; Jupânésa saŭ D-na Teodora, devine maica Teofana; «Magdalina monahia Poenărésa» se numise pe mirenie Maria; un Radu Ştirbeĭ devine monahul Rafail; Petru devine Paisie călugărul, maĭ apoĭ Radul Vodă calugărul; Dositeĭ monahul din Balş, s'a numit pre mirenie Dobre; şi numerul acestor exemple ar putea fi mărit, dar acestea le cred suficiente.

[2]) Pentru că atuncĭ am fi sciut starea în care s'ar fi aflat originala «carte sârbéscă» de care s'aŭ servit ceĭ doĭ dascălĭ. Dacă ele ar fi fost făcute înainte de 1780, înainte de incendiŭ prin urmare, originalul întrebuințat era, de sigur, într'o stare de conservare maĭ bună şi maĭ uşor de citit de cât în starea în care scăpase după 1780, decĭ maĭ greu de înțeles, dacă admitem că tot el a servit celuĭ însărcinat cu întocmîrea condicelor vieroşane. In cartónele mânastireĭ Radul Vodă am întâlnit, fórte multe copiĭ, facute de dascălul Luppu cu data, scrisă chiar de el, 1741. O notiță scrisă de el pe dosul uneĭ copiĭ a unuĭ crisov, are data 1737 şi aci spune el că «a învețat şi el acéstă învĕțătură» de la unchiul seŭ «Staico dascăl slavonesc». E probabil că n'a apucat anul 1780 şi nicĭ n'a putut, prin urmare, să facă copia întăririĭ călugăriței Magdalina după 1780.

aĭ moşieĭ Golescĭ, cunoscuţĭ până aḑĭ, şi Magdalina e numele cu care o cunosc documentele după 1526.

Actele cercetate până aḑĭ nu ne spun mânăstirea în care Măria, soţia luĭ Baldovin, se călugăresce, dar, e probabil că, la vre-unul din sfintele locaşurĭ de maicĭ, carĭ ar fi fost donat de ea — cum reese din actele din 1525 şi 1526 — şi în orĭ-ce cas situat prin apropierea posesiunilor Golescilor.

Cea dintâĭ Golescu, călugărindu-se, va servi de exemplu fiicelor séle, carĭ, maĭ curând saŭ maĭ târḑiŭ, împinse de aceléşĭ pióse sentimente, vor lua chipul îngeresc, cum ḑic documentele vieroşane.

Călugăriţa Magdalina, din 1526, stăpânitórea moşieĭ Golescĭ, fosta sóţie a pârcălabuluĭ Baldovin, nu trebue confundată cu soţia luĭ Hamza banul, călugărită sub acelaşĭ nume ; Magdalina [1], pe care documentele o maĭ numesc şi Cârjóia saŭ j-sa Cârjóia [2].

Nu cunosc, e drept, vre-un act din care s'ar putea deduce că ele eraŭ contimporane, dar actele arătându-ne pe Magdalina Cârjóia, ca trăind în timpul luĭ Basarab Voevod (1512 şi 1520) şi pe Maria luĭ Baldovin, călugărindu-se abia la câţĭ-va anĭ după acéstă dată, evident că, confusiunea s'ar produce uşor, maĭ ales, dat fiind faptul că nu cunóscem data morţeĭ călugăriţeĭ Cârjóia. Anul însă al călugărieĭ soţieĭ luĭ Baldovin, cum şi numele specific de Cârjóia al călugăriţeĭ Magdalina, fosta soţie a luĭ Hamza Banul, sunt de natură a înlătura acéstă confusiune. E călugăriţa Magdalina Cârjóia, aceia a actelor mânăstireĭ Valea şi e identică, acésta, cu Magdalina Cârjoviţa, a unuĭ act din condica mânăstireĭ Vieroşul (Vol. III), a comisiuneĭ documentale.

(Va urma). ILIE NICOLESCU.

[1]) Documentele condicilor vieroşane ne vorbesc de călugăriţa «Calea Borcióia». care este Calea, fiica Marieĭ şi de o monahiă Sara, numită fiică a luĭ Baldovin pârcălabul.

[2]) Maĭ ales că un document de la Basarab Voevod, din 1512 Septembre 29, o arată ca stăpânind o vie la Golescĭ. Ea, Cârjóia, este fundatórea mânăstireĭ *Corbiĭ* de Piatră (Archiva Ist. 1, p. 142). Un crisov al luĭ Mateĭ Basarab, din 1643 Ianuarie 14, ne spune că satul Corbiĭ de Piatră a fost aĭ «monahieĭ *Magdalineĭ, Jupâneseĭ* Cârjóia de baştină de la strămoşĭ». Alte acte o numesc «monahia *Magdalina, care* s'aŭ chemat Cârjóia», saŭ «Jupânésa luĭ Cârjoia, anume *Magdalina Călugăriţa*». (*Episcopia de Argeş*, pachetele 16, 18 şi 30).

DIN BOTANICA POPORANĂ ROMÂNĂ

STÂNJINELUL

Sub cuvîntul *Stânjen*, dem. *Stânjinel*, înţeleg Românii cinci specii de plante, cari se ţin de una şi aceiaşi familie. Acelea sunt:

Stânjenul saŭ *Stânjenul micuel*, lat. Iris ruthenica, Dryand in ait [1]).

Stânjinelul galbăn, ast fel în Bucovina, iar în Muntenia: *Stânjeni galbeni, Stânjeni de baltă şi Lilie galbănă*, lat. Iris Pseudacorus L. [2]).

Răţişóre, lat. Iris pumila L. numite ast-fel în Dobrogea [3]).

Stânjeni pestriţaţi şi *Stânjeni de pădure*, lat. Iris variegata L. [4]) şi

Stânjinelul, Stânjenelul, Stânjinelul albastru, numit ast-fel în Bucovina, în Muntenia însă *tânjenel* [5]), *S'ângeni, Stânjini, Crin, Lilie* [6]); în Transilvania: *Crin vênĕt, stângeni vineţi, lilie vênĕtă* şi *Flóre vênĕtă* [7]); iar în Banat: *Flóre albastră, S'ânjeniţă vênĕtă* [8]) şi *Stânjăniţă vênĕtă* [9]). lat. Iris germanica L.

Despre *stânjinelul galbăn* şi cel *albastru* saŭ *vênĕt*, dar mai cu sémă despre cel din urmă, care se cultivézĕ atât la ţară cât şi la oraşe prin grădină, există la Românii din *Muntenia* următórea legendă:

---

[1]) Dr. D. Grecescu: *Conspectul Florei României*. Bucuresci 1898, p. 552.

[2]) Idem de eadem, p. 553; — Dr. Brândză: *Prodrom*, p. 450.

[3]) Dr. Brândză: *Limba bot.* publicată în *Columna lui Traian*, an. IX, t. III. p. 386 şi 391.

[4]) Dr. Grecescu, op. cit., p. 553.

[5]) I. Morariŭ: *Legendele florilor*. Buzĕŭ, 1900, p. 35.

[6]) Dr. Grecescu, op. cit., p. 553; — Dr. Brândză: *Prodrom*, p. 451.

[7]) Fl. Porcius: *Flora*, p. 53.

[8]) Sim. Mangiuca: *De însemnătatea bot.* publicată în *Familia*. an. X, p. 525: «*Avrămésa, Creştinésa* şi *Flóre albastră* (Iris germanica, die Schwertlilie, numită româneşce şi *Stângeniţă*, sunt trei eroine cerescĭ de lumină.»

[9]) Liulea-Iana: *Medicina pop.* publicată în *Familia*, an. XXVIII, p. 27.

„A fost o dată, e mult d'atuncĭ, de când trăia pe vêrful munteluĭ un cioban frumos şi tînĕr ca un Fĕt-frumos. Şi voĭnic maĭ era, bată-l norocul, nevoe mare, cum nu se maĭ pomenise. El şi ḑi şi nópte era pătruns de dorul oilor, pe carĭ le păscea cu atâta drag, că n'ar fi schimbat viaţa luĭ păstoréscă, în ruptul capuluĭ, pentru nimic din astă lume.

„Intr'o ḑi, stând ciobanul acesta pe rână lângă turmă, cânta oiţelor din caval aşa cu foc, în cât chiar păsĕrile îl ascultaŭ.

„Dar nu departe de acest fericit cioban, *Norocul* se certa furcă cu *Mintea.*

— „Eŭ sunt maĭ mare! — ḑise *Norocul* supĕrat.

— „Ba eŭ sunt! — rĕspunse *Mintea* năcăjită.

„Şi tot ast-fel, ba unul, ba altul, se tot ciorovăiaŭ între eĭ, nevrênd nicĭ unul să se lase.

— „Să facem o încercare? — ḑise Mintea.

— „Să facem! — rĕspunse Norocul.

— „Bine! — adaose Mintea, — atuncĭ tu să te grămădescĭ asupra ciobanuluĭ de lângă noĭ, din al căruĭ cap eŭ voiŭ eşi cu totul.

— „Prea bine, — adaose Norocul, care se şi grămădi asupra ciobanuluĭ tot, — căcĭ nu e mult în lume, d'abia vr'o treĭ dramurĭ.

„Ciobanul nostru, cum se sculă, de unde se odihnia şi păşi vr'o ḑece paşĭ, găsi o grămadă de banĭ de aur, însă neavênd minte, îşĭ chiemă oile ca să-ĭ mănânce. Dar lor, sĕrmanele, le cerea inima earbă, nu banĭ.

„Vĕḑênd ciobanul că oile nu mănâncă, pune mâna prin eĭ şi auḑind că sună, ḑise:

— „Ia să-mĭ prind berbeciĭ meĭ şi să le atârn de córne vr'o câţĭ-va clopoţeĭ d'ăştia galbenĭ şi frumoşĭ ca *dovleacul* copt. Ḑĕŭ... că de mult n'am maĭ mâncat dovleac, de când am trecut la munte cu oile prin oraşul din vale.

„Tot vorbind aşa singur, scóse o sulă, cu care îşĭ cârpia opincele şi găurind vr'o câţĭ-va banĭ, iĭ înşiră pe o sforicică, prinse berbeciĭ luĭ şi le înfăşură córnele cu acele floricele şi apoĭ porni cu eĭ spre oraş ca să-ĭ vîndă, ḑicêndu-şĭ în gând:

— „Heĭ! Ce maĭ banĭ o să iaŭ pe ăştĭ berbecĭ, şi ce dovleac o să cumpĕr!

„A coborât el în vale cu berbeciĭ, şi numaĭ iată-l fu întâlnit de-un negustor, care-ĭ ḑise:

— „Voĭnice! unde ducĭ berbeciĭ?

— „Unde să-ĭ duc? dacă nu la oraş, să-ĭ vînd!

— „Nu mi-ĭ daĭ mie? — întrébă negustorul.

— „Cum de nu, numaĭ de mi s'ar plăti! — grăi ciobanul.

— „Şi cât o să cerĭ pe eĭ?

— „Ia, să-mĭ daĭ o pâne, o bucată de dovleac, şi să mĕ laşĭ să dorm la tine a casă.

— „Bine, voĭnice, bine! — adaose negustorul, care adunând baniĭ de la córnele berbecilor, iĭ aşeḑă într'o géntă, iar berbeciĭ iĭ trimise la stăpână, unde negustorul îşĭ avea turmele, iar eĭ amêndoĭ porniră către casă.

Dar gândul negustoruluĭ era la banĭ şi d'aia ci-că din vorbă în vorbă, aduse întrebarea şi despre clopoţeiĭ de la córnele berbecilor.

— „Heĭ! — rĕspunse ciobanul, — sunt mulţĭ de unde ĭ-am luat, şi dacă vreĭ să mergĭ să-ţĭ arăt, să ieĭ câţĭ ţĭ-o trebui, că póte veĭ fi avênd oĭ multe, nu ca mine, vr'o şapte berbecĭ!

„Negustorul primi bucuros, şi a doua ḑi amêndoĭ eraŭ la locul de unde luase baniĭ.

„După ce negustorul scóse baniĭ din pământ, luă pe cioban cu el şi porni către casă.

„Ajungênd a casă, negustorul cumpĕră ciobanuluĭ un rênd de haine împĕrătescĭ şi în fie-care ḑi se plimbaŭ amêndoĭ prin curte. Traiŭ pe cioban şi alt nimic, căcĭ norocul tot noroc, ce să-ĭ facĭ!...

„Dar peste drum de casa acestuĭ negustor era palatul unuĭ împĕrat.

„Tot vĕḑênd împĕratul pe negustor plimbându-se cu acest străin, se hotărî să cerceteze cine e? de unde e? şi ce caută p'acolo?

„Zis şi făcut.

„Dar negustornl îĭ spuse că e fiŭ de împărat dintr'o ţară depărtată şi vrea să céră în căsătorie pre fiica împĕratuluĭ, — căcĭ avea fată împĕratul, — dar nesciind limba, ce se vorbesce aicĭ, se căsnesce să înveţe.

„Impĕratul primi bucuros a da pe fiica sa cĭobanuluĭ cu noroc, căcĭ vorba cânteculuĭ:

Dă-mĭ, Dómne, ce n'am gândit
Şi mĕ mir ce m'a găsit.

„Si s'a hotărât ḑiua de logodnă peste treĭ ḑile.

„In ḑiua hotărîtă cĭobanul cu negustorul intrând în palat rĕmase cu gura căscată, vĕḑênd atâtea frumuseţĭ cum nu vĕḑuse de când îl făcuse mumă-sa.

„Lumea credea însă că pe la eĭ n'or fi aşa lucrurĭ şi d'aia póte s'o fi uitând aşa lung prin casă.

„Dupĕ treĭ séptămânĭ nunta s'a sfîrşit cu chef ca la o nuntă de împĕrat.

„Tineriĭ s'aŭ dus în odaia lor, căcĭ sosise nóptea. Cĭobanul luase într'un buzunar douĕ cue, pe carĭ le bătu în câte un perete şi legă de ele îndreptul sobeĭ, — căcĭ era earnă şi foc la sobă, — o sfóră pe care îşĭ puse ciorapiĭ.

„Fata împĕratuluĭ tot aştepta să se vadă sărutată, căcĭ doar de mult ducea dorul, însă cĭobanul după ce se desbrăcă, trânti hainele în mijlocul caseĭ şi lungindu se pe ele începu să fluere ca la oĭ.

„Aşteptă cât aşteptă fata împĕratuluĭ, dar vĕḑênd că nu vine să se culce, se duse la el, îl sărută, îl rugă să se culce, dar el îĭ grăi:

— „Heĭ! când eram la stână câte douĕ treĭ sĕptĕmânĭ nu mĕ desculţam, — şi unde începu să cânte dintr'un caval ce-l avea cu el.

„Speriată, fata împĕratuluĭ alergă la tată-sĕŭ şi îĭ povesti de cele păţite cu bărbatu-sĕŭ.

„Audind împěratul se supěră foc, şi într'o clipă fu la ginere-sěŭ, pe care îl găsi cântând din caval.

— „Da ce aĭ, dragul meŭ? — întrebă bietul împěrat mâhnit până la suflet.

— „Heĭ! ce să am? nu maĭ am nemic, am avut!vr'o şapte berbecĭ. dar nu maĭ sciŭ de eĭ!

„Nicĭ una nicĭ alta, împěratul hotărî să-l spândure, ca să scape de urgia din casă.

„Poruncă împěrătéscă şi alt nimic.

„A doua di, pe la prândul mare, trecea prin mijlocul mulţimeĭ la spânzurătóre cĭobanul, ginerele împěratuluĭ.

„La locul hotărât slujitoriĭ îĭ pun lanţul de gât. Dar el sta şi râdea,

„Când fu să-ĭ dea drumul în lanţ, veni şi *Mintea* în capul cĭobanuluĭ, dar fugi *Norocul*. In zadar se ruga cĭobanul de ertare, căcĭ nimenĭ nu-l audia.

„Vědênd că nu e chip de scăpat, când fu să-ĭ dea vênt în lanţ, căscă o gură cât un proţap şi gândi la Dumnedeŭ.

„De milă Dumnedeŭ îl făcu o flóre aşa ca o gură căscată, pe care noĭ o numim *Stânjenel*.

„D'atuncĭ şi până acuma, acel cĭoban şi ginere de împěrat a rěmas şi va rěmânea multă vreme *Stânjenel*".[1])

Tot despre aceste douě specíĭ şi maĭ ales despre cel *albastru* saŭ *vênăt* există şi la Românii din *Transilvania* o legendă, şi anume:

„Zice că după ce a făcut Dumnedeŭ tóte florile, erburile, buruenele, pomiĭ şi copaciĭ, precum şi dobitócele cele câte cu patru picióre, s'a apucat *Sobolul* să *râme* pe sub pămênt şi să facă o mulţime de stricăciune maĭ ales pomilor.

„Vědênd acésta ómeniĭ s'aŭ dus la Dumnedeŭ şi l'aŭ rugat ca să'ĭ mântuească de pacostea asta.

„Dumnedeŭ ĭ-a ascultat, a făcut *Stânjineĭ* şi ĭ-a menit ca de dînşiĭ nicĭ când să nu se pótă apropia *Soboliĭ*.

„De aceea sădesc ómeniĭ, şi maĭ ales muerile, până în diua de adĭ *Stânjineĭ* rótă în jurul pomilor".[2])

Româniĭ din *Banat* nu numaĭ că sădesc şi cultivă *Stânjinelul* prin grădinĭ spre înfrumuseţarea acestora, ci eĭ îl întrebuinţéză şi ca leac contra *scursóreĭ*. Bolnavul adică, care are *scursóre*, róde rădăcină de *Stânjeniţă vênětă*, şi făcênd-o acésta, se susţine că se vindecă.[3])

S. FL. MARIAN.

[1]) I. Morariŭ, op. cit. p. 35-42.

[2]) Dict. de Eva Şandru, romăncă din Viştea inferióră, comitatul Făgăraş.

[3]) Liuba-Iana: *Medicina pop.* publ. în *Familia* an. XXVIII p. 27.

LACRIMIOARA

(Din: Botanica poporană română)

Una dintre cele maĭ drăgălaşe floricele de primăvară este *Lăcrimĭóra* saŭ *Lăcrămĭóra*, numită ast-fel în Bucovina şi Moldova [1]; în Muntenia: *Mărgăritar* pl. *Mărgăritare, Mărgăritărel* pl. *Mărgăritărele*, şi *Clopoțele* [2]; în Dobrogea: *Cerceluş* şi *Flórea Turcului* [3]; în Transilvania: *Suflețele* şi *Clopoțele* [4]; iară în Banat: *Lăcrămĭóră* [5] şi *Ghĭorghiță*, pentru că înfloresce pe la Sântul Gheorghe, [6] lat. Convallaria majalis L.

V. Alecsandri cântă *Lăcrimĭórele*, aceste *albe fiĭce ale primăveriĭ*, după cum le maĭ numesce el, [7] în următorul mod:

Multe florĭ lucesc în lume,
Multe florĭ mirositóre,
Dar' ca voĭ micĭ *lăcrimĭóre*,
N'are 'n lume nicĭ o flóre
Miros dulce, dulce nume!

Voĭ sunteţĭ lacrimĭ de ângerĭ
Pe pământ din cerĭu picate,
Când, prin stele legănate,
A lor suflete curate
Sbor vărsând duĭóse plângerĭ.

Sunteţĭ fragede şi albe
Ca ĭubita vĭeţiĭ mele!
Cu voĭ, scumpe strugurele,
Albe mărgăritărele;
Primăvara-şĭ face salbe.

---

1) Dr. Brândză: *Limba bot*, publ. în *Columna luĭ Traĭan* an. t. III, p. 77.
2) Idem: *Limba bot.*, publ. în revista cit. p. 392 şi *Prodrom* p. 445.
3) Idem: *Limba bot.*, publ. în revista cit. p. 392 şi *Prodrom*, p. 445.
4) Porcius: *Flora*, p. 49; – Dr. Brândză: *Prodrom*, p. 445.
5) En. Hodoş: *Poesiĭ poporale din Banat*. Caransebeş 1892, p. 105.
6) Com. de dr. Brândză.
7) *Opere complete* t. II. Bucurescĭ 1875, p. 197.

Dar' de-odată vêntul rece
Fără vreme vĕ cosesce!
Ast-fel sórtea crunt răpesce
Tot ce 'n lume ne zimbesce...
Flórea piere, viața trece! [1])

Ce se atinge de originea acestei floricele o legendă din *Muntenia* ne spune următórele:

„A fost odată un voinic în lume, fără rude, fără neam, care ci-că se pomenise âmblând cu arcul după vênat și cu năvodul după pĕscuit. Așa o ducea el și ḑi și nópte, âmblând razna prin păduri, ca un copil străin de mumă și de tată, cum era el.

„Dar' într'o ḑi, din întêmplare, bată-l norocu să-l bată, veḑu pe ramura unui copac o pasere mândră, cum nu mai veḑuse de când îl făcuse mumă-sa. Și paserea șirétă, dór' cu códa ochiului trăgea la voinic, ca și cum n'ar fi fost pasere și-ar fi dorit să-i spue nu sciŭ ce.

„Voinicul nostru nici una, nici două, o luâ la ochiu și-o săgetâ la un picior.

„Cum se văḑu săgetată, paserea grăi:

— „O! iubitul meŭ! de ce m'ai săgetat? Eŭ sunt ursita ta și de mult am căutat să te găsesc, dar' n'am avut noroc în lume, căci astăḑi, când te întâlnii, în loc să mĕ primesci cu bucurie, mĕ săgeți fără milă! De vei dori, însă, de mine, să mĕ cauți până mĕ vei găsi vie saŭ mórtă!

„Atât mai grăi paserea, care aruncând un inel voinicului, sbură și se făcu nevĕḑută.

„Voinicul tremură de dulcéța acelei cuvêntări, și își puse în gând să o caute până o va dobândi. Și cum se hotărî o și porni în partea în care sburase paserea și se călăuzea după picăturile de sânge, care picurase din rana făcută din săgétă.

„Pe drum se întâlni cu o bătrân sbârcită la față, ca o stafie și alt nemic.

„Baba, cum îl vĕḑu, îi ḑise:

— „Să dai babei un gologan, de vrei să-ți mérgă bine!

— De ce nu,—respunse voinicul, care scóse și îi dădu un gologan, scii de cei mari.., de un-spre-ḑece.

„Până să se despartă, voinicul întrebă pe babă, de n'a vĕḑut cum-va vr'o pasere săgetată la un picior, căci aceea e ursita lui, după care âmblă de multă vreme.

— „Hei voinice!—respunse baba—eŭ sunt *Sfânta Vineri* și de mi-ai dat un gologan e ca în schimb să te scap de la multe năcazuri, ce o să întimpeni în lunga cale, ce vrei să faci! Și cum ḑice, scóte măre din sîn bĕtrâna un frâuleț, un paiŭ de fên și-o petricică, pe cari, dându-le voinicului, grăi:

— „Până să-ți găsesci ursita, o să întâmpeni multe neajunsuri, o

1) *Opere complete* t. I. Bucuresci 1875, p. 122.

să paţĭ multe năcazurĭ, dar' ĭată-ţĭ daŭ acestea, ca la nevoe, să sunĭ frâul şi-ţĭ va veni un cal ĭute ca vêntul şi care te va sfătui ce să facĭ cu cele-l'alte lucrurĭ, ce ţĭ-am dat.

„Voĭnicul mulţămi bĕtrâneĭ pentru sfaturile date şi porni în lungă cale.

„Maĭ merge el, cât merge, dar simţindu-se obosit, sună frâuleţul şi eată ca din pămênt din earbă verde i se arată un cal, înşeuat şi înfrânat sciĭ colea... numaĭ bun de încălicat.

— Sunt gata, stăpâne! — dise calul, bătênd din picĭor,— dar unde vom merge?

— „După ursita mea să mergem, dragă căluţule,—grăi voĭnicul—şi ca să nu greşim calea, să ţinem pe acestea picăturĭ de sânge!

— „Să mergem cu Dumnedeŭ înainte!—respunse calul.

„Şi mi se aruncă o-dată voĭnicesce pe cal şĭ-o porni ca o pasere peste văĭ şi dealurĭ. Fugea calul, fugea de-ĭ scăpărau copitele, dar' de-o-dată grăi către voĭnic:

— „Ia întórce capul, stăpâne, şi vedĭ în urma nóstră cine vine?...

— „Nimenĭ! — respunse voĭnicul,— de cât un epuraş, care vine în fugă de s'a aşternut câmpuluĭ.

— „Heĭ, stăpâne!—dise calul—aruncă paĭul de fên, căcĭ e spurcatul de *smeŭ* p'ale căruĭ pămênturĭ călcăm!

„Voĭnicul aruncă paĭul de fên şi se făcu în urma lor un mărăciniş des ca peria.

„Smeul făcu ce făcu şi străbătênd mărăcinişul, s'apropie de voĭnic.

— „Acum ce vedĭ în urma nóstră, stăpâne?— întrébă calul.

— „Nimic!—rĕspunse voĭnicul,—de cât un ogar.

— „Stăpâne, stăpâne! aruncă şi pétra, căcĭ acela e tot *Smeul.*

— „Bine!—respunse voĭnicul, care aruncând pétra se făcu un munte numaĭ şi numaĭ de marmoră.

„S*meul* ear' făcu, ce făcu şi trecênd peste munte, se apropie de voĭnic.

— „Acum ce maĭ vedĭ, stăpâne?—maĭ întrebă calul.

— „Acum vĕd un voĭnic călare!—rĕspunse voĭnicul.

— „Acela e S*meul.* Fiĭ gata de luptă, dar bagă de sémă, să nu facĭ nimic, căcĭ dóră voiŭ avea eŭ ac de cojocul luĭ; ear' de nu voiŭ isbuti eŭ, atuncĭ să fi gata ca să te luptĭ cu el!

„Calul luĭ *Mărgărit,* căcĭ aşa se numĭa voĭnicul, când vĕdu pre S*meŭ* aprópe de el, se dădu la o parte, ĭar spurcatul de sgripţore trecu înaînte fără să pótă opri calul sĕŭ din fugă, aşa ci-că' alerga de tare după bĭetul voĭnic, ca să-ĭ pue capul şi maĭ multe nu.

„Cum trecu *Smeul* înainte, calul luĭ *Mărgărit* se luă după el şi prindêndu-l din fugă îl sdrobi cu picĭórele.

„De aci *Mărgărit* merge şi ĭar merge înainte, pe unde nicĭ puĭŭ de om nu îmblase şi picĭor de Român nu călcase, până ce ajunge, către sfinţitul sóreluĭ, la un lac, unde se pĭerdeaŭ picăturile de sânge.

— „Aci trebue să fie ursita mea, — îşĭ dise el în gând şi se aşedă pe aşteptat.

„Aştéptă o ḍi, aştéptă două, aştéptă nouă, dar din lac nu eşĭa nimenĭ. Atuncĭ ĭĭ trăsni în minte să bage năvodul şi să vadă, ce va scóte.

„Ḍis şi făcut, căcĭ şi isteţ era voĭnicul nostru, de par' că nu-ĭ era d'a bună, atâta vrednicie.

„Când scóse năvodul, ce să veḍĭ?

„O femee frumósă ca o ḍi de vară, cu faţa ca marmora, cu pĕrul ca aurul, cu ochiĭ ca murele, cu buzele ca fragile, de-ţĭ era maĭ mare dragul de ea, în cât s'o sorbĭ într'o *picătură de apă* şi să n'o maĭ uĭţĭ.

„Voĭnicul *Mărgărit* se uĭtă la ea, o mişcă, o strigă, dar nu maĭ da nicĭ un semn de viaţă. O maĭ privi încă odată şi vĕḍênd-o săgetată la un picior, o cunoscu că este ea ursita luĭ, norocul luĭ, după care âmblase atâta amar de vreme.

„Vĕḍênd că nu maĭ era chip d'a o maĭ scula, săpă singur pe malul lacului o grópă, în care aşeḍă pe ursita şi ĭubita luĭ. Însĕ el, amărît până la suflet, se aşeḍă la capul eĭ şi o plânge şi ear' o plânge din adâncul inimeĭ, până ce se cocoşe spre pământ, ĭar lacrămile se închĭegară pe pĭeptul luĭ.

„Dumneḍeŭ, vĕḍêndu-l cum se chinuesce, îl făcu o flóre chĭar aşa cum sta cu capul către mormêntul ĭubiteĭ luĭ. Acéstă flóre, de la numele voĭniculuĭ, se numesce *Mărgăritărel*, ear' de la lacrămile închĭegate pe pĭeptul luĭ *Lăcrămĭóre*[1])".

O altă legendă, tot din *Muntenia*, sună precum urméză:

„Multe lighióne sĕlbatice şi fiorose aŭ bântuit ţara acésta.

„Şi pe când s'aŭ întâmplat celea ce voĭŭ să vi le spun, eraŭ *Tătariĭ* cariĭ năvăliseră în părţile acestea....

In sat la noĭ era o tênără fată din némul meŭ: *Mărgăreta* o chĭema. Ea era frumósă de nicĭ n'o să maĭ pomenițĭ vre odată aşa frumuseţe; faţa eĭ era albă ca un *crinişor* şi rumeóră ca *smeura*; buzele eĭ eraŭ două *cócăze* împreunate, şi dinţiĭ eĭ picăturĭ de lapte. Ea ĭubĭa pre un flăcăŭ de la noĭ: îl chĭema *Voĭnea*, pentru că din toţĭ voĭniciĭ în tótă ţara acésta aşa de întinsă în cât nu-ĭ maĭ daĭ de marginĭ, el era cel maĭ bărbat: bătea şépte Tătarĭ, şépte-spre-ḍece bătea.

„Şi *Voĭnea* ĭubĭa pe *Mărgărita*; o ĭubĭa cum ĭubĭa luminile ochilor eĭ mândri şi scînteĭoşĭ, cum ĭubĭa ḍilişórele luĭ senine şi ferecite. Eĭ se întâlnĭaŭ în tóte serile după apusul sóreluĭ la o rîpă pe care o numĭaŭ bĕtrêniĭ noştri *Rîpa florilor*.

„*Mărgărita* plăcea şi căpitanuluĭ Tătarilor, care, spun bĕtrâniĭ, că se numĭa *Han*, dar' luĭ îĭ era frică de *Voĭnea*, căcĭ rĕŭ chisăgea Românaşul nostru, în Tătarĭ, şi când auḍĭaŭ de numele luĭ se băgaŭ în gaură de vĭezure, în găurice de şérpe; numaĭ se 'ncrunta *Voĭnea* la eĭ, şi-ĭ apucaŭ frigurile grózeĭ, frigurĭ de mórte.

„Hanul jură să omóre pe *Voĭnea* şi să fure fata;—păgânul nelegĭuit

---

[1]) I. Morar: *Legendele florilor*. Buzĕŭ 1900. p. 7.

îşĭ ţinu jurămêntul: El pândi tinerii noştri, frumoşĭ ca doĭ porumbeĭ, când se duceaŭ să se întâlnéscă la *Rîpa florilor;* se ascunse după o stâncă, şi trase în *Voĭnea* şépte săgeţĭ înveninate, carĭ îl străpunseră în şépte părţĭ şi făcură să-ĭ ţişnéscă sângele din şépte locurĭ.

„*Voinea* cădu în genuchĭ, apăsă capul sĕŭ pe sînul feteĭ, şi ea începu a-l acoperi cu sărutărĭ şi a vĕrsa şiróe de lacrimĭ ce scăldaŭ floricelele pe carĭ se aşedase.

„*Voĭnea* pĭerdu tot sângele sĕŭ, se rĕci, îngheţă, şi-şĭ dădu cea din urmă suflare pe sînul *Mărgăriteĭ*, strângêndu o în cea din urmă îmbrăţişare.

„Când hainul Tătar vĕdu că *Voĭnea* nu maĭ mişcă şi nu maĭ dă nicĭ un semn de viaţă, se apropiă ca un turbat de luă fata în braţe.

„Dar *Mărgărita*, vĕdêndu-l, găsi o putere şi o bărbăţie nespusă, simţi sângele până atuncĭ închiegat la inimă-ĭ urcându-i-se în faţă şi împăinjenindu-i-se ochiĭ; ea se descinse în maĭ puţin de un minut de betele, carĭ strângeaŭ mlădiosu-ĭ mijlocel şi trecêndu-le cu o ĭuţeală neaudită după gâtul Hanuluĭ, îl strânse aşa de tare, în cât în o clipă turbatul păgân cădu lângă trupul *Voineĭ* şi dădu ochiĭ peste cap.

„Când îl vĕdu ameţit ast-fel, bărbata fată îl prăvăli în râpă privind cu o plăcere sĕlbatică cum se isbia capul luĭ din stâncă în stâncă şi cum se sfărâma trupul bucată cu bucată, os cu os.

„De inimă rea, fata a înebunit şi bĕtrâniĭ spun că mult timp după acea nenorocósă întêmplare, o umbră despletită se preumbla rătăcită pe rîpă şi vărsând *lăcrimiorĭ*, carĭ, picând pe florĭ, le albea.

„Şi se dice că sângele ţîşnind a roşit florile împrejurul luĭ *Voĭnea* şi de-atuncĭ a rĕmas florilor roşiĭ-roşiĭ numirea de *Sângele Voĭneĭ*, precum a rĕmas floricelelor scăldate de lăcrămiórele *Mărgăriteĭ* numele de *Mărgăritel*.

„De-atuncĭ se numesce şi rîpa aceea *Râpa Tătaruluĭ*, şi stânca, pe care a cădut Voĭnea, *Stânca Morţiĭ*...

„Iată de unde vine acelor floricele albe şi micĭ, carĭ aŭ coloarea şi forma uneĭ lăcrămióre, numirea de *Mărgăritărel*, şi de unde şĭ-aŭ luat nisce florĭ roşióre, carĭ cresc maĭ cu sémă pe marginea râpelor, numirea de *Sângele Voĭneĭ!*" [1])

Lăcrimióra provine şi în unele poesiĭ poporane, maĭ ales la început, ca simbol al iubiriĭ şi dorinţeĭ.

Iată o poesie poporană din *Banat*, com. Drăgoescĭ, care ne-o dovedesce acésta:

Frundă verde *lăcrămióră*,
Am avut o sorióră
Iubitóre,
Cântătóre,

[1]) *Revista română pentru sciinţe, litere şi arte.* Vol. II. Bucurescĭ 1862, p. 500—504.

Născută la florĭ de sóre.
Vaĭ de mine, mult doresc
Cu dênsa să mĕ 'ntâlnesc,
Douĕ vorbe să vorbim,
Să nu ne maĭ despărţim [1]).

O altă poesie poporană din ***Muntenia***, jud. Vâlcea, com. Ştefănescĭ, în care se află numirea ***Mărgăritar*** a acesteĭ floricele, sună precum urméză :

Pe dealu Viişoreanu
Mĭ-a 'nflorit *mărgăritaru.*
Mărgăritar înflorit
Cine mi te-a cĭumpăvit?
— Flăcăiĭ de la cosit,
Fete marĭ de la ĭubit,
Neveste de la plivit,
Dorobanţĭ de rênd trecênd [2])

S. FL. MARIAN.

[1]) En. Hodoş, op. cit., p. 105.
[2]) *Şedĕtórea*, an. I. Fălticenĭ 1892, p. 237.

RECENSIUNE

Europa [1]) *şi «chestiunea Austriei»*

1. *André Chéradame: L'Europe et la question d'Autriche au seuil du XX-e Siècle.* Plon-Nourrit et C-ie Rue Garancière, Paris, 1 vol. în 8, de 452 paginĭ.
2. idem : *L'Allemagne, la France, et la question dAutriche,* id. 1 vol. în 18 de 275 paginĭ.

— Cunoscutul istoric şi publicist — D-nul *Anatole Leoy-Beaulieu,* în *Revue des deux Mondes* de la 15 Martie trecut *(L'Autriche-Hongrie en Bosnie Herzegovine)* blaméză lipsa de «tact şi de reservă» a acelor scriitorĭ, carĭ se ocupă de viitórea «desagregare a monarhieĭ Austriace», după mórtea M. S. Impěratuluĭ Francisc-Iosef, ca şi când acéstă descompunere ar fi fatală. Eminentul scriitor nu este de acéstă părere pentru motivele întemeiate, că Imperiul Habsburgilor are treĭ lucrurĭ care aŭ contribuit şi vor contribui a l menţine în picióre, adecă : o dinastie bine stabilită, o armată bună şi o administraţie. Aşa că Austrieĭ nu i se póte dice că-ĭ *omul bolnav* cum a fost numită Turcia, care cu tótă «bóla» eĭ trăesce de sute de anĭ!

Călětoriĭ, diariştiĭ şi publiciştiĭ francezĭ, nu s'aŭ ocupat de ceia ce numesc *la question d'Autriche* numaĭ din punctul de vedere Austriac saŭ German, ci şi din acel *european,* pretindênd că dispariţia Austrieĭ de pe harta Europeĭ, prin disoluţie saŭ împărţéla, ar fi pentru Franţa un eveniment maĭ grav de cât tóte revoluţiele din secolul al 19-lea ; şi n acest caz s'ar sdruncina nu numaĭ echilibrul European ci şi cel a tânăruluĭ Imperiŭ German!

---

[1]) In *Revue des Deux Mondes* de la 15 Octombrie şi 1 Decembrie 1897 şi 15 Iulie 1898 D-nul Charles Benoist a publicat treĭ importante articole intitulate : «La Monarchie Austro-Hongraire et l'Equilibre Européen» şi «L'Europe sans l'Autriche» la 15 Nov. 1899.

D-nul A. Leroy Beaulieu face maĭ ales aluzie la opera D-ruluĭ Chéradame, publicată anul trecut. Este ne contestat că acest volum a produs óre-care sensaţie, şi pot ḑice, pentru uniĭ, o impresie dureróså, de óre-ce este displăcut de a vedea că cine-va se ocupă de o eventuală succesiune, fiind încă persóna în viaţă. Tocmaĭ ceia ce face D-nul A. Chéradame, scomptând de pe acum mórtea bătrânuluĭ suveran al Austro-Ungarieĭ, care ĭ încă fórte sănătos şi voinic şi póte trăi încă mulţĭ anĭ, pentru binele şi prosperitatea diferitelor sale popóre, guvernate de dânsul cu atâta înţelepciune, în potriva tuturor greutăţilor pe care le a întîmpinat în lunga sa domnie.

Intenţia nóstră nu este atât de a face o dare de sémă amănunţită despre acéstă importantă carte, pe cât de a o semnala maĭ ales *ómenilor noştri politicĭ*, carĭ trebue să se intereseze de tot ce priveşte viitorul monarhieĭ vecine.

Neputênd face o analiză în detaliŭ, voiŭ resuma cele maĭ principale capitole; cartea fiind dedicată «membrilor parlamentuluĭ Francez», autorul dovedeşte importanţa politică a opereĭ sale.

D-nul Chéradame, după ce spune că desvoltarea politică a Austrieĭ este consecinţa desvoltăreĭ sale istorice, arată care este evoluţiunea politică a Imperiuluĭ în secolul al 19 lea. Acéstă evoluţiune, după D-nul Chéradame, este împedicată de *pangermanism*, a căruĭ propagandă se face în mod făţiş, precum o dovedeşte cu documente convingătóre de tot felul.

Marele pericol pentru Austria, ḑice D-nul Chéradame, este propaganda prusofilă (germană ar fi maĭ corect de ḑis) şi discută probabilităţile de isbândă, precum şi până la ce punct *pangermanismul* este încurajat de guvernul de la Berlin.

Pe urmă, se întrébă cum se póte pune «chestiunea Austrieĭ» şi se ocupă de statele carĭ ar avea, saŭ nu, folóse din desmembrarea Imperiuluĭ Habsburgilor; şi cu acéstă ocazie, într'un capitol, bun ca informaţie, asupra *ţăreĭ nóstre*, emite opinia că România, fiind un satelit al Germanieĭ, ar profita de desmembrarea monarhieĭ Austriace. Aceste paginĭ (360—362) şi tot ce spune autorul despre noĭ ar merita să fie discutate, dacă nu ne-am mărgini numaĭ întru a resuma conţinutul acesteĭ opere.

In conclusiunea sa, D-nul Chéradam, susţine că tótă Europa este interesată să nu se ridice nicĭ odată chestiunea Austrieĭ şi—dubla Alianţă (Franţa şi Rusia) a căreĭ interes este menţinerea Imperiuluĭ Austriac — este obligată a împedica cu orĭ ce preţ acéstă desmembrare.

Se vede după acest rezumat câte probleme arzătóre nu numaĭ de istorie, dar şi de politică contemporană ridică cartea D-luĭ Chéradame, de altminterĭ bine scrisă şi, a-şĭ ḑice, imparţială, dacă n'ar fi *antigermană* (autorul nu póte uita Alsacia şi Lorena). 14 hărţĭ bune, sporesc valórea acesteĭ opere seriόse, însă prea voluminósă ca să devie populară, saŭ să fie citită de toţĭ «deputaţiĭ francezĭ»!

* * *

D-nul Chéradame, dându-şĭ sémă de acésta—a publicat în Martie trecut: L'*Allemagne, la France, et la question d'Autriche* un volum de 278 paginĭ, un fel de resumat a cărţeĭ celeĭ marĭ.

D-nul Chéradame, consideră că chestiunea Austrieĭ are o atât de mare importanţă pentru Franţa, că doreşte ca micul sĕŭ volum să fie citit de *fie-care*. El asémănă situaţia Europeĭ de aḑĭ cu acea de la *1866 la 1870*, când,

câţĭ-va Francezĭ bine informaţĭ—punéŭ în curent guvernul luĭ Napoleon III-lea *despre desvoltarea putereĭ Prusieĭ*, însă fără a fi băgaţĭ în sémă.

D-nul Chéradame, crede că nicĭ strigătul sĕŭ de alarmă nu este ascultat. Acéstă tesă este discutabilă, dar nu discutăm, ci numaĭ expunem diferite puncte din cărţile D-nuluĭ Chéradame; d-sa este un publicist tânăr care n'a publicat nimic înainte, cu tóte acestea, vederile sale merită să fie examinate de aprópe şi discutate.

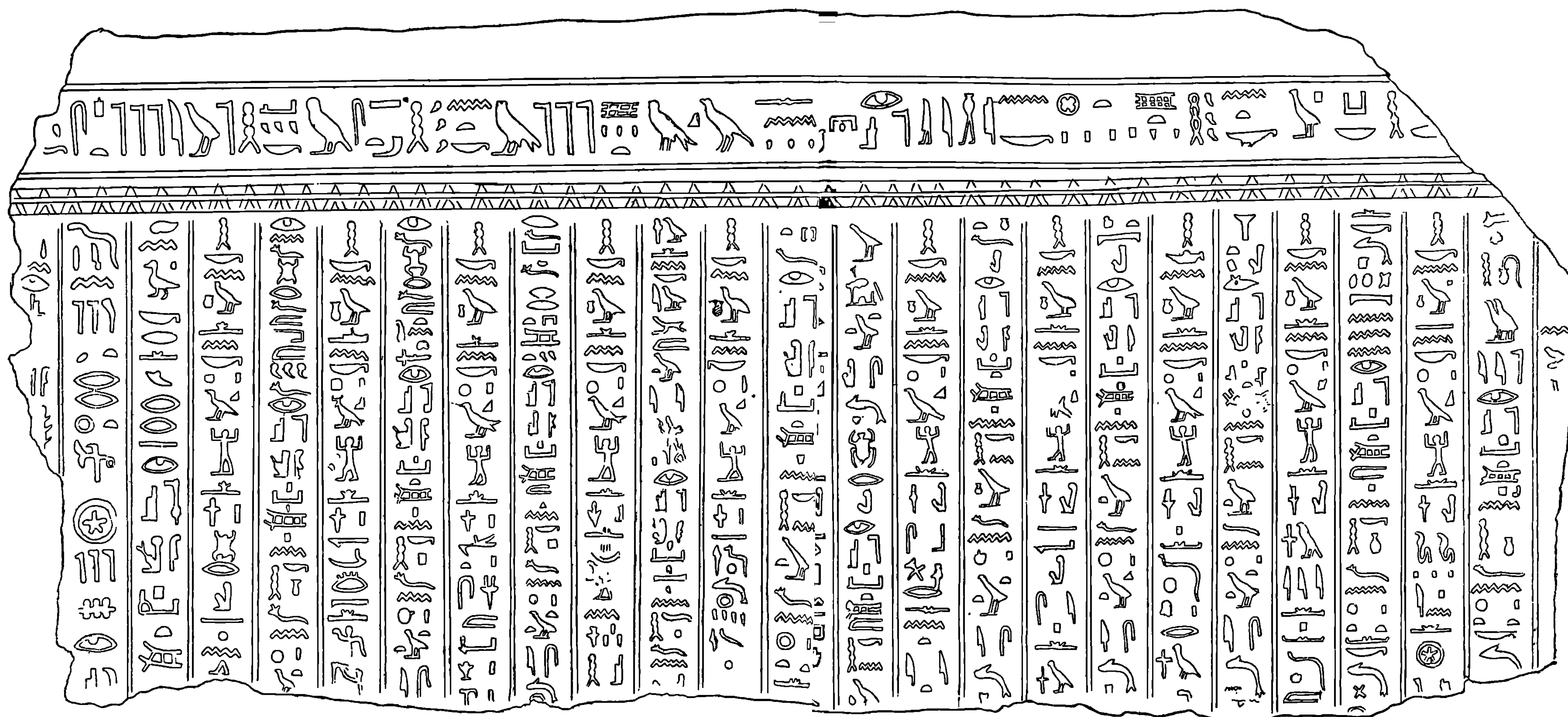
Scopul nostru este numaĭ de a atrage atenţia ómenilor noştri de stat precum şi a ómenilor politicĭ asupra acestor cărţĭ, traduse şi-n limba Germană şi care tratéză chestiunĭ de o mare importanţă, nu numaĭ pentru Occidentul Europeĭ dar şi *pentru noĭ.*

Póte cu o altă ocazie, vom studia cu de amănuntul partea cărţeĭ D-luĭ Chéradame privitóre la ţara nóstră. De o cam dată, recomandăm maĭ ales citirea volumuluĭ în 8° tutulor celor carĭ să intereséză de afacerile politiceĭ internaţionale. Volumul cel mic este destinat persónelor care n'aŭ timpul, nicĭ răbdarea, să citéscă vre-o 500 paginĭ în 8°.

MIHAIL G. HOLBAN.

Mogoşescĭ.

O inscripţiune hieroglifică pe un sarcofag în Muzeul Naţional de Antichităţi.

TABLA DE MATERIE

A

VOLUMULUI AL VIII-LEA

Cele şése volume ale primilor treĭ anĭ şi volumul al VII al anuluĭ al IV-lea se află de vîndare cu preţ de 100 leĭ.

Pentru membriĭ Societăţiĭ Istorice Române preţul este de leĭ 80.

Cererile pot fi adresate Direcţiuneĭ Revisteĭ, Strada Primăvereĭ, No. 40.